

EGĀN

4-6

1963

Suplemento de Literatura del Boletín de la Real Sociedad Vascongada de Amigos del País
Redacción: Seminario de Filología Vasca «Julio de Urquijo», Palacio de la Diputación de Guipúzcoa

SUMARIO

Págs.

<i>J. M. Satrustegui</i> : Hiltzera kantuz prestatu zen bertsularia.....	83
<i>A. M. Labayen</i> : Rabelais eta euskera	89
<i>J. M. Regillaga</i> : Gipuzkoa'ren aurrerapidea	91
<i>M. Lasa</i> : L'homme revolté	96
<i>Ametzaga. Aurraitz, Lasa, Otsalar</i> : Olerkiak	100
<i>Bitañó</i> : Fraillearria.....	108
<i>J. San Martín</i> : Eibartar zelebreak, II.	109
<i>Oiarzabal'dar A.</i> : Gizonaren etorkizunari begira,	116
<i>Poe-Oskillaso</i> : Upel bethe amon-tillado,	123
<i>T. Echebarria</i> : Margarita Nafarroako erregiñan ipuiñ batzuek.	131
<i>Agerre'ko Balendiñ</i> : Etxe-abereak	137
<i>P. M. Zabaleta</i> : Askatasuna....	142
<i>Markue</i> : Garaiko xipresak,	145
<i>Arsuaga'tar J.</i> : Qumran, Zuzentzako Maisua eta Joan Bataiatzaillea.....	147
<i>Ozerinjauregi</i> : Orain 50 urte,....	152
<i>Torre-Alday</i> : Larritasuna gaurko literaturan,	158
<i>Oskillaso</i> : Ihardespen bat Mitxelena jaunari,	162
<i>Aurre-Apraiç</i> : Ni, neu; zu, zeu,....	183
<i>J. Azurmendi</i> : Euskaltzaleen batzarrera Arantzazu'n	187
<i>N. Altzola</i> : Altube'tar Seber,	194
<i>Descartes-Ametzaga</i> : Ikasbideari buruzko itzaldia,	197
<i>A. A.</i> : Jan-edanak.....	216
<i>Apat-Etxebarne</i> : Naas-maas.....	220
Adabakiak	227
<i>N. A. G., M. Lekuona, L. Mitxelena, J. San Martín</i> : Liburuak...	233
<i>N. Altzola</i> : J. I. Uranga Berrondoren bibliographia,	247
<i>Euripide-Zaitegi</i> : Medeie,	251
Sariketak,	286

DIRECCION Y REDACCION:

A. Arrue, A. Irigaray y L. Michelena

EGAN

EGAN

SUPLEMENTO DE LITERATURA DEL BOLETIN
DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS

Dirección y Redacción: A. Arrúe, A. Irigaray y L. Michelena

Redacción: SEMINARIO URQUIJO DE FILOLOGIA VASCA
Palacio de la Diputación de Gulpúzcoa - SAN SEBASTIAN

II Epoca

Vol. XXII

Julio-Diciembre, 1963

Hiltzera kantuz prestatu zen bertsularia

Orai bano len aipatu dut Enrique Zubiri, idazlanetan "Manezaundi" zena. Luzaidarra Bordel bezala, maitexko zuen gure bertsularia. Arendako Oxalde, Etxahun eta Bordel ziren beste aldeko iru bertsulari aundienak. Bordelez zion:

"Diteken gizonik izaite eta yite ezti (1) eta berezikoa zen, eta eskual kantak eta neurtitzak bihotzian errotik sartuak zituen." (2)

Bordelen nortasuna obeki agertaraz lezaketen itzik ez da aisa aukeratzea: bertsutan lo ta lan zebillen gizona, "eskual kantak eta neurtitzak errotik bihotzian sartuak zituen eta."

Bere biziko istillu larrietan ere bazuen beti kopla bat. Famili guzitan izaiten dira elgarren arteko goraberak eta bein izan zuten zerbait "ñika" etxean. Arnegin Baxoko alaba baizuen emaztea, iges joan zitzaion Arnegira. Uste izan zuen senarra ondotik biltzera joaita; bana Bordelek bazuen aski lan arto jorran eta etzen joan. Egun batzuk gora bera, berriz itzuli bear izan zuen gaixoak.

Nagusi mutilak alorretik ikusi zuten etortzen, eta etsaia ez baida lo egoiten, egiten dio mutilak:

—Etxekoandre! Ze berri da Baxoan?

Eta nagusiak itzetik ortzera:

—Etzela onendako an deuse laxoan!

(1) *Izate*: naturaleza, temperamento, modales, trato.

Yite: fluidez, facilidad de palabra.

(2) A. Irigaray. *Prosistas Navarros*, pág. 58.

(Eztakigu emaztearenik; bana etxean zangorik sartu gabe bistatik joan izan balitz, jakinen zen.)

Olerkariaren —edo Arestik nai duen bezala—, poetaren barregarra zela ta, idazten zidan noizbait adiskide batek:

“...geienetan bederen, zerbaitek beartuta lan egin oi du: ogibideak edo barneko erdi-bearrak, edo zerbait diogun maite-garrak.”

Ori ala izanik, esango nuke bere erdi-bearrez ari zela Bordel bertsutan, Ogibidea nekazaritzatik zuen, Artoak ekarriko zion ogia ez bazen, taloa. Bertsularitzak gosea. Eta alare lan guzien artetik itz neurtutan zuen gogoia. Lur iraultzen ari bazen, ala jorran, berekin zituen beti paperra ta luma, Narre edo golde, geldi-geldia antxe egon bear izaiten zuten nagusiak bertsuak nola markatzen zituen ikusten.

Eta ori, aitzur giderra zerura begira utzita etxera joaiten ez bazen! Amak bakarretan erasiatzen omen zuen etzela ura nekazari baten laneko segida ta... Ez erranaren pare, dena, Leenik ametslari egin zuen Jainkoak; eta gero, ezin bestean bezala, lanean erakutsi zion bearrak.

Zonbaitzuk uste izan dute bat-batean asmatuz bertsua emaiteko bano bakardadean “kantuak paratzeko” errextasun geiago zuela. Koblaria zela diote; ez bertsularia. (3).

Ezin ukatua Bordelen lan geienak paper-kutsu zer bat dariotela ezagutu ditugula.

“Inprimerian daukat orduko suyeta” —aitortzen du batean.

“Xuhar” zenaren kantuak ere Iruñen argitaratuak ziren. Alakorik jakin gabe ikusten da luma giderra:

“Kantu ok emanak dira, ez libertzeko
Baizik ere guziek etsenplu artzeko...”

Beste batzutan itz erdika badare agertzera eman nai du norbaitek bearturik ari dela:

“Serioski izan dut nunbaitik ordena”

Bertsuen paratzeko ar dezadan pena... —dio Bankako Neska-toen bertsutan.

(3) Manezaundi beste aldera mintzo da: “bertsulariak... etxian pertsuak egiten dituztenak eta kantua berari emaiten. Koblakariak, koblak egiten dituztenak oste baten aitzinian, edo beste batekin ari dena gai bati buruz iardesteka.” (l. c.) Oraiko bertsulariak txapelketako biltokian sartzean ez dakite zertaz ari bearrak diren. Koplak edozeinek dazki.

Eta Limiten gainekotan berriz :

“Suyeten publikatzen orai asia niz

Oroitzen eztirenak abertitu nahiz

Xefen obeditzera obligatu bainiz.” —ezin besteko lana

balu bezala. Auek oro bertsu berriak dira; bakardadean moldatuta-koak.

Alare ez da gure gizonari bertsulariaren etorria —eta etorri aundia— ukatuko dionik aterako. Oxalde eta Etchahun'ekin eskuz esku plazetan ibiltzeko bertsulari ona bear zuen izan, edo leku txarrean sartuko zuen sudurra. Guk dakiguna iru bertsulari andi auen izenak betiko elgarretaraturik gelditu direla Benafarroan. Ez al-da aski?

Gertatzen dena beste bat da. Bertsulariaren lanak bizi laburra du, nun etzaion artze oneko norbait ondoan ateratzen. Eun urte, urte asko dira gogoz ikasiak zirenendako. Ori da Bordelen itzalik aundiena. Eta arritzekoa da nola ez diren argitaratu gabeko guziak galdu!

Bordelen bertsu moldea lengo mendeko edozein bertsularirena bezala da. Baditu olerki egokiak, ederrak; eta ez ain betekorrak. Erdarazko itz burrusta berekin du.

Bestela, ez da gordinkeritan sartzen. Gai lizun bat edo beste aipatzera beartua delarik esku garbiekin egiten du, inguratuz bezala. Etzuen bere denboran liska aundirik naastekatu.

Ateraldi gaitzak bazituen bere gauzetan. Etxeko teilatua itzultzen ari zen aldi artan bezala: semea garrasika auteman (4) ta, begiak itzultzean ikusten du egunaren erdian otsoa bordatik auntza eremaiten. Beste batek oiui eginen zuen edo laster. Bordelek ez! Zen lekuan patxadan jarri ta bertsu au bota omen zuen:

“Otsoak tarrapata

Semeak zalaparta

Eta auntzak marraka!

Ar giten gu koplaka.”

Leenik bertsulari zen eta gero auntzaren jabe.

87 urtetan utzi zituen ateraldi guziak. 1879'ko Maiatzaren 30'ean joan zen mundutik (5); eta bizi guzia kantuz egin zuenari zégokion bezala, kantuz etorri zitzaion partitzeko tenoria. Bazituen ondar urtetan egindako neurtitz mamitsu batzuk eta ariek zituen agoan il bano len-txago. Berak jakin gabe bere azken otoitza kantuz ari zuen.

(4) Auteman (hauteman): sentir, percibir.

(5) Arch. Parroquial de Valcarlos. lib. 3.º; Dif. fol. 74 v.)

Ameka urte bano len bertze bertsulari baten izenean edatzen asiak ziren bertsu auek. Mendiage'k "Eskualdun Kantuak" (1900) Chile'n argitaratzean, Etchetto'renak bezala eman zituen eta geroztik, bereak dituela Azparneko 'Katxok' munduari aisa sinetsaraz lezake.

Bordeleán baziren bertsulariaren paper zaarrak. Denak galduak dira, bana ara zer dion gazte denboran eskutan ibiliak zituen batek. Juan Cruz Arrosagaray aspaldiko urtetan Kalifornian da. Kantu anitz badaki eta bere arrazoinetan gizon ikasia iduri du. Mendiage'k argitaratua bialdu nion, nundik artzen nuen aipatu gabe, eta aldaketa aundiak bazituela erantzun zidan :

"...bertzalde diozu liburu bat egitera zuatzila —biziki ideia ona zaut—, Juan Echamendiren bizia eta aren bertsuak emanaz.

Ene Aitaren Aitatto zenaz geroz, eta ene arraza eta etxe berian sortu eta hazia, orrek biotza hunkitzen daut biziki.

Bakarrik, gauza au nai dazut erran: ez ditut oraino zuk igorri kantu guziak etsaminatu, bakarrik ikusten dut faltak badirela eta egun guti barne izain duzu bertze letra bat eneganik obserbazione zenbaitekin; zeren kantu otarik zenbait ikasi nituen *original kopiatarik* eta oraino goguan ditut anitzak.

Orai untan igortzen daizut Bordelen azken kantutarik bat. Zaartu zelarik emanak zituela kantu ok entzuna nuen ene aur denboran..." (6).

Eta leenik bialdu zidana, delako il aintzinean egin zuena izan zen. Chile'ko iturrira joaiten da aita Onaindia, eta Mendiage bano aisago bai da eskuratzea, *Milla Euskal Olerki*-ri buruz eginen ditugu oarrak (7).

"SORTUZ GEROZ GUZIEK..."

Lenbiziko bertsula dela ta, *Sortuz geroz guziek...* izendatzen dute Luzaiden kantu au. Alare badira bakar batzuk *Bordelen azken kantiak* erraiten dietenak.

Onaindiak azken bertsula ekartzen du leenik ortik artzeko neurtitzaren izena: *Nahi balin ba'gira hil...*

Juan Cruz Arrosagaray, berriz, bertsulariak berak emandako izenez oroitzen da, etxeko paperretan ikusita:

"MUNDUKO *guzen bidia*in kantiak"

(6) J. C. Arrosagaray. Pomona (Calif.) 1963'ko Abenduaren 14.

(7) Aita Onaindia, *Milla Euskal Olerki Eder*. 580 orr.

Juan Echamendik Luzaiden emanak.

Sortuz geroz guziek zor dugu hiltzia:
Deusik ezta gure munduko bizia.
Kita (8) dezagun, beraz, emengo auzia,
Garbiki esamina gure konzientzia; (9)

Bertze munduan da
Gure justizia,
Azken sententzia
Zer ordu tristia!

Eternidadeko penaren luzia!

Pena etaraz geroz ez da libratzerik,
Eternidadiak ez du finitzerik.
Zenbat arima gaixo an kondenaturik
Sekulan libratzeko ez esperantzarik!

Hetaz oroiturik
Gauden dolaturik (10)
Umiliaturik
Etsenplu arturik

Noiznai partitzeko mundu untarik. (11)

Jaunak igorriren du zerutik galdia: (12)
Eria du bere mandataria.
Arek erranez geroz, joaiten aal gira
Gure jujatzaliak prest egonen dira.

Guk egin ongia
Bai eta gaizkia, (13)
Heien arabera
Jujaturen gira

Memento lazgarriak orduan dira.

Orai eldu dena eskas zuen Mendiagek. Nunbait Hazparneko bide

(8) *kita dezagun* = utz dezagun.

(9) *Garbiki dugun iker gure...* (MEOE).

(10) *Dolaturik bearrean, lotsaturik* (MEOE).

(11) *Noiz-nahi prest joaiteko...*

(12) *Galdia* = deia.

(13) *Emen Juan Cruzen itzalk aldatu ditut bertuko obeki eldu baidira Onaindiarenak; an erraiten da:*

“Egintun ongiez / Bai eta gaizkiez / Heyen araberan...”

ortan galdua izan bear zuen, ez delarik Luzaidetik ain urrun. Besteak ere ez dute ekartzen; guretako laugarrena da eta denak sei dira:

Mundu untako penak deusikan ez dire:
Bertzekuen aldian itzalaren pare.
Urtiak miliunka pasaturik ere
Miserikordiarik an ez da batere.
 Zeruko Errege
 Egizu fagore
 Oro zuri gaude
 Ortik altxa zaitte
Gure arima doloratuen jabe.

Andre Dena Maria, Birjina garbia,
Zure laguntzaren bearretan gira
Zeren ofentsatu dugun gure gidaria
Zure Seme Dibino eta Jaun aundia.
 Gaiten umilia
 Denboraz balia;
 Eternidadiaz (14)
 Oroitzen bagira
Zeruko atearak idokiren dira.

Nai balin bagira hil eta salbatu
Arte ontan bear gira konbertitu;
Bekatu egiteko kostuma kitatu
Leen eginetaz urrikitan sartu
 Ez berriz lerratu
 Aalaz beiratu,
 Ongi konfesatu
 Hiltziaz oroitu:
Hortarik bear gira zeruan sartu.

Astean erran bezala, au zuen Mendiagek kantu onen lenbiziko bert sua. Luzaiden berriz azkena dute eta Kaliforniatik ere ondarrean etorri zaugu.

JOXE MARY SATRUSTEGI.

(14) "Bai, beti bizia
 Oroitzen bagira
 Zeru-ate sainduak idekiren dira."

—Ikusten da olerkiari ostiko emaitza dela *Bai, beti bizia*, or sartzeta. Eta ala ez balitz ere obeki zaigu Bordelen paperrak ekartzen zuten bezala.

Rabelais eta Euskera

Antziñako prantzes idazle ospetsu onek, 1543 urtean argitaturiko PANTAGRUEL deritzan bere liburuan, zatitxo bat euskeraz azaltzen duala ezaguna da. Ez dakigu nola, Rabelais biurriak sartu zuan euskera bere lanean. Adar-jotzalle aundia izaki gure gizona eta Pantagruel eta Panurgo adiskideen arteko itzaldietan prantzesa ez ezik: gaztelera, holandesa, danes, griego, bretoi, latin, arabe, aleman, ingles eta euskera erabiltzen ditu. Itzaldi gaiak jan-edanaren inguruan dira guziak. Eta ontan euskaldunok mutillak generala ezin ukatu.

Alabaifia, Rabelais'ek agertzen digun euskera, arras illun eta ulergaitza dugu. Itzak oker artu ta utsez beteak daude. Paperera aldatu zituanak ez zekien, nunbait, gure izkera. Eta buru-auste polita gaurko euskaldunentzat zer esan nai duan asmatzea.

1921 garren urtean Bayona'ko *Gure Herria* aldizkariak bere irakurleai otsegin zien ea nork azaltzen ote zuen obekienik Pantagruel'en euskal zati ura. Julien Vinson izkerazale jakintsua izan zan lenengo bere iritzia eman zuana. Ondoren, Beignatborde, Dassance, Elissalde, Elgezabal, Etxeberri, Daranatz eta Mugarre jaunek beren itzulpenak bidali zituzten. Azkenik, baita japoitar euskeltzale batek, Yotsema izenekoak ere, esan zuan bere ustea. Guzien artean, ordea, ez zuten gauza erabat zuritu eta auzia erabakirik gabe gelditu zan.

Orain bizpairu urte gai ortaz mintzatzen ari nintzaiola nere adiskide Clément Jaureguiberry xuberotarrari, berak *Le Miroir de la Soule* deitu paperean argitara zuan itzulpena eskura zidan, nere irudiko, orain arte egin dan oso ta zeatzena.

Baiñan Rabelais'en euskal "texto" ori gure irakurleok berez aztertu dezaten itzez-itzez *Pantagruel* liburuan agertzen dan bezelaxe aldatzera noakizute:

"Jona andie guaus sa goussietan be harda er remedio beharde bersela ysser landa. Anbates otoy y es nausu ey nessassu gourray proposian ordine den. Nonyssena bayta fascheria egabe gen herassy badia sadassu noura assia. Aran hondouan gual de eydassu nay dassuna. Estou oussyc eguinan soury hin er darstura eguy harm. Genicoa plasar vadu."

¡Yesu! Zer da naaste-borraste au? Benetan *jerolifiko* bat. Baiñan Jaureguiberry'ren begi zorrotzak illunpe ori zulatzen du utsuneak bete eta itz okerrak onela zuzenduaz:

Handien = aundienak
izer lan da = alfer lan da.
hanbatez = ainbat geiago
nausa = iseka, burla egin
gurari = gogo, deseo
proposian = esamesak
ordi nendin = mozkortu nendin
facheriarik gabe = txantxarik gabe
sin = zin, juramentua
dastatura = txastatzea
eguy harm = egifiala

Eta itzen garbitasuna eta utsuneen betelana egin ondoren, Rabelais'en textoa onela gelditzen da:

“Jauna! Handien gauza guzietan behar da erremedio, behar dena. Hainbatez, otoi, ez, Nausa ez nezazu gurari proposian ordi nendin. Noula izanen bait zen faxeririk gabe! jin erazi ba didazu hour asia! Horen oundorean galda zaidazu nahi duzuna, ez dut hutsik eginen zouri. Ez dastatura eguin ahala.

Jinkoa'k plazer badu.”

Agi danean morroi batek nagusi jaunari esaten dizkion itzak dira. Mutil orrek, nunbait, edaria geitxo maite ote zuan eta nagusiak joku txarra egiten dio baraurik utzirik...

Jaureguiberry'k itz-korapilloa askatzen duan eraz ez datoz guziok bat.

Asieran esan dugu beste sei jaunek gai bera bestela osatu ta irakurri zutela. Gure artean ere itzulpen ezberdina emango liotekenak izango ditugu, noski. Beren usteak azaldu ditzatela bada gogoak ematen ba'die. Geienok euskel-zatia zuberotarrez egiña dala ontzat artzen dute. Baita ere Rabelais'en tankera osoa duala; alegia, tripazaikeri garbia. Ontan dago asmakizunaren giltza.

Ark sortutako *Gargantua* ta *Pantagruel* alkarren antzekoak dituzu: aita ta seme. Aitak jaio ala esan zuan lenengo itza: EDAN! izan omen zan. Eta bai 17.000 beiren esnea zurrupatu ere. Pantagruel eta gure Txanton Piperrri a zer nolako lagun bi uztarri baterako!

Rabelais'en pilosofia *Egisu nai duzuna*, ez da eredutzat artzekoa, baiñan texto-gai ori euskeraz agertu izan dan zaarrenetakoa dala-ta ta garbitasun eta zuriketa egitea, ez da bear bada alperrikako lana izango.

ANTONIO M.ª LABAYEN.

GUIPUZKOA-REN AURRERAPIDEA

1963-ko jorraillean, Bizkaia-Bankoak bere finantza-aldizkariaren zenbaki berezi bat eskeiñi dio Gipuzkoa-ri ta bertako ekonomi-egoera ta gizarteari. Ta okasioa ondo artu ere, aurtan bi urte-betetze ospatzen baitzitun probintzi ontako uriburuak: bat Donostia erre ta berriz eraiki zuteneko 150 urtea, ta bestea arresi ta murrak eratxiaz uriaren zabalpena asi zuteneko 100 urtekoa. Donostia-ko uria jeiki ta zabaltzen jakin zuten donostiar adoretuen goratarreekin irikitzen da dalako aldizkaria, baiña bere oore ta aipamena gipuzkoar guzieri ere eskeintzen die, auek ere ezpaitira atzera gelditu probintziaren aurrerapide ta ekonomi-osapena lortzeko ausardi ta egiteetan. Donostia-k aurtan ospatzen ditun urte oiek ezkeru, Gipuzkoa berri bat sortu da bere semeen eskuetatik. Mendek zear gure mendi ta itxasoetan zaildu ta ezitako espiritu ta lantzaletasunak eman du fruturik. Ta frutu auek gipuzkoarrari zor zaizkio berak eman baitie bizia gure gauza, indar, arau ta situazioeri.

FRUTUETATIK EZAGUTUKO...

1799-garren urtean España-ko Frutu ta Manufakturen Neurketa egin zanean, Gipuzkoa-k 600 errealeko produkzioa zun persona bakoitzeko, España-ko erdineurriaren erdia alegia, onela Madril ta Asturias-ekin azken-tokian arkitzen zalarik. 1961-an, berriz, 34.500 pezetako errenta izan du persona bakoitzak: España-ko erdi-neurria bikotua. Azken-lekutik lenengora pasa da 150 urtetan. Ta onelako aurrerapen arrigarria egiteko probintziak etzun lurralde aberatsik beste España-ko zenbait alderdik bezela; etzun ere Bizkaia-k alako meatzik, edo komertzioa egiteko ibairik Bilbao-koaren antzera. Baiña orduan atera zan argitara gure baserrietan, gure itxaso ekaiztsuan edo gure ola zaarretan ezitako gizonaren kuraia. Industriaren garaia sortua

zan Europa-n, eta gure gipuzkoarrak ezagutu egin zuten aroaren ezau-garria, ta alegin izugarriarekin bazan ere, toki-aldatu ta egokitu indus-tri ori. Eginkizun onen asierak "Azkoiti-ko Zalduntxoan" jakint-su-alkartasunagan izan zitun bere aintzindari ta pioneroak. Aietxek saiatu ziran Europa-ren aurrerapenak etxeraten, dalako aurrerapen ori gure espiritu ta tradizioz itxastea aaztutzeke.

Ta gure Zalduntxoeri beste amaikak jarraitu zieten (ez ainbeste jakintza ta inbestigazio-alorrean); ta beren sen, lantzaletasun ta ausardiarekin zuzendu ta piztu egin zuten gure ekonomi ta gizartea, espi-ritu-zabaltasun aundiaz gure tradizioa abidan jarririk. Onela artu zun Gipuzkoa-k XIX-garren gizaldian Europa-ren martxa. Gure nekazaritzak (oraingo gizaldian beste zenbait eskualdetakoak ere bai) libre uzten zun jendea, gure mendi ta soroek ez baitzuten ainbestentzat fruturik ernaritzen, industriari itsatsi zitzaion, batez ere burniarenari.

Ta gure ola zaarrak bizi berria artu zuten. Azkoiti-ko Zalduntxoek ainbeste zaindutako ola zaarrak iltzen ari ziran, ala bearrez, XIX-garren gizaldi bitartean, baiña burniaren esku-lan ta manufaktura-ugaritzen jarraitu zuten. Ta ara: gaur egunean gure industria-ren atalik indartsuena metalarena degu, batez ere burniarena bere 1439 lantegikin ta 55 milla langillekin, 191 milla langille zitun Gipuzkoa-k 1961-an, biztanleen milloerdi eskasaren artetik.

Ta begira beste industiak: alimentaziokoak 5 milla langille; konstru-ziokoak, 13 milla; zurezkoak, 5 milla; papelera ta irakorla-laneta-koak, 8 milla; kimikakoak, 5 milla; transporteko materialetakoak, 8 milla; ta beste industri batzutan, 8 milla langille sartzen dirala, 109 milla lagun enplegatzen ditu industriak, eunetik 57, alegia.

Komertzio ta komunikazioeri begiratzen badiogu ez da urriagoa zailtasunak austeko bear izan zan kemena. Ta probintziko jeografi ankerra laister estali zan tren-bide ta kamiñoz. Gure tren-bideek badiutze 300 bat kilometro, eta kamiñoek, berriz, 600. Atsegingarri da esatea mende onen asieran gure zenbait kamiño Europa-ko onentsue-netakoak zirala, eta auek egiteko ausi bear ziran galerazoak kontuan badiugu, gizandien eginkizuna alakoa. Itxasoz bestaldeko komer-tziari bagagozkio, or dago Pasai-ko kaia, "Real Compañía de Ca-racas-en" kabi izan zanetik azixeago egiña. Bere inportantzia ikus-teko adierazi genezake 1960-an bi milloer tonelada erabilli zitula; 1900-an 225 milla tonelada ziran.

Nekazaritza joan zaigu atzeraka. Izan ere malkar geiegitxo degu zenbait aurrerapen sartzeko... Baiña egia da ardura ta ajola geixea-gokin begiratu bear liekela bai partikularrak, ta bai erri-agintariek, batez ere auek. Nekazaritziatik bakarrik bizi diran langilleak 12 bat milla ditugu bakarrik, baserrietan bizi diran biztanleak 50 bat milla diralarik.

Dakusgun orain ekonomi-atal bakoitzaren produkzioa 1961-an:

Baso ta nekazaritzak	1.115 milloz pezeta	12 mila langille
Arrantzak	967 " "	7 " "
Industriak	9.417 " "	109 " "
Serbizio ta komertzioak ...	4.500 " "	62 " "

1961-an Gipuzkoa-k 700 milloz pezeta esportatu ditu. 1960-an 548 ziran, ta 1950-an 160.

AURRERANTZERAKO EGINKIZUNA

Onelako aurrerapen ta frutuak pozik ikusten dira egun, baiña ez legoke gaizki orrelako maillaraiño iristeko gure gizonak mende ta erdi ontan igaro ditun egoera, estuasun ta situazioak ikustea, aurrerantzerako bide zuzen bat artzeko. Izan dira situazio txarrak: bolsaren gora-beerakada golpetsuak; illabetetako geldi-egoera ta porrotak, industria atal bakarrean egiten zalako; beti ere itxumustuan egindako ekonomia; ta komertzio ta merkatuari buruz esperientzi kaxkarra. Teknika ta zientzi gauzetan, berriz, gure gizonaren eskasia ta preparazio-palta agerian izan da. Ta bat-batean egoera onen eta ekonomiestrukturen iturri ta ondorea zera izan da: gure ekonomia Europa-ri bizkarra emanaz egitea. Joera gaizto onek azken-gudate ondorean buelo ikaragarria artu zun. Orregatik, orain Europa-ri begira jartzeak egoera larrian utzi gaitu. Makinari txarra degu asko, ondo ta merke produzitzeko, ta ori ekartzeak inbertsio izugarriak eskatzen ditu. Enpresa txikiak ditugu, ta arrai aundiak txikia jango... Gure langilleek ez dute bear bezelako teknikarik, ta zientzi-gizonak palta zaizkigu.

Orain arteko situazioak garaitzeko gure langillearen saiatze tematsua ta gure enpresarioen sen ta ausardia bear izan dira. Olako birtuteak merezi zuten jomuga gailenagorik, onelako egoeraz arduratu bearrik gabe.

Ta zer egin aurrerantzean? Batez ere gure gizona gertutu. Orixe esango digu Julio de Sarasua-k dalako aldizkarian dun artikulo batean: zientziaren abiada azkarrak, nazio-gaindiko ekonomi-alkartasunak ta teknika-erreboluzioaren aurrerapide arrigarriak egunean jartzea eskatzen digula. Onek produkzioari buruz, finantziamentu, merkatu, propaganda-edatze, lan-sari ta gizarteko kondizioeri buruz reajuste aundi bat gitera beartzen gaitu.

Joxe Mari Arizmendi jaun apaizak ere ba-du aitaturako erribistan idaztitxo bat gure gazteen teknika-irakaskintzarako eskolez. Bearrak eraginda, sortu omen da gure probintzian interesa ta ardura mekanika-eskolak jarri ta sostengatzeko. Ala erakusten dute mota ontako ogei bat eskolak, Baiña eskola aueri espezializazio kaxkarra atxakatzen die. Espezialidade gutxi dituzte ta eskola danetan berberak dira ozta-ozta. Ikasleeri ikaskintza-maillarik gorenera eldurazi bear zaiela esan bearrik ez dago; industri-peritu izan ditelena ez dedilla ofizial-maillan gelditu. Zientzi ta teknika-gaietan espezializazio oso gutxi jarraitzen dute. "Lenengo irakaskuntza" artutako uneetatik eunetik ainbesteko aundiak sartu bear du olako eskoletan, eta kapazidadea duteneri al dan irakasketa gailenera igoarazi.

Onelako eginkizun bat betetzeko probintzi guzirako egin bear litzake plan eta eraketa bat, inizatiba danak alkartuaz, onela gastu gutxienarekin al dan ikasle geiena sartzeko. Zenbait prolemen askabiderako probintzi osoa uri bat edo batzuk bezela artu bear da bere "alderdi berdeekin" eta "nukleo urbanoekin", eta serbizioak erizpide ta eraketa oso ta batuan antolatu. Irakaskintza ere onela eratu bearrekoa litzake. Eta ara beste prolema: onelako eskoletako degun maixu-palta, eta bokazioa dutenen ekonomiegoera txarra. Prolema au ere probintziaren maillan jarri bear litzake aska-bidean.

Jakiña, olako plan ta eginkizun bat pagatu ta sostengatzeko ez da bearko eraketa ta antolamendu txikiagoa. Baiña bai estaduak, bai ekonomiepresek eta bai edozein gizarte-alkartasunek pentsa dezala zer dabillen tartean, danen ona alegia: pertsonarena ta gizarte, produktio ta aurrerapidearena.

Gure aurrerapenerako kontuan euki bear litzaken beste egiteko bat inbestigaziokoa da. Azkoitia-ko Zalduntxoak izan ziran ontan ere eredu, baiña jarraitzaillerik gabe. Galestia da benetan onelako eginkizuna, baiña luzarora begira ezkeroinbertsio emankorra da oso. Ontan ere egun ain atzera gaudela ikusita, pentsa egin bear genuke "wolfram" metala guretar batek. Elhuyar Jaunak aurkitu zuela Bergara-ko laboratorio batean. Jakiña, laboratorio ori Europa-ko aurreratuetako bat zan garai artan. Ginebra-ko Nazio Alkartuen Komisioak zerako erizpidea du gai oni buruz: nazio atzeratuen aurrerapiderako eunetik bat inbestigazioan erabili ta inbertitu bear dala edozein naziotan; eta oso aurreratuetan, berriz, eunetik bi. España-n olako eginkizunerako millatik bi eskas erabiltzen dira, Ginebra-n artu neurria baiño sei bider gutxiago.

Unibertsidadearekin ere ba-degu prolema, urrutitxo egiten baitzaizkigu promozio ugariak bialtzeko. Baiña bide onetik dijoa gauza, ta esku onean dagonez, izan dezagun itxaropen ta uste ona.

GURE PERTSONA TA GIZARTEA

Beti ere pertsona degu errege ta jomuga bere balio jainkotiarragatik, ta ekonomiaren aurrerapenerako ezetzik edozertarako ere gure pertsona ta bere baloreak moldatu bearrean gera. Ta nora dijoaz gure pertsona ta gizartearen espiritu-baloreak: gizarteko justizia, gure pentsaera ta kultura, euskera ta edozein kristau-balore? Orain arte gure erriak txikiak ziran, euskaldunak eta gizarte kristautsukoak. Onela errex zan gizarte-baloreen ta pertsonaren zaintzea. Baiña bein gerratea ezkerro gure lantegiak prenu gabe ugaritu dira ta gure biztanleak ere bai. Milloerdi bat lagun ditu probintziak (kilometro kuadroko 240), ta oietatik eun milla amar urte auetan ugaritu diranak dira. Jende-ugalketa ontatik erdiak beintzat kanpotarrak dira. Ta goazen bezela, urtean 15 bat milla ugaritzen bagoaz (emengoak 6 milla ta besteak kanpotarrak), gizaugalketaren legeak diotenez, emendik 25 edo 30 urtera milloerdi bat izango gera (kilometro kuadroko 500), uri jiganteen densidatea alegia.

Onela bada, gure pertsona ta gizartearen kristau-baloreentzat korrosiboak gertatzen dira aurrerapenaren ondorioak eta gaiñera datorkigun kosmopolitismoaren despertsonalizazioa. Gure enpresak S.A. egiñak dira ta gure pertsonak ere ba-du olako arriskurik. Uri aundietako jendetza kosmopolita "eremu" biurtzen da pertsonarentzat, onen balioen legortzaille, ez baitu arkitzen gizarte-ambiente gozo ta familiarik bere almenak ondo ezitzeko. Ez ote datorkigu gaiñera olako "eremu"-keta? Jainkoaren borondatez ta laguntzaz olako giza-eremuan gure agintarien zentzu ona ta beste pertsona erresponsableen zaletasuna "basamortuan deadarka ari danaren otsa" izango al dira, gure kristau-balioeri aurrerapidea prantatzeko.

JOXE MARI REGILLAGA.

Arantzazu-n. 17-X-63.

"L'Homme Revolté"

I. ASIERA GISA

Gizaldi oso batentzat Camus, maixua ez baina anaia, lagun bat izan da. Ta neu heien artean kontatzen naiz. Presa dut au esaten, onezkero Pleyade altsuan arrizko inmortalitatean biurtu nai duten adiskideaz, guregandik urrunagotu nai balute bezala, orai ogei urte inguru dugunongandik.

Camus'ek filosofia keinuetan ipini digu. Geienez keinu auen ederragaitik liluratu ginan, eta keinu oiek inguratzen zituzten paisaje argiakatik, Camusen filosofia? Egia esateko gutarik geienak ez dute beinere errotik ikasi, ez baitzuten haren unitatea atxeman. Gure arteko argienak moral bat atxeman dute, soila ta egitia; gainerakoak, bizitzeko estetika bat udarako egun gurietan azalezko humanismu batean biurtzen zena. Alere geientasun aundian, humanismu onek etzuan beinere estetikaren maila gaindu.

Batak eta besteak, kritikoeak eta berekin enamoratu geranok, Camus simplifikatu egin degu. Zenbat irakurlek, Camus biziki maite dutenek, ez dute ezagutu bere idazkietarik bat edo bi besterik, besteai jaramon egin gabe. Katolikoak, esate baterako, dirudie *La Peste* besterik ez dutela ezagutzen. Playetako fauna berezi batek, dandy berriek, *Les Noces* edo *L'Eté*; komunistek *L'Homme Revolté*, t.a.

Camus osoa uste baino zaillago da. Alako bikotasun-dualismo garbigaitza somatzen diogu. Filosofia keinuetan ipiñi badigu, ez da bidezkoa zenbait keinutara Camus biurtzea. Au orrela izanik katolikuen edo komunisten edo dandy berrien *cliché*-ak ez digute ematen Camus'en neurria. Ta neurririk ba-ote du? Sistema itxia baino bereztat bezainbat gureztat asiera bat da, abia-tokia, bi indar kontrarioen almenez edatzen doana. Dualismo tragiko batek astindu zuan Camus bere bizi gutzian. Dostoyevsky ezagutuaz geroz obeki ezagu-

tzen dut Camusen bigarren alde izkutu ori. Estonagarria da Mediterane-aldeko eguzki beroaren seme au iparraldeko izpiritu tormentatu onengana ain erakarria ikustea: Dostoyevsky'k lilluratu egin du Camus eta gerotik argiaren ondotik itzala sortu zen Camusen egunean: baia ta eza, eguna ta gaua, ez derrigorrez lore ta kresal-usaiez ampusturikako Afrika-gaua. Dualismo sakon au (gogora bere lenengo idazkien izena: *L'Envers et l'Endroit*) aztutzen dutenek ez dute beinere konprenituko Camus. Eguzkiaren seme au poeta xarmagarria izanen litzake soilik, ezpalitz topatu egun batez gaua ta eriotzaren misterio ikaragarriarekin, Aurrerakoan poeta genioaren anbiguitatean galduko da, lilura xarmari ezarriko zaio, ta eriotzak bizitzari muga justuak ezarriko.

Bildur dut nere gizaldeko gazteek erraxegi aztuko dutenez Camusenganako adiskidetasuna, bere poesia soilik maitatu dutenek: *Les Noces*, *L'Étranger*, tonu altuko posiak ta orieri darien romantizismo berri baten usaia. Dualidadearen sarean erori geranok, berriz, ez gera bereala libratuko, bearbada betiko katiatuak gera.

II. REBELDIA, EZPIDEA TA EVASIOA

Rebeldiari buruz Camusen postura personala aztertu nai izan dudanean aurkakizun borobillenaikin topo egin dut. Logika bidez bere filosofiatic ezin daiteke sortu rebeldiaren auzia edo problema. Sisyforen Mitoan batez ere azaldua dagoan filosofia, teorema matematikua bat bezain borobilla ta akabatua lurraz haraindiko munduari itxia dago. Zeren kontra beraz altxatu? Sartre ta Camusen arteko polemika famatu artan, galdera onekin geien zirikatu zuen lenengoak. Sartrek zuan arrazoi.

Nola esplikatu aurkakizun au? Nere ustez puntu ontan, beste askotan bezala, Camus itz onen lilura izkutuagaitik erakarria izan zan, bere natura izkutuak eskatzen ziolakotz, azaleko empeirismua arren. Zodiako sinalearekin markaturikako bizia, nola Dostoyevskyrena, Malraux, Kierkegaard, Abeliorena, izpiritu urduria, bizitzaren sentidu metafisikoaren bilakaria, arriskuan zegoen pentsamentuaren konturatu gabeko jira-bira orietako batean jausia, Kierkegaard ta Jaspers'en "salto" famatua eman zedin. Camus'ek ere nai gabe, ez logika bidez, jauzi egin zuen.

Rebeldia ez da Sisyforen Mitoan koordenadatan eginiko filosofia-ren ondorioa beraz Camusengan. Nik ez dut beinere konprenitu zergaitik erabiltzen duen liburu ontan itz au. Camus bera ez da sekula gizon altxatu bat izan, ezpidearekin topo egin zualakotz ain zuzen ere.

Ta ezpidearen aurrean bide bakarra il nai ezpadu, evasioa da, igesa. Camusen filosofia razionalak evasioa ematen digu bizitzaren soluzio bakar bezala, naiz ta esteta aularen diferentziz jakinaren gainean igesi egin.

Ala *La Chute*-n (neretzat Camusen izkriburik adierazgarriena eta oberena, inork berdin pentsatzen ezpadu ere), Holandako brumetan murgiltzen da. Nobela onetako norki bakarrak bakarti oren gisa etengabeko bakarrizketari ekiten dio, itzen sorginkerizko ahalmenari bete-betean etsita, Joyce'ren teknikaz baliatuz. Itzegin ta itzegin, berriketaren marmarrean norbakoitzaren oroitzapen tristea galduko baginu bezala.

Camusen egiazko problema ezpidea da ta onen ondorea igesi-naia, ez rebeldia.

Alare interesantea deritzait evasio-ezpidea ta rebeldiaren arteko diferentzia argitzea.

Esate baterako, Kafka rebeldiarako prest zegoen. Zergaitik etzan altxatu? Egoera limite artan etzeukan bi bide besterik: edo rebeldia edo oraingo momentuko soluzioa den evasioa. Bi bide berezi bear ditugu Kafkaren bizitzan eta ez da beti errax. Bizitza ori tradizio mental orotatik dessustraitua, evasioaren bidexka bakartietatik abiatzen da. (Rebeldiak eta evasioak biak bakartasuna dute saritzat.) Baina Kafka, gizon-althatuen alderantziz, etzan inoren kontra altxa, etzuen baieztu edo ezeztu ezer, bilatzen ibili zen aberri bat nun sus-traitu, inoruntz ez dijoazen bideetatik.

Rebeldia evasio bilakatzen da ezpidearen muruen kontra topo daginean. Sisyfo ezpidea da, baina ez da Sisyfo rebeldea. Kizun gabeko rebeldia, rebeldia universal, deus ezaren kontra gerra egitea da. Luziditate pixkat aski degu nihilismoan erortzeko.

Baina gu gazteak gera ta badegu alako animal-indarra, instintoarena, baita zenbait itxaropen edo mito, arrazoia ta logika baino bortitzaogoak, nihilismoan erortzetik begiratzen gaituztenak. Ona nun gauden, beraz, rebeldiarako prest ta ezpide ta luziditatez beterik. Ze bide jarraitu? Evasioa. Badakigu iges egitea deus-ezaren gainean soka peligrosuan ekilibrioak egiten ibiltzea dela, leizearen bertigoa sentitzea dela, desarraigoan ta izpirituaren soledadean. Rebeldia postura positibua bazan, evasioa berriz indarra galtzea debalde.

Kafkak etzeukan altxatu bearrik. Zeinen kontra altxatu, bakarrik arkitzen baitzen, gisa-universoaz haraindik, zearo arrotz. Aski zuen bere mugaren defentsarekin. Kafkarentzat literatura bere mundu bereziaren defentsa zen.

Asieran Kafkak segurki rebeldiaren auziarekin topo egin zuen,

Baina laister ere etsi. Luzaroan rebeldia personal oro ortara erortzen dira: eguneroko munduarekin naastea edo geinez evasio egikor batera (Kafkaren soluzioa). Kafka bere tokian egonean egon bearrean, bere obia zulatzen ari da, itzala bilatzen. Geroztik lurpeko paradisuetan biziko da, Edadura ttipiko zabalkune batean beraka egiten du ta izugarritzko mikrokosmoa kreatzen. Ain zuzen ere bere gogorapenen sotiltasunagaitik etzen erori nihilismoan. Etzuen denborarik izan be-
raño irixteko. Orregatik Kafkaren prozesua evasioan gelditu zan nihilismoan erori baino leen.

Kafka esate bat besterik ez da, baina ondo argitzen du auzi onen teoria.

Ezpidea Rebeldiaren aintzin-historia da, are geiago, histori gabeko bizitza. Beraz deshistoria da, ta ezin diteke Sisyforen Mitoaren filosofia praktikara eraman, nun ezpada Jainko gabeko paradisuari. Ezpidearen erreinua oraina da, orainaren une azkena. Aldiz rebeldiaren erreinua, leena, oraia ta geroa da, ots, histori guzia. Rebeldiaren oroimena zorrotza da ta ez du barkatzen. Ezpideak berriz oroimenik ez du, orainaren azalean bizi baita instantearen laburrean. Ezpidearen-gandik datorrigun bertutea indiferentzia dezu, ajolakabetasuna. Ezpideak mundu berdintsu batean edatzen ditu begiak: gauzen arteko jerarkiarik ez du ezagutzen. Ez du ezer epaitzen; naikoa du gauzak kontatzea, zenbatzea, zenbat diran esatea: au da eguzkia, au itsasoa, neska bat...

Pekatu gabeko mundua da ezpidearen mundua, nola natura-kontrako pekatua baino lehenagoko paradisuari, baina jainkorik gabe zorionez. Oi ezpidearen zorionezko mundua! Au da gure playetako fauna urrezkoen bizi-moldea, utsunerik gabeko bizitza, betea, askea. Baina zeinek sinestu sineskizun gabeko erlijio ontan? Nik ez diot fede eman ahal zoritxarrez. Ezta Camus'ek berak ere. Eta luzaro gabe salatuko zauku. Udarako zeru-zolaren sinu borobilak izkutatuko direnean arratsaldeko promesak ekaitz biurtuko dire, nola udarako zenbait egunetan egoaizeak egun guziz berotu ondoren, illunabarrean ekaitza sortzen denean, itsas muga suzko kortina batek itxitzen baitu, ala ezpidearen festa tragedia bilakatzen da, arrats gorrian. Desasturu au jasan ezinik, ezpidea ekintzarako arrazoiak bilatu ezinik, Camusek rebeldiari eskatzen dizkio.

(1962)
(Jarraitzeko)

MIKEL LASA.

ARESTI'RI

Zori,
ez argi,
ez garbi,
Mundua geuri,
edo geu munduari.
Nor nori?
Garaia izlari.

Mundua
ezta gure biran,
baizik gu
bere jiran.

Utsean.
Len utsean,
orain zerbaitean
ta georan
berriz utsean?

Korapilloa emen,
korapilloa an.
Bitartean,
gogo kezka
barne satorrak jan.

Berriz, geroan...
Autsean?

Bakarrik autsean?
Ezer-ezean
uts betikoan?

Aski obeago da
betiko sutan,
sentipen barnekorrean,
gogoaren naian.
Baña, ezer-eza agian.

Cesar-en gero betiko
izan naia,
fede asmatzalleen gaia;
leengo usteen doaia.

Gaur, ezta ortan
errazoaia.

Zori,
ez argi,
ez garbi.

Kezkari,
irriari,
negarrari.
Litzakeanari
ta ukatzen danari,
garaia izlari.

Darrai,
naiz alde batetik
edo naiz bestetik,
korront beltzetik
ez da salbaziorik.

Ba ote da gerorik?
Oraindik,
beldurrez gaude
kukurturik.

Izadi oni erantzirik
bada galtzekorik:
maitasuna ta kanta,
dira gauz garbirik.

Garai mintza.
Garaian, garaizkoa
jardun berdiñean,
Jerusalengoaren

Zentzunaren ontzia doa
aurrera nekean,
idea zaarrak dirala
munduaren proan.
Zertako azkarrago joan?
Zer arkitu genezake
sufrimentuen ugartean?

Zori,
ez argi,
ez garbi.
A! baña,
garaia izlari
gizonari.
Ta, ez jostari.

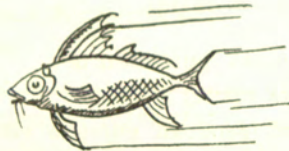
Galdezkeri
ebillen jendeari,
lauzkari,
etsipenez ziraneri
geznari,
naiz zalantzari
utsari,
zenbait pentsalari
gidari,
oratuz funtsari,
ameslari,
zorrez egi-bideari

ari
ta lau olerkari
agiri:
Kierkegaard aurrelari
argiari,
Ibsen antzelari
berari,
Nietzsche jarraillari
aieri,
Unamuno kantari
danori.

Laukoitz teolojilari
gori,
lotuaz giroari,
bidari,
igesik gezurrari,
billari.
Etziran pekatari.

Zori,
ez argi,
ez garbi.
Begira
muñari,
ta beti,
garaia izlari.

OTSALAR.

TAMARIZA TA PIKONDOA

I. AMORIO GALDUAK

Euriaren tristea
ari ta ari atergabeko amaian

Katuak gambaretan lo daudez gau t'egun
demborari dembora emanaz.

Paradisü galduetako oroipena da
nola palmondo aundi baten pean
itzala genuela adiskide
nola tamariza ta pikondo pean
ari ginen pekatu
aragizko pekatua
euriagatik triste arima
triste diran bezela tamarindoaren adarrak itxas-bazterrean
euriaren pean
triste ta ustel palmondoa
udazkenean
chalet ubelaren jardinean
Zarauzko plaiatik ez ain urruti.

Nola bion gorputzak gurutzaturik
(baginakien ez ginala maite)
bestearengan bilatzen genduan guregan eztaukaguna
mundu ajolabeak, itxaso izugarriak, plaiaren bakardadeak
ematen ez ziguna: maitasunaren arrastoa.

Arratsalde ura munduaren azkenengo eguna zen
t'amor eman genion bizitzari
Udaberrian kantatu nuan asierako egunaz ez naiz oroitzen
Jainkoak gizona tankeratu zuan egunaz,
bizirako arnasa ixuri zioenaz,
ez naiz oroitzen,
paradisuko azken egun ontaz.

Katuak gambaretan lo daudez tolesgabeko ametsetan
urteak ta demborak deusezten
edo ta dembora millaka ugaritzen.
"Dana" ta "nada"-k zirkulua bukatzen dute.
Liège, 1962.

II. DEMBORAREN MARKA

Ene biziaren tristeziatzko
sinoak
zeinek baitu urtearen zear
biziaren ari guztia kolorazten
zeinek baitu ene arpegiaren eskultura
beeraka zimurrez markatzen
ta begiak etsipenez inguratzen
itxas-ontzi aintzinako kobreareh metal zaarrek
ez dute ene itxura tristearen tristura
ta plaia-ondar-ustuak udazkenean
ez du ene etsipenaren sabore garratza,
Tamariza ta pikondoak
nere aurtzaroko izarotik
denak desustraituak izan dire, denak!
Izagak soilik aizeari buru emanaz
tristeziatzko salmoa
murmuratzen dute
ipar-aizearen eraginez ta berresaten:
"Oi gure dembora hunen desolamentua!"

París, 1962.

MIKEL LASA.

ZOAZE, MALKOOK!

Negar, negar eta negar...
Au biotza ustu bearra!
Bai dala adirazten gaitza,
Neure gogoaren lorra.

Albista baltzaren sorbatz
zorrotzak erruki barik
ebagi daust malkoen esia:
Zotinez ioat bizitza ausia.

Bitarte itzela geratu
da gu bioen erdian:
Erioak egin dau berea,
ta negarrentzat itxi tokia.

Betiko? Olakoxerik ez!
Bestaldeko ixilak anots,
otoitz-egadaz, lainoa urratuz,
itxaro-barriztetan aiduruz.

Geure arrebatxu kutun!
Goiz baltz atako agurra
azkena zala iakin ba-gendu,
ezkintekazan errez banandu.

Zoaze, bai, malko itunok,
gaiari igesi, oparo.
Eroan neure mingostasun latz,
pozkiada amaigean zelaietaratz.

Negar, negar eta negar...
Au malkoen igeste itzel!
Bai dala adirazten gaitza,
neure gogoaren goibel!

AURRAITZ

NEGARGARRIA

Lau zutargi loiren erdian
zetzan ilotz mengala, aratin,
ez apaiz ez taiuzko lagun:
inguru iru-lau eme zikin.

Paittarrez beterre ta itzontzi,
lotsabako autuak eder.
Zanaren alde etzan otoitzik:
gogoez etzekien ezer...

(Lizunkerien arratxoak (1)
ian eutsan osasuna ankerki,
atseginkerien lupetzan
Erio'k ez eban erruki.)

Galazo-atsegin-erosten
eltzen ddakozan gizatxarraik,
ustelean gal ebenean,
ez eben arentzat laguntzaik.

Gaixoa! Nora iun ete zan
aren gogoa? Etzan deungez
bardazkatu: Bizitze eskergek
bultzau eban zidor okerrez...

Bizitze ittuna! Azken itzela!
lau arkai loi lagun, bakarrik...
Betiraun-bide ezkutu-zear
lagun al eban Goi-Erruki'k.

AURRAITZ

(1) *arratxo = madari, sagar eta ostantzeko arnariak barruan izan daoen kokoa.*

MUSU BAT

Musu bat dut gordeta biotz barrenean
lore egin nai duana nire ezpain auetan.

Ainbeste urtez naizela eman nai eta ezin
gero ta gartsuago barnean zait egin.

—oOo—

Eskatu diet amai musu goxoena,
aur yaio berrientzat gelditzen dutena.
bai ta, begi bustirik eta ezpain legorrez,
il semeari eman ziotena azkenez.

Maitalei eskatu diet sutsuena,
ta emazte zintzoari garbi, samurrena.

Mistikuak eman dit, goiz otoia egiten,
bere ezpain aratzetan zaiona sortutzen.

Apaizak, aldareko Berri On deunari
eskeintzen dion ura, sifnismen-opari.

ta martiriak, bere odolduriko aoz,
Gurutzean ezarri zuana azkenekoz.

Erromesak, bidaldi luzea amaiturik,
errelikari ematen diona, aozpezturik.

Olerkariak, aren bekoki izekian
bere zeruko ezpainiez Musak diona eman.

Uiñak, ondar-altzoan aserrea leunduz,
uzten dun bitsezko ura, egalun antzeztuz.

Aizeak, tontorrari damaiona, indarrez,
aginkada bailitzan, maitasun zakarrez.

Eguzkiak, sortzean, otzarren dardarka
dagon intz tanta pitxi biurtutzen duna.

Elurrak, mara-mara erortzean, lurra
zuriz garbitzen duan musu garbi ura.

—oOo—

Guziok bat eginda, biotzean gorde
eta yaio-lurrerantz egingo dut bide.

Aitak eta aitaen aitak yaio ziran lurra
aien ezur zuriak estaltzen dituna.

Aien odol gorriaz, betiko santua,
gure gizagurenak egin digutena.

Aren berdetasunaz begi-betagarri
zaiguna; mendez-mende buru-yabe, garbi...

—oOo—

Ara nai dut, noala nire musu orrekin.
Ene Yainko maitea, ez eidazu uka egin!

Ta an, belauniko yarri, besoak zabalduz,
Aberriko lurraz bat egingo naiz musuz!

AMETZAGA TAR BINGEN

Caracas, 1963, Lotazilla.

FRAILEARRIA

Ondarribiko Itxasoko Lapurren Gaztelua esaten deutsen inguruko bazter batean badago arri bat "Frailearria" esaten deutsena.

Iñori be ezteutset entzun arri onen kontu zarrrik baia nik badakit istori bat, eta auxe da:

Antxiña-antxiña batean, batek badaki zenbat urte izango diran ordutik onaño, jazo ei-zan jazoera au.

Itxas-ertzera joan ei-zan fraide gazte bat, udagoieneko arratsalde eder batean, eta errezuetakako liburuakin egoala, itxasoko andra bat agertu ei-jakon kantetan.

Begiratu egin ei-eutsan fraideak, baiña pekaturako bidea zalako, andik alde egin ei-eban ainbatik ariñen.

Baiña ain kanta ederrak kantetan ei-ebazan arek itxasoko andra-kantari eder arek ze atzerantza begiratzeko gogo aundiak etortzen ei-iakozan.

"Ez egixu begiratu atzeruntz, ostien damutuko iatzu-ta", entzun ei-eban goitik etorren argi batetik.

Baiña entzuten ebazan kantak entzunda, begiratu egin ei-eutsan bigarren aldiz olatuen artean kantetan ebillenari.

Pekaturako tentaziño aundia zalako, barriro be andik alde egiteko ainbatik ariñenean pausuak bizkortzen asi ei-zan, eta orduan itxasoko kantorea len baiño bigunago eta edertoago asi ei-zan kantetan, fraide gazteari irugarren aldiz begiratu-eginerazotearren.

Begiratzen asi ei-zan, eta orduan be goitik etorren argitik auxe entzun ei-eban:

"Ez egixu atzeruntze begiratu, ostien benetan damutuko iatzu orainguen-da."

Baiña jaramonik egin barik, irugarrenez be begiratu egin ei-eban atzeruntz, eta orduan aintxe una aretan bertan arri eginda gelditu ei-zan, baiña ez betiko, Jaungoikoak emon eutsan penitentzia bete artean baiño.

Eta Frailearriaren inguruetan urtean-urtean entzuten ei-dira kanta ederrak itxaso aldetik, eta penitentiako errekuak legorretik.

EIBARTAR ZELEBRIAK

II

GALDO-TXIKIN ZIRIKADAK

Kaitano Kareagan umoria filosofikua izan da beti, metafora oso fiñak enpleau izan ditxu. Azkenengo beragandik jaso neban onen modukuak: "Auxe dok, auxe, urtiak artzia nai ta eukitzerik nai ez". Baña Galdo-txikin umoria, bein berak, Kaitanok, ederki esan zestan moduan: "Galdo-txiki, okerkerixetarako umoria eukana genduan". Olaxen da baktxaren idiosinkrazia. Ta, nai edo ez nai, gizon baktxa bere tajuz errespetau biar dogu.

Bere anaia zan Erromaldo Galdos jesuitxa. A be umoretsua ei zan, baña ez anaia añakua. Naikua ezauna da Azkue Euskaltzaindiko zuzendariakin Erroman gertatua. Eztakit zelako funziñuak zirala-ta, kanonigutik berakorik ez ei eben lagatzen Kapilla Sixtina-ra sartzen, ta Azkue zana, bein juango Erromara ta, pena eban a ikusi barik etortzia. Baña, atan-orretan, gutxien uste eban lekuan, ara nun tope ein eban gure Aita Galdos-ekin, ta zer pasatzen jakon kontau. Galdosek jakiñaren gañian ipiñi zanian, azkar jaso ei zitxuan anak. Sartu ei zan ate batetik eta andik una batera, an azaldu ei zan eskue-tan kanoniguaren soñekuak zitxuala; ta, eskerrak herari, Azkue jaunak kanonigu jantzita ikusi ei eban Kapilla Sixtina. Or nundik izan eban Azkuek kanonigu izateko bidia. Ori, Aita Galdos zalako; ba, Galdo-txiki bere anaia izan balitz, seguru gara gutxienez Aita Santuan erropak ingirauko zetsazela.

* * *

Bein, Galdo-txiki, bere lagunekin juan ei zan Donostiara agostuko Andra-Mari jaixak pasatzeko asmuetan, bidian kantauaz: "Festarik bear bada, bego Donostia...". Ze, donostiarren antzera, ankak arin ei zitxuan jai zarraparria zan aldera.

Iñork ez ei eukan agiñeko-miñik eta kantsaziñorik, ta errazoi orri oratuta ibilli ziran orduekin konturatzeke. Orraitxiok, berandu batian, naizta gazte sasoian izan, errendidu ei ziran. Ta, orduan kontuak oia billau eziñik. Jo batera ta jo bestera, lo-kamusa bat eitzeko besterik ezpazan be, kostata billau ei eben ostatua. Baña, kondeziño batian: oge banatan biñaka eitzekotan. Ta, gañera, batzuek koltxoia lurrian botata, ta beste batzuek muelle utsian.

Suerta jaurti ei eben ta Galdo-txikiri Anbroxio Balenziagakin tokau ei jakon oeko muelle gañian, beste bi lurrian koltxoi gañian ziralarik. Ta, gañerako lagunok oe-biko kuartu baten sartu ei ziran, aldan moduan.

Galdo-txikik, beti bezela, ein biar eban fetxurixaren bat, ta bestieri ezer esateka baña ondo ikusteko moduan, asi ei zan, oeratu aurretik, tapak jaso ta periodiku papelak kurioso-kurioso izara gaiñian ipintzen. Anbroxiok, ori ikusirik, esan ei zetsan:

—Baña, mutil; zoratuta ago ala? Zertan diarduk papelok zabalzabal ipiñiz?

—Ara Ambroxio, ta beste bixori be bardiña esatera najoiak, baña gure artian gelditxu deilla sekretu au. Momentu onetara eldu garez, nere desgrazia bat konfesau biar detsuet. Sekula-santan ez esan iñori. Lagun onak zariez, da uste juat ixillik gordetzen jakingo dozuela...

—Bueno, bueno. Zer pasatzen jak. Ainbeste erretolikakin zer esan nai dok —esan ei zetsan Balenziagak.

—Lagairak ixillik, Anbroxio. Au eztok afariketako ipuñia ta...

—Baña, zer pasatzen jak.

—Ara. Nik... ixa gabero... oian... zera eitxen juat.

—E! —bestiak batera-batera— Zer esan dok? Oian kaka eitxen duala?

—Bai mutillak. Baña mesedez ezaixozue iñori esan.

Anbroxiok:

—Ni ez najoiak ire onduan lorik eitzera. Ire antsak artzia baño naixago juat Bulebarrian pasiau.

Beste bixak pe bardin.

—Guk pe bai. Ire kakarantsa aguantatzia baño obe dok aixe freskua artu.

Egoera orretan, bakar-bakarrik gelditxu zan Galdo-txiki kuartuan. Ta, orduan, koltxoia ipiñi eban biar zan lekuan ta oge bigunian sartu zan.

Alperrik orduak aurrera juan, egun-sentia luzia izan, eta bestioak, aldi baten, Galdo-txikiren kakarantsaren inbidixia be izan ei eben. Lurrian lo ein ebenak bizkar-azurreko miñez, bestaldeko kuartuan Galdo-txikin lo-zurrutzak entzunaz, ta kalera juan ziranak barriz Bon-Pastorreko erlojuari bultza eñ nairik.

Goizian juan ziran lagun guztiok Galdo-txikin kuartura, bere lepotik barre eitzekeo asmuon. Baña an ez zan ezer pasau. Galdo-txiki billau eben lotan nasai, bera bakar-bakarrik oe zabalian, bestieri adarra-joaz.

* * *

Orraitxik, berari be ez zetsezen gauza guztiak ondo urtetzen.

Kuadrilla berakin Elgoibarko ferixara juan zan batian, bururatu jakon basarritar batzueri adarra-jotia. Ta, onela ipiñi zetsen plana bere laguneri:

—Zuetariko batekin burruka itxurak eingo jitxuat, ta gero nere bende ankapian artu ondoren jeupada batzuk eingo jitxuat basarritar saillari begira: Badago bat, etorri deilla, deituaz. Nere moduko gizon txiki bat ain indartsu ta adoretso ikustiakin danak arritxuko ditxuk. Guk eingo jitxuagu barre-algarak. Baña iñor urtetzen bada indarrak neurtzera, zuek nere alde urtetzeko kondeziñuan. Ba-deitxozue?

Baiezkuon gelditxu ziran.

Eiñ zitxuen ba burruka itxurak da erabagixa euan bezela, Galdo-txikik urten eban irabazle, Lurreratu ebanian, gañian ankia ipiñitxa; inguruko basarritarrerri:

—Badago bat, etorri deilla neregana! Badago bat, emen neurtuko gara!

Ain txatar, kaka-narru ziztriña ikusitxa, ezan-ez iñor ikaratu.

Bai azaldu be neurtu ezindakua. Pagu arbolia baño gizon mardulago zan Artazo pelotarixak artu ei eban esku artian ta pelotia balitz letxe erabilli ei eban, Galdo-txiki gizajua, bere lagun guztiak ollotuta ospa eñ ondoren.

“Badago bat!” deixai erantzutzeko, iñor ba-euan edo ez-paeuan, belarronduak ondo berotuta urten ei zan saltsea aretatikan gure Galdo-txiki.

Orregaitxik, bein, Eibarko Astelena Frontoian Artazon pelota partidua ikusi ondoren, bertako gora-berak kontatzen ziarduela, euren arteko batek esan ei eban:

—Artazok gogor joten jok.

Ta, Galdo-txikin erantzuna:

—Etxaukat iñork esan biarrik. Artazok gogor joten dabena ondo probauta jaukat.

A!, baña, ordien epia elduko zan dudarik ez ei euken lagunok. Bi illabete ez ei ziran pasau. Orduan izaten ziran zaldizko kotxe dotore bat ei euan Agiñazpineko taberna aurrekaldian lagata, bere uezaba bazkaltzen euan artian. Aixen zan Galdo-txikin momentua. Artu kotxe doteriori ta eruan eban Untzaga plazara. Ta an, bere laguneri:

—Tio etorri jatak Ameriketatik ziero aberastuta, ta bere kotxia laga jestak, artsaldia pasatzera Debatik ziar Ondarrua aldera nai bagendu juan. Zer deitxozue mutillak?

Ez bat eta ez bi, esan orduko an ziran guztiak anka ta buru zalpurdi barruan.

Guztiak arro juan ziran Bidebarrixetan bera, ezauneri agurka. Urkuzuko plazan, Agiñazpiñeko atai aurrekaldian gelditxu ei eban kotxia, laguneri esanaz:

—Itxain pixkatian. Errekau bat emon biar jetsat Erromana etxe-koandriari.

Sartu zan tabernan errekaura zoian letz. Kotxian uezabagana juan zan ta aitzen emon zetsan:

—Kargu eixozu zeure kotxiari, Bost kankallu sartu dira barruan ta asko deskuidatzen bazara, eruango detsue auskalo nora. Orrek mutillok ondo ezautzen ditzut nik, eztira erriko zuzenenak ta bai lenago be ainbeste olako diabrukeri eindakuak dira orrek. Onen-onena zenduke, ezertariko esplikaziño barik egur batekiñ daneri bizkarra berotu.

—Ori laga neure kontu —izan zan kotxeruan erantzuna.

Berakin euan beste gizon bat lagun artuta, urten eban kalera. Ipiñi ziran kotxian ate banatan. Ta esan ei zetsen:

—Ia mutillak! Urten banan-bana! Azurretako miña zer dan jakin deizuen.

Galdo-txikik, Barakaldo-kaleko kantoitxik begira, a ei zan funziñua ikusi ebana.

* * *

Galdo-txiki ziri-sartze kontuan atzian gelditzekua ez-pazan be, beti izaten ei zitxuan bere inguruan su-emolliak, axaxa emoteko gertu. beste iñori bururatzen ez jakon demoniokerixaren bat eiñ zeixan.

Gañera, txikixa zalako bere buruari gutxi-etsita bizi bazan be, ori zala-ta tentaka ibiltzen ziran lagunak pe. Naiz da iñoiz berak esan, gizonak ez dirala metruakin neurtzen, bakotxaren abillidadiakin baño.

Bein, ba eizoiazen trenian Deba-rutz. Maltzako estaziñuan gelditxta euazela, andenian zutifiik euan gizon morrosko bategaitxik, la-

gunak tentau ei eben, esanaz: "Ori bai ori gizona ta ez i, Txiki ziztrifiori".

Galdo-txikik barriz laster ipiñi ei zetsen trabesa: baietz ari matralleko bat emon, ta beste lagunok ezetz.

Eztakigu andenian euan gizon erraldoiak zer ikusi eukan euren auziak bafia matralla berotzeko arrisguan ebillen. An ei euan andenian trankil asko trenerutz begira, ta treña martxan asi zanian, Galdo-txikik, trenetik, luzetu ei zetsan errebeskada bat, ta an gelditxu ei zan karga-jasotzalle itxurako gizon morroskua ikubilla altzau-ta zentellak jaurtzen, ta ez gañera Sanjuan eguneko arpegixakin. Baña, gure Galdo-txikik trabesa irabazi.

* * *

Beste-bein, xemeikorik ez da jai itxuran pasauko bazan, nunbait bazkariren bat eiñ biar. Bera ta beste lagun bi, juan ziran Elgoibarrera oñaz. Sartu ziran Txankianeko tabernan; beste bixak Galdo-txikikin aginduetara obeiduz.

Galdosen zirikada lorratzak ezaunak ziran Eibar da inguruetan, baña gizona ei da bi aldiz arri berian estropozuta jausten dana, ta debillidade ori aprobeztatzen ondo ekixan Galdo-txikik. Esan zetsan Txankianeko etxeko-andriari, berakin ekarren aiskidietariko bata indiano etorri barrixa zala, ziara otxinduta, ta bazkaitxara konbidau zitxuala bera ta beste laguna.

Modu orretan ase ziran platorik onenak janaz, ta... gero, gero-kuak. Filosofia nasai orrekin bizi zan Galdos. Ta, lagunak pe ez estu, bere anparura. Eitxen eban gañera: "Ondo bazkaldutakua ifiorik ez jeskuk kenduko".

Kafia ta kopak artu ta purua erreaz, pagatzeko ordua etorri zanian, Galdo-txikik esan zetsan "indianuari":

—Juari antxitxiketan kalera, zoruana eiñaz.

Urten eban, egaztadan, diabruak daroian animia baño azkarrago. Baña baitxa uezaba be atzetik. Ta, ondoren, Galdo-txiki ta beste laguna.

Tabernarixak ixa arrapauta zeukanian, asi zan bide baztarreko arbola bati aginka. Ori ikusitxa, zeñek pentsau benetan zoratuta ez eguala?

Uezaba ikaratuta gelditxu zan. Galdo-txiki etorren atzetik deika:

—Kontuz! Kontuz!! Zoro aizian atakiak eldu detsa ta! Ameriketara jua aurretik pe izaten zitxuan olako bolarak, ta onian artzia obe da txakur-amoratuaren moduan ipiñiko ezpada. Jangoikuan izenian,

baketan laga-iñozu bere onera etorri arte. Gaiztoaldixa jua dakuan neuk eskatuko detsat dirua-ta.

Errukitxu zan tabernarixa. Danen artian, ipiñi eben lurrian auz-paz etxinda konortik barik gelditxu zan eran ipiñi zanian, ta tabernarixa bera aurrenengo pañuelua atarata aizia eitxen seneratu arte.

Alakoren baten jaiki zan arnas-estuka bezela. Ta, Galdo-txikik esan zetsan tabernarixari: "Seneratu arren asko kostatzen jako tontoaldixa juatia, gizajuari. Ta obe dogu etxera eruatia. Urrenguan etorriko gara kontua eitxera". Esan-da jua ziran. Baña, gaur arte.

* * *

Antzerakua izan zan Maltzako tabernan eiñ ebana be. Lau edo bost lagunek, meriandau ta gero, kontuan jausi ziran iñork ez eukala dirurik, ta Galdo-txikik:

—Laster arreglauko juat nik ori.

Alde ta jua zan urren euan potzu batera ta etorri zan bertan arrapautako sapugurixekin (txalburu). Orretara, Galdosek bai jakin be, taberna aretan ardaa urakin bedinkatzen ebana. Bota zitxuan sapugurixok ardaa basora ta deitxu zetsan etxekoandriari, esanaz:

—Zer da au! Ondo eypadago ardauari ura eitxia, gutxiago potzuko ur zikiñetik! Sapuguri ta guzti gañera.

Etxekoandriak:

—Ene, ene! Ixildu zakidaz mesedez iñork entzun ezteixan. Deskuidoren bat izango zan da parkatu.

—Parkatu? Sapugurixak tragau bagenduzen, eurak ezeskuen tripetako azkurarik parkatuko.

—Tira ba, tira ba. Gaurkuagaitxik ez detsuet ezer kobrauko, ta urrenguan be etorri.

* * *

Galdo-txiki, beti, asmakizun okerren maixua. Ba ei zan Eibarren olako gizon serixuan-serixuz "grabia" zan bat. Baña, Galdo-txikirentzat ez zan serixurik. Jaun ori aberatsa ei zan eta egunero pasiatzen ei eban makilla dotore bat eskuan ebala. Baña, orduango Eibarren, Plaentxian bezela, ez ei zan iñungo aman semerik gaitzizenetik libratzen, ta nola jentia uskerixa bategaitxik uxatzen zebentarikua zan, "Auspua" deitzen ei zetsen. Ta, berari ez ei zetsan ezerk su geixago emoten "Auspua" deitziak baño.

Baña ainbat txarrago beretzat. Orduan, gaitzizena ontzat artzen ez-eben guztieri adarjotze geixago eitxen zetsen. Izan be, adarjotzalliak, adarra jotzekuak biar ditxu, eta onek minberatzekuak izaten dira, ta ez jamonik eitxen ez dabiinak, Berriz, esan dogun bezela, Galdo-txikirentzat zelan ez zan dotorerik, aberatsik eta serixurik, ari "Auspua"-ri berari putz eitxia bururatu jakon.

Egun baten, Elgoibarko auspu-konpontzalle bati bialdu ei zetsan erreka, juteko Eibarren uleixa lekutara, auspu bat euala konpontzeko ta.

Juan zan auspo-konpontzallia "Auspua"-nera. Auspua konpontzera etorrela esan ebanian, makillian aurrian artuta atara eban kaler, kulparik ez eukan auspo-konpontzalle gizajua.

Gutxi-gora-bera, olakua zan Galdo-txikin umoria, ta olakuak bere fetxurixak.

JUAN SAN MARTIN.

Gizonaren Etorkizunari Begira

Etorkizunean gertatuko dena igartzen asteak arrisku aundiak daramazki, Kondaira ari da gertatu denaren gain. Filosofia betiere dan eta izan bear duanaren gain.

Etorkizuna beti izkututzen da nolabait ere oraiñaldian edo igaroaldian. Eta ostera, etorkizuna pentsatzeko modu berak zertzen du oraiñaldia ta igaroaldia begiratzeko modua ere. Eta oraiñaldia begiratu bear da igaroaldia bitartez bezelatsu etorkizunaren bitartez ere. Jaspers-en arauz, etorkizunaren konzientzia gaberik eztago ezta oraiñaldiko konzientziarik ere.

Alabearrez, Kristianismuak iru dimensioak dauzka. Kreaziotik asi, jatorrizko pekatua t.a., gero, Jainkoaren gizon egitea, Eroskunda... Bere bigarren Etorrera ta Azken Epaia arte...

GAURREGUNEKO TEKNIKA TA DRIKI-DRAKEA

Teknikak irakin bizian darabil gaurregun mundu osoa... Teknika da eguneko lillura, miña eta mamua. Egia esan, teknikagatik ez dezakegu berez ona ala gaiztoa den baieztatu. Teknikak gizonaren askatasuna lortzen du alde batetik, izadiaren gaindik. Baiño ba-du arrisku bortitz bat gizona bera ere teknikaren jopu edo errueda soilla bailitzan jartzeko. Teknika lanean ari dan norbait ori ere teknikaren zerbait biurtu baita. Eta ez bakarrik giza-indibidua, baita gizarte ta kondairakoa ere.

Gaur bai, beste mendeetan baiño askozaz geiago ta obekiago dakizkigu gauzak. Ta jakiñekoa da geiago dezakegula ere. Onek, ordea, eztu esanai jakintsuago edo jakinduria aundiagorik dugunik. Ez orixe! Izatekotan ere, aldrebes, uste dut dela nik, gaurreguneko teknikaren aurreraka itxu onen eraginpean zimeldu egin baita gure artean jakin-

duriaren errorik nagusia, alegia, gauzak, mundua, gizona... berez-bera eta bere izaitean ikustatzea, Traszendetziakin dituen artu-emanetan, ain zuzen ere.

Ezta arritzekoa, beraz, Jaspers teknikaren izaki deabrukerizko, basati, etsai ta biur-eziñaz mintzatzea. Eta Heidegger-ek gaurregun gizadian barrena zabaltzen ari den arriskurik beldurgarriena teknikan ikustea. Karraxi oeri belarriak itxitzea suizidioa litzake gizadiarentzat. Izan ere, teknikak amenazoa bota dio gizonari, beretik, mundutik, eta lagunartetik autsi, erdibitu, ta zatitzekoa. Dena dela, ia ez dezakegu atzeraka egin. Orregatik, arazoa teknikakoa ba-da, teknika bera bear dugu artu aterabide ta askabide bezala.

Edonola, gure mende onetan arazo guzien gaiñetik eta lendabizi bear duguna da Humanismua ta giza-askatasuna. Gizonak bear du menderatu ta eskuratu teknika, eta ez ark gizona menderatu ta lotu. Izan ere, ba-dirudi teknika ugolde onek ito-larrian darabilzkiala bai gizatasuna ta bai askatasuna. Askatasun eta espiritu indar au, berriz, bear-bearrezkoa dugu gizadia bide jator, zuzen eta burutsuetatik eramal izaiteko.

Orretarako Humanismua, espirituak, erlijioak ere aurreraka ta guziaren buru bezala bear du joan azitzen, teknikaren aurreraka parean edo areago, teknikazko ugolde itxu orren jopu, txorimalo biur ez gaitzen.

DATORREN ARO BERRIA: GIZARTETASUNA

Zera berri bat garrantsitsua asi gera somatzen XX-gn. mende onetan, somatzen soillik bada ere: Alkartasun aroa, gizartetasuna... Orra, adigarritzat, Europa Alkartua. Eta Europa Alkartua uste dut nik dela Munduaren Batasunerako lehen pausoa ta mugimentu-muñña.

Etorkizuneko aro berri onen ameslari edo profetarik aundiena, du-darik gabe, Teilhard de Chardin dugu. Berak igarri baitzuen lendabizi nola milloika gizonak, norberaren nortasuna galdu gaberik, alkartasuneko organizazio antzekoa osatuko duten bai izarretan eta Ludi osoan. Berak zorrozki somatu zuen gaurko mendeak daraman batasunerako bultzada irrikatu ori. Etorkizunean alkartasun eta gizartetasunez iritxiko dituzten irabaziak. Izan ere, emen eztugu indibidualismua onartzen, pertsona baizik. Eta pertsona ezta berekoikeria edo egoismua (indibidualismua, nazionalismua), besteeri erabat prestatzea baizik.

Baiño, zoritxarrez, zenbaitek bestela pentsatzen dute. Ametituko dizute bai lortzen ari den alkartasun eta zabalkundea. Nazioen arteko

alkartasunak, organizazioak eta alkarloturak geroz ta ugariago ta estuago dijoaztela ta onelako beste gauza nabarmen batzuek. Ori bakarrik, Baiño munduaren eta Europa beraren ere Batasun antsiatu ori erabat ukatuko dizute. Au guzia amets zoro bat baizik ez omen da. Filosofo ta poeten asmakizun uts eta amets ustela.

Dena dela, egia esan, gure mende au etengabe doa aldatzen, irakin bizian, krisi larrian, mailla orotan aldatzen ere, bai kulturazkoan, bai ekonomiakoan, bai politikoa. Gaurreguneko ekonomien eta politikaren arteko alkar-loturak (interdependentziak), berriz, bizikiago eragiten dute oraindik leheniko konfiantzarik eza eta gorrotoa.

Beraz, garbi da aro berri bat derrigorrean datorrena, egun transito edo igaroroaldian gabiltzalarik, Orregatik ezta falta gure artean ez beldur gorririk, ez itxaropenik. Orobat ezerezutzeko, edo dena gainbera lurjotzen ikusten dutenak, eta mundu obeago batean itxaropen eta Sifiismen osoa dutenak. Alere, optimismuaren aldetik ezzagokio iñolaz ere komunismuak osatu nai duen axaleko eta bortxazko batasun ustel orri. Ezta pesimismuaren aldetik, atomika erasoak eta teknikan aurreraka itxuak ekarriko luken galbideari ere.

Oartxo bat ezarri nai dut une onetantxe. Zenbaitek aro atomikoa izena eman diote guda-osteko aldi berri oneri, Nire eritzian obe litzake Batasun aroa edo orrelakoren bat deitzea. Zergaitik, Aita Santu Joan XXIII-gnk. zuen bezala atomika ta teknika itxu onen aurrekak gizadia seguratu ta azi ez-ezik, alkarren bildur eta eriotz larrian jarri izan du. Eta egokera tamalgarri au erremediatzeko gizonen artean alkartasun, pake-bide eta organizazio berriak asmatu bear izan dira gizonaren askatasuna ta seguridatea eutsi eta lortzearren... Esanai dudana da axaleko optimismo ta pesimismo oriek baiño sakonago ari gerala. T. de Chardin-ekin gaude optimismo ta pesimismo absolutez ari denean.

Jaspers berak ere Teilhard de Chardin-en dilema darama bere sakonean: Nihilismua ala Sifiismena. Haidegger-ek "Jainko gabetasunean edo utsunean" ikusten du gaurreguneko gaitzik bortitz eta beldurgarriena. Begira zer esaten duen Jaspers-ek nihilista ondatzaille porrokatu ori dela-ta:

Lur ziurretik kanpo geratu den gizona, tradizioaren jarraipenetik etenda, aberririk gabeko bizilagun biurtua... bere buruakin ere desleial, bere izaitearen sakonenean desesperatua, itz batean esateko, Traszendentzian erroturik zegoen Sifiismen zaharra galtzean bere burua ere galdu duen gizona. "Jaspers-ek uste du arazo batean datzala gure etorkizunaren suerte guzia. Kuestio onek erabaki ta kondizionatzen duela, alegia: Nola eta zer sifiistuko ote gizonak?" Izan ere, garbi dago Jainkoaganako Sifiismenak bakar-bakarrik salbatu gintzazkeala nihilismu porrokatu orretatik.

MUNDUAREN ETORKIZUNA TA KRISTAUGOA

Zer ikusi dauka Kristianismuak, bada, giza-etorkizunarekin? Zer erantsi edo sostengu eman dezaioke etorkizunari? Sifismena, bai sifismena bere sentidurik bortitzenean. Jaspers-en sifismen maillaketa kristautu ta osatu: Sifismena Jainkoagan, gizonean, munduan gizonak dauzkan posibilidadeetan, au da, munduaren aurrean duen askatasunean.

Izan ere, nun alkartu eta osatu da obekiago Kristautasunean baiño Sifismena Jainkoan, gizonean, eta gizonak munduan dituen posibilidadeetan? Dudarik gabe, Kristianismuak lortu ditu obekienik trazendentzia ta inmanenziaren arteko artu-emanak eta alkar-loturak. Jainkoaganako Sifismenak ezpaigaitu ifiolaz ere munduan siñistez libratzen. Alere, azken mende oetan Humanismua jarri digute lehengo Teozentrismuari buruz. Mundua deskubritu dute berez-bere, eta mundu orretan trikuak bezala itxi dira. Auetarikoa duzu, esate baterako, Komunismua. Eztute goi-aldetik, kanpotik ezertxo nai. One-lako gizona, ordea, besamotz edo erdi-gizon gelditzen da.

Aurrerapen eta ondasun guziak Jainkoagan baitute beren sustrai ta lehen arrazoia. Aurrerakoan, emendik mende batzuetara Aurrerapenak ondasun eta erreztasun aundiak ekarri izango dizkigu. Aseko ote du, ordea, gizadi aurrerakoi, porrokatu au sekula? Bai zera! Gizadiaren irrika ta barren egarriak orduan ere amorru bizikiaren eskatuko du Asebate Absolutoa. Mundu onetako etengabeko aurreraka au betiere finitua da berez, mugatua ta une utsa. Kristianismuak, Eleizak eman dezaioke soilki aurreraka orri egiatzko sentidua, balorea ta jomuga...

Lehen aipa dugun lez datorren aro berria Alkartasun eta Batasun aroa izango da. Gizadiaren etorkizunak munduko organizazio jeneral batera jotzen du. Teilhard-ek kosmoaren aroa deituko du. Munduaren batasunerako joera au ere Kristianismuak bete eta gidatu dezake bakarrik bear bezala, Eleizaren katolikotasuna ta ekumenikotasunaren barrutian, Jaun bakar batekin, Sifismen bakar batekin, eta ludiko erri ta kulturaen zenbait kolore desberdiñekin alkartasunik estuenean.

JACQUES MARITAIN ETA GIZADIAREN ORGANIZAZIOA

Eskuetan daukagun alkartasuneko aro berria, beraz, Kristianismuak gidatu lezake bakar-bakarrik bear bezala. Kristauren salbazioa ezpaita lortzen bakarka, alkartasunean, Batzarrean, familian, Eleizan

baizik. Betiko Bizitza ere ez datza bakardadean edo banaka, santuen alkartasun eta artu-emanetan baizik.

Egia esan, gizon txepelak izan Eleizakoak ere eta izatu dituzte gizaldietan zear euren akats, estura ta aburgesamenduak. Alere, ba-goaz poliki-poliki Kristianismua ta Eleizaren indarrez munduaren oberantza bidean.

Jacques Maritain izan dugu gizadia gizatasunez eta kristauki organizatzen (gaurreguneko erarik modernogoetan organizatu ere) pentsalari eta profetarik trebetsuena. Ain zuzen ere, gaurregun ainbeste estimatzen diren politika ta gizarte bideak mundu alkartu ta libre baterako organizatzen... Orregatik, Maritain-ek pentsatu ta igarri duen mundu organizatu ta alkartu orren ideia jeneral bat baizik ere eman egingo dut.

MUNDUKO GOBERNUAREN ARAZOAK, OIÑARRIAK ETA JOMUGA

Maritain jaunak munduko politika organizazioa nola eratu eta zein bidetatik osatu bear den ekin baiño lehenik arazo onen bi sustriak ematen dizkigu aditzera: nazioarteko ta ekonomien arteko alkar-loturak (interdependentziak), eta estadu modernuen Soberania tirria.

Batasun bideko aurreraka onetan nazioarteko alkar-lotura ori ezta iñundik ere pake-bide, gorroto bide ta guda seiñalea baizik. Ekonomi soillekoa baita alkar-lotura ori, ta ez naita, borondatez ezarri edo organizatu diren tratatuak edo artu-emanak. Nazioarteko ekonomien alkar-lotura auek, teknikaren zabalkundez eta eragiñez, nazioetako politikak ere derrigorrean jarri izan dituzte alkar-loturan erantsirik. Borondate txarrez, ordea, beste erremediorik ezean, ta nazio bakoitzaren arrokeri nazionalak mintzen direlarik. Alde batetik, beraz, teknika itxu onek, alabearrez, orobateko guda beldurgarri batean amiltzeko bidea darama...

Bestalde, laterri modernuen ahal guzia irentsi eta menderatu naia neurrigabea da. Alere, estaduen griña gaizto au, erriak, kostituzioak, expresiorako askatasunak nolabait ere eutsi eta zuzenbidetuko dute erria demokrazizkoa denean... Beste nazioekin bear dituzten artu-emanak eta alkar-loturak zaintzeko, ordea, eztago ezer O.N.U. txepel bat ezezik. Ezta estadu ta ekonomi boteretsuak erbestekoak kolonizatzeke edo menderatzeko geikeriak neurritzatzeko ere.

Gauza bat argitu nai nuke orain. Alegia, "Jus gentium" edo na-

zioarteko Deretxuaren lege nagusi bat da, uri bat edo gizarte osoro bat beretzat ia naikoa osatzen eztenean, eta beste nazio anaiekin alkartu bearra nabaritzen duenean *erreñua* edo osatuko du... Eta mailaketa au bera jarraiturik, erreñuak, nazioak edo estaduak pakerik lortu ezin dutenean eta eurentzat naiko ezirela nabari dutenean, garbi da gizarte osoroak izaitea laga dutena, beraz, beste organizazio zabalago batean bearko dute osatu, au da, gaurregun mundu osorako eratu nai dugun nazioarteko Alkartasuna, politikoki organizaturik.

Dakusagun, bada, Mundu alkartu onen idea ez teta amets utsa, Filosofia ta teologia jator eta egiazkoa dela. Au ala delarik, berez benepein ezta eziñekoa alkartasun lortze au. Lendabizi bear duguna da sifismena, Eleiza ekumenikoak eta Sifismenak eragingo digu gero eskuak eta burua lanean jartzera-ta.

Bi gobernu modu eratu ta ezarri ditezke mundu osoan denborarekin: munduko gobernu tramankulua deritzana, edo munduko politikaren organizazioa. Lenengo gobernu molde, tramankulu ori estaden gobernuari dagokio. Azalekikoa ta bortxazkoa izango bailitzake, politikazko gizarterik gabeko edo politika gorputzik gabeko estadu, gorputzik gabeko zerebro soilla.

Errien arteko politika organizatuak, ordea, erritarren autakundeak eta erritar ordezkariak bear ditu politika organizatzeko, ez soilki gobernu desberdiñetako bidalieen bidez, gizakume orok libreki eraturikoa baizik.

Alere, ezta au naikoa, etxea tellatutik asi nai ezpada... erri partikular bakoitzaren libertade nagusi ta esentzikoena, kultura, morala ta izaite berezia al den erarik osoenean errespetatu ta onartu bear dira politikazko egiazko bizitzaren onerako. Erri auek, bere artean, geiago askatu edo iriki bearko dute orain arteko esitura edo independentzia ori, alere, kanpotiko arazoetan geiago barrutikoetan baiño.

Munduko alkartasun au bizkortzearen adiskidetasun zibikoaren sentimendua sortu ta indartzea litzake erarik jakintsuena. Orretarako ari dira beste mugimētuen artean Europako Unibersidadearekin t.a. munduaren osakuntzarako lehen pausoak urratzen.

“Dena dela, munduko erriak alkartasunean bizitzeko gogoia ta naia izaitea askatasun bidez bakarrik allegatuko dira.”

Politika alkartu au ez litzake federaziozko Batasuna izanen, Batasun pluralista bat, edo Batasun-bariatasun bat baizik.

“Probidentzia dugu kondaira ta munduaren gobernari” (Maritain). Eta Sifismena ta Itxaropena dugunontzat gaurreguneko zenbait gauzaek Batasun Aldirako joera nabarmena azaltzen digute. Ori bai, gizaldien eragifnez, eta gizonaren borondate ona ta sakrifizioa edo

gabetasuna dela bide. ALKARTASUNERAKO KONZIENTZIA GU BAITAN ITSATSI TA ERROTZEN DENEAN, bereala asiko gera orduan T. de Chardin eta Maritain jaunen amets edo profeziak betetzen eta egizatzen.

Orobat, kondaira zear baztertu diren elementu ta aberastasun oro alkartu ta asimilatuko dira datorren Batasun aroan, Maritain-ek dienez *Maitasunaren kultura batasuna* izango da datorren kondaira-aldia- ren bereiztasuna. Batasuna ta bariatasuna. Nazio bakoitzak mundu osoarekiko misio partikularra bete bear baitu. Poliki-poliki, baiño au izango da munduaren oberantza bidea ta Batasun bide bakarra.

* * *

Bukatzeko, Aita Santu Joan XXIII-gna. (G.B.) ezin utzi dezaket aipatu gabe lantxo au erdi-lan gertatu eztedin eta munduko Batasun ideiarri sekulako eragiña ta mistika bizia ezarri diolako. Ain zuzen ere, ideia jator eta zoragarri au zenbait kristau eta borondate oneko gizon guzietan Berari eskerrak bizkortu eta errotu delako.

Batez ere, aizkeneko "Pacem in terris" enziklika garrantzitsu ta paregabea dugu munduaren alkartasun eta organizazio ideia oiñarritu, osatu, eta bizkortzera etorri zaiguna. Izan ere, ideia ta Elburu mundial onen muiña eta sustraiak ere erabat kristauak dira.

Adibidez, enziklika famatuaren lau kapitulu- en idatzburuak emango ditut soil-soillik. Munduko alkartasun au giza-pertsona errespetatuz asi eta munduko nazioen alkartasun bortitz, bizi eta osatu batera iritxi nai dena:

- 1) "Gizakumeen arteko ordena: Eskubide ta eginbearrak."
- 2) "Gizon eta agintza publikoen arteko artu-emanak polititako bazkun edo gizarte (comunidad política) desberdiñen barrutian."
- 3) "Gizarte politikakoen arteko artu-emanak."
- 4) "Indibiduoak eta gizarte politikakoak munduko gizarte bazkunakin artu-emanetan."

Orain, egin dezagun lan trebetsu eta finki mundu osoak ainbeste maite izan duen Aita Santuak zabaldu eta bultzatu duen Batasun bidean, bere Bedeinkazioa ere gure gain dugu-ta... "Pacem in terris", Pakea erri guzien artean, Egian, Zuzenbidean, Maitasunean eta Askatasunean finkaturikoa.

OIARZABAL-DAR ALEJANDRO.

The Cask of Amontillado

Edgar Allan Poe'k (1809-1849) U.S.A.'ko idazle ospetsuak ingelesez idatzitako FANTASTIC TALES edo Iphuin Phantasticuetariko bat (1).

Irakurgai huntan ikus diteke zelan komeni dan askotan beste hizkuntzetako hitzak nork bere idazkietan sartzea euren orthographia errespetaturik. Inglesez idatzita egonarren, iphuin huntan *palazzo* hitza italianoaz dago (ingelesez *palace* idazten da). *Palazzo* idazten duan bakhoitzean Edgar Poe'k Itali'ko aizeak ekarten dizkigu. Guk ere, *jauregi*, gure hitz ederra, iphuin huntan bazterturik, *palazzo* ipini dugu (hau *palatzo* idatzia bailegoan irakurri behar da). *Roquelaire* hitza be ezta arkitzen ingelesezko encyclopaedietan, handi handietan izan ezik (2), eta ezta euskerazko irakurleentzat ingelezkoentzat baino arrotzagoa. Igarten da kapusai antzeko zerbait dala, baina aintzineko janzki bat da, eta kapa edo kapusai idatzi bagenu ezluke hartuko irakurleak orai ezagutzen eztan kapa modutzat. Heraldikaz mintzatzen geranean ere, eztugu esan behar urrezko, urdina, gorria, eta abar, *d'or*, *d'azur*, eta *de gueules* baizik, bestela ukuiluetako gauzetaz mintzatzen generala irudituko baitu. Amontillado, Médoc, De Grève, eta hunelako hitzek ere, danak arrotzak eta euren orthographi bereziekin, aphaintzen dute idazkia, Poe'k batzutan España eta Itali'ko ardoak nahasten baditu be.

Pentsatuko othe du irakurleak euskaratu ditekela iphuin hau euskalgi bakhar batetik irten gabe euskara osotuz bezain ongi? Nik ez.

OSKILLASO.

(1) Eztira irakurle asko oroituko, bear bada, Poe'ren ipui ezagun onen beste euskal-itzulpen bat agertu zela emen, *Egan*-en, ezpaita atzo goizeko gauza. Mirande'tar Jon'ek irauli zuen orduan, berak lan orietan erabili oi duen esku trebeaz, eta 1952-an irten zen argitara, urte artako bigarren zenbakian, 13-18'garren orrial-

Upel bethe amontillado

Mila bidebagekeri jasan nituan Fortunato'gandik ahal bezain hemeki, bainan iraintzen hausartu zitzaidanean, zin egin nuan nere kolkorako etzala libratuko nere asperkundetik. Halaz ere, zuk, nere arimearen izakerea hain ongi ezagutzen duzun horrek, eztuzu pentsatuko mehatxuzko hitz bat ere entzunarazi nionik. Ez, azkenean mendekatuta geldituko nintzan; puntu huntaz esana eta erabagia zegoan azken hitza... bainan nere deliberamenduaren ziurtasunak berak baztertu egin behar zuan arriskuaren itzalik ttikiena bere. Zigortzea etzan nahikoa; nere buruari bide batez kalterik ez ekartea be beharrezkoa zan. Barruan hartutako zauria ezta sendatzen asperkunderaz, zigorrak nobera mintzen duanean, ez ta asperkunderaren orduan zigortuari bere zigortzailea nor dan jakinerazo ezik.

Bego argi errana bezain ongi ulertua etzuala ikusi ezer nigandik nere gorrotoa igarteko, etzuala eduki nik esandako edo egindako gauza bakhar bat ere, oso ondo maite ez nuala susmatzen ahal izateko.

deetan. Artean, dakizutenez, Urkixo Mintegiak etzuen *Egan*-en eskurik, ezpaitzen jaioa ere oraindik, Oraingo Oskillaso'rena irakurtzen duenak, ordena, eztu alferlanik egingo lehengo ura irakurri bazuen ere. (EGAN-ekoen oarra.)

(2) Hitz hau frantsez handiki baten izenetik dathor, Duc de Roquelaure ize-neko frantsez ospetsu baten izenetik, beraz *roquelaire* barik, *roquelaure* hizkuntza guztietan idatz diteke. Baldin hizkuntza bat bada, berea du, bada, euskarak ere hitz hau. Kapa labur berezi bat zan, oso zabaldua gizonezko janzki bezela Europa guztian, hasi hamazazpigarren mendeko azken urtheetan eta hamazortzigarrenaren erdiraino.

Aurrean irri-barrezka agertu nintzaion ohituraz bezela, eta berak etzuan igarri, nere irria, harrez gero, bere heriotzaren gogoetak sortarazia zanik.

Beste gaindegi batzutatik ikusita gizon errespetagarria eta behar bada bildurgarria be bazan ere, ahulkeri batek zeukan menpetuta Fortunato hau: ezagutzale sakontzat zeukan bere burua ardo arazoetan, eta harrotu egiten zan putzontzi bat bezela jakituria hunegaz. Italiar guttik dute benetako *virtuoso spiritu* delakoa. Gehienetan, euren bihotzetako garren berotasuna atondufa edukiten dute Britain eta Austria'ko millonarioak enganatzeko. Pictura eta gemma edertietan Fortunato aho bero bat zan, bere aberkide guztiak bezela. Baina ardo zaharren jakiturian ordea, egia esale eta gizon zintzoa zan. Gai huntan ni be ez negoan urrunegi beragandik: neu be Itali'ko ardoen ezagutzale sakona nintzan, eta erosi be, kantidadeak erosten nituan, ahal izaten nuan bakoitzean.

Ilhun-nabarra zan arrats batez, aratuste jaietako erhokeria izugarria egiten zalarik, nere adiskidearekin topo egin nuanean. Edanda zegoan eta agur beroegi bat egin zidan nereganatu zanean. Pierrot bezela jantzita zegoan, kolore bat janzkiaren erdia, beste kolore bat beste erdia, txanoa eta kaskabelak buruan. Uste nuan ez nintzaiola bukatuko sekula eskua estutu eta eragiten, hain handia zan bera ikus-teak ematen zidan poza

“Fortunato maitea” esan nion, “zelako poza zu arkitzea! Nolako itxura ederra gaur daukazuna! Baina upel bethe ardo sartu didate amontilladotzat eta orain bildur naiz enganatu othe naben”.

“Zelan!” esan zuan berak, “ardo amontilladoa? Upel bat? Ezin diteke! Eta inauterien erdian!...”

“Dudan nago” erantzun nion, “eta salneurri osoa ordaindu dut zuri galdetu gabe. Nolako kirtena izan naizen! Zure bilha ibili ta arkitu ezin, eta okasioa ez galtzearren, ona zalakoan...”

“Amontillado ardoa!”

“Ziur ziur eztakit...”

“Amontillado ardoa!”

“Eta nahi nuke jakin...”

“Amontillado ardoa!”

“Zu etzagoz libre eta Luchesi'ren bilha noa. Inork igarriko badu berak igarriko du. Berak erranen dit...”

“Luchesi'k ezin du igarri, ez ta jereza eta amontilladoaren arteko ezberdintasuna bere.”

“Eta halaz ere ardoen gustoak zeuk bezain ongi ezagutzen ditula diote kokolo batzuk.”

“Tira, goazen.”

“Nora?”

“Zure arnotegietara.”

“Ez adiskide ez, etzaitut joanarazi nahi, ikusten dut nonora joan behar duzula. Luchesi’k...”

“Eztut joan behar inora be... goazen.”

“Ez adiskide ez, inora joan behar ezpaduzu be, katarro izugarri bat duzula ikusten da. Bustitasuna ikharagarria da nere arnotegietan. Hormak gezalaz eta gatzuz estaliak dagoz.”

“Goazen dana dala, Katarroa ezta ezer, Amontilladoa! Enganatu egin zaituzte. Eta utz ezazu Luchesi bakean. Zer daki berak? Ezin du igarri jereza eta amontilladoaren arteko ezberdintasuna bere.”

Hunela mintzatzen zalarik Fortunato’k besoa oratu zidan. Seda beltzeko mozorro batez arpegia estaldu eta *roquelauré* batez gorputza inguraturik, tira ba, berak nahi zuan bezela prisakin joan nintzan beragaz nere *palazzo*’runtz.

Etzegoan morroirik etxe guztian; danak joan ziran libertitzera orduko jaien omenez. Hurrengo goizerarte ez nintzala ethorriko eta etxetik ez mugitzeko erran nien. Nahikoa zan hau agintzea, oso ondo nekian nik, denen berehala alde egiteko, nik gibela eman bezain laster.

Hartu gar biziko argi bi hormatik, euren eskegitegietatik, eta Fortunato’ri bat eman ostean, areto batzuetan zehar igaro eta arkupe batzuetatik sartu ginean arnotegietaruntz. Ingurubil-zurubi batzutatik behera biraka hasi nintzan jatxi ta jatxi, eta nere atzetik zethorrelarik khontuz ibilteko eskatu nion. Azkenean beheraino heldu eta elkarren ondoan arkitu ginean, Montresor familiaren etxeko catacumbetako lur bustiaren gainean.

Nere adiskidea zabuka zebilen eta buru-gaineko kaskabelek klin klin egiten zioten urhats bakhoitzarekin batera.

“Eta upela?” galdetu zidan.

“Urrunago dago” erantzun nion, “bainan ohar ezazu zelan distiraten duten gatzuaren orban zuriek har-zilho huntako hormetan”.

Bira neregana eta so egin zidan mozkorraren begi negartiekin.

“Gatzua?” itandu zidan azkenean.

“Bai, gatzua” ihardetsi nion. “Zenbat denbora da katarro hori daukazula?”

“Kug! kug! kug!... kug! kug! kug!... kug! kug! kug!... kug! kug! kug!... kug! kug! kug!... kug! kug! kug! kug!”

Nere adiskide gaxoa minutu batzutan egon zan erantzun ezinik.

“Ezta ezer” erran zuan azkenean.

“Goazen!” esan nion kemen askorekin, “atzera joan behar dugu; zure osasunak asko balio du. Zu aberatsa zera, errespetatua, miretsia, maitatua; zu zorientzua zera ni aintzinan nintzan bezela. Zu beharrez-

koa zera askorentzat. Ezta ajola nigaitik. Atzera joanen gera; bestela gaxotu eginen zera, eta ez tut nahi hau nere erruagaitik gerthatzerik. Gainera Luchesi dago...”

“Nahikoa da” esan zidan, “eztula ezta ezer, ez nau hilgo. Ez esan ez tula gaitik hilgo naizenik.”

“Egia da, egia da” erantzun nion, “eta benetan, etzan zu asaldaztea nere asmoa, ez nuan nahi alperrik kezka zindezan; bainan khontu egin behar duzu. Médoc trago bategaz baztertuko ditugu bustitunaren arriskuak”.

Eta klausk! hautsi nion lepoa botilla bati, beste beralako askorekin lerro luze batean lizun gainean zegoan tokitik hartu ostean.

“Edan!” esan nion ardo eskainirik.

Jaso ezpainetara albokerazko begitada batekin, gelditu, baietzko burukada bat bota niregana kaskabelek klin klin klin egiten zute larik eta.

“Hemen ehortzita inguratzen gaituzten gorputz hilen osasungarriat edanen dut”, erran zuan.

“Eta nik, bizitza luzea opa dizudalarik, zure osasungarriat.”

Berriz oratu zidan besoa eta aurrera jarraitu ginean.

“Handiak dira arnotegi hauk” erran zidan.

“Montresor abizenekuok” erantzun nion, “famili handi ta ugaria izan gera”.

“Ez naiz orhoitzen zelako eskudua duzuen.”

“Oin handi bat, *d'or*, *azur*ezko alhorrean; oin hau suge bat zapaltzen dago, sugea *rampant* eta bethaginak orpoan inkatuak.”

“Eta hitzak?”

“*Nemo me impune lacessit.*”

“Ederki!” esan zuan.

Begiak distiratsuak zeuzkan ardoaz eta kaskabelak klin klin klin zebilzkion. Niri be, Médoc delako ardoaz berotu egin zitzaidan irudimena. Hezur pilloz moldatutako hormen ondotik, upel eta botillekin nahas mahas, katakumbetako bazterrik ezkutuenetara heldu ginean. Berriz gelditu eta orain Fortunato'ren besoa ukondo gainetik oratuten ausartu nintzan.

“Gatzua!” esan nion; “hara, begitu zelan gero ta gehiago dagon. Goroldioa bailitzan estaltzen ditu hormak. Ibai azpian gagoz. Ohar ezazu tik tik hori ur tantak hezurren arte erorten diralarik. Goazen atzera oraindano beranduegi ez tala. Zure ez tula...”

“Ezta ezer”, esan zuan; “tira aurrera. Bainan har dezagun lehenbizik beste Médoc trago bat”.

De Grève ardozko botilla ttiki bat hautsi eta eman nion. Trago bakhar batez hustu zuan dana. Bere begiek argi bizi batekin distiratu

zuten, Farrez botillea gora jaurti eta keinu bat egin zidan. Nik ez nion ulertu.

Bere begira gelditu nintzan harrituta. Berriz egin zuan keinua lehenago bezela. Keinu irri-egingarri bat zan.

“Eztuzuia ulertzen?” itandu zidan.

“Ez nik”, erantzun nion.

“Orduan etzera anaitasunekoa.”

“Zer?”

“Etzera masona.”

“Bai, bai”, esan nion, “banaiz”.

“Zu? Ezin leiteke! Mason bat?”

“Bai, mason bat”, ihardetsi nion (3).

“Eia seinale bat” esan zidan.

“Huna hemen”, erantzun nion, phalote bat roquelaire-petik atheraten nuala (4).

“Txantxetan zabiltz”, esan zidan berak urhats batzu atzera egirik. “Bainan goazen aurrera amontilladoaren bilha.”

“Tira ba, goazen zuk nahi duzun lez”, esan nion, eta tresnea kapapean sarturik berriz eskeindu nion besoa. Eldu ta ia pisu guztiagaz finkatu zan ginean bera. Eta segi aurrera amontilladoaren bilha. Igaro makurtuta arkupe ttiki askotatik zehar, jatxi oraindik beherago, igaro berriz makurtuta, jatxi ostera be lurperuntz, eta azkenean krypta sakon batera heldu ginean. Hango aide txarrarekin gure tortxetako garrak ttipi ttipiak egin ziran eta ia etzuten argirik ematen.

Crypta huntan, urruneko aldean, beste crypta ttikiago bat agertu zan, eta bera hezur pillatuekin moldatutako hormakaz, Paris'ko catacumbetakoak bezela. Hiru horma zituan hunela aphainduta barruko krypta hunek, eta laugarrenean khenduta zauden hezurak, behean sakabanatuak, eta baztar batean zaudenek pillo handi xamar bat osatzen zuten. Hezur destokituek agerian uzten zuten horman, oraindik beste barne-ekutatoki bat ohartu genun, metro bat baino gehiago sakon, metro eskas bat zabal, eta bi metro edo, behetik gora. Etzirudian apropos egina, katakumbetako oin-harri izugarrien arteko hutsune batek moldatua baizik, eta atze-aldea granitozko harri gogorrezkoa zuan, katakumbak inguratzen zituzten harriesietakoa.

Alperrik jaso zuan Fortunato'k bere tortxa motela ekutatokiaren sakontasuna ikusi nahirik. Argi ahul hura etzan hutsunearen amaia ikusteko gauza.

(3) Badakizu irakurle, hormaginari esaten zaio mason. (Oskillaso'k ipinitako oharpena.)

(4) *Llana* esaten diote erdeldunek phaloteari. Eztakit zelan deitzen duten mugaz alde huntako hormaginek tresna hau. (Oskillaso'k ipini du oharpen hau be.)

“Segi”, esan nion; “hortxe dago amontilladoa. Eta Luchesi...”

“Paaa... ignoramus bat baino eztuzu”, ebagi zuan nere adiskideak, zabuka jarraitzen zala aurreruntz, nik orpoak ia zapaltzen nizkiolarik bere ondó ondoan gibeletik. Berehalaxe iritxi zuan tokiaren azkena, eta bidea hunela ebagia arkitu zuanean harrituta gelditu zan ergel baten moduan. Liphar batean, granitoaren kontra lotu nuan kate bategaz. Burdinezko erheztun bi zauden horman, elkarrengandik hirur-hogei bat centimetro horizontalean, Euretako batetik zintzilik kate labur bat zegoan, eta bestean giltzarrapo bat. Nahikoak izan rituan segundu batzu gerria inguratu eta klisk isteko. Sobera harritua zegoan nere kontra hasteko. Giltza khendu eta tokitik athera nintzan atzeruntz eginik.

“Igaro ezazu eskua horma gainetik”, erran nion. “Sentituko duzu gatzua derrigor. Benetan izugarria da horko hezetasuna. Berriz eskatu behar dizut atzera ethorteko nerekin. Ezetz? Ba orduan bakharrrik utzi beharko zaitut. Bainan lehenago ahal ditudan serbitzu tti-ki guztiak egin behar dizkitzut.

“Amontilladoa!” esan zuan deadarrez nere adiskideak, oraindai-no harrituta.

“Egia”, erantzun nion; “amontilladoa”.

Hau esaten niolarik, lehenago esandako hezur pilloan saiatu nintzan. Hezurak khendu eta alboetara bota, ta kareorrea eta pillo handi batean harri pikatuak agertu ziran. Material hauekin eta phalotearen laguntzaz, hasi nintzan azkarki horma bat egiten tegiaren sar-bidea estaltzeko.

Ozta oztan bukatu lehenbiziko harri-lerroa eta jakin nuan ia hor-dikeri guztia joan zitzaiola Fortunato'ri. Lehenbizik heldu zitzaidan seinalea, ezkuta-toki barnetiko, erdi negarrezko oihu ixil bat zan. *Etsan* mozkorti baten oihua. Gero ixil-une luze ta thematsu bat ethorri zan. Bigarren zerrendea ipini nuan, eta hirugarrena, eta laugarrena be bai; eta orduan kling klang kling klang entzun nituan ka-tearen dardara asarreak. Minutu batzuetan irauñ zuan zarateak gel-ditu gabe, eta artean ni, lasai lasai eta pozaren pozaz entzuten ahal izateko, nere lana utzi eta hezurren gainean exeri nintzan. Azkenean, dardara guztiak amaitu ziranean, hartu phalotea berriz eta gelditu gabe, bostgarren zerrendea, seigarrena, eta zazpigarrena bukatu nituan, eta tortxak horma gainean eutsirik, dizdira eskas batzu bota nituan barruko irudiarengana.

Garraisi ozen eta oihu garratz askok egin zuten leher tipuski ka-tez lotutako irudiaren txintxurretik, eta atzeruntz eta indar askoz bul-tzatua sentitu nintzan. Liphar labur batean, “zer da hau?” pentsatzen ikharatu nintzan, eta athera estokea zorrotik, eta ezkutatokiaren in-

guruetatik hor hemen zist zast joten ibili nintzan itsutua; bainan ol-
doztu aphur batean eta berriz baketu nintzan, Ipini eskua catacum-
betako esi gogor eta sendoen gainean eta trankil sentitu nintzan.

Ostera be hurbildu nintzan hormara. Ni be garraisika hasi nin-
tzan, oihutiari erantzuteko. Bere oiharzuma bilhakatu nintzan... la-
gundu egin nion... berak baino sendoago eta gogorrago egin nuan dea-
dar. Azkenean ixildu egin zan.

Orai gau-erdia zan eta laster bukatuko zan nere lana, Zortziga-
rren, bederatzigarren, eta hamargarren lerroak amaitu nituan, Azke-
nekoa hamaikagarrena zan. Zathi bat amaitu nuan; harri bakhar bat
falta zitzaidan ipinteko. Saiatu nintzan pisuarekin; ipini nuan ia be-
re tokian. Bat batean ileak tente ipini zitzaizkidan nicho barnetiko
barre ixil bat entzunik. Gero abots triste bat entzun nuan, Etzirudian
Fortunato handikiaren abotsa. Huna zer zion.

“Ha! ha! ha!... hi! hi! hi!... txantxa eder bat behintzat... txan-
txa bikain bat. Behin baino gehiagotan eginen ditugu far ederrak pa-
lazzo’an... hi! hi! hi!... ardoa edaten dugularik... hi! hi! hi!”

“Amontilladoa!” esan nion.

“Hi! hi! hi!... hi! hi! hi!... bai, amontilladoa. Bainan ez al zaigu
berandu egiten? Ez al dira egonen gure zain palazzo’an andre For-
tunato eta besteak? Joan gaitazan.”

“Bai”, esan nion, “joan gaitazan”.

“*Jaungoikoarren, Montresor!*”

“Bai”, esan nion, “Jaungoikoarren!”

Bainan alperrik iguriki nion ihardespen baten zain.

Artegatuten hasten nintzalarik,

“Fortunato!” deitu nuan.

Ihardespenik ez, eta berriz

“Fortunato!”

Oraindaino be ez. Geratzen zan zilhotik tortxa bat sartu ta ba-
rrura erorten utzi nuan. Kaskabelen tintina baino etzan entzun. Bi-
hotza gexotuten hasi zitzaidan... catacumbetako hezetasun hotzagai-
tik. Saiatu nintzan nere lanarekin, ahalik arinen bukatzeko. Sartu
azkarki azkeneko harria bere tokian, eta harri-bitartetarik athera
zan kareorra berdindu nuan. Horma berriaren kontra berriz ipini
nituan hezurak lehen bezela. Mende erdi batean eztitu nahasi mor-
tal batek. *In pace requiescat!*

Margarita Nafarruako Erregiñan

Ipuiñ Batzuk

(Eibar-ko euskeran)

FRAILLIAN EGIXAN SARIXA

Sedan-go Kondian jauregira eldu zan beñ fraille bat, kondesiari eskatzeko asmuan, urtero emoten eban urdia, laguntasun letz, euren konbentuari.

Kondia zan kontulari, alai, adar-jotzallia, eta jarri eben fralliori maira bazkaittarako. Eta au zirikatu gurarik maiko jarduna biztuzteko, esan zetsan txantxetan:

—Ondo pentsaua zuek ezagutzen ez zaittuen aldietan eskian jartzia, batian batzuk eta bestian beste batzuk; ezagutzen zaittuen tokixetan, ba, ezta erreza ume gizajuen ogixa gurasuak zueri emotia.

Fralliak, ez ikaratu eta ez asarratu barik kondiak ziñuanakin, esan zetsan:

—Jauna, gure frailletzako relijiñua, aifñ ondo jarrittakua da eze, mundua mundu izan deifñ artian, iraungo dau osasun eta urte-oneko; zergaittik bere oiñarrixak ez dau utsik eifño gizonak ustez eta andrazkuak benetan aintzen izan deittian artian lurrian.

Kondiak, garbi jakin gurarik frailliak ziñuan oiñarri ori zer izan ete zeikian, eskatu zetsan luzetu zeilla apur bat autu onen gañian, argitturik oso gauzia. Eta au fraillian erantzuna:

—Jakin gura dabenetik bedorrek oiñarri diñotenan agirixa, esango detsut benetan, egixan sarixan kontura, gu bizi garala andrazkuen zoro-usaiñen pekora, eta andrakume txori-buruak zeru azpian diran artian —beti esatia da— guk ez dogula gosarik izango.

Bere barrua suturik, kofradixako kandelia jasota, kondesiak, senarra izan ez bazan aurrian, ostikoka atarako eban frailliori; baña ixildu biar ordu artan, biotz intenziñoz eiñ eban, aurtan, konbentuari urteroko laguntasuna ukatzeko, fraille lotsagabia utsik bialdu etorri zan bidetik.

Baña kondiak, gozamenian eta kontentuz beteta, frailliak emon zetsan erantzun zintzuagaz, eta bestaldetik, emaztiari apur bat asarratu eraittiagaitik, aindu zetsen zerbitzallieri, aurtan txarri gizen bi emotia laguntasun letz, fraille zintzuan konbentura.

GORRA BAÑA BURUGIÑA

Tours deritzen dan Frantzia-ko uri aundi ederrian, gizon bat zan oso asmotsua eta burugiña, ango jaun nausixan zerbitzalle onenatariko bat bere langintzan. Eta gaitz batek gortuta laga arren, ez zetsan utsuna onek gitxitu, ez ofiziuari albidaderik eta ez ostiango gauzetan aurrera urtetzeko eban altasan zorrotza.

Ezkondua zan emakume eder zintzo bategaz eta ondo ta baketan bizi ziran. Ba, beti arduratan senarra emaztian gustua eitteko eta au, bere aldetik, aura kontentuz erabiltzeko.

Baña senarra, gizon askon antzera, emaztiari gura zetsan guztiaz, zan azkonarra ez esatiarren apua, eta ari biar zetsan mesedia, sarri auzuan eitten eban, naiz biar ixillian.

Eta etxian ebela neskame mardo eta itxura onekua, senarrak, gor ta guzti, begixa jota eukan eta bittarte guztietan aren talaixan ebillen. Eta emaztiak ez zeixan txarrik pentsau, asarre eitxen zetsan askotan, esanaz etxeko-andriari, ezagutu eban neskame nagixena au zala.

Eta beiñ, andra-gizonok euren artian esaten zirala aztartu bat biar ebala arek zerbait arindu zeñ, pentsau eben Iñuzente egunian iñuzente eraittia, neskamiורי. (Iñuzente eraittia izaten zan, goiz artan oyan arrapatzen zanari irizillakin bizkarra berotzia.)

Ontarako, gizonak ziñuan andriari, ondo etorriko jakola neskame nagixorri pentsau eban aztartua, baña bera, emaztia, andrakumia zaretik, makalegixa izango zala zeregiñ artarako, eta bere kontu, gizon letz, biarko zala utzi zigortzia alperrori.

Beti ondo pentsaua, emaztiak errazoia emon zetsan ontan senarrari, ez ba berak biotzik iñor joteko. Eta senarrak, tratu aren beyan, gertau eban zigorra gatz-uretan beratuaz miñgarrixagua izan zeñ; eta etxeko-andra koittaua, ainbeste ikustiakin, neskamian erruki zan aurraz, susmau barik gizonak erebixan aixelkokerixia.

Iñuzente egunian (Abenduan 28 garrena) goizian-goiz, jaiki zan borrreru eiñ biar ebana eta igo eban neskamiak lo eitten eban gelara bere intenziño okerrakin, eta oindiok oyan zanetik, eraiñ zetsan iñuzente emaztiak pentsatzen ez eban araura. Eta neskame koittaua azpitan ibillitta gero negarrez zan artian, gizon zazkarrak zigortzen eban egeko zura bere indar guztiegaz emaztian intenziñora.

Zeregiña amaituta jatxi zan kastigatzallia, esanaz emaztiari oroituko ebala zigortuak bere bizi guztian Iñuzente eguna. Eta borrreruak etxetik kanpora alde ebanian, neskame errukigarrixa agertu zan etxe-ko-andriagana, belauniko, negarrez esanaz zerlako miñak emon zetsazen uezabak. Etxeko-andriak, zigorran miñegaittik ebalakuan erabixan illetia, esan zetsan ondo eiña, eta berak gertau zetsala gizonari gauzian aukeria.

Neskamiak, au entzunakin etxe-ko-andriari, pentsau eban arek ondo erizten zetsala uezabak eiñ zetsan gauziari, ez zala au esaten eben bezelako pekatu aundixa; eta ixildu zan eta aurreran ez zetsan geixago ezetzik esan uezabari.

Eta onetara, luzero alkarregaz ondo aitzen zirala, egun-senti baten bururatu jakon uezabari lorateiko bigunian “iñuzente” eraittia neskamiari, eta au danari bayetzian eukala, egon ziran jolasetan bedartzan iñok ikusiko ez balittu letz. Oittutako jolas guztiak eiñ zittuenian, gizonori konturatu zan, auzoko andra barriketalar bat zala leyotik eureri begira, eta estutu zan.

Baña beti eukanetik dana konpontzeko maratillaren bat, autu au izanda jarraixan, atara eban ogetik emaztia bertan zan bezela, eta eruan eban lengo bedartzara, eta eiñ zittuan tokixan emaztiagaz, neskamiakin eiñ zittuan jolas guztiak, eta itxuli ziran berriz lotara, goizegi zanetik ondiokan eguneroko zeregiñetarako.

Etxeko-andra ona urten zanian amaietako mezatara, elixatik etxerutz itxulitzerakuan, juan jakon auzoko andra barriketalarixa, eta beste barik esan zetsan, bialdu zeixala azkar etxetik neskamia bakia gura ba eban. Eta nola baten eta bittan eta geixagotan andra barritxuak ez zetsan esan gura zergaittik gauza astuna zalako, edo biar bada gauzia astunagua eitxe-ko, erregutzian puruan, esan zetsan azkenian, leyotik ikusi eban guztia lorateiko bedartzan, ezer ezkutau gabe, ez gizon eta ez neskamianik.

Auzokuari bere ipoña aittutziatz bat, gure etxe-ko-andriori, senarrari zetsan ondo eruanagaz arro zala, asi zan barrez itxo biarran, esanaz:

—Baña, andra, neu banintzan nere senarragaz!

—Baña zu! nola atorra utsian, bedartzan eta goizeko bostak inguruan?

—Bai, ba, diñozun guztia egixa dala, neu eta ez besterik senarragaz!

—Baña andra! —auzokuan temia—. Ikusi badot neskamian bururretan ebala esku bata eta bestia ezkutuan, ezi-bako aiskide barri bi balitzaz letz?

—Diñozun dana neregaz!

—Eta ondorengo aztartua be bai?

—Baita ori be! senarragaz nintzan ba. Eta ez zaittez ainbeste arritu ikusi dozunakin, andra. Emazte ona danak senarran burutaziño zoro guztietara apaldu biar dau ondo izateko.

Auzokuak, lagunangandik aldetzerakuan, ez eban beste gurarik, orrelakotxe senar bat eukitzia baño, aiñ zerbitzalle azkarrixa, ainbeste urte igarota gero alkarregaz.

BOTIKARIXUA BOTIKA BIARRIAN

Pau, Biarno-ko urian zan botikarixoa bat, Etienne jauna deritzen zana, zeñek sasoiz artu eban emaztetzat emakume eder bat, etxeko-andra zintzoki eitten ebana bixen onerako.

Baño botikarixua, gizon kaskilla zanez, erremedixoa bat baño geixago erabiltzen zittuan, artara andrazko danetarikuen izatiak jakin gurarik. Baña ez bere emaztian kalte barik, au eukan ba aztuta, baztartuta, oge-lagun Garizuman baño ez ebala, eta au penitentzia orde. Zergaz emakume koittaua zan ixa amaittuta ebala bere eruan-ona.

Eta bein botikarixua botikan zala eta bere emaztia an ezkutuan gordeta, entzun gurarik gonadun bezeruegaz erabiltzen zittuan autuak. Sartu jakon andrazko bat, auzokua zan, itxuraz ezkutukuan illeta ber-bera erebixana, bere senarragaz, zeñek erdi negarrez esan zetsan:

—Ara ni, jauna, munduan emakumerik zori txarrenekua! Nere senarra nere burua baño geixago maitte doranetik, ez dorala beste ardurarik bera ondo erabiltzia baño, eta dana alperrik. Erriko edozeiñ itxusi, zazkar eta zikiñ naixago dabela bere emazte garbixa baño. Ala, beittizu mesedez, jauna, senarra neregana zergaz itxuli ia erremedixorik dozun, eta ordainduko detsut, ziur, bestek ez bezelako neurrixan.

Botikarixuak, koittaua zerbaitt poztutziarren, esan zetsan bazala auts bat, bai saldatan edo bai aragi erriakin naste artu eraiñ ezkeren senar aztukorrari, sekulako ongarri izango jakola gaitz aren aurka.

Andrakume zintzuak, erremedixoa miragarri orren barri entzunaz, jakiñ gura izan eban, bere senarra osatzeko beste lortu algo ete eban.

Botikarixuak erakutsi zetsan arasatik artu eban ontzi bateko autsa (1), eta eukan mordotik apurtxo bat batuaz papelian, esan zetsan auraxe naikua ebala senarran goguak esnatzeko, bere alderutz. Pozik, aberastu balitza letz andrazko errukarrixa, juan zan eskerrak emonaz, erremedixo arekin milagruan itxaropenian.

Botikarixuan emaztiak, bere ezkutu-lekutik autu onen itz bat bera be galdu ez ebanetik, pentsau eban berak be aurkittu ebala bere zori txarran erremedixua, eta ez eban kendu begirik ikusi ebanetik geixago ia nora itxuli eban, senarrak, ontzi miragarrixori.

Egun bi edo irura, botikarixu jauna aurkittu zan barruko tristuriakin, eta emaztiari eskatu zetsan janari on bat gertau zeixola ogetik jaikitzen zanerako, botikan arturik biar zittuan India-ko ongarririk obeto izateko.

Onekin batera, emaztiak atara eban auts miragarrixa, ta ez gitxi. Eta gertau eban senarrak eskatu zetsan janarixa. Gozua eritzi zetsan botikarixuak eta eñ eban ekiñ-aldi on bat, bete-bete eñ zan arte. Eta emaztiak ez eban izan luzero ondorenan zaiñ egon biarrik, ba beriala gizonori atzetik jarraixan eban. Baña zelan auts demoniua larregi ezarri zetsan jatekuari, ez zan aren sua emetauko eban modurik, emaztiak pentsatzera arte berenua artu erañ zetsala jateko artan eta beste barik ill biar zala.

Estuasunian, deittu biar izan zetsan, arinka baten, Nafarrua-ko erregeñan botikarixu nausi lelenari, zeñek biar ziran kontrako erremedixuak artu eraitziakiñ, beriala osatu eban, kidekuari asarre eñiaz berak artu gura ez zittuan botikak iñori aintziagaittik, eta esanak, emaztiak ez ebala kulparik, iñori sartu gura eban zirixa berari sartziaz.

ZALDUNA NESKAME JANTZITA

Bigorre-n, Odoz-ko gatzelu-jauregixan bizi zan zaldun jator jaso bat, italiarra bera, erregian ondorenguen artekua. Emakume on battegaz ezkondua zan, oso etxerakua, zeñegaz euki eban famelixa ederra. Umiak aztiak eta urtien jarraixak, espero izatekua zan letz, igartu zetsan ainbat emazte maittia, naiz da bera be, alperrik jai zeregiñ orretatik, ez ebillen zimurruna batzuk barik.

Baña jakiñeko ondamendi au ta guzti, bixak bizi ziran maitte eta bake onian. Zaldunori, ondiokan ollar uste zala, erabiltzen zittuala jardun alaixak neskamiagaz zerbaitt gurarik; etxeko-andria larregi

(1) *Cantharida aphrodisiaca*.

arduratu gabe senarran zorakeri onegaz, neskamiak kalera botatziakin aiskidetasuna neurri batera eldutzen zanian.

Eten bako aldatze onetan, etxeko-andriak artu eban bein neskame gaztetxo bat, oso zintzua eta berez argixa, eta jakin erain zetsazen aurrez bere eta uezaben oitura eta izakerak, aitzen emonaz, uezabari larregi lagatzen bazetsan kalera biarko ebal.

Neskame onek, egunak juanaz, artu zetsan lege ona eta aundixa etxeko-andriari, zefiegaz ederto konpontzen zan. Zaldunak, bere alde-
tik, esaten zetsazen sarri berba samurrak, apurka-apurka onian zer-
baitterako bidian ipifii nairik. Neskame gaztetxuak, aurrerapenik
emon gabe jaunari ondo erantzutziakin, kontatzen zetsan dana etxeko-
andriari, bixak barre eifiaz gizonen zoro usaiñen kontura.

Eta bein neskamia galbaiakin garixa astintzen zala, zapi zar ba-
tegaz burua estalduta autzagandik kopetak (mototsak) gordetzeko,
atzekaldetik uezaba agertu jakon, eta artu eban besartian estuturik
koittauaren bigun unak.

Neskamiak, naiz da asko falta ez iltzeko bildurrez, apalduko balitz
letz eif zetsan aren desiora, erreguturik utzi zeixola apur baten ikus-
tera juan zeif ia etxeko-andria ez ete zan inguruan. Eritxi artan zi-
rritzalliori, artu erain zetsan neskamiak galbaia, jantzi zetsan aman-
tala aurrian eta buruan estalki zarrori, eta aindu zetsan amaittu ze-
ixola zeregifia bera esandako autuan ari zan artian. Zalduna, pentsa-
tzen eban konturako sarixan pozez, su-ta-ke an geldittu zan gari
astintzen.

Neskamia, artian, eldu zan antxixiketa baten etxeko-andriagana,
esanaz :

—Atoz ariñ ikusi gura badozu zer zeregintzan laga doran zure
zaldun senarra bere besartetik iges eitteko.

Etxeko-andria ez zan luzetu bidian, eta ikusirik zaldun jasua za-
naren itxura barregarrixa gari astintzen neskame baten antzera, txal-
luak juaz esan zetsan aurrera eldu baño len :

—Zer soldata gura dau bedorrek arazu orregaittik?

Zaldunak bizkor ezagutu eban emaztian abotsa, eta jaurtirik lu-
rrera dana, asarre aindu zan neskamiagana milla berba zittal ari esa-
naz, eta emaztia an ez izatera, kalera atarako eban modu txarrian.

Baña, Jaungoikuari eskerrak, azkenian, daneri berotasunak juan
da gero, guztia izan zan onerako, aurreran ba, danak bizi izan ziran
lake ederrian.

TORIBIO ECHEBARRIA'K EUSKERATUA.

ETXE-ABEREA

Abereen artean bizi izan ez danak ez daki oneik zelako begiramena dautseen etxekeori, ta zelako sen-eta berezkoa dituezan gizonekazko ta euren artean. Txakurra ta zaldia direala argienak esan oi da, ta izan bere ba-dira; baiña asto, bei, urde ta beste asko bere ez dira tentelak, euren artean ibilli ez direan askok usteko dabeen-arren.

Ondo ezitako abereek begiko izan daroetz etxeakoak, eta guztiak jakiten dabe ugazaba agurtu ta euren erara xerak egiten be; ta euren artean bizi danak ondo ezagutzen dau etxe-abereen *izketea*. Adibidez, txakurrak iru-lau ausi mueta ditu: ba-da, ezezagunen bat etxaldera agertzen danekoa, zeozer edo nonor dala urrean aditzen emon gurakoa, atsekabezkoa, pozekoa ta abar; eta bardin intziri ta irrintziak bere. Ta poz-aldietan *barre* bere egiten dau, ta uluzko negarrak bere bai atsekabetsu daitenean.

Gure basetxea beste auzo gitxi batzuekandik urrun bere ez dagoan-arren, bakar-bakarrik datza tontor barrengo laspuruan, egi orlegi ta ezean, basetxerik geianak lez sorkaldera aurea dabela, baso zugaztsu ta mendi olerkoieri begira, ameskoi, ta beti euki izan dogu txakur etxezaiña atarteetan lotuta (iñoz bi bere bai); ta ondo ezitako txakurrak berba egiten ez beste guztia jakiten dau. Gudea asi zanean *Neugaz* geritxon urte bi inguruko azeri-txakur dotorea geunkan: ez txiki ez andi, ez ain uletsua, baiña isats uletsuaz, belarriak zutunik eta zuhurra ta etxe-jabola ona. Txakurrekaitik "maite izan" esan ba-daiteke, txakur zintzo a maite-maite genduan etxeke guztiok: etxe-jabola ona ta esanekoa zan ba, ta ausi gogor egin-arren, ez eutsan iñori agiñik ezarten. Bere ibiltalditxuak egiteko askatu eberdi ta illuntzetan, eta atarteetan lotuta eukiten genduan egunez, eta gabez etxe-barrutik egin eroian jabole. Guda-aldi goibelean Aingeru, geure anarik zaharrena, erdi bakarrik zan etxean eta txakur eder arek itaurren be sarri egiten ei-eutsan, goldaketan-da soloan ekiten eutsanean. Baiña gomuta andiaren jabe bere ba-zan gure *Neugastxu* zintzoa. Emen aitetuteko illunegiak direan toki itzel eta samintsuetan iru urte ta geiago eginda etxe-

ratu nintzanean, lehengo gerratean, ezagutu egin nenduan txakur zintzo arek, eta pozarren *agurtu* be, luzaroan ikusi ez dan etxeokoari egin oi yakon arrera pozkidatsuz. Txakur begiko arek eldu oge-aurrera ta egunero “dei egin” oi eustan ogetik jagi nengian: lo ba-nirauan muxtur otzaz ikutu arpegian eta iratzarri egiten nenduan, eta itzarrik ba-nentzan, begira-begira jarten ekidan, pozezko begikuneaz egun barria agertu zala adiraziz. Pozik oge-ganera zapart egin egikedan, itxi ba-nengion, baiña eskuaz buruan xeraturik egiten neutsan eta pozarren itxaroten eustan, artega samar eta jolas-gura, gelako ate-aurrean, soifneko ta oiñetakoak jantzi ta eguneroko goiz-otoitzak egin-arte.

Jaiegun gabetan-da etxerantz nentorrenean be, sarri urtetan eustan bidera, basoetako zidor illunak-zear etxera lagun egiteko. Lagunzale-lagunzaleak dira, ba, txakurrak, eta beti izaten dira ibilteko gertuta: jaieguneko jantzita urten ba-daite etxetik, ez daroe jarraitu; baiña basorako naiz landarako urten ba-daite urten, nok geratu...! Txakur onesgarri arek amalau urte (txakurrarentzat asko) egin zituan gurean eta azkenean zaharraren-zaharrez itsutu egin ekigun eta il egin bear izan genduan samin eta atsekabe andiz.

Eizari purrukata genduan Jose, geure anaietariko bat, neure aurrekoa (gazterik eroan eban barau ezbear negargarri batek bizien mundu anker onetatik, G. B.), ta *Neugas'*ekin batera *Nori* izeneko eper-txakur ederra bere ba-geunkan, eta etxe-txakurrik onena baizen ona zan katean etxea zaintzen be. Oneitariko txakurrak baizen xeraturik gitxi.

Geure anai Aingeru'k barregarriro edatsi daroanez (soldadutzan nintzan ni neu), Mendata'ko (geure errian zan orduan), Jose Gorriño abade jaunak eta Aiengiz'ko elizaiñak (sakristauak), oillagorretan eroan ei-eben, edurte batez. Elizalde'tik urrun barik, basora eldu ta beingoan geratu ei-yaken arrandiz billa ebizanetariko txoria urrean zala adiraziz. Urten ebanean erausi ei-eutsoezan daumbada bi, ta ikaratu baiño ez txori gaixoa. Luzaro ibilli barik aurkitu ei-eutsen beste bat be; beste daumbada bi, eta urrik emon bere ez. Irugarrena aurkitu eutsenean be bardin... Iru oillagor atera ta bat bere eratsi ez eutsoenez, abadeari ta elizaiñara tamaltasunez begiratu ei-eutsoen, txakurtzarrak, lantzean bateri, arpegi arrituetera, eizari txarrak zirala aditzen emonez; ta aurreragotxuago alde, ankea jaso ta, aldameneko gaztaiña-arroari garnu zarrastada bi egin, eta... anka egin ei-eutsen, basoak-behera, gure *eizari trebeak* erdi tenteldurik begira itxita.

*Neugas'*en ondoren *Etzain* geritxon sur motzetariko txakurtzar itzel baizen itsusi ta bildurgarria izan genduan, Egunez katean etxezain ona zan, eta bere muxturkera barregarri ta motza ikusiaz beste barik bildurten zituan bideztiak; baiña lelo utsa gabez. Oneitariko txakurrek usaimenik ez dabe, ta ez dira zaintzaille onak gaberako. Ostantzeko txakurrak etxondora eldu baiño lehen abietan dabe datorkena, baiña

onetarikoek ikusi edo entzun egin bear, norbait edo zerbait datorrela jakiteko. Ez dira, ba, aukera-aukerako etxe-jaboleak.

Astoa ta zaldia biak dira gurean, eta nik neuk astoa baiño zaldia gurago esku-artean ibilteko: Astoaren aldean esanekoa yatzu, ba, ondo ezitako zaldia. Astoa, sarritan, jo-arren doillidu bere etxatzu egingo; baiña zaldia errurik bagerik jo ba-daizu jo, ez daiteke errez geratu. Errurik ez dabenean agirikarik egin bagerik, ondo esanean, ibilli bear da, ba, zaldia (bizia baldin ba-da beintzat), ostantzean gora-goraka jartzen da-ta.

Astoek be askok uste daikeen baiño sen andiagoa dabe. Beste abereri jaten emon eta ahantzita itxi ba-daizu itxi, etxatzu eskatu barik egongo. Asto ta zaldiak ikusi egiten dabe gabez be. Zegaitik zetan esan ez dan aldi batez gau illunez joan bear izaten genduan bolura (errotara), baso zugaztsu ta illunak-zear upea baiño illunago zirean burpide ta zidor aldrapatsuz, arri-bola, zustrepo ta eragozpen aundien artetik, geroian zamariari geutsala, aurrean geroian aberea be ikusten ez genduala sarritan, eta astoa naiz zaldia txara-txara joaten zirean bat bere oztoporik egin bagerik eta apaxkadatxurik be utsik egin barik, eguna bai'litzan, euren bidean. Astoa ta zaldia lako bide-erakuslerik ez da ba: iñoz ibilli bageko bidez baso ta zidorrak-zear joan ezker astoaz naiz zaldiaz, etxera bidea zelan aurkitu ete daitekean ardurarik izan bearrrik ez da izaten ba, naiz-ta gaurik baltzenean biurtu bearra izan. Ba-da, egunez joan izan dan toki ber-bertatik biurtzen da (naiz-ta bide bageko baso-arteak izan), asto naiz zaldi zintzoa, urrats bakartxu bat be utsik egin barik. Au dala-ta, bide-kurtzean zein bide artuko zalantzas aurkitu oi danean, asto edo zaldiari aske iztea onena. Zigur-zigur eroango zaitu bide zuzenetik. Eta uraren sakonerea igarten bere ba-dabe sena asto ta zaldiak. Erreka urtsua igaro bearra dabeenean muxturraz ikutu daroatse urari ta azal ba-deritxoe igaro egiten dira; baiña *oiñez* igaroteko sakonegi ba-deritxoe, atzerantz egiten dabe. Gizonaren nekeak arintzen lagun zintzo direan abere otzanok garaunez beterik zorroa jarri badakioe bizkarrean, bolura-bidea artzen dabe; txalmauta utsik ba-darozuz, bedarleku edo landara, ortuariz zamatu ezker azokara bidea, ta aulan beste egikera asko, ikasi dabeenez. Baiña txalmaukeran xerazko aginkadatxurik bere egin gura izaten dabe ta zain ibilli bear izaten da. Eta ba-dakizu, irakurle, astoek bizkarrean kurtzea dabeena? Jesu-Kristo ganean erabilli ebalako ei-da...

Etxe-abereen artean urdea da lelo antzik andienekoa ta itsusiena izan, baiña zuhurra ta laban utsa yatzu, ta baita gaiztoa be, txarto artu ezker. Gure kortea (ukuillua) aundia da, ta beste abereen artean aske azten genduan, aldi baten, txarria. *Txordo* eritxon bei andiak ikusi egia-

nerako uxatzen eban ostiko ta adarrez, baiña urdeñoak *kurrun* eta *kurrun* onezkoak egiten zituan beingoan bei uzu ta geraka aregaz be.

Otz izaten zanean bei otzanagoen baten iztar-arteko berotan egin eroian lo; ta batek beiri esnea edaten ikasi euskun eta tokian sartu bear izan genduan.

Abelgorriak dira nire eretxiz tamalkoienak, begirakune kadenaz. Oneik be begikotasun andia izaten dautsee etxekeeri, ta atz eta xerak eureri egitea atsegin izaten yake ta sena andiaren jabe bere ba-dira. Eurek euretara eme-emeak dira, barriz: sarri ekiten dautse mihin luze ta latzekaz, alkarri atz egifñez, batak bestea *orrasten* be. Eta negutea daitenean auznar egon oi dira, erdi-lo, lekoreko txingor, iñetazi edo ildriskatik jare diralako pozik, antza. Etxekoek ez dakiela gabez txal-txuen bat jaio ba-daite, guztiak asten dira morrozaka ugazaba eldu daiten. Zigur jaboten dituez esnea eratziz naiz jaten emoten jakeen orduak be. Bekaiztitzuak bai ba-dira: ba-da, batari jaten emon eta aldamenekoa ainbarik itxi ba-daite, artega jartzen da emon etxakona. Eta geuk baizen ondo jakiten dabe jaieguna noz dan be: egun oneitan ez darue morrozarik egin berandutxuago jaten emon-arren be.

Egaztiak eurak be buru txikitxua dabeen-arren, ondo ezagutzen ditue etxeakoak. Idi edo bei buztarriaz bear egiten solora urten daite-
nean, aske daitezanez pozarren jarraitu daroe, soloa etxetik urrean ba-da, golda-zoiaren azpian-da agertu oi direan koko ta arrak jaten. Eta etxekoa ez danik solo-ingurura eldu ba-daite eldu, arrapaladan iges egin daroe, etxera, erdi egaz, erdi oiñez. Gabez otan direanean abere naiz lagun ezezagunik oartu ba-dagie, garraxi xil eta berarizkoa egin daroe.

Abere ezien artean katua dogu dekorrena, legorrena ta apetatsuen: Berari ba-deritxo etorri ta iñun direan xera ta labankeriak egingo dau-tsz: baiña ezpa-deritxo, dei ta dei ekinda be etxatzu agertuko; ta usterik gitxien danean erpekadea: etoi ta eskertxarrekoa yatzu ba katua. Txakur-katuak alkarren arerio amurratuak dira izan (au dala-ta esan oi da "txakur-katuak lez..."), baiña alkarregaz azi ezkeru lagun aundiak izaten dira. Gurean, ba, eper-txakur kumeagaz batera kataku-metxu bi azi zirean, eta andi eginda gero bere alkarregaz jan, alkarre-gaz olgau ta alkarregaz lo bere egiten eben. Txakurra katean zanean joan albora ta iñun direan xerak egiten eutsoezan isatsak jasota; eta txakurak agotzarra noraiño-araiño edegi ta agifartean barru-barru-raiño sartzen eutsen burua ezetariko kalterik egiteke. Abereak ondo-esanean artu ta ezi bear dira baiña. Zelan azten direan, alakoxeak izan oi dira-ta. Akulu-urtika ba-dabizuz, gaiztotu ta uxatau egiten dira ta

kalteak-kalte egin daikeez. Baiña ondo-esanean artu ezkeru, etxekoen lagun on, ongille, laguntzaille ta pozkida (alai), izan oi dira. Eta ez dago janariak eskuratu ta ekantzen ez daben abererik.

Abereren artean basoko askatasunean bizi izan danarentzat goibetetan be goibela da urietako iskanbil ta zarata gaikoen erdian Izadia'ren edertasun olerkoiekandik urrun, kale gorrian bizi bearra. Egazti ta mañutz egalariak egaztada alaitsuekaz, eta etxe-abere zintzo baizen otzanek laguntasun, xera ta pozezko erakutsiekaz, bizi izateko poza ezarri daroetse, ba, giza-biotz atsekabetuenari be.

Abere, egazti, mamu, koko, zomorru, basa-pizti, bedar, lora, azi, landara, zugatz eta baso-basoan bizi izanda ikusi ta oartu izan dodazan ikusteko guztieri buruz dakidazan guztiak zeätz edasteko liburu osoa idatzi bearko neuke, ta amaitu egin bear dot, irakurle, neure basokeriak gogait eragin ez dagitsudan. Baserritarrek ondo dakiez nik neuk emen idatzi ditudan guztiak eta bost, askok beti ikusiaz oargarritzat artzen ezpa-ditue be; baiña EGAN-en irakurle ta idazleen artean neu naiteke, aurki, baserritar bakarra, ta au irakurgai bakan au baserritarrak ezikasi, kirten, ganorabako ta baldrastzat etsiten ez gaituezan norbaitzueri atsegin izango yakeela nik uste. Neure usteok ustel urten ba-daie be, basotar ezikaitz onek idatzi dodazan itzok geure elederraren onerako daitekezalakoan, biotz-biotzez eta anaikiro agurtzen zaitut, irakurle, euskaltzale zintzo ori.

AGERRE'ko BALENDIÑ.

ASKATASUNA

Lantxo onen asieran egin bear dudan oarra auxe dut: ez dut askatasunaren gañean filosofiak zer dion esango, orrek urrutitxo eramango ginduzke-ta. Lan onetan pratikan, egitetan noiz geran libre aztertu nai nuke. Munduan gertatzen diren gauzak ikusi, eta gizona gutxitan agertzen da osotoro libre, bakoitzak bere burua asketzat jotzen badu ere.

Eta asi gaitezen libertatea zertuz. Erriaren ustez, askatasuna onela zeindu genezake: bakoitzak bere naia egin ahal izatea. Onen kontrakoa askatasun-eza dela esango digu erriak: iñoren agindua, gure gustoaren aurkakoa izanda, bete bear izatea.

Definizio onetan errez ikusten dugu bakoitzaren naia dela oñarri. Nai edo gurariaren betetzea dugu libertatea, eta ezin bete ahal izatea libertaterik ez izatea. Iñoren naiaren alde dagoan aginduak ez digu libertaterik kentzen. Baña gauza indiferenteetan gure gañean daudenek agintzea, definizio onen bideak jarraituz, askatasunaren aurka legoke. Orregatik libre izateko agintaririk ez dugu izan bear. Erriak dion bezela: bjoaz pikutara!

Ba-dira gizon buru-makur errezak. Edozer gauza agindu, edozer gauza nai, gizon oiek bereala oituko dira, eta ez dute ausardirik ezertarako izango. Gizon oiek ez dira egitan libre. Ona da beraz gauzetara oitu ahal izatea: denok egin bear dugun gauza da au. Baña geiegi oitzea, gizon guztien aurrean makurtzea, egizko libertaderik ez izatea da, eta gizarte orretan libertaterik ez dagoala adierazten du.

Gizarte aiatu dedan ezkerro, oraintxe esan nai nuke, gizonen arteko libertate ustea, libertaterik-ezaren egia. Zer iruditzen zaizute moda edo delako ori? Begira: liburu bat irakurtzea egiten da moda. Batek irakurtzen du eta beste batek ere bai. Ondo presentatua dago. Polita da benetan. Ara: ba-dator gizon baten eskuetara eta, ba-daki

gizajoak ez dala liburu ura esaten duten beste ona, baña iñork galdetzen dionean, bere burua ez konprometitzeko, erriaren iritziarekin, oso bikaintzat jotzen du. Ori al dugu iritzi libre? Ez. Jende tarlean dabillen iritziak bultzatu du iritzi ori ematera. Ez da gizon ori gizartean aske. Gizarte-iritziaren menpeko da.

Orixe bera gertatzen da emakumeen artean. Ez dakit nungo artista batek bere zineetako baten olako edo alako orrazte modu arlote bat erabili duela, eta aren atzetik txundituta dabiltza neskatilla kaskariñak, urrengo egunerako asten dira moda berriarekin. Jantziekin berdin. Ori al da libertatearekin alkar bizitza? Erantzun zazute zuek.

Gertatu ditekeana da gizon bat kanpotik txoria bezin libre izatea, eta barrutik asto apala bezin morroi. Baña noren morroi? Erri-iritziarena. Jendeak, taldean dagoanean, askatasun osoa edo asko beintzat galtzen du, eta erriaren zer esangoatik noski.

Orain artean libertaterik-eza kanpoko gauzetan ikusi dugu: moda-liburuak adibidez jarriaz. Puntu onetan barne-libertaterik-eza ikusi nai nuke. Askotan sentitu ditut bi gizon berdin-berdin mintzatzen. Zer gertatzen zen? Batak bestea menderatua zeukan entero. Iritziak bestearenak zituan, egiteak ere bai, naiak eta usteak zer esanik ere ez. Au ezta libertatea, au morrontza lotsagarri eta nardagarri bat besterik ez da. Eta zergatik menderatzen du? Kara bat ba-duelako, kara bat; kontzientzia danik ere ez dakialako, edo naimen gogorragoa delako. Orregatik bakarrik. Baña ori ez da naiko arrazoi iñoren arima, nai ta iritziak zearo oinpean edukitzeko. Ori ez da libre, berak uste badu ere, eta uste badu oraindik okerrago, bere morrontza gorrotagarriaz konturatu ere ez delako egiten, eta morroiago delako.

Ba-da oraindik morrontza iguingarriagorik. Ba-dira gizonak gauzeri, materia utsa diren gauzeri beren biotz-gogo guztiak lotzen dizkietenak: arri-bitxi bat dela, edo jantzi bat, edo janari bat, edo sellu' ez-ezagun bat, pintura edo libururen bat... edo zernai, eta gauza giek irixtean etzaie ajola besteen eskubide danak zapaltzea. Ori irixtearren, lapurreta egiteko ere prest daude. Eta gertatu ditekeana, eta tamalez askotxotan gertatzen dena da familikoei ere errespetorik ez edukitzea. Au al da libre izatea?

Askatasunik ez izateak, biotzetatik poza eta zoriona aienatzen ditu. Preokupazioz betetzen du biotza. Ez du atsedetik ematen. Eta dena, biotza gauza ziztriñ bati atxikia dualako.

Onutzaño ikusi dugunarekin, garbi azaldu genezake: ez da bere naia egiten duana libre. Aske izateko norberaren biotza ta burua gizon eta gauzetatik aske eduki bear ditugu. Norberaren kontzientziari lotuak egon bear dugu, norberaren iritziari eta norberaren izateari. Barneko gizonak ere izan bear du kanpoko gauzen jaun eta agintari: bai

erlazio, bai gauza, bai diru ta bai beste gauzen agintari. Oni buruz onelaxe zidan bein nere anai batek: "Ez itzak egin gauzak bestek egiten dituztelako. Egitzek onak dirala uste dualako, eta une orretan onenak eta zuzenenak diralako." Au da gu libre izateko araurik zuzenena.

Orain bestè arpegi batetik ikusi nai nuke libertaterik-ezaren iturria: pasio eta griña txarrek gizonak nola morrontzan jartzen dituzten agerrarazi nai nuke.

Adibidez eman dezagun: Diruzale porrokatua dugu bat. Eutsia gizona...! Ezin zaio ari ezer eskatu. Griña orrek eraginda jan ere gutxi jaten du. Argala, zahartua. Denori iruditzen zaigun orietako bat. Joan gindezke arengana diru eske. Izan diteke iltzeaz dagoen baten alde, eta nai izan ezker bere illoba baten alde. Ez dizute emango. Itz onak eta aitzakiak nai beste. Baña dirua ez ikutu, eta aitatzen badiozu ez dizu itz gogor pare bat baño emango. Dirutan ezta txakurtxiki bat ere.

Mozkorra duzu beste bat. Or ibilliko da jaiegun eta astegun taberna zulotan, ardo zikin ta kutsatua edaten. Asteko jornala ere antxe galduko du. Gañera, kale bazterretan etzanda, ardoa dariola egongo da. Jantzi guztiak adabakiz eta urratuz ondatuak edukiko ditu. Emazte- semeak etzaizkio ardura: daudela denak goseak iltzen! Errian izen gaiztoa lortzen du bai bere buruarentzat bai bere seme kottaduentzat. Emazteak lan egin bearra du semeak aurrera atera nai baditu. Berak ez du ezere ardua.

Libreak al dira oiek?

Griña txar gaiztoak kendu diete askatasun osoa. Orain griña oien morroi leial dira, eta griña oien mendean daudelarik, ez dute pasio oien aurka egiteko indarrik. Ia zero galduek daude. Orrelako gizonak al ditugu ba libreak? Ez nuke nik beñepein neretzan orrelako libertaterik nai...! Baña nai dutena egiten dute. Onela egon arren, beren naimena pasioak menderatua dauka. Ez du kontzientzi-gogamen libertaterik, griña gaizto oiek auldu dute gizon oso ori.

Amaitzeko, galdetu genezake: Izatez, naturaz al dugu gizona libre? Ez. Gizona libre, bera egin bear da libre. Bai, libre da libertate elemental batekin: eskubitik edo ezkerretik jotzeko da libre. Baña izpirituaren libertatea, egiazko libertatea lortu egin bear da. Eta gudu gogor bat balio du, neurrigabeen luze ta sakona.

PELLO M. ZABALETA.

Arantzazu'ko Praillea.

GARAIKO XIPRESAK

Bai, an jarraitzen dabe oraindik Garaiko xipresak. Xipres-erren-gillara biak.

Gaztea nintzala, praka luzeak jantzi-berriak oraindik orduan, Garaira igon neban bixikeletan domeka arratsalde batean.

Udagoiena izango zan, udearen azkenaldia ezpazan. Arratsalde ederra zan, illuntzi-aldia ia.

Eleiza aurreko arrizko orma-ganean jesarrita, eskuma-aldean Zubiaurretarren jauregitxuko xipresak, eta Durangoko ibarretik beste-aldeko atx-illareari begira nengoan.

Gerrako urteak ziran, eta etzan inñundik be ezer entzuten. Kañoién dunbada-zaratak-eta joan zirala andik Billbo-alderuntz etzan denpora asko izango, eta esan zeikean arek xipres baltzak negarrez egozala. Eleiza-kontrako abade-etxean, otoitzak egiten egoan abadea.

Gerria amaitu ta gero, zenbat eta zenbat bidar igo dodan Garaira, Zubiaurretarren etxera!

Leku ixilla eta paketsua da bai a, amasetako etxe polit-polita.

Mutua Balendin pintorea, mutua elizatxoaren tellatuko zurezko kanpaia, mutuak xipresak...

Aizeak bakarrik egiten eban berba an, ixil-ixilik, jauregi inguruko xipresezko basotxoan, eta beste batzuetan illara luzeko xipres danen artean bat egiten ebenean, mutuen sinfonia ixilla jotzeko egoaizea etortzen zanean, an entzuten ziran Anbotok, Udalaitzek, Urkiolak, Untzillaitzek eta Mugarrak Zubiaurrentzako bidaltzen ebezan kantu ixillak, gero bere laukoetan jarraitzeko bertsolari, arrantzale eta baserritar mutuetan.

Durango ta inguruetakoko parajeak be mutuak zirudien andik begiratuta. Batez be Zubiaurreekin begiratzen genduanen ara ikustaldi arrigarriruntza eleiza aundi bat zirudian paraje aundi eta eder arrek, eta artista mutuaren kifu ta atzamarrakin gauzak esateak, esan zeikean ixiltasuna gordetzearren zirala.

(Eta arratsaldetik arratsaldera, lanari itxitalditxo bat eginda, Santiyau erriko elizatzora joaten zan ixilik, ikustaldi bat egiten, ixillian berbetan egiteko Giltzapekoarekin.)

* * *

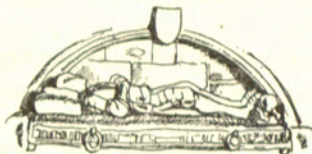
Orain joan da Goi-Goira gure adiskide ertilari mutua.

Xipresak, bai, xipresak jarraituko dabe lengo lekuan, eztaikit noizartiaño, baiña eztabez ikusiko euren ugazaba ta adiskide maitearen begi bizkorrak eta biotz ona, Balendin euskaldun ertilari aundiaren irriparre garbi ta zintzoa.

Orraitik beraren arima ederrak, elizatzoko zurezko kanpaiak eta Anboto-Urkiolako aizea xipresakin batera, beti adiskide izan diran onek iru anaiok, kantauko dahe mutuen kantuan Jaungoikoaren edertasuna eta betiko bakea.

1963-XI-19'gn.

MARKUE.

Qumram, Zuzentzako Maixua eta Joan Bataiatzaillea

Euskaldunok oraindik orain asi gera kultur-sailla maneatzten. Orainarteño alako bildur eta kezka galgarri bat nagusitu zaigu. Izutiak agertu izan gera gai aukeratzeko, eta erabiltzen antzu. Izan ere, alaxen da bat barruti ontan, bakarrik, ibilbide gabe illunpean, laguntzake arkitzen. Eztaukagu sail ontarako lexikorik, ezta're ezta arkitzen bakardade ontan lagun izan liteken iztegi osorik. Eta zer eskatu diteke egoera ontatik erten baiño len? Orain arteko jokaera ezin dezakegu donetu, baiña bai konpreni. Arrazoiak aztertu baiño ezta-go au konprenitzeko.

Baiña, gauza bat arrigarria gertatzen da euskararekin. Gizadia ideiak gobernatzen badute, euskaldunokin mirakulu bat gertatu da: Kultur-sailla da ideien ernaleku eta bizitoki, eta euskaldunok ideien kanalik gabe bizi izandu gera. Baiña oraindik garaiz gagoz gauzak konpontzeko. Euskereak badu bizitzarik, naiz eta izkuntzen indar bortitz au falta. Baita're baditugu gaiak sail ontan maneatzten asi diren euskaldun prestuak. Txaloak berentzat. Eta gu poztu gaitezen, zeren euskera indarberritzen bakarrik ez ezeze mutiltzen ere asi bai-zaigu.

Orain arte barruti ontatik igesi ibilli gera. Aurrerakoan saia gaitezen bera lantzen eta euskeraren lorategi ederrena iriki izanen bada, itzalik egifien badu, munduan barrena izentatua eta errespetatua ikusiren badugu derriorrezko dela kultur-sailla euskeraz ematea. Eta ontara iritxiko bagera alegindu egin bear, noski. Bakoitza bere aalean, baratza ontako euskerazko barazkiak gozoak eta danentzat atsegingarriak izan ditezen.

Ara, euskeraz gaurkoz, ez gera ezta're erlijioarekizko gaietan on-

do mintzatzten. Beti ere, konzeptu sakon eta mamitsua esan bear de-
nean erosoenera jotzen da. Konzeptu aren berezitasuna aaztu eta fra-
se borobil batekin konpondu dugulakoan gelditzen gera. Eta au ge-
zurra da. Gauzak eurak duten sakontasun bereziarekin azaldu eta
esan bear dira, bestela irakurlea, eta izkuntza bera, ditugu traizion-
tzen. Konzeptuak banan banan eta bereziki erabiltzeko erretzasun eta
egokitasunean dago izkuntza baten balioa eta indarra.

Nik nere lantxo ontan utsune asko eta asko utziko ditut, akatsak
ugari baiño ugariago, eta belar txarra nunai ereinda. Barkaturen dida-
zute. Asteko arrazoi ontan oiñarritzen naiz: zera, leenengo egiten
diren saioak naiz eta utsunez eta faltaz itxusituak egon, badirudiela,
leenak baitire, barkakizun direla. Umeari ume delako barkatzen zaio
asko, neri euskal idazle-ume naizelako barkatu eidazute. Eta sarre-
rarako aski ere bada-ta, noan ia mamira, aukeraturikako gaiaren
giarrara.

Q U M R A N

1947'garrena ezkeroztik Qumran-ek azterle-billarien artean erein
duen jakin-nai miña sakona ta bortitza da. Jakingarri ederrik ixilpei-
tik jarein ere jarein du euren artera Qumran'eko aurkitze arrigarriak.

1947'garren urtean, onelaxe suertatu-ta esan bearko, Palestina al-
deko Beduitar artzai bat abere bat galdu zuela-ta bere atzetik zebillela
"Mar Muerto" erderaz deitzen zaion itxas ertzeko arkaitz-zulo ba-
tean sartu zalarik, ara zer eta, ikusgarrizko aurkitze onekin topo egin
zuen; zera, bi milla urte direla ezkutaturiko erlijioarekiko eskuidazti
pilooa arkitu zuen. Leenengoko aurkitzea 1947'garren urtean egin zen,
eta udaberrian, Geroztik jakintsuak asko saiatu ziran aurkitze ber-
rien billa. Askok leiatsu jardun zuten aurkitze berri batek sortzen
duen gozamen xoragarria dasta nai-miñez, beste askok eta askok
idazti aiek zuten balio paregabea salbatzearren. Eta beraz, egin ere
egin zen aurkitze pozgarririk. Amaika ziran danera jakingarri berrien
jabe aurkitu ziran leizeak. Azkenengoa 1956'garren urtean ikustatu zen.

Eskuidazti danak, seireun, lurrezko pitxar aundietan gordeta 11
arkaitz-zulotan sakabanaturik topatu ziran. Baiña, ezta au guzia. Bai-
ta're egin zan beste aurkitze esangarri bat. Arkaitz-zulo zorioneko
aiek arkitu ziran mendi zakarren babes batean etxe baten eroriak
arki ziran. Gauza arrigarria benetan, edifizio baten arrastoak paraje
artan!

Estudio sakonak egin diranean, ikasiak esaten digutenez, "KHIR-
BET QUMRAN" zeritzaion konbentua omen zen paraje aietan garai
batean: eseniutarrena. Eta orain arkitu diran eroriak au egiztatzten di-
gutelarik, bera izan zen tokia derakuskigute.

Daniélou J. jaun ospetsuak esaten duenez, juduen artean eseniutar taldea eta bereziki “Khirbet Qumran”-eko komunitatea erlijioarekizko zentro apartekoa zen. Eseniutarren jaiotza Kristo baiño bi gizaldi aurrerago jartzen da. Agian, eseniutarrek, Kristo lurrera jetxi baiño leenago, bi gizaldi luze eremuko erretiroan igaroak zituzten. Eta idaztiak digutenetik Mesias'engan siñesten zutela ateratzen da, eta eremura mundu ontako Bere sarrera gertatzearren joan zirela.

Orrelako izpe edo ixilleko asko argitu du Qumran'ek. Ziñez, beti izan da, ikasien artean beñepeñ, zalantza eta kezka liburu santuen autentizidadeari buruz. Bada, Qumran'ek egin du emen ere argi ederrik. Leen tinko zegona finkatu egin duela esango nuke nik. Garai aietako, orain bi milla urteko liburuak ziotena gaurkoak berdin berdin digutela egiztatu baitigu. Badaude aldakuntza ttipiren batzuek, baiña ajola merezi ez dutenak.

Norbaitzuek aurkitze aukerak dirala-ta, eta bertan finkatuko balira bezala, urrutiegi, aruntzuegi iritxi dira euren esanetan. Esate baterako, Kristoren Misterioa urratu nai izan dute, eta zapuztu. Baita're beren arrazoimenaren geiegizko indarkak bultza-ta Bere Egintzaren nortasuna zalantzan jarri ez, ukatu egin gura izan dute. Au aski da, gatz da.

“Qumran da, ez Belem, Kristoren egiazko seaska”, esan du Wilson jaunak.

“Kristoa, idatzi Dupont-Sommer jaunak, leen kurutzeratu, berpiztu eta azkenengo denboretan espero zenaren, “Zuzentzako Maixua-ren” berraragiztea baiño ezta”.

“ZUZENTZAKO MAIXUA”

Zuzentzako Maixua Qumran'eko aurkitzeak ezagutuarazi diguten personaje misteriosoa da. Qumran'eko idaztietan azaldu da leenengo aldiz bere izena, eta gizon aundiki, danen maixua bezala. Gizon bezala, apropos esaten dut, beste batzuek diotena ezpaita egia, alegia, Jainko dela. Badirudi igarle aundiren bat dela; oraingoz eztakigu ziur zein, zer dan. Dena dela, zilegi da gizon aundiren bat, eseniutarren maixu zela esatea. Gauza bat dago garbi, eta au leen aitaturako norbaitzuen kontra dioa. Alegia, Zuzentzako Maixua ezta Kristo. Au idaztietan ikusten da. Zuzentzako Maixuak beste eseniutarrek lez Mesias bategan siñesten zuen. Eta Beregan siñestu bakarrik ez, Beraren etorrera laister espero zuen. Eta bera Mesias-a zela uste izan bazuen ezta uste beste bateri itxaroten egonen zenik.

Bere eriotzari buruz esan ditekera ezta gauza erabakia. Ez baita

bear bezala puntu au garbitu. Baiña dena dela, ustegarriena, seguruena, berez il zela pentsatzea da, eta desterruan.

Berpiztu egin zela edo orrelakorik ezta inñun esaten. Au beste interes batzuek dauzkatenen asmaketa dugu.

Zuzentzako Maixua eta Kristo zeintzeko zeatz batzuek aztertu baiño eztago. Zuzentzako Maixuarengan, agiri agirian, garbitu-naia nabari da; pekatari aitortzen da.

Ez orrela Kristo. Entzun ditzagun Bere itzak: "Zuetariko nor pekatari esango nau." Eta beste batean Jainko zela adieraziaz: "Ni eta Aita bat gera". "Ni naiz piztuera eta bizitza".

Jakintsuen artean badira Nazareth'eko Jesus eta kristaugoa eseniutarren artean beteriko "eseniutarren mitoa" baizik ezteela diotenak. Eta Renan'ekin zera esaten dute: Kristianismua kondairan zear iraua eta bizirik erten dan esenismu bat baiño ezteela.

Esenismuaz Kristo gizon egin baiño leenago judaismuarengandik eteniko sekta bat aditzen da. Baiña, judaismuarengandik sekta au partitzean, etzen osoki eten. Testamentu bat jarraibide zutelarik, Testamentu Zarreko siñeskaien barrutian idetuak zeuden bi taldeok. Eta naiz eta eseniutarrek Jerusalem'go judaismu ofizialarengandik etenduak egon, arritzeko da, baiña, egia, alaxen gertatzen zan eta: eseniutarrek Hebreoen artean espirituarekizko gauzetan elitea bezala artuak ziran.

ETA ZER ESAN SAN JOAN BATAIATZAILLEAK ETA ESENIUTARREK DAUZKATEN BERDINTASUNEGAITIK?

Leen leen eman zagus denak ametitzen duten au: eseniutarrak Palestinako txoko batean bizi izan zirela: Qumran'en.

Eseniutar taldea bizi zeinño Joan B. Qumran'en inguruan jardun zan bataiatzen. Eta au egia dela, baita're egia da eseniutarrak eza-gutu zituela.

Brownlee jaunak anotatzen duenez Qumran'eko monjeek erriko gazteak beren ardurapean artzen zituzten bertan eskolatzeko. Joan B. auetariko gaztea izatea ezta ba ezin-ditekena. Posible da eta oso posible eseniutarrek inguru aietan zeukaten izenagaitik. Baiña, naiz eta Joan B. eseniutarren artean ezi, etzen beren dotriñarekin ase. Predikuntzara erten zanean eseniutarrek lez Mesias'a gertuan zela erakusten zuan. Gero, beinola Kristori buruz bere jarraitzailleekin ari zela, onela mintzatu zitzaian: "Ona Jainkoaren bildotxa munduko pekatua kentzen duena. Badator nere ondoren gizon bat, eta nere aurrean ja-

rria izan da, ni baiño leenagotik dalako. Nik ez nuan neronek ezagutzen; alabaiña, Israel'en orixe ezagutzera emateko etorria naiz."

Nundik nora jakin ote zuen geroztik Joan B.-ak Jesus Mesias zela? Joan ebanjeliolariak digunez Jainkoak bereziki aditzera eman zion.

Eta eseniutarrekin duen aidetasun ori zer? Aidetasunik bai ote du?

Leen leen Joan B.-ren "eremua" eta eseniutarrena bat dela esan bear da. Egiztagarriak? Ara: Qumran-en bizi izan ziran eseniutarrek beren bizitokiari "eremua" deitzen zioten. San Mateok "Juda-ko eremua" esango du paraje au izentatzeko. San Lukas'ek "Jainkoaren deia Joani *eremuan*" zuzendu zitzaiola idatziko du. Ikusten denez bada "eremuak" emen toki berezi bat, partikular bat adierazi nai du. Eta ba-da Joanen eremua Qumran-ekoarekin idetzeko arrazoi baliagarri bat; lau ebanjeliolariak Joani eranstean dizkioten Isaias-en itzak eseniutarrek bereganatuak zeuzkatela: "Deadar dagian abotsa: gertu zazute eremuan Yahweh-en bidea". San Lukas'engan aditzen etzan pasajea, esplikazio au onarturik ("Joan ume zelarik eremuan bizi eta azi zela") beste argi batean ikusten da. Alegia, Joan eseniutarren artean eskolatu zela siñestea zilegi da. Bere bizi moduak ere ba-du onen alde zer esanik. Eseniutarrak lez jazten zan, jan ere berdin egiten zuan: patxisaltoak eta basaeztia. Etzuen ardorik artzen; etzen ezkondu. Auek danak eseniutarren artean ezagutzen ditugun oiturak dira. Orregaitik kasualidade aundian siñestea litzake Joaneke eseniutarrak ezagutu gabe oitura auek danak, edo bere bizi modu au berak asmatutakoekin antolatu zuela uste izatea.

Badute beren artean beste antzik ere, baiña arrigarriena bataiokoa agertzen zaigu.

Eta zer esan azkenean Joan Bataiatzailleagaitik? Eseniutar profeta zela? Posible da. Baiña, noskiago eseniutar mugimentukoa dela siñets ditekete: eseniutarren artean azia eta euren dotriñetan eskolatu.

Baiña, dena delarik, beste au salbatu bear da: Jainkoak partikulariki ots egindakoa dela Joan. Lukas'ek digunez: "Jainkoaren itza eremuan iritxi zitzaion".

Eta azkenean esan dugun guztitik ondore au atera ditekete: Joan B. Testamentu Zarra itxiko duen eta Berrian sartzeko iriki zen atea dela.

Azkenik Joan B.-ren irudi arrigarria bere lekuan eta sentidu osoarekin agertzen zaigu. Azken-finean bete betean eman zaio liburu santuetan daukan sentidua.

ARSUAGA'TAR JOSU.

ORAIN 50 URTE

Ez da gauza erreza arrapata batean ikustea orain berrogei ta amar urteko aldizkari danak, orduko gora-berakin lantxo bat egiteko.

Eskuartean daukaguzanai ikustaldi bat emon diegun 1913'garren urtean (au da, orain berrogeita amar urte zirala) zer barri jakingarrri egin zan euskal-kulturaren arloan jakiteko. Ikustaldi labur-labur bat. Oar batzuk besterik ez, obeto esateko.

* * *

Urkijok, gure Urkijo aundiak, zazpigarren urtean jarraitzen dau bere RIEV goi-maillako aldizkariakin. Orduko euskalaririk jakituenak idazten dabe urte onetan: Aranzadik, Schuchardtek, Urkijok berak, Campionek, Lacombe, Saroïhandyk, Gregorio Mujikak, Jaurgainek, Hérellek, Grazianik, Goutmanek, Gascuek, Elbéek, Daranatzek, Choribitek, Azpiazuk, Charenceyk. C. Villabasok, F. Fitak eta Dodgsonek, irurak idazten dabe Mikoletari buruz. Joannes d'Etcheberri eta "Refranes y Sentencias de 1596"-en ganean Urkijok. Bonapartek Aita Aranari euskeraz egin eutson eskutitza be argitaratzen dau Urkijok. Gipuzkoako Diputaziñuan gordetzen zala, diñosku Urkijok, baiña eztakit zelan egin eban egan Bizkairuntza.

* * *

Euskal Esnalea-k, beste urteetako moduan, euskerazko lan-pillo bat argitaratzen dau urte onetan. Aro onetako Euskal-Literaturakin badauko zer ikusi aldizkari onek, bai. Orduko euskal idazle gitxi geldituko zan emen lanen bat edo beste emon barik. Urte onetan euskeraz idatzi ebenak onixek dira: Txomin Agirre, Franzisko Agirre (Elgetakoa), Akordagoitia, Emeterio Arrese, Arruti, Arteagagoitia'tar Jose Antoniyo, P. Ayerbe, Arteztzale, Bera'ko Aita Erroman Mirena,

Decrept, E. Etxeita, J. Elizondo, J. Garikoetxeandia, Gratteau, Aita Damaso Inzakoa, B. Iraola, Jajai, Ixaka Lopez Mendizabal, E. Mujika, P. A. Ormetsea, Blas Pradere, Ignazia Pradere, J. M. Tolosa, Tolosar bat, P. M. Urruzuno, Zamarripa, J. E. Zulaika, Olerkiak, ipuiak, elezarrak, Txinako barriak, lan sarituak, idazki agiriak, izkirimiriak... Aita Erroman Berakoak Valenciako dialektutik euskerara biurtzen dau *La mea lingua (Nere elea.)* Erderaz, baiña beti euskal gaiei buruz, idazten dabe Abertzalek, Aitz-zulok, Seber Altubek, S. Artzemandik, J. Ayerbek, E. M. Berak, G. de Bionak, I. M. Etxaidek, G. Mujikak, etabar. Izengoiti ugari orduan be, gaurko moduan.

* * *

Euskaldun aundi batek sortutako aldizkari aundi bat, *Euskal-erria*, LXVIII'garren tomoan doia. A. Darra, Toribio Alzaga, Emeterio Arrese, Jose Artola, Ramon Artola, Rosario Artola, Juan Rafael Berrondo, José Elizondo, Eugenio Gabilondo, José de Gamboa, José Ignazio Garmendia, Ramón Gelbenzu, Ramón Inzagaray, Victoriano Iraola, Ixaka Lopez Mendizabal, Juan Ignacio Uranga, Manuel Uranga, P. M. Urruzuno, Jose Zapirain Irastorza, eta Zipriano Zufiria dira euskeraz idazten dabeenak, bai itz-lauz eta bai itz-neurtuz urte onetan.

* * *

Irugarren urtean doia *Euskalerrriaren Alde* aldizkaria. Euskalerrrian gertatzen diran jakintzazko goraberak ondo emoten dauz. Badago or batoren bat ardura aundiakin kontu ori eruaten dabena. Urte onetako idazleak (euskeraz eta erderaz): Fray I. Aberasturi, E. B. Akordagoitia, Felix Arano, T. Aranzadi, B. Arregi, M. Arriola, A. Arruti, N. Azpiazu, Berrizale, G. de Biona, N. de Ciorraga, Donibandarra, C. Echeagaray, S. Eizagirre, Ertizale, S. Gastaminza, Juan Carlos Gerra, M. Ibarra, Jose Iriart, Fray J. R. Larrinaga, Legezarra, A. Maillet, Mendizale, Fray F. de Mendoza, Serapio Mugica, Gregorio Mugica, I. Muñagorri, M.ª Mutiozabal, M. Z., Nemesio Otaño, F. de la Quadra Salcedo, I. Querejeta, Luis Saiz, Marqués de Tola, Javier Ugarte, Julio Urquijo, Eugenio Urroz, Julien Vinson, Zortziko.

* * *

Beste aldizkari ta egunkari batzuk be erabilten ditubez euskera ta euskal gaiak. Esaterako, *Revista Musical de Bilbao*, Iruñeko *Boletín de la Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos de Navarra*, Pariseko *Revue de Linguistique et de Philologie Comparée*,

Tolosako *Revue des Pyrénées*, eta beste batzuk, emen eta kanpoerrietan.

* * *

Donostian argitaratzen eben "Guipuzkoarra" astekariaren amaiera, urte onetan. Baiña Billboko "Bizkaitarra"-rena be. Zezeillaren asieran sortzen da "Euzkadi" egunkaria; bertan idatzi eben izparringilari eta idazle askok: besteak beste Kirikiñok urte askotan "Abarrak" izenburuakin, eta Seber Altubek. Aranaren eskolakuak idatzitako gauza asko agertu ziran, eta aranatarren bibliografia egiteko egunkari au ezin leiteke kontuan euki barik itxi.

* * *

Donostia erre eben Eunurte-betetzetan emon ebezan sariak: 250 pezetakoa Jose Elizondori *Atzegea* drama-antzerki lanagaitik, gipuzkoez egiña. Lau olerkiri: Emeterio Arreseren *Gora biotza* (250 pezetakoa); Ramon Inzagaray abadearen *Amaren obiyen* (80 pezetakoa); Jose Elizondoren *Donosti kiskalian* (80 pezetakoa), eta Victoriano Iraolaren *Donostia* (80 pezetakoa).

* * *

Tolosan egin ziran urte onetako Euskal-Jaiak. Bertan saritutako lan batzuk "Euskal-Esnalean"-n agertu ziran: Blas Pradereren *Tolosako erri izenak lenago eta orain*; Arruti'tar Andoni Abaren *Olagizona*; Ixaka Lopez Mendizabalen *Euzkerazko amalaudunak*; Emiliano Mujikaren *Umeak nigana betoz*, Ignazia Pradereren *Gipuzkoa'ren Kondairarako Gorosabel'tar Pablo Jaunak artu zituban nekeak*. Beste batzuk be saritu ebezan: Ormaiztegiko Juan Jose Ayerbe Iraztorza, *Ama Gipuzkoa-ren sorbaldako estalkiaren apaindura ederrenetako bat da Tolosa* lanagaitik; *Bertan goxo* drama-antzerkia, Zumarragako Antonio Amundarainena, eta Donostiako Jose Garcia Goldaraz *Zintzotasuna* jostirudiagaitik. Oliteko Aita Andoni Arruti, *Ipuiak*-gaitik. Donostiako Victoriano Iraola, *Muslariya* amarrekoagaitik. Zorion-aipamenak Emeterio Arrese, Jean Bonnat eta Jules Moulierendako.

Gipuzkoako Aldundegiak antolatuta 1913'garren urterarte egin ziran Euskal-Jaiak onixek ziran: Mondragoe Arrasaten 1896'garren urtean; Oyartzunen 1897'garrenean; Zestuan 1898'n.; Zumarragan 1899'n.; Zumayan 1900'n.; Azpeitian 1901'n.; Oñatin 1902,n.; Iruenen 1903'n.; Ordizian 1904'n.; Bergaran 1905'n.; Donostian 1906'n.;

Elgoibarren 1907'n.; Eibarren 1908'n.; Hernanin, 1909'n.; Azkoitian 1910'n.; Seguran 1911'n.; Zarautzen 1912'n.; eta urte onetakoak Tolosan.

* * *

Donostiako Euskal Indar-neurtzeetan, "Jostaketa Loretsuetan", sarituak izan zireanak 1913 urte onetan: Felipe Ayerbe, *Neguaeren gerriyan* itz-lauzko lanagaitik; Emiliano Mujika Laskibar *Mendizalea* olerkiagaitik. Aldeerak irabazi ebezan: Urbano Agirrek *Kartzelan*-ekin; Biktoriano Iraolak *Aspaldiko pasia*-gaitik; Pedro Migel Urruzuno Salegik, *Euskal-erritik zerura*-gaitik; Jose Elizondok, *Seaska maitagarriya*-gaitik, eta Kayetano S. Irurek, *Euskera gassua*-gaitik. Aipamen onragarriak irabazi ebezan: Juan Ignacio Urangak *Marazustak*-ekin; Jules Moulierrek, *Bizi bedi euskera*-kin; eta Rosario Artola Elize-txeak, *Ama Birjiñari*-kin.

Bertsolari saio bat be egin zan, Zapirain maiburuko zala. Txirritak, Pelloerrotak eta beste batzuk egin eben bertsuetan. Antzerkiak be egin ziran. Besteak beste, Jose Ganboaren *Mariya* eta Jose Olai-zolaren *Markesaren alaba*.

* * *

Lapurdiko Getarian bildu ziran urte onetan "Euskaltzaleen Biltzarra"-koek, Eun bat inguru. Etienne Decrept jauna zan lendakari. Berrogei ta bi biltzarkide barrik egin eben sarrera urte onetan. Aberri jaunak egin eban berbaldi bat, euskeraren alde. Urrengo urteko biltzarra Donibane Garazin egitea erabaki eben. Gratteau jaunak be egin eban berba: urrengo urterako franko eskeiñi ebazan dirutan, euskal olerkien norgeiagoka baterako. Saritutako euskal lanen izenak be irakurri ziran. Eskoletako euskaldun umeak be saritu ebezan. Besteak beste, "Gernikako Arbola" abestu eben.

* * *

Euskal Esnalea-k antolatu eban "Izkirimiriak" norgeiagokoan, Victoriano Esnaolak, eta "Aizkorri"-k (Jose Maria Arabaolaza) irabazi ebezan sariak.

* * *

D'Abbadieren laguntzarekin antolatzen ebezan "Euskal Tradiziño-ko Jaiak", Urruñan egin ziran 1913'an, Iraillaren asieran. Euskal olerkien norgeiagoenetarako imiñi eben gaia: "Udazkena".

Txurrukako Konde jaunaren asmoz, eta "Euskal-Esnalea" aldizkaria ta "Jostaketa Loretsuen Batzarra"-ren laguntasunarekin sortu zan urte onetako Urtarillean euskera erakusteko Akademia bat Donostian. Gabeko eskolia zan, Zar eta gazteentzako. Urterako ordaintza, bost pezeta. Udaletxe ondoko Barojaren liburu-dendan emoten ebet izena ikasle izatea gure ebenak.

* * *

Baionan, "Oxobi" olerkariak argitaratu eban Lapurdiko kantu-liburu bat. Izena: *Bozoihu! Deadar! Nigar!*

* * *

Donostiako "Palacio de Bellas Artes" antzokia erre egin zan, eta Endaiakoa zabaldu eben, Etienne Decrept jaunaren *Maitena* pastoral emonez.

* * *

Antonio Truebaren izena goratzeko urrengo urtean (1914-an), 1913'n zabaldu ziran deiak txapelketetako. Ramon de la Sotak eskeini eban sari bat Truebaren bizitza bat euskeraz edertoen egingo ebanentzako.

* * *

Billbon egin zan ertilarien erakusketa aundi bat: Alberto Arrue, Pepe Arrue, Ramiro Arrue, Pablo Uranga, Marie Garay, Dario Regoyos, Angel Larroque, Aurelio Arteta, Gustavo Maeztu, Mela Muter, Julian Tellaache, Rochelt, Ascensio Martiarena, Landajo, Urbina, Sena, Salazar, Sobrevilla, Gezala, Luisa Ginea, eta beste margolari askoren lanak erakutsi ziran.

Tolosan be erakusketa aundi bat egin zan: Elias Salaberriak, Jose Salisek, Ignazio Ugartek, Martiarenak, Rogelio Gordonek, Alejandro Iruetak, Ruiz de Arcautek, Jose Eizagirrek, Antonino Aranburuk, Echenagusiak, Ramon Zubiaurrek, Valentin Zubiaurrek, J. Iturriozek, P. Mugerzak, Julian Tellechek, Arrue Anaiak, J. Nardizek, Jose Goicuriak, Luis Lerchundik, J. Asartak, Eduardo Urquiolak, Pablo Urangak, Aurelio Vera Fajardok, M. Ortiz de Urbinak, A. Ortiz de Echaguek, A. M. Aldecoak, J. B. Ibarrondok, Diaz Olanok, Isaac Diezek, Teodoro Dublang Urangak, Jesus Basianok, Javier Cigak, Alfonso Gazteluk, Charles Agirrek, Charles Colinek, Marie Garayk, bialdu ebezan lanakin.

* * *

Baionara etorri zan Breslauko Winkler izkuntzalaria. Austriatar Rodolf Trebitsch erriakintzalaria be Euskal-erritik ziar ibili zan, J. Urkijo eta G. Mujika lagun zitularik.

* * *

Urte onetan il ziran: Jose Maria Solano Eulate irakaslea. Raimundo Sarriegi soñu-idazlea. Manuel Lizarriturri, Donostiako Alkate eta Aldundegiko Lendakari izana, baten baiño geiagotan bere euskalduntasuna erakutsi ebana. Julian de Salazar itxasgizona. Eugenio Gabilondo "Kalei-kale". Bergarako Bizente Monzon de Olaso Lardizabal diputadua.

Azkenik, urte onetako semeak ditugu Aita Julian Alustiza, Gabirikoa, *Egan*'en eta *Euzko-Gogoa*'n idatzi dabena, eta Iñazio Eizmendi Manterola "Basarri", Errexilkoa, bertsolarien txapeldun nagusia izandakoa, idazle jatorra euskal aldizkari askotan eta liburu egille be bai (*Atano III. Bere edestia bertsotan, Basarriren Bertso Sorta, Kantarri nator*).

OZERINJAUREGI.

Larritasuna gaurko Literaturan

Oso egunekoa zaigu larritasun problema. Gizon askok erabili dute ta darabilte problema au bai barnean bai ta idaztietan. Batzuetan berau zaielarik problema gogorrana, bestetan ez ainbestekoa. Kierkegaard, Heidegger, Kafka, Sartre, Camus, diñotanaren lekuko.

Ezin uka, egunean iñoiz baño gogorrago dagerkigula problema au. Ba-dira, "larritasunaren filosofia", "larritasunaren anatomia", "larritasun literarioa". Baña problema au ezta egunekoa, mundua bezin zaharra baizik. Mundua mundu danetik izan baitu gizonak larria Jaungoikoaren misterio aurrean, izakiarenean, ta bere eriotzaren misterio aurrean ere. Ta razionalisten azalpenak ezin izan diote kezka ori utzarazi. Ezin; razionalistentzat eriotza, esaterako, garrantsi bakoa baita, azidente bat besterik ez. Oien iritziz, eriotz larriak erdefiatua izan bear du, "sentimentu" bat da-ta.

Esan dugunez, problema au "larritu" egin zaigu gaur. Zeri bear diogu eskertu ala kulpatu bere gaurkotasun au? Eztut zalantzik, bere esito zaratatsu au gure denporaren oiartzuna izateari diola zor. Larritasunaren filosofia bat, asurdoaren filosofia bat, oso egokia zitzaion noski gudak, lur-arteak, deportazioak, il-arazteak, ondapenak eta gudaosteak egindako ambienteari. Filosofiagandik zer itxaron bear ko? Bergsonismoak ta marxismoak aspertu edo desilusionatu egin baizuten gaztedia ordurako. Nora jo bear, bada, erantzun eske? Problema gorria benetan ikastun gazteena! Ta ara nun agertu ziran esistenzialismoa ta surrealismoa erantzuna oso garbi emaki antza, an ikusi baizuten galderaren arrazoia. Erantzun goibelegia, ordea, egiazkoa izatekotan, ta, beraz, laburra ta desesperagarria, asurdoaren filosofia-rena zalako alegia.

Baña ba-dakigu: orduko klimari egokia oso zitzaiolako artu zuen indarra ta, noski, gorantza egin ere bai.

Aurrera jo aurretik, jarri dezagun argi ta garbi zer esan nai dugun *larritasun* itza darabilgun guzian.

Ikara-mundua gogoratzeko itz asko dira iztegian. Sinonimoak dira noski; ba-dute, ordea, nork bere bereiztasuna. Esaterako, ez dira berdiñak larritasuna, bildurra, laztura. Larritasuna olako estutasun bat

bezalakoa da, zintzurraldean, bularrean edo eztarrian. Ordea, zerau nai nuke obeki bereiztu, alegia: ikara, lastura, latzikara, egiazko arrixku baten aurrean sortzen dira beti, bildurra antzo. Beraz, zemaieren astuntasunarekin dute proportzio. Ostera, arrixkurik eztagerreanean edo biotzeko susperraldiak kausarekin proportziorik gordetzen ez tuenean, orduan, larritasunaren aurrean gaude. Eriotz arrixku baten aurrean, alere, ezin dezaiokoe gizonak inñolaz ere larritasunari igesik egin. Kezka, ikara ta larritasunaren biderdian dela esan genezake, eta urrengo kausarekin proportziorik gordetzen ez badin badu, larritasunarekin bat dator.

Gaurko sikologiak gogotsu jo du, noski, larritasunari dagozkion problemak aztertutzero, fenomeno au Filosofiari ta Neurolojiari batbatean baitzaie interesgarri. Apur bat sakondu besterik ez, bereala dator kigu galdera: fenomeno normala da, ala fenomeno sikolojiko gaizkorraren aurrean ote gera? Nola erabili bear da larriduna: Gaixo bezala ala lardaska igeskorra supritzen duanaren antzera? Ona laburki puntako iritzi biak: Askok larritasuna patolojikotzat jotzen dute; alegia, arrixkurik eztuala edo kausarekin proportziorik eztaukala diñoi en oiek denak. Beste askok, ebitatu ezin dan fenomeno dala diñoi e, baña normala. Auentzat, larritasuna, gu baitan dugun antagonismoaren konzientzia da.

Larritasuna edo angustia barrutik ikusi nai izan da sarri asko. Eguneko sikologoak ere egin dituzte alegiñak, eta ari dira oraindik. Guztiak datoz bat gutxi-gorabehera Bleuler jaunarekin. Jaun onen iritzi, gauza biren aurrean *autatu eziñak* zertuten du larritasuna; lardaska edo trastornua, barrukoa zaigu osorik, eta aukeratzeko gai ezizatea kanpotik ezdator kigu norberagandik baizik. Charles Odier jaunak ere, bere aldetik, larritasunak bere baitan daraman *ezin-sentimenduan* ekiten du.

Gaurko larritasunak ba-du, gañera, alako zerbait berezi. Xederik ez izatea noski. Literaturan dagerren izpiritu pesimista au, esistenziaren larritasun au, ez da besterik Europa desegiña, zatitua, dekadentea ta induriatuaren oiartzuna baño. Egunean dakuskuzan literatura surrealista ta esistenzialistaren aldaketa guziak, ori bai, Kierkegaardengan dute sustraia. Erabili ere xedebako larritasunari dagokion tema au darabil ziurki geientsu bere lanetan Kierkegaard-ek. Agian, Kierkegaard beraren esistenzia ere gaurko munduaren gain datorrela dirudian trajeriaren atari bailitzan artu genezake. *Egunerokoan* bere murrin osakaitzaren berri ematen digu: "Gauzen ordenak oro larrisentimenduz nau betetzen, eltxoagandik gizakunde misterioaraño; guzia zait ulergaitza, ta ene barnean batez ere; oro zaie nere begieri iguingarri, ta batez ere enegan".

“Andia da ene tristezia, neurribakoa; iñork eztu ezagutzen Jainkoak zeruan izan ezik, eta Ark enau kontsolatu nai. Jaungoikoak ezpada, beste iñork ezin nau kontsolatu, ta Berak eztu nai nizaz errukitu...”

Sartre ere onelatsu mintzatzen da, baño eztu Jainkoagan sinisterrik. Bere ateismoa sistematikoa da. Ta, jakiña, eztu iñun xederik somatzen.

Dakuskunez bada, larritasun onek eztu itxaropenik, eztu iñolazko erremediorik, zentzubako sentimendu bat besterik ezpaita. Eztu xederik, itz baten. Eta gauza guzien adierazpena xedea izanik —Eskolasatika arauz— larritasun gaizkor onek elbururik ez eukitzean, eztu izateko arrazoirik. Ain zuzen, xedea arkitu bear zaio derriorrez larritasunari. Bestela, nora jo diteke tristura gaizkor au bide dela? Nork bere burua iltzera nunbait. Auxe egin zuen, esaterako, Suezia-ko neska gazte batek Milena Milani-ren *Anna Drei* liburu garratz ta esistenzialista itzuli ondoren.

Larritasunak eragipena du gizonarengan, ba-dakigu. Baña norañoñokoa da eragipen au, indar au? Ez noski, askok nai luketen beste-rañoñokoa. Gizonak eztu larritasun sentimendua soillik bere barnean. Beste asko ere ba-ditu ta larritasunak bezin indar eta geiago dutenak gañera. Ba-ditu, adibidez, naimen bat, erabaki-almen bat, beragan eta besteengan segurantzi bat. Sartre-k eta beste askok eztute nai izan balio onek ikusi. Beti jarri dituzte beren begiak gauzen ta gizonen izatasun lizun, beltz, iguingarri ta zekenetan, baña bistan da, ezin zaiola bide ortatik gizonari filosofi egokirik iñoiz eman. Au ezin uka, besteak beste.

Larritasun sentimenduari asko eragin diote bere gaurkotasunean bai esistenzialismoak bai ta surrealismoak. Batez ere esistenzialismoak: Heidegger, Yaspers, Sartre, Merleau-Ponty, Levinas, Gabriel Marcel eta beste askok Kierkegaard ezkeru. Izan ere esistenzialismoaren karakteristika bat inseguridade totalaren sentimendua da. Sentimenduan oneri, kezka, naga, leia, edo larritasuna deitu, berdin xamar zaigu oraingo. Esistenzialista artean maiz entzun oi dira olako galderak: Ez al gera mundu zantar ontara jaurtiak izan, orren arrazoiak gu geu jabetu gabe? Eta filosofilari askorentzat galdera onen erantzuna Arrazoibakoari edo misterioari ezarri bear baldin bazaio ere, esistenziaren asurdo ta frakasoan ekiten dute beste askok. Sartre-k diño zera, alegia: “Edozein bizitzaren historia, frakaso baten historia dela”.

Surrealismoak, beralde, aski eragin dio larritasunari. Gizakume askatasunaren naiak egindako matxinada, erreboluzio intelektuala ta artistikoa, izpirituala ta literarioa izanik, gizona sikikaki bakandu nai du surrealismoak, gizonaren sikismo ori desegiteko. Beraz, surrealis-

moan bi izatasun dira beti kontraka: bata, mundu fisiko onen gañekoa, izatasun fisikoa nabaritzen duana; errealitate fisikoaren materiatasunari josia, bestea. Bai, beti nahasten dute giza-bizitzarekin Jainkozko elementua. Orregatik, ain zuzen, ikusi dezakegu lan surrealista geientsuenetan alako burruka, batasun-eza, zoro antzeko zerbait, nik esango.

Ikusi berri gera larritasunaren problemak dauzkan aurpegi batzuk, gaur egunean dagerkizkigun bezala ikusiki batez ere.

Nik uste, larritasun au ezjala posible supritzea esistenzialista ta surrealista nai luketen bezala eramaki. Uste baitut larritasunak personatasunaren egiazko konpromisorik ezjala beragan eraman bear. Izpirituaren jolas bat izan bear luke larritasunak, ez besterik. Edo beste era batera gauzak ikusiaz: Trastornu igeskor bat, neurosian erori aurretik Kierkegaard-engan izan zan bezala. Ta orduan bai, orduan besterik da: larritasuna onuragarria da oso. Gure ideia, pre-juizio, konzetu, oitura, egikera ta pentsakera gain nor bere buruari itauntzera beartzan gaitualako noski. Egia esan, ederki asko egiten dute onako au esistenzialista ta surrealista, bizitza-kondizioak dauken asurdoa, iruzurra ta larritasuna ixituki seiñalatuaz. Baña larritasun au pentsamentu ta sentimenduetaraño sartzen danekoxe, gizonaren esistenza oro bere menpe jartzen da, ta orduan datorkio benetan, egiazko ondapena gizonari: neurosia atejoka ta bizi sikikoa atzekoz aurrera ta gainbeheraka.

Bein onera ezkeru ondo dago esatea filosofi literario surrealista ta esistenzialista onek guztiok sustraian bertan dutela okerra. Izan ere, ez jakin, erdefiatu edo lotsagarritu egiten dituzte egitura gogor ta fundamentalak asko: adiskidetasuna, ezkontz-maitasuna, eginbearraren sentimendua, familiarena, bizitza erlijiosoa, esaterako. Egille aukerak irakurtzerakoan —Sartre ta beretarrak batez ere— materia gain diren izatasun guzti oiek ezpailiran dirudite, Itxuak dira, edo bear bada, larritasun literario ta azalezkoan dute atsegin.

Beintzat, esistenzialismoaren aita, ots, Kierkegaard, Jainko billaria zen bai, ta bere larritasuna noski, sinismenerako bide zitzaion. Gaurko Jainkobako esistenzialismoak, ordea, lehen esan dugunez, nor bere burua iltzera daramakigu, irteera bako kale itxua baita.

Egiazko bidea artzekotan Gabriel Marcel-en esistenzialismora jo bear genukela uste dut. Gabriel Marcel-ek bere filosofiaren zentrua maitasunean du ipintzen. Eta larritasun literario ta filosofiako au etapa bearrezkotzat dauka, ta orregatik ain zuzen, ezin diteke inoiz xedea izan. Etapa bearrezkoa, alabaña, zuzenduna ta egiazkoa baldin bada.

TORRE-ALDAY.

Ihardespen bat Mitxelena jaunari

Etzait iruditu sakonki oldoztua zure gaindegia nere batasun lanei buruz. Batez ere, nahasteen kontra diozun guztia subjektivuegia iduritzen zait.

Beste toki eta garai batean aztertuko dituzula gaineratzen duzu, eta lerro arte irakur diteke zorroztua daukazula ezpatea kirteneraino sartzeko.

Ez nintzan ni hasiko bide berri baten bilha, zuek jarraitzen duzuen zuzen iruditu bazitzaidan. Bost urthe saiatu nintzan zazpi ahalleginetan, zuek bost minututan lurrera bota nahi duzuen bide berri horren bilha. Kilo asko paper gastatu nituan eta ordu asko erabili nuan buruan bira ta bira prolema bakoitza. Detalle bat: bederatzi bider idatzi nuan KURLOIAK lehenbiziko horritik azkenekoraino, bethi azkenekoa izanen zalakoan.

Zuek jarraitzen duzuen bideak euskarari egin dizkion kalte handiak eta geroko dakarzkigun arriskuak azaldu beharrean, uste nuan nahikoa litzakela nerearekin hasi eta aphur aphurka idazle eta irakurle nagusiak nereganatzen saiatzea, bainan zuek erakutsi didazue oker nengoala. Oldarraldia, jazarkundea da nobera defenditzeko biderik onena eta batzuetan baliteke, bide bakharra. Garaia da zuen bideak euskarari ekarri dizkion kalte handiak agerian ipini eta arriskuak aztertzeke. Zuen bidetik ezin da ethorri batasuna sekula, ez arin, ez astiro. Goizegi da hau esateko nere systema hau dala-ta.

Itsuenak ikusten du beharrezkoak dirala nahasteak batasunerako, bainan zuk ozpin bataiatzen dituzu eta zure iritzia ontzat harturik, khien ditzagun nahaste guztiak eta ikus dezagun zer gerthatzen dan batasunarekin.

Gipuzkera eta napar-lapurdiertatik bat izanen litzake batasun euskalgia. Ezin pentsatu besterik, denek aho batez baztertu baituzte bizkaiera. Azter dezagun, puntu nagusiak azaletik begiraturik, zeatz egiteko tokirik ezpaitugu, norat eramaten gaituzan zuen bideak.

1. Eztago beste euskalgiak baino hobea dan euskalgiarik, batez ere esakerak banan bana aztertzen badira. Esate baterako, baldin

batasun euskalgizat hautatzen dana gipuzkera bada, bizkaierazko hizlari batek oinetako eriei behatzak eta eskuetakoei atzak esaten badie, gaizki mintzatzen dala adierazten zaio, literatur euskaraz, hau da euskara-modurik hoberenean, danak baitira behatzak. Berdin anai-arrebak esan beharrean neba-arrebak esaten badu, edo "a" azken-letratzat duten hitzak artikulua behar dutelarik bizkaieraz bezela erabilten baditu, nahiz gipuzkera, nahiz napar-lapurdiera dala batasun euskalgia. Eta hau okerkeri izugarri bat da. Bethi izanen da hobeak bizkaierazko esakerea kasu hauetan literatur hizkuntzaren gaindegitik.

Ezkaitezen luzetu gehiegi, adibide asko athera ditezke napar-lapurdieraz, gipuzkeraz, napar-garai-eraz edo beste edozein euskalgiz, beste euskalgi guztietakoak baino hobeak litteratur euskara baten gaindegitik.

2. Euskalgi bat hautatzen danean beste euskalgietako euskaldunak azpian jarten dira. Alde batetik euren euskara modua mordolotzat hartzen da, eta beste alde batetik lan gehiegi eginarazten zaie, baldin litteraturan sudurra sartu nahi badute, lehenbizik euskalgi oso bat ikas-arazten zaierarik. Gainera gero bethi edukiko dute bentajea euskalgi hortan idazteko, berez ikasitakotzat daukatenek. Hau oso gaizki dago. Erreztasunak eta lanak danen arte banatu behar dira inorentzat bentajarik gabe.

Eta ez naiz esaten lotsa, lehenago kaskezurreraino ase baninduten tolosarrek euren jasan-ezinezko harrokeriarekin, Tolosa-aldeko esakera guztiak sartu nahirik besteak baino hobetzat, azkeneko denboretan tokatu zait napar-lapurdierazko adiskide batzukin ibiltea, eta orain tolosarrak gixajo batzu iduritzen zaizkit hunelako harrokeriaren gaindegitik.

Euren anaiak zapaltzea, batez ere gezurrekin, da euskaldunek gehien maitatzen dutena. Eman egiezue edozein eskualdeko euskaldunei hunelako harrokeri-iturri bat, eta besteek ihes egin beharko dugu Euskal Herritik.

3. Gure litteratura txiroa moztu egiten da. Bakharrik hautatutako euskalgiz idatzi diran liburuak gelditzen zaizkigu. PERU ABARKA eta bizkaierazko liburu guztiak baztertuta gelditzen dira. Berdin gertatzen da GEROREkin, baldin hautatutako euskalgia napar-lapurdiera ezpada.

4. Gipuzkoar idazleek uste dute batasunaren alde saiatzen dirala euren euskalgiz idazten dutelarik. Berdin uste dute napar-lapurdierazko idazleek. Egokera barregarri hunek, sekula ezpagaitu eramanean batasunera, ezlioke kalte handirik eginen euskarari, baldin bizkaierazko idazleek ere euren euskalgia landuko balute, nahiz batasunerako hautatua izanen dalakoan, nahiz bestela.

Azkenerako utzi badut ere, laugarren puntu hau ajolik handienekoa da. Ezta bizkaierea euskalgi ttiki bat, baztertuta utzi ditekera. Bizkaierea kanpoan uzten duan batasuna ezta batasuna, itsutasuna baizik.

Badakit bizkaierako euskaldun jakitun eta handiek esan dutela gipuztek bizkaieraz ezin ulerturik, bizkaierazko euskaldunek errez ulertzen dutela gipuzkera. Baina jakitunek esandako kirtenkeriekin liburu asko bethe ditezke. Eztira giputzak bizkaitarrak baino ergelagoak. Deba'ko ibarrean edo mugan dagozan herrietako kaletarrak khendu ezker, bakharrrik Gipuzkoa barnetik ibili direnek, edo gipuztekin hartu-eman asko eduki dutenek ulertzen dute gipuzkera. Sinhesten ezpadidazue, hasi zaitezte gipuzkeraz Bizkai barneko muttiko edo emakume batekin eta ikusiko duzue nola pasatzen diran berehala erderara, zuek esaten duzuen ezin ulerturik. Berdin gerthatzen da Bizkaitik ibilitako edo bizkaitarrekin hartu-eman asko eduki duten gipuztekin: ulertzen dute ederto bizkaierea.

Bainan askoz gehiago zabaldu da bizkaitarren arte gipuzkera beste euskaldunen arte bizkaierea baino. Bethi arkitzen dira kaletarren arte gizonen batzu gipuzkeraz ulertzen dutenak, eta erderaz ezta kian giputz bat ezta geldituko ixilik Bizkaiko herri batera joaten bada. Beharrezkoa da bizkaierea be hunenbeste guttienez zabaltzea Gipuzkoa eta Nafarroako herrietatik. Huna zer erran zidan niri Nafarroako herri batean gizon batek bizkaitarra naizela jakin zuanean:

“Bizkaikoa ze'a zu? Ba ongi hitz egiten dozu euskeraz. Hogeita hamar bat urthe izanen dira, bai gerra aurretik, Joxe Vizcaino ethortzen zen honera Irurtzun'go feri handire ganadu erostera. Ganaduk erosi ta Lakuntza'a, Carlos'en itxe'a, taberna'a. Hor sartzen zitun estarbiyen ganaduk, estarbiye esaten diogu ikulluari, eta gero maien jartzen zen, da:

“Que hay Joxe? da, feri ona izan da?”

“Bai bai bai, fe, fe, ferixe ona...”

“Da? ganadu asko erosi dozu? ta,

“Bai bai bai... ta

“Zenbat pagatu dozu hau? ta,

“Pagatu dot diru axko diru axko axko...”

“Da gero, elkar ezin entenditu, bix bax uba (hura) ta azkenerako erderaz entenitzen giñean. Joxe Vizcaino esaten genion, ta ganaduk hemen ge'o gaue pasatzen zun, da hamabi hamalau ganadu gorri hartu ta e'amaten zitun Bizkaira Joxe horrek. Baño ez giñen elkar ongi entenditzen, Uba euskeraz, uba euskeraz, baño xixa xixa hasten zen, ta ez giñen elkar entenditzen. Zuk berriz oso ongi hitz egiten dozu.”

Bizkaieraz mintzatzen ez tiran Gipuzkoako herrietatik ibiltzen naitzen ere hauxe gerthatzen zait. Euskaldunen arte hain sarri egiten

dan galdera hau itauntzen didatenean: “Zu nongoa zera?”, nere herria aipatu baino ez eta “A! Bizkaikua? Maiz ethortzen dira honera bizkaitar asko. Guk ez tiegu konprenitzen ezer ere”, esaten didate.

Lau edo bost bider urthean egoten naiz bar batean Donostiko kaian. Bethi bethi mintzatzen nintzan han euskaraz, eta ia ia uste nuan hango ugazabandreak etzekiela erderaz, bainan behin, kaitik nebilela, bermiotar arrantzale pillo handi bat arkitu nuan eta bizkaieria sartu zitzaidan buruan. Joan bar hartara eta ohartzeko bizkaieraz egin nion ugazabandreak. Berehalaxe erantzun zidan erderaz, eta etzuan gehiago euskarazko hitzik athera nerekin egun hartan.

Bainan ezta adibiderik athera behar. Gauza jakina da hau danontzat. Hunelako negargarrikeriak egunoro ikusten ditugu danok.

Orain esango dutana be danok dakigu. Egokera hunek kalte izugarria egiten dio euskarari. Bizkaitarrak lotsatu egiten dira euren euskaraz Bizkaitik irteteko gauza ez tala ikusirik eta erderaruntz bultzatuak sentitzen dira. Beste euskaldunek handituta ikusten dute erderaren prestijioa eta eurak ere erderaruntz bultzatuak sentitzen dira.

Okerkeri izugarria da zuen “batasun bidea”. Euskararen osasuna lotuta dago euskalgi bakhoitza osasunarekin. Gorde dezagun daukaguna eta saiatu gaitezak bakhoitza gure euskalgiari indarra eta bizitza ematen. Batasun euskalgia ezta izan behar derrigor herri hizkuntza, ezlegoke gaizki, bainan ezta beharrezkoa. Batasun hizkuntz guztiak dira artifizialak. Mitxelena jauna! Ez al dakizu zuk urthe azko ibiltzen dirala ingelesak eskoletan euren ingles artifiziala ikasten? Han ere ia gure arte bezela dagola herriko hizkuntza? Inglesez ondo ikasten duanak ezin duala ulertu jende arruntaren hizkerea, beste hizkera hau ikasi gabe? Standard English delakoak asko duala eskola zaharreko grammatikalariek laboratorioan egina?

Eroriko zaizkizue begietako estalkiak, eztago dudarik. Zuen “batasun bidea” euskararen heriotzetik igaroten da. Lehenbizik euskalgi guztiak hil gipuzkera izan ezik. Gero, batasuna hunela lortuta, Gipuzkoan ere itzali. Egia egia esateko, benetako batasun osoa, bakharrrik azkeneko giputzaren denboretan, baldin bera be, gauzak batzuetan modu batera eta beste batzuetan beste batera esaten dituenetarikoa ezpada.

Zelan dago gaur euskara Bizkaian? Gauza negargarria da. Sekula ezta zabaldu han euskal-analfabetismua gaur beste! Eta hau zuen “batasun bidea”-ri zor diogu. Lehenago garbizaleen erokeriak eta orain zuen “batasuna”. *La puntilla*. Bertsolariak ere alperrik saiatzen dira han (Irigoyen adiskideak arrapatzen banau ostikada bat emanen dit). Eztira sartzen herriaren bihotzean ezpaitira mintzatzen bizkaieraz euren arteko norgehiagokoetan.

Euskararen aldeko burruka irabazteko toki askotan gudukatu behar da. Azkeneko gerratean Itali'ko gudu-tokian ari ziranak uste izaten zuten han erabagiko zala gudu osoa, berdin Afrika'ko gudu-tokietako gudulariek, eta berdin edozein gudu-tokitakoak, Bainan guduia irabazteko toki guztietan irabazi behar da. Halaz ere, bakoitzak bere lanari garrantzirik handiena ematen badio, ondo ibiliko da gauzea. Irigoyen'ek egiten duan lana oso ederra eta garrantzitsua da, bainan harira etorrri zait eta eskari bat egin nahi nioke hemendik. Alpontso: arren! saiatu zaitetz bizkaieraz Bizkaiko bertsolarien konkursoetan eta eskatu egiezu euren bertsoak bizkaieraz bota dagiezan. Badakit ezta erreza, Bizkai'ko bertsolariak urthe askotan ia mutu egonik, gaur gipuzkerazkoak dabez maisutzat eta. Bainan zuk gauza gatxagoak egin dituzu.

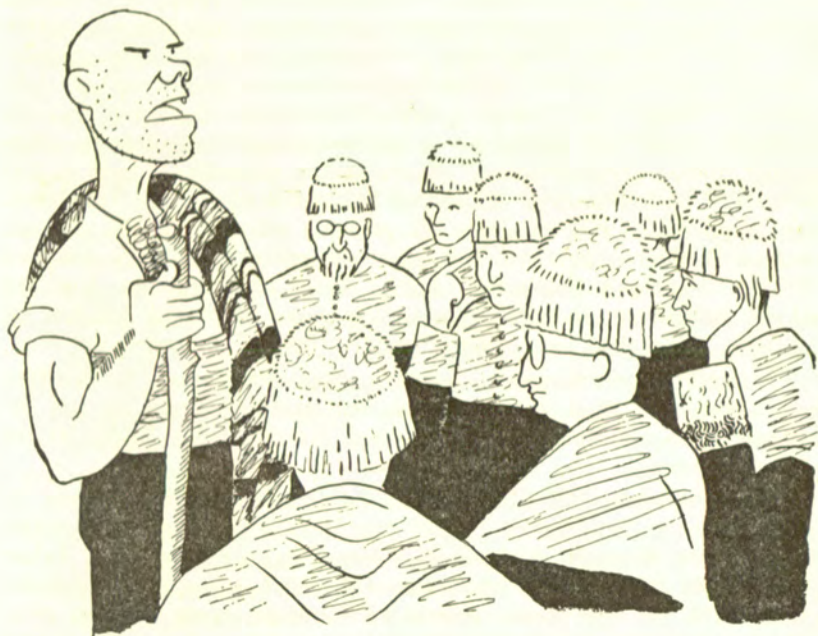
Berdin eskatu behar diet bihotz bihotzez, euskararen osasunerako, bizkaierazko idazle guztiei, bizkaieraz idazten saiatzeko.

Eta Aita Zabala'ri, sar dadila Bizkaian bere AUSPOA-rekin, hango euskarari aizea emateko, eia biztuten duan ia ithoteko dagon garra. Hau egiten badu etzezala pentsa ezta eza ezer egiten gipuzkeraren alde, gipuzkeraren osasuna be bizkaierakoarekin lotuta dago ta. Bizkaierea hil ezker joan bedi arin gipuzkera kofesatzera eta elexakoak hartzera.

Eta nik zergaitik ezta idazten bizkaieraz? Ezta go denborarik dana egiteko. Ni batasun lanekin hasi naiz eta gudu-toki huntan saiatu behar naiz. Esan dut lehen ere: euskararen aldeko burruka, gudu-toki askotan irabazi behar da, eta batasun-gudu-tokian ere bai. Esan nuan KURLOIAK idatzi nuanean gauza tradizionala dala jakintza heltzen danean euskarari agur egitea. Orain arte, bakharrrik gizon batzuentzat izaten zan eta etzegoan hemendik arriskurik euskararentzat, orain ordea bazter guztietatik zabaltzen da, eta zorionez gainera, eta guk ahaleginak egin behar ditugu euskaldunen arte zabaltzeko, bainan euskarari agur egin gabe. Eta huntako lehenbiziko urhatsa eta beharrezkoa da batasuna, ezin baitira idatzi jakintza-liburuak euskalgi bakoitzean.

Beste alde batetik, gai jakitunak ezta idatzi behar besteak bezela. Euskalgiak ezertarako baztertu gabe, beste idaz-modu bat ekartea da nik nahi dutana beraz. Eta hau beharrezkoa dala erakusteko erderazko adibide bat ipiniko dizut. Baliteke hizkera gutti izatea munduan española baino elkorragoak humelako adibideak atherateko. Horra adibidea dana dala:

“Juan Kepler es ese que sacó las leys de cómo andan los planetas, que son esos astros que les icen, que no tienen luz propia. Este individuo, que era sietemesino, anduvió mas enfermo que la puñeta y no veía tres en un burro. De crío tuvió viruelas. En su casa no tenían ni chiquita. A su madre no le dieron escuela. Su viejo anduvió de

soldau con el duque de Alba. Era mu merengue pa labrador y le mandaron a aprender tología o eso. Se casó con una buena moza que le ician Barbara Muller. Adempués tres chaveas que tuvo la endiñaron y la parienta quedó mu mal del tejau. Adempués se arrejuntó con una tia mu maja que le ician Susana Rettinger y tuvo siete crios. Anduvio currelando con ese tio de las napias de quita y pon que le ician Tycho Brae. Escrebió un mamotreto que se intitula:

Kepleri Prodomus Dissertationum Cosmographicarum, Continens
Mysterium Cosmographicum de Admirabili Proportione Orbium
Coelestium Deque Causis Coelorum Numeri, Magnitudinis, Motuumque
Periodicorum Genuinis Et Propriis, Demonstratum Per Quinque
Regularia Corpora Geometrica.”

E! Irakurle! Ez ethorri gero nere atzetik harrika!... Badakit hunek gusto higuingarri bat duala! Eztut idatzi adibide hau, zelako gusto zantarra utzi didaten jakintzazko euskal idazki askok jakin dezazun baizik!

Utikan “prabika”, “opukatu”, “perpaatu” eta hunelako hitzak

gai jakitunak erabilten diranean. Zilegi da beste edozein hizkuntz bateko hitzak sartzea noberaren idazkietan. Hala egiten dute mundu guztian, baina orthographia aldatu gabe, beste hizkuntzetan egiten dan bezela. Ez idatzi "opitzina", "despatxo" eta hunelako gauzak: "oficina" eta "despacho" idazten baduzue eztuzue utziko euskara toki txarrean, bestela bai. Mundu guztiko hizkuntzek idaz modu bat eta españolak beste bat dutenean, ez sartu euskaran españolaren idazmodua. Berriz erranen dizuet: ezkera sekula elkartuko hunela mugaz bestaldeko euskaldunekin. Españolez bakharririk idazten da "ñ" letrea mundu guztian. Ez ta catalanez eta gallegoz ere. Ez sartu ba euskara osotuan. Galderen aurreko "¿" eta harrigarritzko esakeren aurreko "¡" ere, españolaz bakharririk idazten dira mundu guztian. Euskara jakitun batean eztute bada tokirik. Españolaz bakharririk idazten da "futbol", "foot ball"-en ordez, "tenis" "tennis"-en ordez eta abar.

Esandako gauzatto guztiak eztute garrantzirik, mugaz hunaindiko eskualde bateko baserritarrentzat idazten danean, baina bai gai jakitunak erabilten diranean edo Euskal Herri guztiko irakurleentzat idazten danean.

"Zer gertatzen zaio (irakurleari) ez arrai ez aragi, ez berea ez besterena ezta hizkerarekin?" galdetzen duzu. Eztakit zer nahi duzun adierazi hitz hauekin. Bizkaierazko hitzei bakharririk eratziki behar genizkiokela bizkaierazko atzizkiak eta hola? Exceptioz bethetako grammatika bat egin behar genukela? Eztiotsut ezetz. Hortan egon naiz ni be, bentajak eta ez-bentajak pisatu ostean hau alde batera utzi banuan ere.

"Noiz arte jasango du irakurlearen aoak oi duan eztiaren ordez nai badu eta nai ezpadu irets-arazi nai diogun ozpiña? Ezpaitago ozpiñ miñagorik elkarrekin ezin ezkon ditezken goxokiz naasia baiño?"

Harrituta utzi ninduzun lerro hauekin. Nire nahasteak zapaltzeko, zuek egiten dituzuenak ozpin bataiatu, zuek tantaka eta khontuz khontuz ematen duzuen ozpina nik neurri gabe, txurrutadaka, litroka ematen dutala adierazteko!

Agerian dago arrazoirik eztaukazuna. Berez erorten dira lurrera iletatik ekarritako azalpen hoik.

Haur-zaroan ikasitakoa da eztaia, irakurleari lakhetenik zaiona. Bigarrenez dathoz (eztia oraino) bere euskalgiko gauzak, bere herrian bezelaxe esaten eztiranean, baina ondoko herrietako kanpotarrei sarri entzundakoak. Hirugarrenez (eztia, baina ez hain bikaina) beste euskalgietako gauzak, ongi ikasita dauzkanean, ajola gutti zein euskalgitakoak diran. Laugarrenez (mota txarreko eztaia) ongi ulertuarren berak esaten eztaiana, ajola gutti zein euskalgitakoa dan.

Bostgarrenez, ulertzen ezteua. Hauxe da ozpina beretzat, hau da noiz arte jasanen othe duan galdetu behar duguna.

Zuek ezta ematen diezue gipuzkerazko irakurleei, eta ohargabetuta, descuidatuta, jaten dagozala, zast! irets-arazten diezue ozpin tantatto bat. Jasanen ez othe duten bildurrarekin, berriz ematen diezue ezta, berriz ohargabetu arte eta hola. Salomon'ek berak neurtuko luken baino hobeto neurtzen duzue zuek nahi ta nahi ez irets-arazi behar duzuea. Bainan gipuzkerazko irakurleekin ezta bukatzen Euskal Herria. Beste euskalgietakoei txurrutadaka, litroka ematen diezue ozpina, eta ezta ordea tantaka. Ni zuen aldean demokratikua naiz, denei ematen diet ozpina eta ezta ahal bezain ongi banatua.

Azaletik baino ezpada begirutzen, oso ongi pentsatua dirudi ozpin tantak emateko modu hau. Bainan azter dezagun hau astiro ia.

Badirudi behin ozpin tanta bat irets-arazi ta ezer jazo ezuala ikusi ezkerero, esate baterako, *erresuma* hitza *erreimuren* ordez idatzi ezkerero, hurrengoan hitz hori, ozpin tanta hori, bildurrik gabe sar ditekela beste batekin hasteko, bestela batasunerako urhatsak geldituta legokez ta.

Uste dut hunela pentsatzen duzuenek garrantzi handiko gauza bi uzten duzuela ahaztuta.

Lehenbizikoa: Zuek nappar-lapurderazko ozpin tantak sartzen dituzue gipuzkeran eta mugaz bestaldeko idazleek ezte sartzten gipuzkerazko ozpin tantarik euren idazkietan. Noiz arte jarraitu behar duzue zuek ozpin tantaka? Hitz eta esakera diferente guztiak nappar-lapurderaz irets-arazi arte noski. Zuen systeman mugitzen eztanak, besteen euskalgiak ikasi nahi ezteuak, baitu batasuna eginda, besteak beregana joanarazirik. Zenbat denbora behar da batasuna hunela lortzeko? Larehun? Bostehun urthe? Mugaz bestaldeko idazleak ere gipuzkerazko ozpin tantak sartzen saiatuko balira, denbora hau erdiraino laburtuko litzake. Horra zuen "batasuna", bizkaierea alde batera utzita. Nik uste dut zentzuna duanarentzat hori ezlitzakela batasuna, bainan badirudi gogorregia dutala burua. Tira... nik esan nahi dutana da euskarak batasunik gabe berrehun urthe irauten badu, ezala beharrezkoa batasuna.

Bigarrena eta handiena: Hunelako irakas-moduak eskatzen du irakurlearen partetik, irakas-idazki hauk guztiak edo ia guztiak irakurtea, bestela jasan ahal baino ozpin gehiago iretsi beharko luke ta. Bainan ezta hau handiena. Zenbat irakurle daukazue bide hortatik saiatzen zeratenok? Larehun? Hara, nik bat-batean irets-arazten ditudan txurrutadekin berrehun dauzkat. Euskararen osasunerako ehun milla inguru behar ditugu. Ez denek irakurgai berdinak irakurteko, diferenteak baitira gustoak, bainan bai danak euskara-modu bakhar

batekoak. Zuek gero beraz 99.600 irakurleri eman beharko diezue ozpina txurrutadaka, ezpaitute iretsi orain tantaka ematen duzuen. Nik 99.800 irakurleri. Eztu beraz merezi tantaka ibilerik.

Ezta konfinitu behar euskalgi bateko litteratur berezia batasun litteraturarekin, Euskalgietako litteraturak bizi biziak behar ditugu. Begoz orai arte bezela "h" letrea eta orthographia fijua sarturik.

Benetan uste dut ongi bataiatuta dagoela *ozpin* zuk, Aita Villasante'k eta, gipuzkeran sartzen duzuen beste euskalgietatik, Gipuzkeraz idazten duzuen ezkerreko gaizki dagoz sartuta, ezpaitira gipuzkerazkoak. Oso gaizki dagoz hiru edo lau zilho oihal batean, konpontzera eramatea eskatzen dute, baina apropos egindako zilhoekin ikusten dan ehuna, erderaz "ojetero" edo "tela perforada" deritxana, oso ongi dago bere zilhoekin eta ezta konpondu behar. Horregaitik da ozpina zuek irakurleari ohargabetuta dagonean irets-arazten diezuna, Etzenduen egin beharko hori. Ozpina dala pentsatuko banu behintzat, nik eznuke eginen.

Bainan litteratur hizkuntza artifizial batean (litteratur hizkuntza guztiak dira artifizialak) euskarak nahastu eta ozpina? Nola esan dezakezu hori? Euskara eta erderazko nahaste izugarriak egunoro irakurri ta ontzat hartu behar, EGAN'en bertan urrunago joan gabe, eta euskalgien arteko nahasteak ozpina? *Apaga y vámonos*.

Azkue'k eta bere denboretako euskalariak argi argi ikusten zuten beharrezkoak zirala nahasteak batasunerako, zilegi zala komeni ziran nahasteak egitea litteratur-euskararen. Halaz ere etzeukaten iritzi ziur eta argi bat gai huntaz. GIPUZKERA OSOTUA titulatu zuan liburuttoan, "Al Lector" hitzen ostean ipinitako hitzaurrean, V'gn paragraphuan, hurrengo irakur diteke:

"Sería imitar a aquellos simpáticos artistas de Txorierri si tratara uno de cubrir por ejemplo, el vocablo *ekarri* con su sinónimo roncales *eragu*, *etorri* con *yin*, *xin* o *dxin* de varios dialectos, *sorgin* con el suletino *belagile*, esan *didazu* con el vizcaíno *esan daustazu*... etc."

Itsutu egiten da euskara hutsezko gaindegia, erderazko eredu bethi begi aurretik khendu ezinik edukiten danean. Euskarazko lan sakonak egiteko alde batera utzi behar da erdera. Ezta komeni erderaz aztertzea euskarazko gaiak. 1959'ko apirilaren 2an, Euskaltzaindiaren agiria euskal hitzei buruz argitaratu zanetik (Irigaray jaunaren zorioneko iritzi argia onharturik) hautsi zitzaizkigun erderara lotuten ginuzten kateak eta gaur edozein gai batez mintza gaitezke euskaraz, batez ere euskal hizkuntzari buruzko gai batez.

Azpiko ideia oker bat ikusten da hemen, Bietatik edo hiruretatik bat hautatu behar dala da "cubrir" hitzagaz adierazo nahi diguna Azkue jaunak. Bainan erderaz "traer" hitzak adierazten digun ideia

hitz bakhar batekin esaten dalako ezta athera behar ezin dala esan hau euskaraz *ekarri* eta *eragu* hitzekin, biak bizirik dagozan arte, edo "venir" *ethorri* eta *jin* hitzekin, bietara, edo batzuetan *sorgin* eta beste batzuetan *belagile*. Euskaraz "sartu" modu bakhar batean esaten bada, erderaz ordea *entrar*, *penetrar*, *meter* eta *introducir* esan ditekete. Hor konpon, hizkuntza bakoitzak bere gauzak ditu.

Bakharrik hitz baten varietateak ditugu gehiegizko batasun euskararako. Varietate hauetatik bat hautatu ezik eztago batasunik.

Gainera ez dira euskalgien arteko ezberdintasunak hain sakonak nahasteko bildur izateko. Esate baterako, galdetzen badiozue haur edo emakume bati "nola habil?" Bizkaian, Gipuzkoako mugatik urruneko herri edo baserri batean, eztizue ulertuko, bainan muttikoa gizon egina bere herritik athera eta beste euskaldunekin hitz egin behar duanean, laster entzuten du "nola esan dezu?" edo hunen antzeko esakeren bat. Hasieran harrিতuta geldituko da, bainan "nola" lehenbiziko aldiz entzuten dualarik ere, laster igarten du, berak "zelan" erraiten duan hitzaren ordez esana dala, eta beretzat *zelan* "zer-la" eta *nola* "nor-la" dira. Beraz giputzek "noren itxuraz" eta berak "zeren itxuraz" galdetzen dutela ikusten du. Zer egin behar du casu huntan batasun idazleak? Eztitu hartu behar berdintzat hitz hauk, berdin xamarrak badira be. Eztu idatziko inoiz "zelako gizona", "nolako gizona" baino, ez ta "nolako liburua", "zelako liburua" baizik. Berdin gerthatzen da "eraman" hitzarekin, lehen erranikako bizkaitarrak berehala igarten du antz handia duala "eroan" ekin. Beretzat lehenbizikoak "era-eman" eta bigarrenak "era-joan" adierazten dute. Euskarara osotuaz beraz ez dira izan behar synonymuak. Beraz, berez dabilen edozer gurekin dakargunean, gurekin joan arazten dugunean, "eroaten dugula" erran behar dugu euskara osotuaz, eta joanarazi ezin badugu ordea, nahiz eskuan daramagun liburu bat edo berez eztabilen gauza bat dalako, nahiz ibili nahi eztualako, "eramaten dugula". Esate baterako gizon bat presondegira eramaten dutela idazten danean, narrastuta eramaten dutela adierazten da, berak ibili nahi eztualako, presondegira *eroaten* dutela idazten duanean ordea, berez doala oinez, atsegin ezipaio ere. Berdina da *oraindaino* edo *oraino* eta *oraindik* hitzekin gerthatzen dana. Lehenbiziko biak "lehen hasi eta orain arte" adierazten dute, hirugarrenak "orain hasita". Hasi nintzan hitz hauk euren adierazgai bereziekin idazten, eta zelako poza sentitu nuan Lakuntzan herriak halaxe erabilten ditula ikusi nuan!... Don Joakin Andueza (g. b.) nere lakuntzar adiskide handia zanek kontatu zizkidan euskal iphuinetatik bat ipiniko dut hemen hau azaltzeko, bere hitzak aldatu gabe:

MARTIN MOTTELA

Martin Mottela da gizon bat azaiye haundiyek egiten zitubena, azaiye haundiyek, eta balentiye haundiye, nola... lapurrei ta... diruak khendu ta... vamos eee... berak lapurtu, ta hola. Eta aitu zuen franzes batek, Espaiñin bazegola, gizon bat, listua... hola lapurretarako. Ta harek ez zuala Franzin kontrariyurik billatzen, da ethorri de Espaiñira, da ethorri de ta:

“Nun bizi de Martin Mottela?”

“Honako paraje hontan”

Jun da ta:

“Egun on!” da:

“Bai zuri ere!”

“Zu al zera Martin Mottela gizon famatu hori, hola diru jaittita-sun hoiek ta holan...?”

“Bat bai! Zu nungoa zara ba?”

“Ni naiz Franziakua. Han eztot kontrariyurik billatzen, da zu... Hara izan nun gizon bat bazegola hemen listua, Espaiñin, da zure billa heldu naiz.”

“Ni naiz ba.”

“Bueno! zerako z'eingo'gu ba?”

“Hara! begirok!” esan diyo franzesari, “bele batek hortxe zekak kapia, txipo horren puntan, ta horrerik kendu zaizkok arrautzek kapitik baña bera batere mugitu gabe, belea kapien dagola.”

“Martin Mottelak, nola baizekien zauzkela bi arrautze beleak kapin, bai...”

(Barre algarak estaltzen dute orai magnetophonuan Andueza jaunaren abotsa. Irri barrezka hasten dira lehendik iphuina zekiten entzuleak.)

“Bueno ba, bota du suertea ta tokatu da franzasia iyotzea. Franzesia iyo da ta han zegon belea kapin, ta bestea pooliki pooliki poliki kapi azpitik arrautze bat khendu diyo beleari, ta franzesak polsara... beere, tire... altxatuko zen bildurrarekin, belea, begira. Martin Mottela ixilikan iyo da ta, franzesaren polsatik berera. Berriz ere poliki poliki beste arrautzie khendu dio eta frantsesak poltsara. Martin Mottelak frantsesaren polsatik berera. Da kaxka kaxka, bera Martin Mottela. Bestie oraiñan billen. Nola ez zekien bestiek beste arrautzik oraiño ba othe zanik, franzesak, ez arrautzik zanik... Martin Mottelak bazekien bazauzkela bi arrautze besterik ez gaiñera. Bi arrautzek gaiñean, ttpa ttpa, arbolien bera ta txapagaiño, bera ethorri.

“Da! khendu zio?” eta:

“Bai! khendu ziyuat!”

“E ba! ikusi ikusi!”

Hasi da frantsesa ta... horixe! ezin billatu! Arrautzen billa ta arrautzerik ez!

Martin Mottelak athara polsatik eta:

“Hok al dituk?” eta:

“Bai horixek dituk... Ni baño gehiyago haiz motel!”

Iphuin huntan ikusten dira *orainan* eta *oraino* hitzak. Lehenbizikoa da Lakuntzan arkitu nuela esan dutana. Ohar zazute nola esaten duan Andueza jaunak: *Bestie oraiñan bille* eta *gero etzekien beste arrautzik oraiño ba othe zanik*. Badirudi gaurko gazterik gehienek eztutela erabilten zaharrek bezela *oraiñan* hitza. Hasi da han ere gal-tzen, eta erdel-euskarazko bilinguismoarekin, laster geldituko da bakharririk *oraindik* edo *oraino* hitzetatik bat, beste tokietan bezela. Lakuntzarrik gehienek hiru hizkera darabilte. Kanpotarrik eztagonean euren euskalgi berezia, eta orduan lehen aiphatutako hitzak *goaindi*, *goaindo* eta *goaiñan* bilhakutzen dira, kanpotar euskaldun bat ethor-ten danean lehen esan dugun bezela, eta kanpotar erdeldun bat ethor-ten danean *todaya*. Martin Mottela'ren iphuina kanpotar euskaldun-entzat esanda dago hemen, Lakuntzako euskalgiz oso differentea da, euskararen gaindegitik. Huna beste esakera bat euren etxeko euskalgiz:

“Goaindo ezta ethorri, beiño (sic) uste dot goaindi ethor'ko'ala, jendie goaiñan elizen dago-ta.”

Hau kanpotarrentzat gutti aldatzen dute. Huna zelan erraiten du-ten orduan:

“Oraindik ezta etorri, baiña uste dut oraindik etorriko dala, jen-die oraiñan elizen dago-ta.”

Zuen “batasun” edo traste hortan:

“Oraindik ezta etorri, baiño uste dut oraindik etorriko dala, jen-dea oraindik elizan dago-ta.”

Edo, baldin napor-lapurdierez erran behar bada, khendu *oraindik* hiru tokietatik eta ipini *oraino*.

Euskara osotuz:

“Oraindaino ezta ethorri, baina uste dut oraindik ethorriko dala, jendea orainan elizan dago-ta.”

Zuentzat lakuntzarrek eta nik gaizki esaten dugu hau. Zuen litte-ratur euskara bikaina ikasi behar dugu hau aphainki eta behar bezela esaten ikasteko.

Zuek moztu egite duzue euskara eta bere litteraturea; ni oker nabil, euskararen gauzarik aphainenak eta aberatsenak gordetea nahi dut eta.

Bainan jarraitu gaitazan nere systemarekin. Nere iritziz garrantzi handia du euskararen osasunerako hitz eta esakera guztiak sartzea euskara osotuan. Pentsatzen dutenean horrialde bakhar batean idatz

ditezken giltz-hitzak jendeen arte zabaldu ezker, denek ezagutzeko moduan, bukatuko litzakela bizkaitar eta giputzen arteko elkar ezin ulertzea euskaraz... "Giltz-hitzak" eta "giltz-esakerak" bataiatu ditzakegu adierazgai berdineko hitzak eta esakerak. Eurek dauke errua euskaldunak elkarrekin ulertzen ezpadira. Giltz esakera guztiak Euskal Herri guztian ezagutaraztea litzake gauzarik osasungarriena euskararentzat. Zuek, giputzok, ezin duzue ulertu nere systema hau. Ohitu zerate geldirik egoten zuen gipuzkeratik irten gabe, besteak zuen modura hitz egiten saiatzzen diralarik. Alperrik da zuentzat beste euskalgi asko jakitea, zuen gipuzkera eztana ozpin da zuentzat. Guk, ordea, ondo ondoan dauzkagu buruan zuen esakerak eta gureak, eta berez atheraten zaizkigu nahasteak ohartu gabe. Zuek batasuneko gaiak aztartzen dituzuenean ere, gipuzkerazko irakurleak bakharrrik daukazue begi aurrean.

Pernando: Euskaldun guztien arte lortu behar da batasuna, eta zu be, besteak bezela saiatu behar zera huntako.

Huna giltz-hitzen arte nagusienak. Batasun idazleok! Arren! nahas itzatzue ahal duzuen bakhoitzean bat ere ahaztu gabe!

Ere ta *bere* edo *be*. Adibide batzukin nahi dizuet azaldu zenbat irabazten duan euskara osotuak hunekin:

"Hori ere hara dijoa" (G)

"Hori be hara doa" (Euskara osotua) Gipuzkerazko esakerak min egiten du belarrietan.

"Horrek be bai" (B) (Hau litteratur bizkaiera artifizialean bakharrrik, herriak bethi esaten du "Horre'pe bai").

"Horrek ere bai" (Euskara osotua: litteratur bizkaiera artifizialagoa da).

Vocal baten atzean "be" eta konsonante baten gibelean "ere" idatziko dugu euskara osotuz (1).

-gaz eta *-rekin*; *-kaz* eta *-ekin*. Atzizki hauek dute erru asko bizkaitar eta beste euskaldunen arteko elkar-ezin-ulertzean. Nahastu asko batasun idazleok! Komeni zaio euskal idazleari nahi duanean bata edo bestea erabilteko askatasuna edukitea. Adibidez:

"Arin joan zan amarekin Kattalin eta aitarekin Krispin" (G).

"Arin joan zan amagaz Kattalin eta aitagaz Krispin" (B eta euskara osotuz, kin kin gehiegi sartu gabe).

Erran ta *esan*. Garrantzi handiko giltz-hitzak. Bizkaitar batek *erran* lehenengo aldiz entzuten duanean alemana entzuten dualakoan

(1) Doi doi bukatu ihardespren hau eta huna zer arkitu nuan Lakuntzan: *ere* edo *be* esan beharrean, vokalen atzean *dee* eta konsonanteen atzean *ee* erraiten dute han. Ezta ba hain artifiziala *ere* ta *be* hitzekin egiten dutana.

gelditzen da ta eztu gehiago jaramonik egiten. Euskara osotuaz biak erabilten badira, arin ikasten du bakhowitzak, beretzat arrotza dana. Batzuk bata ta besteak bestea nahastu gabe erabilten badira gaur bezela, hizkuntza diferenteak ematen dute. Biak berdin xamar erabili ezkeru, euskara osotuaz baino ezpada be, hizkuntza bateko synonymuak egiten zaizkigu.

Galdetu-itandu, orhoitu-gomutau, ethorri-jin, joan-gan, aintzin-aurre, atze-gibel eta abar. Hunelako giltz hitzek aberastasun handia ematen diote euskara osotuari.

Ongi aztertu ezkeru, giltz hitzik gehien arte badago diferentziarik. Bainan ez-berdintasun hauien igarteko, maiz erabili behar ditugu bata bestearen ondoan. Adibidez:

Atze ta *gibel* ez dira synonymuak. Atzean dagona, baliteke ondo ondoan ez egotea, gibelean dagona hurbil hurbil dago ordea. Esate baterako: "Seme guztiak zoatzin amaren atzetik, ttipiena gibelean."

-Z GERO ta EZKERO. "Hori egin ezkeru" bi adierazgai ditu bizkaieraz eta gipuzkeraz: "Hori egiten bada" ta "hori egin ostean". Berdin gerthatzen da mugaz bestaldean "Hori eginez gero" erranbiderekin. Euskara osotuaz, "hori egiten bada" adierazteko "hori egin ezkeru" idatziko dugu, eta "hori egin ta gero" ordea, "hori eginez gero".

Giltz esakeren arte nagusienetako bat da "aitaren ikustera noa" ta "aita ikustera noa". Bietara idatz ditazke euskara osotuaz, bainan bietatik bat erabilten ezta kienak itxaron dezala nere liburua EUSKARA OSOTUA agertu arte. Han ikasiko ditu erretzasun handiarekin eta grammatikazko *terminachorik* gabe giltz esakerarik nagusienak. Kontuz ibili behar da beste euskalgietako gauzak erabilteko, hoba ez idaztea sekula, zelan erabili behar diran zeatz zeatz ikasi gabe. Bestela, nere systema huntan bertan sortuko zan beste arrisku bat euskararentzat. Bakhowitzak bere euskalgikoak ez tiran esakerak mordoloki erabilten baditu, bildur izateko da ez othe zaizkigun mordolotuko euskarazko esakera guztiak. Berehalaxe pentsatu nuan nik hau hasi nintzanean, bai ta hau galazoteko behar diran urhatsak ere. Eta hau ezpada, ez tut ulertzen zegaitik diozun: "Arriskuren bat edo beste ikusten dut orratik, Aita Villasante'ren antzera, Oskillaso'ren bidean." Esandakoa ezpada, zeintzu othe dira arrisku hauk? Uste al duzu, esate baterako, gernikar bat ausartuko litzakela bere adiskideei esaten: "Eztut konprenitzen ahal" edo "erran zazute" edo hunelako gauzen bat? Ez bildurrik izan. Uretara botako lukete, eta berak jakin daki hau hunelako gauzak esaten hasi baino lehen.

"Bistan dago" esaten duzu gero, "Oskillaso'ren bi xedeak eta elburuak, euskeraren batasuna eta euskal-eleberriaren ona, aserre-xamar

dabiltzala elkarrekin". Adiskide, begi-sendagile batengana joan beharko dut geroko utzi gabe, ezpaitut ikusten bistan dagona. Euskararen batasunerako prolemak pentsatzen eta EUSKARA OSOTUA egiteko paperak lan askorekin zikitzen ditudalarik, atsedean pozgarria izaten zait eleberririk eta, idaztea, arkitutako *matiz* lilluragarriak *practicari* erabiltea. Bi xedeak elkarrekin aserre xamar ibili beharrean, nerretzat lehenbizikoak asko laguntzen dio bigarrenekoari.

Giltz hitz eta esakerak ezin ezkon ditezken goxokiak dirala erraita subjektivuegia iruditzen zait. Hasieran bai, ohitu ezker ez. Huna zegaitik hasi naizen ni eleberririk idazten. Ohituko zerate nere eleberririk. Bide hau jarraitzen dut batasunerako bide baxharra dala uste dutalako, eta beharrezkoa iruditzen zaitalako euskararen osanunerako, euskaldunen arteko elkar-ulert-ezina galazoteko.

Standard-tutako hizkuntzetan, herri koskorretako biztanleak hiri nagusietan bildu eta bazter guztietako esakerak nahasirik, batasunerako OINHARRI izan dan hizkera bat sortu zitzaion. Gure herriko hiri nagusietan erderaz egiten da. Itxita dago beraz guretzat athe hau. Standard-tutako hizkuntzetan handikiek erabilitako hizkuntza izan da bethi batasunaren EREDUA. Gure handikiek euskara laga eta erdeldunak bihurtu zaizkigu bethi. Itxita dago guretzat beraz beste athe hau be. Eta Mitxelena adiskide, athe nagusiak itxita dauzkagula ikusi ta geuk itxiko ditugu gelditzen zaizkigun athe eskasak? Guk esaten badugu hau ozpin dala, ozpin izanen da. Eztaukazu gauza subjektivuagorik.

Toki batzuetan berez hartzen dute indarra zugaitzek, berez egiter dira sendoak, beste batzuetan ordea, nahiz ura falta zaielako, nahiz beste zezergaitik, berez bizi ezin eta makaldu ta legortu egiten dira. Zuelako batasunzaleok, makhil sendo bat lurrean tinkatu ezker zuhaitz makala makhil hunen kontra lotuteko okertu eztedin, eta gero urtatzera joan ezker, "ez, ez!" hasiko zinateke, "utz zazu berez bizi dadin beste zuhaitzak bezela".

Eztiot ematen nik artifizialki euskarari nere systema hunekin, standard-tutako hizkuntza guztiek berez eduki dutena baizik: NAHAS-TEAK eta EREDUA.

Hortik eta hemendik nabilela, mila euskara modu entzuten ditudalarik, aurrean daukaten gizonaren hitzak entzun ostean, gutti gorra behera berak darabilen euskara moduz mintzatzen ohi naiz. Ez naiz ni hau egiten dakian euskaldun baxharra, batzuk asko beste batzuk gutti, millaka arkitzen dira hau egiten dutenak. Lan bat daukat hasita hau erakusteko. Hau egiteko ezta nahikoa gipuzkeraz jakitea. Hunelako jakintza benetako euskal jakintza da, eta beste hizkuntzek handikien eta jakintzadunen hizkerea hartu badute eredutzat batasun-

nerako, etzait iduritzen hain kirtenkeri handia hunelako jakintzakin ornitutako euskaldunen hizkerea hartzea eredutzat euskararen bata-sunerako.

Amerikanu bati entzun nion nik Madrid'en, Recoletos deritxen frontoian, nik egiten ditudanen antzeko nahasteak. Etxabe markiniar zesterua eta Recoletos'eko intendentea (1950 gneko intendentea) dira lekuko. Etxekian inglesezt eta euskaraz baizik eta erreztasun handiarekin mintzatzen zan gure baserritarrak bezela, Euskalgi bat ikasi zuan etxean bakoitzak bere herrian, baina haurrak karrikan batu ziranean, euskara osotua deitu dezakegun nahaste aberats bat sortu zan. Bizkaiera eta lapurdiera erreztasun handiagaz elkarrekin nahasiak entzutea gauza pozgarria benetan izan zan neretzat. Milla urthe edo, ibar hertsietan elkarrengandik urrunduta egon diran euskalgiak Ameriketako herri batzuetan, lapiko batean sartzen diran janariak bezela nahastu, ta bizkai-lapurdiera usaineko euskara eder bat sortu zan. Zuk ere entzun bazendu edertzat hartuko zenun, etzenduan bataiatuko ozpin, eztaukat dudarik. A! baina hau berez eginda zegoan eta nik etxean egiten dut laboratorio batean bezela! Berez egiten bada ondo dago. Horra lehenago esan dutana, berez hazi dadila zuhaitz makala makhilik eta ureztatu gabe. Bai ta niri be askoz gehiago gustako zitzaidan herriak eginda arkituko balitz hemen. Baina ze laboratorio ta laboratorio oste! Etxekotzat Ameriketara izan ezik inork ezpadauka, euskalgiak bezain zaharra da hau euskaldunen ezpainetan, minoria batean baino ezpada be. Zuek idazten duzuen artificialagoa da. Nik eztut inoiz entzun "ez da", "ez dator" eta orain orhoitzeko denborarik eztaukatan beste gauza asko. "Ezta", "eztathor" eta abar esaten dute toki guztietan.

Linguistika mota bi dagoz. Verticala ta horizontala bataiatu ditza-kegu. Lehenbizikoak hildako hizkuntzak eta paper zaharrak azter-zen ditu, bigarrenak ordea hizlarien ezpainetan bizirik dagona. Bakoitzak bestearen lanak bere helburu berezientzat baliatzen baditu be, bien methoduak eta ideiak oso differenteak dira. Figura handi bat daukagu zorionez gaur euskaldunok lehenbiziko motazko linguistikan: zu Mitxelena jauna. Bestean ordea eztugu egiten ezer, eta hunelako lanei, hunelako linguistika motari, eztio egiten Euskaltzaindiak gaur jaramonik ere. Nahi nuke oharrarazi garrantzi handi-koa dala. Alde batetik *Archivo de Comptos* eta abar, hor geldituko badira, suak errespetatzen dituan arte, beste alde batetik aldakuntza handi bat jasaiten du euskarak gure egun hauetan. Bigarren motazko linguistikea geroko uzten bada, berandu izanen da. Oso differentea da euskara erderaz eztauten euskaldunen ezpainetan eta euskaldun bilinguistenetan. Sinhets ere ezтитеke zenbat eta zenbat *matiz* lillura-

garri galdu dituzten bigarrenek, zelan erderatu zaizkien jostuera ta esakera guztiak. Maisu handiak ditugu erderaz eztakiten euskaldunak. Gordailu oparoa, *filón riquísimo*, bigarren motazko linguistarentzat. Eta hamar urthe barru edo, bukatu eginen da bethiko, gordailu hau. S.O.S. bat bota nahi diet magnetophonu bat duten euskaldun guztiel hemendik. Baldin ezagutzen baduzue erderaz eztakian euskaldunen bat, joan zaiteze beregana agudo magnetophonuarekin. Etzatzue pentsatu zintak alperrik gastatuko dituzuenik, mundu guzitik ibiliko dira gero linguistikoak zuen atzetik eta. Baina aholku batzu ematen utzi behar nozue hau behar bezela egin dagizuen :

Hari luze bat ipini eta ezkutatu mikrophonua eta magnetophonua berak ikusten eztuan toki batean.

Zuen herrikoa ezpada, ez egon aurrean hitz egiten dagon arte. Egin dezala berba bere herriko lagunekin bakharrik.

Hau beharrezkoa da. Bestela *hobeto* mintzatzen saiatuko da ta eztu asko balioko hartzen duzenak.

Egokiena litzake hunelako zintak Euskaltzaindiak erosi ta gordeko balitu. Huntan gastatutako dirua, oso ongi gastatua litzake. Euskalgi berezi bat ongi estudiatzeko berrogei ta hamar bat orduko solasak behar dira guttienez, gehiegi gizon txiro bakhar batentzat. Eta eztira nahikoak zintak. Solasak makinaz idatzita ere gorde behar dira.

Uste dugun baino euskalgi gehiago dira Nafarroan, eta oraino bizirik. Ameriketan ere sortu dira nahaste-euskalgi berriak, zoritxarrez bizitza laburra izateko baino ez, baino orainan bizirik. Hauk ere garrantzi handikoak nere batasun bide hau estudiatzeko, baldin bide hau jarraituko badugu.

Altube'tar Seber jaunak lan sakon batzu egin zituan "De sintaxis euskérica" titulatu zituanak. Gero beste batzu hasi ziran "*se ha llegado a extremos ridiculos*" eta abar. Benetan uste dut zerbait falta zaioia Altube'ren lan ederrari, zerbaitetik ihes egin ziola, baina gauza hauk eztira erabagi behar hala, *lo dijo Blas* eta kito, batez ere gure hizkuntzaren legeak, idatzitako euskaran bilhatzen diranean. Esandako zintetan, ez idazkietan, arkituko litzake eztabaita hunen erantzuer ta beste askorenak ere bai.

Azkue jauna zanaren Gipuzkera Osotua'k eztu oratu, eztu sus-trairik sartu gure arte... zorionez.

Euskal idazle guztiel onhartu ezpazuten, mugaz alde huntakoel bai, gehienek behintzat. Oraindaino ordaintzen ari gara bizkaitarrok sistema hunen ondore kaltegarriak.

Azter dezagun zerk galazo zien bere jarraitzailei gipuzkera oso-tuaz idazten, guk ere eztezagun egin topo berak arkitu zuan harriaren kontra.

Alde batetik Azkue'ren liburuan agertzen diran giltz esakera guztiak ez dira bethi ederrago idazlearentzat bere euskalgikoak baino. Gauza naturala, ezagutzen ez tana ezta ederra idazlearentzat, ezta irakurlearentzat ere. Beste alde batetik, ezta nahikoa bere liburuan idatzi zuana esakera arrotz baten grammatika-legeen norainokotasuna jakiteko.

Hau hobeto ulertuko da adibide baten laguntzaz.

Gipuzkera osotuz idazten ikasi nahirik (hau nere lanekin hasi baino ilabete batzuek aurretik) seigarren horri-aldera heldu nintzanean KAL sufizua arkitu nuan. Ikus dezagun nola azaltzen duan Azkue'k KAL sufizua erabilteko jakin behar dana:

“Diccionario Vasco-Español-Francés” delakoan 1905gn urtean agertu ziran hiru adibideak ematen ditu (“aldikal” edo aldi bakhoitzez, “aurkal” edo haur bakhoitzez, eta “burukal” edo buru bakhoitzez). Nafarroa-beherean, Erronkarin eta Zuberoan oso askotan erabilia dala esanarren, hogeita hamar urte igaro orduko, beste hiru hitzi iratxekia bildu dala herriagandik hitz-buztan hau, dio Azkue'k: “egunkal”, “errikal”, eta “sukal” edo “sugal”. Adibide bat ematen du: “gure etxeko anderëak haurkal oilo bat jaten dik”. Larraun'en eta Oresan “etxekal” esaten dala dio, bainan sartzaldeko euskaldunek, gaineratzen du, KAL'en ordez KA erraiten dute.

“A!” esan nuan nere kolkorako, “hau hunela bada, erreza da sufizua hau noiz erabili behar dan jakitea. Ipin ditzagun adibide guzti hauk gure euskalgiz, KAL'en ordez KA idatzirik:

“Gure etxeko andreak umeka olo bat jaten yok.”

“Aldika zenbat?”

“Buruka zenbat?”

“Asteka zenbat?”

Eta hunaino heldu nintzanean sudurra tximurto ta ezetz egin nuan buruaz. KA hauiek Azkue'k zion bezela sartzaldeko euskalgi batean ipini ostean belarriko mina ematen zidaten. KAL ta KA ez dira ba synonymuak Azkue'k zionez.

Zelan jakin ezinik, eznuan erabiliko KAL sufizua gipuzkera oso-
tuaz idaztekotan ere. Eta beharrik ere ez. Ez KA, ez KAL, nik "ba-
khoitz" hitza edo "ko" hitz-buztana erabiliko nuan eta lehenagoko
erranbideak alde batera utzirik:

"Aldiko zenbat?" edo "aldi bakhoitzeko zenbat?"

"Eguneko zenbat?" edo egun bakhoitzeko zenbat?"

eta abar, idatziko nuke.

Etzaizua inoiz gerthatu hitz bat dala-ta, hau ta bestea esaten hasi,
ta guttien igurikitzen duzunean hitz hori bera entzutea? Ba hauxe
gerthatu zitzaidan niri "aldiko" hitzarekin. Denbora gutti pasatu ta
Nafarroako herri batean entzun nuan.

Lukas Beltza sardinak saltzen zebilen. Errespeto handiko gizona,
Lukas'ek ohitura onak zeuzkan. Joaten zan ohera laster, eta hola.
Bainan orduan egunaldi txarrak ziran eta musean hasi zan. Etxeko
jauna ta ia danok ohatzera joan giñanean, han gelditu zan besteekin
jokoan. Minutu batzu ta:

"Lukas!" deitu eban etxeko jaunak, "ohatzera joan gaituk danak!"

"Bbbb!" ta Lukas segi musean.

Etxeko jaunak asko estimatzen zuan ta bost minutu edo igaro
ta hasi zan: "Lastimia gizon hori musian garai huntan! Bihar seire-
tako kamioiekin joan biher ta oraino musien" ta:

"Lukas!" deitu zuan berriz,

"Zer da?"

"Katua sardiñak jaten dabil!"

"Bbbb!" egin zuan ostera Lukas'ek musa utzi gabe.

Beste minutu batzu ta berriz:

"Lukas!"

"Zer da?"

"Katuak sardiñak zeramazkik naski!"

"Aldiko zenbat e'amaten'ttu?"

"Aldiko bat!"

"A! Ba lan ederra paratuko du katu horrek sardiña guztiak
e'amateko!"

Etxeko jaunak far egin ta bakean utzi zuan, ta nik "aldiko"
hitza entzunik, pozik egin nuan lo.

Azkue jaunak auctoritas handia zuan Gipuzkera Oso-
tua asmatu zuanean, lastima alperrik gastatu zuala. Systema hau etzan erreza,
etzan praktikua. Lastima etzuala asmatu euskara osotua nik sartu
nahi dutan bezela.

Gaur asko aurreratu da hizkuntzen irakas modua, ta nik argi ta
errez errez azalduko ditut, Jaungoikoa lagun, euskara osotuaz idazten
hastero behar diran giltz esakera guztiak, grammatikako hitz ga-
rratzak ezertaroko erabili gabe.

Bukatzeko, azter dezagun orain gorago idatzi ditugun lau puntuak euskara osotuaren gaindegitik:

1. Etzaio inoiz adierazten inori gaizki mintzatzen danik bere euskalgiko edertasunak esaten dituean. Euskara osotua gainean edo ados dago euskalgi guztiekin esakera bakhoitzean. Sekula ez, txarra dana, hobe a danaren gainean.

2. Eztu jarten euskalgi bat ere besteen azpian. Lanak eta nekeak danen arte banatzen ditu inorentzat bentajarik gabe, eztauka inork besteek baino erreztasun gehiago hautatutako euskalgian jaioa dalako. Denei adierazten die zerbait oso ongi esaten dutela, bainan ezte emanen, alaz ere, eskualde bateko euskaldunei arrokeri-iturri bat.

3. Eztu moztuten gure litteraturea. Ezta aldatu behar asko PERU ABARKA (Egun onak Jaungoikoak emon daiozala...) ez ta GEROA be (Gure Jaungoikoak, munduko beste gauza guztien ondoan, gizona bera...) euskara osotuz idatzita edukiteko. Giltz-hitz eta esakera guztiak nahastuta irakurten ohitu dan irakurleak, nahastatu gabe ikusten dituean igarri be eztu egiten eta, izan ere, nahaste gabeko hizkerea, euskalgi bakhoitza ren litteraturea, casus particularis bat baino ezta. Besarkada batean hartzen ditu ba euskal litteraturako liburu guztiak.

4. Garrantzirik handiena duana: euskaldunen arteko ezin ulertzea galazoten du. Euskara osotuaren irakurleentzat zabalduta dago euskalgi bakhoitza ren litteratura berezia.

Systema hau praktikua da eta nahikoa litzake idazle ta irakurle nagusiak nerekin ados egotea, urthe gutti barru batasuna eginda edukiteko, orthographia fijua ta dana.

Asko daukat oraindik esateko gai huntaz, bainan gehiegi luzetu naiz hunezkero.

Zuen idaz modu hori oso ongi dago gipuzkerazko irakurleentzat. Irakurlea nongua izanen othe dan ezpadakigu, ezta igarri behar gure euskara be nongoa othe dan (ikus KURLOIAK hitzaurreko iphuan).

Egin dezagun ba batasuna hunela eta agudo, hau lortuz gero be lan asko daukagu egiteko ta.

Besarkada bat Mitxelena jaun adiskide horri.

OSKILLASO.

IRAKURRI DUZUTEN IHARDESPENAREN

INGURUAN ITZ BI

Enoa orain, ezta urrik eman ere, ihardespinari ihardestera azken itza nere dudalako, apaizaren gisa. Biziro atsegin zait beti "Oskilla-so"-ren itzak irakurtzea, naiz galderak izan naiz erantzunak, astifaldi ederren bat artu bear badut ere bere eskutik, oraingoan bezala. Alba-

ledi, ordea, neure burua garbitu nai nuke zertxobait, agertu nauen bezain beltza enaizela adierazteko edo.

Eztakit gipuzkeraz egiten ote dudan neronek —gipuzkera jatorrean beintzat ez, noski—; dakidana da, ordea, eztudela beifñere batasunik egin nai izan gaiñerako guztiak neure bidera erakarriz. Eztut uste zuzenbidean nagoenik, eta are gutxiago besteak baiño artezago nabillenik. Gure arteko ezberdintasunak eta bereizkuntzak gei eztizezen saiatu naiz beti soil-soillik, ustez beintzat.

Enauzu ifñondik ere Bizkai'ko euskara ederraren etsai. *Absit!* Esan nai nuena, ain zuzen ere, besterik zen: naiago nukeala askozaz ere, atsegiñaren aldetik, zure *Kurloiak* bizkaieraz baleudu, zenbait ozpin-tanta gora-beera, euskara osatuan baiño. Alako desegokitasun bat arkitzen nuelako, nolabait esan, liburu orren mami bizkaitar jatorraren eta non-naiko azalaren artean. Ori, ordea, ezta nere gogoa eta gustoa azaltzea baizik.

Oar bat bidenabar. Badirudi, zure itzei bagagozkie, ez genduela guk, Aita Villasante'k eta nik diot, Euskaltzaindiak 1959'ko apirilaren 20'ean artu zuen erabakiarekin zer ikusi andirik, iritzi orren eragille besterik zen ezkerero, zuk diozunez. Erabaki ori, ordea, ezta Bilbao'n, 1958-ko abenduan, egin ziren batzarre agiriari ondorea baizik. Eta batzarre orietan Aita Villasante eta ni beste edozein adina nabarmendu giñala jakiteko eztuzu *Euskera* IV (1959), 93'gn. orrialdia eta ondo-koak, irakurri besterik: ale berezi bat ere argitara zuen Euskaltzaindiak batzarre orietako izketaldiekin. Or ikusiko duzu zuk esaten dituzun gauza asko nik neronek esan nituela an, gutxi gora-beera. Eztakit au neure burua garbitzea den ala zikintzea, zuk eder deritzazuna beste askok itsusi eta are nardagarri baiteritzate.

Gure auziaren mamiari dagokionez, zer esan bear dizut? Jokabide berri bat aurkitu duzu, orain artekoen ondoan zearo bestea eta bestelakoa. Noraezko duzu, beraz, besterik gabe, leen asieran beintzat zenbait kontrako eta etsairekin bidean topo egitea. Kepler aipatu duzun ezkerero, zillegi izan bekit neri Galileo aipatzea. Zure zorionez, eztut nik orduko "Ofizio Saindua"-ren eskurik, ezta oraingo Ottaviani jaun agurgarriak —apurren bat murrizturik— duenik ere. Eztuzu beraz kalte andiren beldurrik ene aldetik. Esku ori banu ere, sinistra zadazu, enuke zure kontra erabiliko. Obe duzu, alaz ere, gogoa gora-beera, eskubiderik ez indarrrik eztudala jakitea.

Mintza gaitezen gure artean, ezpaitugu ortik, zuk eta nik beintzat, errieta-biderik izango. Gogo bat dugu eta oiñarriak ere berdintsuak. Ori orrela izanik, ez ote dugu bada muga berdintsura joko? Eta badakizu, batasuna gora-beera, nekez idoroko duzula, idazle zeran aldetik, ni baiño miresle sutsuagorik. Biotz-biotzez,

MITXELENA.

NI, NEU, ZU, ZEU...

Erdereak kutsutu bagēko euskeldun jatorren artean jaio ta beti bizi izan direanak ezik, taiuz erabilli ezindako elizti-lege batzuk ba-ditu gure izkuntzeak. Euskeldun utsek berez-berez, ezetariko buruauste bage, bete daroetz lege oneik, baiña gure izkuntzea ikasi egin dabeenak, ikasiaren ikasiz jakitez jakin ba-dakiez be, idazkeran, eta batez bere itz egikeran, lege oneik eztaoetz bete, geien-geienak, beintzat. Itz-erabilkera txatxar oneik orren gaitzak ete dira, ba, arean, euskel-lanik ederrenak egin izan dauskuezan gizonik ikasiaren be ondo erabilli ahal ez izateko? Izkuntzarik bear danez menperatzeko ametarik asita *edan* bear da, urrean; ostantzean eztira ondo geratzen gure buru-bela-rrietan.

Euskeldun utseri errez eta berez, buru-nekatze txikienik barik, urten daroazkun txikikeri oneik (txikikeriak geuretzat) akats itzel doguz, baiña, euskerearen bizian, eta kalteak-kalte dagiskuez geure elederrean. Geure euskeltzalerik aundien eta jakitunenak zeaztasun bikaiñez (euren ustez) idatzitako idaztietan-da alako akatsik aurkitu daroagunean (ta zoritxarrez sarritxu aurkitu be aurkitzen dira) biozkatuta geratu oi gara, geure izkuntzeari (eztakiala) egin izan dautsan kaltea dala-ta. Olabide zanak, berak, euskera asko ekian dakusgunez, eta itzelean itzuli eban Idazteuna, baiña arek be, beste askoren antzean, auxe, akats denganiño auxe, dauko: ba-da, *nais* eta *ala* erabilli bear direan lekuetan be, *edo* darabil, euskera-gaizto mintzau oi direanak lez; eta euskeldun jatorrari min aundia egin daroasku entzumenean akats itsusi ta ezain orrek. Joskerearen erderakada txatxar batzuk baiña kaltegarriago ta esesgarriago doguz, neure eretxi kaxkarrez, utsegite txiki (aundi) oneik. Gure idazle zaharrak erderakada askogaz idatzi eben zoritxarrez, pentsamentua erderara erdi makurturik idazten ebelako, baiña eztot uste olako euskera-gaiztozko akatsik aurkitu dai-tekenik arein liburu zahar mamintsuetan.

Eguno idazle ta idatzigurakoen artean ugari doguz ba, *nais* (*nai*)

ta *ala*-ren lekuak, etxakiñez, *edo* nazkagarriaz erderakadakiro estali daroezenak, eta *la* ta *na* atzizkiak nahasi daroezenak be. Baiña akats kaltegarri baizen nazkagarri ta zentzun bageko orreri buruz ezer esatea ezta egungo nire asmu. Oneixek baizen itzel eta itsusi doguzan eta, guztiak ez esatearren, idazlerik geien-geienak txarto be txarto darabillean beste elizti-(gramatika) lege batzuk bere ba-ditugu ba: *Ni* ta *neu*, *zu* ta *zeu*, *i* ta *eu*, *gu* ta *geu* direala-ta dozu ba, irakurle, au, nire gaurko autu samin au. Euskera-gaizto egin daroenak lez *zeu*, *neu*, *eu*, *geu* ta abar baztertu, ta *zu*, *ni*, *i*, *gu* darabillez ba, egungo idazleak. Ez dakit zigur bizkaiera ezta euskelkietan aldakuntza au dabeenik, baiña areitako baserritar jatorrai be entzun gura neuskiöe itz egiten... Orixe'k berak bere beti erabilli eroiazan *zu*, *gu* ta abar.

Zeu bear dan lekuan *zu*, *eu* bear dan lekuan *i*, *geu* bearrean *gu* ta *neu*-ren ordez *ni* esan naiz idatzi daroenak dituan edertasun eta esakera onenatarikoak iñ austen dautsoez geure berbete ederrari; ta ganera, eztabe ondo be azaltzen euren burutapen eta esangurea, euskeldun utsontzat, beintzat, esakera askotan.

Zu ta *zeu*, *i* ta *eu*, *ni* ta *neu*, *gu* ta *geu* zein noz erabilli adirazteko arau zigurrik ezartea ez deritxat errez; neuk bere euskeldun uts-utsa izanarren, eta izketan beti ondo erabilliarren, idazkeran sarri erabilli izan dodaz txarto, ardura apurrik ez artezagaitik. Baiña argitasun-txurik emon gura neuskizu, irakurle, entzunaren entzunez belarrietatik sartu ta entzumena ekandu ezik nekez ikasi ba-daitekez be. Zigur eta bizkor ezpa-gabiz amaikatxu olango edertasun alde bear yakuz, ba, euskerearen arlo ugaritik, berbetearen kalterako ta geure zoritxar-rerako.

Zigurtasunez eta norberekautan uste osoa izanik zeozer aittetu edo esan gura danean *neu*, *zeu*, *geu*, *eu* erabilli bear dira. Baiña, zigurtasuna noz dan eta noz ezta jakitea be ezta beti errez. Adibidez: "Ireak egin jok". "Nireak egin yok" eta olangoak zigurtasunez direala esan geinke, baiña eskegita lez geratu oi da autua: "Nireak egin yok" (zaurietatik odolustu nokalako...) "Ireak egin yok" (laregian ibilli azelako...)

"Ori, gizon ori, *geure* aita dok" (zigurtasunez.) "Ori *zuen* aita?" (zalantzaz.) "Bai, ori *geure* aita dok" (zigur.) "Or, *zuen* aita" (zigur.) "Ori ezta *gure* aita" (ezin izan daitekek.) "Nortzuk dozak orreik?" "Orreik, *geure* anaiak" (zigur.) "Zuen anaiak orreik?" (zalantzaz.) "Lapurra az *i*" (ez ain zigur be.) "Lapurra *ni*?" "Bai, *eu*" (zigur-zigur.) "Nik etxoat ezer gura" (oraintsu janda naiagok-eta...) "Neuk bere ez" (enok gose-ta.) "Zeri begira ago?" "Euri" (adoretsu.) "Iri ez, beintzat" (ez zigur.) Erantzukixuna beteago daiten, "iri euri ez, beintzat", bear leuke. "Nor az, ba, *i*?" (geldo.) "Neu?" (adorez.)

“Iñor bere ez, ni” (erdi kikil.) “*Geure* amari biotzez” (*geure geurea* da, ba, ama.) “*Neure* adiskideari gogoz” (*neure-neurea* dot ba au, adiskide au.)

Autu darabildazan izenordeko ok Arantzazu'ko Gandiaga abari irakurri dautsadaz ondoen, oraintsu argitaratako ELORRI idatziko olerki gogokoi ta bikaiñetan. Eskerrak, *Orbelen*, euskeraz *ondo* dakienaik idatzitako irakurgai asko irakurriarren Gastiburu-barrenean (1) umetan ikasitako euskera garbi ta benetakoari lorrintzen itxi eztautsazulako.

Geure ele maitagarriaren un eta gogo doguzan itz-erabilkera oneik eta beste esakera asko be ardura aundiz jabon eta artu bearreko doguz, ba, euskerearen batasunera eldu gaitezenerako, iñosko iños eldu bagadiz eldu, beintzat; naiz izan gipuzkera osotua, naiz lapurtar jatorra; naparrera barriztaua naiz bizkaiera lorrindua. Bizkaiera lorrindua (?) bere ba-dogu, ba, irakurle; ostantzean irakurri aintxiña eztala Arriandiaga'tar Imanol M.B.S.-k itzuli ta Zarautz'eko “Itxaropena”-k ederkiro argitaratako *Goizparraik eta Beldubaik egiña*. Baiña daitekenik osoen egin ba-gengi be, arerio larregi izango leukezala bizkaierak nik uste. Gorrotoa bere artuko leuskiue, barriz, baten batzuk. Beñolako batzar baten kiputz batek negargarriro adirazi ebanez, beintzat, bizkaierera etxako “*bat ere atsegin*”. Mogel'enak “*irakurtzen asi eta askotan erortzen*” ei yakoz “*bizkaiera kutsua duelako*”. Eta, “*beste askori ere*” bardin jazo dakiokela uste dau.

Ezin ulertu daiket zelakoa dan euskeldun batzuen euskeltaletasuna. Guk bizkaitarrok, geienok beintzat, pozarren irakurri daroaguz (zein euskelkitan irakurten gagozan be oartu bage, sarritan) beste izkelgietako lanak be, ta geurea, besteak irakurteko gaiez ezeze, gorroto garri bere da-da, antza, batzuentzat. Geu bizkaitarrokandik landa gure berbetea iñok irakurri be egiten ete daben pentsamentua bere izan daroat, sarri. Baiña biotz-urrien batzuentzat zapuzgarri ba-da be, beste euskelki emeak baizen sendo daukagu geure Bizkai eze baizen maitagarriko euskera sendo ta gizonkoia be, ta, naiz-ta bizkaitarrak bakarririk irakurri neure idazlan kaxkarrak, jo ta kee ekingo dautsat ama maite-laztanaren altzo gozo ta samurrean ugatzaz batera edan eta Aiengiz'ko baserritarren artean sendatu neban euskera bikaiña edertu ta apaintzen, beste euskelkiekanako amodioa be galtzeke. Norberena maite izatea bidezko dogu, baiña besteak be geurearen anai doguzan ezkerro, sor dautsague ezagupen eta maitetasuna euskerea

(1) *barren* = bekaldea, beko ertza, Bizkai'an. Mendi-barrena, gona-barrena ta abar. Besteen *barren*, gurean *barru*.

maite ba-dogu beintzat. Onak dagoz, olako kiputzak, bizkaitar askok lez, gipuzkeraz irakurri ezeze idatzi be zarra-zarra egiteko!

Artu dodan arlotik aldendu egin naz, irakurle, baiña eztaukat iñori parkeskatu bearrik, gai bateri daragoiogula idatzitako lanak baiño askori daragoioenak irakurgarriagoak eta irakurlea azkene-raiño gogaitzeke eroangarriagoak izan oi dira-ta. (Auxegaitik yataz geiago be gogoko eibartar Samartin'en idazlanak.) Ganera, bizkaitarraik naiz beste izkelgietakoek be neke andi barik uler daikiela darabildan euskera errikoia nik uste. Gernika inguruko errietan egiten dogun izkera errez, zuzen eta garbia dozu, ba, barrikeri barik eta zer andirik aldatzeke, *zu* ta *zeu*, *gu* ta *geu*, ta *zuek* eta *zeuek* bakoitza bere lekuetan egoki ta benetako euskerearen sunda gozatsua darioela.

AURRE-APRAIZ.

Euskaltzaleen batzarrea Arantzazu-n.

EUSKALTZAINDIAK ERATUA

Mojak euskeraz.

Eta "madison" euskeraz?

Ipuiak zartainean prijitzen eta...

Agorreko 30-ean eta urrilleko 1-ean eta 2-an izandu da abixatuta zegoen euskaltzaleen batzarrea Arantzazu-n. "Euskal iztegiaren iturburuak", eta "Kultur itzak euskeraz" genituen biltzarrearen gai, gauza jakina den bezala. Lan mordoxka polita inguratu zen, Bai, beintzat —alegia, denpora faltaz—, denak ezin irakurri ahal izateko lain. Istudio denen artean, aparteko leku soberano bat tokatzen zaio Aita Imanol-ek bermiotarren euskeraz egindako saio bixi-bixiari. Beste denok ixillan pasatzea naiago dut, iñor destakatu gabe, baezpadare, ez dezaiodan iñori bere satisfazioaren zerua erretxin odeiez kapotatu, ahaztu egin dudalako naigabez.

Lan bakoitza irakurtzearen osteko eztabaidak ederki manejatu zituen Luis Mitxelena-k. Diot, Mitxelena: epiteto gabe, adjetibo askoren artean aukeratu nai ez dut-eta. Oso ederki. Gaia bera ere, jeneralean, angoetan iñork ez bezala ezagutzen eta menderatzen baitzuen. Entzuleen artean (edo aien lekua ta itxura egiten zutenen artean, beñipein), eten gabe marmarrean ari ziren azpiko zomorroak, berriz, ez ain ederki. Belarriak entzuteko dauzkanak, tapatu bitza.

Billera onetara bidali edo bertan irakurririko lan denak, A. Irigoien-ek esaten didanez, EUSKERA-n argitara agertuko dira. Beraz, aien kategoria, ala beronen falta, eta merituak ezagutu, bere garaian irakurriaz obeto ezagun ahal izango ditu interesatuak.

Onelako billerak, zera besterik egingo ez balute ere, baliosoak ditugu, ta egitea merezi dutenak. Batasunaren bidetik eta beste bide askotatik artu nai ditugun erabakiak, ez baitago itsu-itsuan artzerik.

Ta billera oek, entsegu gisan, soluzio posible asko presentatzen dituzte. Doala, bada, Euskaltzaindia biltzarre geiago antolatzen. Ta datorren urtekoa, Loiola-n, jesuitak egiten dakizkiten oietakoa, primerakoa noski, espero dugu. Jakiña!

Alare, emen Arantzazu-n erabaki ta asmo pratiko gutxitxo ikusi nuen. Ori ez dela batzarre oen eginkizuna, esango zait. Ez dakit. Ez dut esaten gaizki zegoenik. Ez nuela ikusi, esan dut. Ba-dakidana da atsegiñago dela istudioaren, teoriaren plaia gozoan igari egitea, ez obratzearen arrokarteko ur latzetan egitea baiño. Ustegabeko olatu aspiko arkaitzen baten ortz zakarrak tripa narruak urratzea, guziz kontuan eukitzekoa da gero!... Ta olagarroak ere, pulpoak, atrapa gintzazkete... Lanegitea gustatuko litzaiguke, frutu eskasei bildur ez bagenie. Bildur, bildur ikara ezur mamietaraiño. Egiten denaren eta zergatikoa-ren segurantziarik ez dagoenean, noski.

Orregatik, eta biltzarre onen teoriaren aldea besterentzat utzirik, nire ustean oargarri diren puntu bi ikutu nai nituzke emen.

MOJA BAT BILTZARREAN

Ez dakit. Baiña pentsatzen dut Euskalerrri triste onen kondaira guzian lehenengo aldiz presentatzen zela moja bat euskaltzaleen batzarre batean laguntza eske. Izan ere, ba-zen emen Arantzazun moja konzezionista bat. Eta galdetzen zuen, nola irakatsi ote zezaikean berak umeai euskera. Nik ez dakit onetan ezer, ez umiltasunez, egi guziarekin baiño, aitortzen dut. Ba-dira dakitenak, ordea. Ta emen ideia dirdaitso ta loretsuenak baiño milla aldiz argitasun geiago eman dezake esperentzi apur batek. Orregatik bada, euskal maistrei laguntza eskatu nai nieke Mondragoe-ko moja arentzat. Euskal irakasleek batzuek besteai eman bear lieketenaz, EUSKERA-n irakurri ahal izango dute Joseba Intxausti-ren lan bikaiña. Baiña aren zai egon gabe, Aizpa Asurabarrena Olaberri-koak (ta izketakoan euskera zoragarria du, bene benetan), Mondragoe-ko umetxoai euskera nola irakatsi dezaieken jakiteko eskatu zigun laguntasuna ezin ukatu dezaiokegu. Ia ba.

Ikusiko da guk naiago duguna ez al den kulpak ondoko errukarriari bizkarreratzea, beti kexu ibiltzea, erremedioak iristeko LANE-GITEA baiño, au bestendako utzirik.

MOJAK EUSKERAREN ETSAI?

Itz bi ontaz. Ez da berdin alde ez egotea, ez egitea, ta kontrario izatea. José Antonio Primo de Rivera-k ongi esaten du politikan ekibokazioak ezin barkatuak direla. Baiña guk ekibokazioak ezeze per-

tsona ekibokatuak ere ez ditugu barkatu nai. Esan nai dut onekin, mojak ekibokatu izango zirela bearbada euskerarekiko beren portae-ran. Baiña mojak daukaten kondizioa ez dugu ahaztu bear. Zenbat euskaldunek daukate gaur egun ere, ta karreradunetan, euskera salbatzeko egifialean jarduteko obligazioaren konzientziarik? Eta mojak, nola demonio euki dezakete konzientzia ori?

Gaiñera, mojak organizazio batean daude, ta organizazioetan da-goenak badaki zer den ori... Indibiduoak lotzea zaillago da saillak lotzea baiño. Orduan, sarean erortzen da bat. Argi dago?

Euskeraren alde lanegiteko mojak ez dituzte ainbeste bear kritika gogor eta desprezioak eta bai laguntasanak. Eta lehenengoa, konzier-tzia esnarazteko. Askotan aixa esaten dugu mojak euskeraren kontra dabiltzala, ta ez gera konturatzen ez dabiltzala kontra, kontra joatea-gatik, alde ez zer eta ez zergatik egin ez dakitelako baizik. Emen ere, "nirekin ez dagoena nire kontra dabil".

Eta azkenik, oar dezadan mojak euskeran analfabeto utsak direla. Gure neskatxa euskaldunak moja doanean, bere karreratxoa beti er-deraz egingo digu, edo ezta ori ere. Ta euskeraz ez daki idazten, ira-urtzen oiturarik bistan dago ezetz, ta okerrago, konplejo izugarria dauka, euskeraz eskribitzea ez dakit zer dela pentsatuaz. Au da puris-moaren frutua, bai mojetan eta bai errian kalte galanta egiten ari zai-guna. Ta *nemo dat quod non habet*. Besteai eskatu egiten dakigu guk, besteai eskatzen, guk geuk egiten ez duguna. Euskaldun itzetan labur eta obretan luzeok, itzen eta obren ideia orijinalen bat daukagu nunbait...

Obra luzeok ez laburtzeagatik dauzkagu ain urruti, obra luuuzeon puntan, askatasuna ta euskeraren salbazioa ta gure sinismen eta mo-rala ekonomiaren martxari egokitugabeak eta kultura ta milla gauza. Majo. Geiegi gustatzen zaigu istillua.

EUSKALDUNAK ESATEN DUTE:

"ARPA JO DIDAK ORAINTXE!"

Bigarren puntu onek Julene Azpeitia-ren izenean Gallastegi apai-zak irakurritako artikuluan artzen du motigoa. Bi asmo zeuzkan lan onek, irratirako biak: erderazko kantuen orde euskerazkoak sartzea ta umeentzat ipui egokiak prestatzea. Andre Julene Azpeitia-k esaten zuen lehen Jaunartzeetan, ezteietan eta gaiñuntzekoetan, erderazko kanta insustantzialak dedikatzen direla, disko dedikatuen pogrametan. Eta euskaldunak euskaldunai. Onen orde, euskerazko jatorrak nai zituen. Nik errespetatzen dut Azpeitia-ren iritzia. Geiago asmoa.

Errespetatzen dut iritzia: iritzi delako, ta pertsona batena delako, ta kristau ta andre batena delako, doble. Geiago alare asmoa. Ta nire deskordio ta diferentziak agertu nai ditut.

Askatasuna lehenik bakoitzaren barnean dago, ta lehen lehenik, lau topiko ta slogan merkeren interesera ez biritzea da askatasunik inportanteena. Kospiradore itxuren gustoak erre ta sakonagora jo bearke dugu. Ta benetako gauzak billatu. Espirituaren askatasuna, alegia. Ez al dugu esaten deseoak libertadea mozten duela? Ala ta guziz ere, descoak zabaltzen du libertadea errealdadearen mundura. Egian finkatzen den deseoak. Ta euskal abesti edo euskeraren alde-rako abestien kontuan, Andre Julene Azpeitia-k esanari ez deritzaiot erabat egoki, ots, egiazko. Ta deseoak izan liteke batzuetan kaltegarri, Intxausti-k esaten zuen bezala, borondatea adimenari menderatzen etzaionean. Billa dezagun, bada, denon artean, bidea.

Euskal abesti "jatorren" inguruan zerbaite esan nezakeala uste dut. Ez dut esango, ezpazio luzea bearke nukealako ta esan nezakeana pixka bat pentsatze utsarekin aisa konpreni ditekealakoan. Amesak ames. Guk, errealdadeari segitu egin bear diogu: erderaz ere ba-dira kantu "jatorrak" inork dedikatu nai ez dituenak. Zergatik den ori, pentsatu bear da. Ez dut uste Bach asko dedikatzen denik. Saint-Saëns, Debussy, Stravinsky bera. Guardiola-k, berriz, Gili, Richard Tucker, Julius Patzak, Otto Edelman edo alako edozein aldean bestelakoxe estimazioa du. Tebaldi ala Sara Montiel dedikatzen ote da geiago? Ez Guardiola, ez Duo Dinámico, ta ez Johnny Halliday twist kantaria, ez dira dedikatzen beren kalidade apartekoarengatik, musika "jatorrengatik". Zergatik, ba? Ez dit inporta, inportatzekoa bada ere. Emen, euskeraren laguntzaz ari gerala, gauzak diren bezala artu bear ditugu.

Azpeitia-k, *Ostian bizi zera* edo nai luke jaunartze egunetan dedikatzeko. Proba egin bear litzake, alajaiñetan! Euskerazkoa izateak eta guziz fedearen aldetik txukuna izateak, ez dut uste exitoa asegu-ratuko liokeanik.

Erljioak euskerari on egin bear dio; orregatik mintzatu zen Joanes XXIII Pacem in Terris enziklika euskeratu berrian: "Zuzentasunezkoa da Agintedunak bene benetan minoria edo taldetxoan gizabaliok defenditzea, ta batez ere aien izkuntza, kultura, lege zaharrak eta ekonomi-eskuarte ta ekitei dagozkienak". Kontuz ordea moduekin. Ezin jarri dezakegu euskera (berdin aberria) balio absolutotzat, gure egunotako majadero galanten batzuek dirudienez naiko luketen moduan. Eta askoz kontu geiagorekin bai erlijioak eta bai euskerak galduko luketenean. Jainkoa ez bada notizia, zer ote da denpora joan baten frutu den zerbaite.

Ogi zerutik eta *Ostian bizi zera izan ditezke* elizarako aproposak, eta kantuon euskera, delako ogiaren gisan, zerutik bertatik jetxia. Eta musikaren aldetik ere, ez nau axolatzten sasi-flamenko merke ta madison edo twist zilipurdikarien aldean egokia dela esateak. Or konpon oiek. Desegoki iruditzen zaizkit alare, irrati (arradio) baten disko dedikatuetan sartzeko. Zeragatik, alegia: alakorik asi ordukoxe, arradioa itzaltzeko astirik artu gabe iges egingo luketelako, gutxien gutxienez, neska geienak. Eta kito disko dedikatuak, eta akabo euskera!

Gauza bakoitzak, zertarako den, artarako balio izaten du. 'Ta zertarako au betetzeko larri larri dabillenari, ez eman beste eginkizunik. Erderetan ezagutzen dugu elizabesti bikaiñik, diskoetan grabaturik gaiñera, ta elizetan pozez entzuten direnak: Solesmes-ko gregorianoak esate baterako. Baita bestelakoetan ere, guk baiño ugariago: Ernest Bloch-en judu-liturgiak (Sacred Service), Stravinsky-ren Salmuen Sinfonia... Ez dira beiñere dedikatzen, Aste Santu-ko pogrametan ezpada. Galdetu diot erdeldun bati ea zergatik ez dituzten musika modu oek disko dedikatuen pogrametan sartzen eta eskatzen, baiña ez dit erantzun. Parre egin dit. Guk izan bear dugu onetan ere bakarrak.

Bizitza dagoen nunai daude bi indar: barrurantzakoa ta kanporantzakoa, zentrifuga ta zentripeta. Barrurantzako joeraren aldetik, euskal abestiak ondo daude. Kanporantzako joeraren premiaz, bestalde, gaur arradioak ematen dituztenak bearrezkoak ditugu. Oiek euskalduntzea da gure arazo, edo tajuz egindako euskerazkoak sortzea. Akaso, lehenengoa obe. Fenomeno mundiala da gaurko gizarteak beren zerak zabalduaz, trukatuaz, joera unibersalista oen bidetik aritzea. Uda batean mundua zear ibillitako bati entzuna diot bazter guzietan entzun zuela Domenico Modugno-ren "Volare". Errialde bakoitzeko izkuntzetara moldatua —kantari famatu au ta musikalari sortzaillea biak italiano izan arren—, ez italiano. Guk geuk ere mañiña bat entzun izan dugu esandakoaren italianoaz gaiñera Lucho Gatica-ren espaiñola.

Erri denak, eta gurea zorionean, mundu osoaren martxan doazkigu. Martxa au da, musika dantzatzekoaren aldetik (ta kantatzekoa ez da desberdiña izaten) tangoa, cheek-to-cheek (arrastoa!), one-step, txa-txa-txa, rock, hoola-hup, madison, bossa-nova, ta deabrua lagun izango direnak. Euskalerriak —erriak— orri jarraitzen dio. Bizi da. Ta gaur modan dagoen indarra unibersalismoa dugunez, ta lokalismoak folkloreaken pitxi biurtzen zaizkigularik, gure jokabidea traza-tuta daukagu, ditzaz edo desditzaz. Gure jendea nora joan, ara joan bearko du euskerak, ez aldrebes. Bestela, klub, txalet eta olakoai ize-nak emateko bestetarako ez digu balioko.

Bizitza nai dugu, euskeraren bizitza, ta ori marka: bizitzaren joerak ukatzen ditugu. Intelektual bati errez uzten diogu bere burua ta

pentamentua erants dakiela Europa-n dabilzan korrienteai, orrekin eskandalorik artu gabe. Ta erri xeheari ("El pueblo nunca es vulgo", esan du Marañón-ek, beraz fida gaitezen aren burubideaz), erriari bere modura munduaren martxan sartu nai lukeanean, zergatik ari ez?

Gaurko bizitzaren karakteristika dugu arintasuna-ta, orfeoi kantu borobillak ere baldarrak ditugula esan bear, ta bakar bakarrik noizean bein artzen direnak. Oen betekizuna ta abesti modernoena ez dira batbera.

Ezin dezaiokegu ritmoari duen inportantzia ukatu. Dantzaren indarra ikaragarria da, ta plazan dantzatu den kanta irratian entzutean txir-txir jartzen zaie odola neskatxai zaiñetan. Oiñak berekasa txingurritzen dira... Bestelakoa, berriz, musika motela iruditzen zaie, bereziki karraxi aundirik entzuten ez denean. Au dela-ta, gaurko munduan ritmoaren eta bizi naiaren mozkorra bateginda aurkitzen ditugu. Ta gure lehenagokoek etziren aiek ere ankamotzak. Indioak, ejemploak urrutitik artzeko, Shiva, bizitzaren sinbolo ta jainkoa, eskuetan danborra duela edo ta dantzari, errepresentatzen dute. Bijoia zoriorrean euskera gaixoa, luzaroan preso egona, Ello-ko tenploko Shiva-ekin dantzara. "Euskara, ialgi adi dantzara".

Zarautz-eko *Naya* grupoa jartzen dut eredu, ta Labeguérie, beste musika modu baten bidetik. Onelako asko bagenitu... (*Desiderio desideravi.*)

Edo, Jainkoarren, perlesidunaren, paralitikoaren bizitza opa diogu euskerari? Sukaldetik irteteko gauza ez den amona xahar ximurarena?

Onelako kantuen etsaitasuna *purismo kera berri bat* iruditzen zait. Baiña gaur zoro esaten ditugun kantuok zoro direlakoan enpeiñatzenegi bagera, zorotasunaren filosofia egin bearrean izango gera aurki. Ez dut esaten kantu oiek descagarrienak ditugula, beste alde askotatik begiratu ezker. Utikan! Diot, orrela direla, izan. Ta izate batek alkate asko balio omen ditu. Ez dut uste onekin euskal oitura garbien kontra noanik.

"Ostian bizi zera" ez dut baztertuko. Zortzikoa ez dut baztertuko. Madison ez dut baztertuko. Bakoitza bere lekuan nai ditut.

Eukaristiari kantatzen dion neskatxa, gizona, gaztea, bizitza da. Eta jo ta su dantzan ari den bera, bizitza da. Moduak.

Au dena esan ondoren, etzait irudituko gaizki norbaitek noizpait "Or zaude Jesus" dedikatu nai baleza, dedikatzea. Bizitza baita ori ere.

KONTU KONTARI

Aurrekoaren moduan, Andre Julene Azpeitia-ren bigarren puntua ere inportantzia aundikoa da. Alegia, ipuiak umeentzako tamaiñan eratzea. Gazteentzat euskal kantu egokiak bear ditugun giñoan bear ditugu umeentzat ipuiak. Onetarako nik uste dut obe izango dela norgeiagokak antolatzea baiño, errian aoz-ao datozen ipuiak biltzea. Arantzazu-n egin dugun Euskaltzaleen Batzarrean Juan San Martin-ek esaten zuen ipui oek ba-daukatela zerbait berezia. Eta ba-du arrazoaia esateko. Urte asko dira, lantzen lantzen datozela erri artistaren aoan.

Andre Ibarrola-ri entzuten genizkionean bere ipui paregabe aiek, txundituta nengoen ni, ikusiaz, nola erriak arte egin duen kontu kontaritzea, bertolaritzea bezelaxe. (Arte oro ez da egoki arradorako, noski.) An etzen itz bat falta, ez bakar bat sobera. Osotasun totala zen ura, estilistika teknikaren mirari bat. Pedagogiaren aldetik (*paídos*-en sentidua otsegiten dut) ez dakit gure artean alakoari ondoratzen zaionik izango ote den, umeentzat egokitasunik aproposena sortzeko. Nire aldemenean Fernando Mendizabal-ek esaten zuen gaberarte egongo litzakeala poz-pozik entzuten.

Ba-dakit ez dela berdin arradorako moldatzea ta entzule gizondu batzuei kontatzea. Alare, norgeiagoka batean baiño konfiantza geiago jartzen dut kontatzaile on batzuegan. Txispa duten erritarrengan. Asko izango luke *Loiola-ko irratiak*, esate baterako, erriz erri bialtzea enkargaturen bat, Andre Ibarrola-k bezain ongi kontatzen dituztenei magnetofonoan jasotzeko. Musika puxketatxo batzuek tarteetan josisiaz, ez ote leudeke, an-emen konponketatxoren bat geiago emanda, noski, arradorako listo?

Eman lezake irratiak umeentzako pogramaren bat, astean bein, ipuiekin osatua. Diskoen moduan dedikatu ahal izango lirake, umeak umeai, eta jakiña, debalde, duban. Diskoentzat korresponalak dituzten bezala —bearbada beroitxek— izan litezke ipuientzat ere. Obe katekisten artean eta apaiz dotriña erakusleetan.

Ez dakit posible izango den, ideia bat baizik ezpaita au. Zer derizkiote Loiola-ko irratiak? Bein berriro, esperentziak ideiak baiño geiago balio du, ta zuek duzue itza.

Bitartean, Aizpa Asurabarrena, laguntasun zai daukagu Mondrago-ko aur eskolan...

JOSE AZURMENDI.

ALTUBE'TAR SEBER (G. B.)

(Mondragoi 1879. Gernika 1963)

Ezta denpora asko Altube eta Lertxunditar Seber Euskaltzain eta Euskalari aundiak itxi gaituala. Itxi gaitu, baiña gure eskuetan gelditzen da bere lana. Maixuaren irakaskintzak liburuetan eta aldizkarietako lanetan daukaguz.

Il baiña lentxuago, illabete bat inguru aurretik, ezagutu neban Gernikan. Egun guztia igaro gendun alkarregaz berbetan. Galde-erantzunetan, obeto esateko, Nire maixu On Sebero eta bere ikasle ni, egun guztiko irakastaldia neuretzako bakarrik izan zan.

Bizitza guztian be etxat aztuko a egun zoragarria, Zenbat eta zenbat gauza ikasi nebazan egun batean bakarrik! Eta onuntza nentorrela, Gipuzkoa onetara, nere kautan esaten neban: "Gaztetan ezagutu banau maixu aundi au!" Baiña bera joan bajaku be, emen gelditzen jaku bere bierra. Emen gelditzen jaku bere irakaskintza. Orregaitik emen emoten dot bere euskal-bibliografia. Berak bere eskuz egiñiko oar batzuk daukodaz emen eskuartearen, eta bertatik artzea besterik eztaukat. Auxe da (1):

[Euskeraren sintaxis-joskerari buruz]

1. *De Sintaxis Euskérica*. "Euskalerriaren Alde", 1920.
2. *Erderismos*. "Euskera". Bermeo, 1930.
3. *Literatur-Euskera*. "Euskera", 1955.
4. *No hay dos formas de Sintaxis Euskérica*. [I. Aintxiñatiko

(1) Eskerrak Beñardo Estornés Lasa adiskideari, bere artxibutik oar aukeratzeko baimena emon deustalako.

Sintaxis Jatorra, II. Erdal-kutsuz makaldua]. "Euskera" V (1960), 330-333.

[Euskeraren bizitzari buruz]

5. *Euskaltzain sarrera-itxaldia. Izkuntz-jakintzia ta euskeriaren bizitza*. "Euskera", 1920.
6. *La vida del euskera*. [Divulgación de los principios de la lingüística general aplicables a su defensa]. "Euskera", 1934.
7. *Más sobre la vida del euskera*. *Barriro euskeraren bizitzari buruz*. [Erderaz]. "Euskera", 1936.
8. *Euskaltzaindiari*. *Euskera ta Erlijioa*. "Euskera", 1959.

[Euskeraren Batasunari buruz]

9. *Batasunaren bidean*. [Erderaz. Ortografiaren ganean erantzunak]. "Euskera", 1928.
10. *La Unificación del Euskera*. "Eusko-Jakintza", 1949.

[Euskeraren azentuari buruz]

11. *Accentuación española y francesa en los apellidos y topónimos vascos*. "Asociación Gernika", 1951, 1952 eta 1953.
12. *El acento vasco (en la prosa y en el verso)*. "Euskera". Bermeo, 1932.
13. *El acento prosódico*. [Lan au, *Observaciones al tratado de Morfología Vasca de D. R. M. de Azkue*, liburuaren 186-213'garren orrialdeetan agertzen da].

[Euskal-Morfolojiari buruz]

14. *Observaciones al tratado de "Morfología Vasca", de D. Resurrección María de Azkue*. "Euskera". Bermeo, 1934.

[Euskal-iztegiari buruz]

15. *Erderatiko itzak, itz barrijak eta aintxiña-itzak*. "Euskera", 1920.
16. *Euskaltzaindiari*. [Erderaz. Se propone dar cabida en el Diccionario Vasco a las voces de origen erdérico de uso popular como a las culturales de uso internacional]. "Euskera", 1933.
17. *Eibartarrak eta Euskera*. [I. Iztegi kontuak, II. Gramatika kontuak]. "Euskera" V (1960), 61-65.

18. *Sobre el vocablo vasco "gudua"*. "Boletín de la Real Sociedad Vascongada de los Amigos del País" [Homenaje a D. Julio de Urquijo, Tomo I]. 1959, 351-360.
19. *Observaciones a unas "Notas de Ch. Bouda"*. "Eusko-Jakintza", 1951.

[Danetik]

20. *Arana-Goiri Euskarólogo*. "Alderdi" (1954?).
21. *Erderakadarik txarrenak*. "Euzko-Gogoa", 1950.
22. *Fonética y Etimología euskéricas*. [Erderaz. "N" konsonanteari buruz]. "Gernika", 1947, eta "Eusko-Jakintza", 1948-1950.
23. "Ba" ala "Bai". "Euskera" III (1922), IV (1923) 63-70.
24. "I", "J" ala "Y"? "Euskera" VI (1925), II-III, 40-44.
25. *Modismos euskéricos (Recogidos por S. de Altube)*. "Euskera" VI (1925), IV, 67-87.

NIKOLAS ALTZOLA.

Irunen, 1963-XII-31'n.

DESCARTES

IKASBIDEARI BURUZKO ITZALDIA

Ametzaga Aresti tar Bingen'ek
euskeratua.

ITZAUURREA

I. DESCARTES'en bizitza ta lanak. — René Descartes, Touraine'n, La Haye zeritzan eta orain La Haye-Descartes deritzan berrian yaio zan, 1596'gko. urtean. Bere aita, Rennes'eko Lege-Etxeko aolkaria izan zan eta etxeko guziak ele-eder zale aundiak. Aurra zalarik, jesu-lagunek artezten zuten La Flèche'ko ikastetxean sartu zan eta antxe egin zitun bere pilosopiazko ikastaroak. Andik irte-tean 1616'gko. urtean ba-zun asmo sendo bat buruan: antziñako pilosopuen ikastean arkitu ezin izan zuna bere baitan billatzea, Ortarako, Poitiers'eko Ikastetxe Nagusian lege-yakintzako agiria atera ezkeru, ta Alemania'n, Holanda'n, Suezia'n eta Danemark'en, lenik Maurice de Nassau ta gero Baviera'ko dukearen pean gudaritzan ari izanda, ikaste ta gogarteari burua ematea erabaki zun. Eta 1628 urtean, bete nai zun lanaren asmoa argi ta ongi eldua zeukalarik, ura bururatzeari ekiten dio. Holanda'n baztertuta, bere metapisiazko bulkoak egokitzen asten da; *Méditations* deritzan bere liburuan geroago arkituko dugunaren mamiña, egun orietakoa dugu. Berealaxe, bere pisia eratzen asten da ere ta artan ari da gizonen bizitzako moduak

obetzeko gai izango ziran mekanika ta sendagintza bat artatik ateratzeko itzaropenaz. Urrengo urteak pisia orren idaz-lanari emanak dira. Descartes oso astiro aurreratzen da, ta *Le Monde* izendatu zun idazlana berrikusi ta argitaratzeko gertutzen danean, Inkisiziñoak, lurraren igikuna irakatsi dula ta Galileo gaitzetsi dulako berria ikasten du, ta egia au bere pisiatik berezi-eziña dalarik, bere lana bukatzeari uko egiten dio ta ura argitaratu gabe uzten du. Ala-ere, gure pilosopuak ez du ura egunen batean argitara emateko itxaroa galdu ta, Etienne Gilson'ek dionez, urrengo urteetan *Le Monde* argitaratzeko naia da bere alegin guzien elburua. Bere lenengo asmoa bere metapsiaren eta pisiaren berri ematea da ta ortarako zenbait iaburpen jakinerazten ditu. Yainkoa ta gogoa ba-dirala egiztatzeko agerbide bete beteak ematen ditula bai ta giza-bizikera aldatzeko gai dan yakintza bat ikusirik, teologuak eta yakitsuak batu ziran, bearbada, *Le Monde* argitara zezala ari eskatzeko, argitaratze orrengatik nekerik artuko ez zula itz ematen ziotela. Ordun, Descartes'ek *Dioptrique*, *Météores* eta *Géométrie* izendaturiko idaz-lanak argitaratzen ditu bere ikasbide edo metoduaren bikaintasuna erakusteko. Itzaurre bat bearrezko zitzaion liburu oriek sortu ditun gogo yoria agertzeko, ta "Ikasbideari buruzko itzaldia" dugu itzaurre ori, egin-egiñean ere.

Discours de la méthode aren alde, ta aurka ere bai, asko esan di-teke, baiñan ori gure oraingo asmoa ez dalarik, aren gain-gaiñeko balioa zein dan erakusteko on izango zaigu, irakasle aundi bati itza ematea; entzun ditzagun, ba, Gilson'en itzak: "...*Discours de la méthode*, oeuvre unique dans l'histoire entière de la philosophie, en ce qu'elle est moins l'exposé d'un système que l'histoire d'un esprit. Indépendamment du contenu même des doctrines que le *Discours* résume et qu'il nous enseigne, chacun peut y trouver l'exemple de ce qu'est une vie philosophique à l'état pur, y puiser le respect des penseurs qui l'on vécue, y contracter le goût de les imiter. Non que chacun doive se proposer d'inventer un système: il faut naître grand philosophe avant de pouvoir le devenir; mais nul esprit cultivé ne peut ignorer ce qu'est l'idéal d'une vie entièrement dévouée à l'exercice de la pensée, ni se résigner à n'en jamais avoir perçu la grandeur. Manquer du sentiment de l'unité de la vie spirituelle et de la nécessité des systèmes qui la mettent en évidence sous les espèces de la philosophie, de la science et de la morale, c'est, pour un homme quelconque, manquer du sentiment de sa plus haute dignité; ce qui confère à l'étude du *Discours de la méthode* sa valeur incomparable et permanente, c'est que nulle oeuvre n'est mieux faite pour nous l'inspirer".

II. ITZULPENEA. — Descartes, ordea, ez dugu pillosopu aundi bat, Aro Berriko pillosopiaren aita ta irazalea, bakarrik; idazle bikaiña ere da. Ta Pizkunde aldiko lenbiziko pillosopua ba'da, Aris-totel alde batera utzita, bere egal utsakin pillosopiako zeruan zear arriskatu zana, idazlea dan aldetik ere oso agiri du Pizkunde'ko go-goa, beste gauza batzuen artean, latina utzita, bere yaiotterriko min-tzairaz *Ikasbideari buruzko itzaldia* idatzi zularik. Eta ikasbide edo Méthode ortan bertan: "Et si j'écris en français qui est la langue de mon pays, plutôt qu'en latin, qui est celle de mes précepteurs" irakurtzen dugunean, Etxepare'k ia eun urtez lenago egin zuen. "Heuskara, jalgi adi plazara..." oi u ederraren oiartzuna ekartzen di-gu gogora, noski, ta argi ortan guziz begiko agertzen zaigu. Egia da, zlaber, geienetan latifñez idazteko zun oituragatik, bere prantsesak latin-usaiña dula, izan ere. Bere prantses-esakuntza, Emile Faguet'ek dionez, latifñezko periodua dugu: zabal, edatsu, ta toles eta izur na-saiez apaindu ta biribildua. Descartes'en esakuntza gogoeta betea da, aren inguruan, menpeko zazkioten bulko guziak ederki lerrokatzen dituna. Itz-yoskera ori dala ta, bai ta gaiak berak beartuta ere, ez zaigu errez izan euskal yantziz egokitzeko, egia esan; al izan dugu-na egin dugu, beinik bein, xedean yotzeko. Bestalde, itzulpen onek ba-ditu zenbait urte ta orain, ura argitaratzekoan, zerbait orraztu ba'dugu ere, ez doa, nunbait, berriren berri orain egin bear ko ba'ge-nu lioaken bezela. Urteak ez dira alperrik igarotzen eta guziek ikasi dugu euskera eskurakoiago, errikoiago, errezago bat erabilli bear du-gula. Guziek ikasi izan bear dugu au, bai, baiña ba-da beste gauza bat ere guziek yakin eta beti gogoan euki bear duguna: argitasuna izkuntzaren apaingai onena ba'da, argitasun ori ez dugula mordoil-lokeriaren bidez billatu bear; bide errezegia baiñan itxusiegia ere dugu ori. Euskeraz naiz txineraz idazteko bi gauza bearrak dira guzien gain, eta argitasuna ta yakintasuna baiño geiago balio dute-nak: lenengoa, zerbait esateko eukitzea, ta bigarrena, nola esan ya-kitea, au da, *gustua* izan: gustu orrek, eta aide urbil zaion zentzuak, agintzen digute garbizalekeri guzitik iges egitea, bai, baiñan iñola ere ez, mordoillokeri ezaiñean erortzeko.

Ta, geiagorik gabe, agur, irakurle on orri.

AMETZAGA TAR BINGEN.

Caracas, 1960-Lotazilla.

R. DESCARTES'en

Gogamena ongi zuzentzeko
ta yakintzaetan egia billatzeko
IKASBIDEARI BURUZKO ITZALDIA.

Baldin itzaldi onek luzeegi ba'dirudi erabat irakurtzeko, sei zatitan berezka diteke: ta lenengoan, yakintzai dagozkien gogoeta banak arkituko dira; bigarrenean, egilleak billatu dun ikasbideko arau nagusiak; irugarrenean, ikasbide artatik atera ditun barne-legeetako batzu; laugarrenean, Yainkoa'ren eta giza-gogoaren izatea egizatzen duten argibideak, bere metapisiaren oinarrriak diranak; bosgarrenean, azterkatu ditun pisia-gaien lerroa ta, bereziki, biotzeko zirkiñaren eta osakintzari dagozkion beste korapillo batzuren azalpena, bai ta gure gogoaren eta abereenaren artean dagon alde; ta azkenekoan, izadiaren azterketan bera eldu dan baiño aragotzeko bearrezkotzat yotzen ditun gauzak, eta idaztera bultz egin dioten zioak.

LENENGO ZATIA

Zentzuna dugu gizartean obekienik ainbanatu gauza; bakoitzak uste baitu artzaz ain ongi yantzia dagola ta, beste edozein gauzarekiko minkorrenak diranak ere, dutena baiño geiagorik ez dute nai izaten. Eta ez da eginatzekoa guziak ontan oker egotea; aitzitik, onek erakusten du epaitzeko ta egiazkoa gezurrezkotik berezkatzeko almena, ta au da, izan ere, zentzuna edo gogamena izendatzen duguna, gizon guziengan berdiña dala izatez; eta gure iritzien berezitasuna ez datorrela, beraz, batzu beste batzu baiño zentzudunago izatetik,

gure gogoetak bide ezberdiñetan barna zuzendu ta gauza berak ausnar-
tzen ez ditugunetik baiño. Ez baita aski adimen on izatea; ura ongi
erabiltzea dugu aurrenena. Gogo aundienak, onbide aundienetarako
bezela, keru aundienetarako ere gai dira; ta oso astiro dabiltzanak
askoz urrutiagora ditekez, baldin beti bide zuzenetik ba' doaz, laster
bai, baiñan artatik alde dagitenak baiño.

Nik neronez, ez dut bein ere uste izan nire gogoia geienena baiño
betegiñagoa danik; askotan nai izan dut ere beste batzuk bezain go-
gamen ariña, naiz irudimen aratza eta garbia, naiz oroimen zabal eta
beingozkoa izatea. Eta gogoaren betegintzarreari lagun zazkioten beste
tasunik ez dut ezagutzen oriek baizik; eta adimen edo zentzunari
buruz, gizonak egiten eta aberengandik berezkatzen gaitun gauza
bakarra dalarik, gutako bakoitzean osorik dagola uste izan nai dut,
eta ez dagola geiago edo gutxiagorik *yoan-etorkietan* baizik, eta ez
mota bereko *sorkarien* tankera edo izaeraen artean; ontan, pillosopuen
erabateko aburuari yarraitzen natzaiolarik.

Baiña, lotsarik gabe esango dut zori aundia izan dudala, nire
iritziz gaztetandik alako bideetan barna ibilli izateaz; aiek eraman
nauten gogoratze ta burupideez ikasbide bat eratu baitut nire eza-
gutza mailka geitzeko ta gauza izango zaidana, nik uste, ura, gutxi
bana, gutxi bana, goratzeko, nire adimenaren ertaintasunak eta nire
bizitzaren laburtasunak iristen utzi dezaioketen muga garaieneraiño.
Alako emaitzak bildu baititut dagoneko ikasbide ortatik eta, nire bu-
ruaz egiten dudan iritzian, antustearen alderantz baiño geiago gibel-
beldurrarenerantz etzateko alegiñak egiten ba'ditut ere, ta gizonen
egintza ta ekintza bereziak pillosopu begiz ikartzean, utsal eta alperri-
kako iruditzen ez zaidan bat ere nekez arkitzen dudan arren; ala-ere,
egiaren azterketan, ene ustez, egin dudan aurrerapenak atsegin okitua
ematen dit, noski; eta etorkizunerako alako usteak ba-ditut, eta gizon
utsak diran gizonen ariketaen artean baldin bat ba'dugu sendoki on
eta garrantziduna danik, autetsi dudan auxe dala siñesteko bekoki dut.

Ba' liteke, ala-ere, ni oker egotea, ta urre utsa ta arribizi aratza
iruditzen zaidana tupiki ta beira apur bat besterik ez izatea, bearba-
da. Ba-dakit zein uts-eginkorrak geran gure buruaz ari danean, eta
zein badaezpadokoak izan bear zaizkigun adiskidearen iritzia, gure
alde ditugunean. Atsegin izango nuke, ordea, yarraitu natzaien bi-
deak, itzaldi ontan ikus-eraztea, eta aietan, irudi batean bezela, nire
bizia antzeztu, norik bere iritzia artu dezan, eta onela, dabillan zurr-
muruaren bidez, agertu-aburuak ezaguturik, nire burua irakasteko
erabilli oi ditudanai erantsiko diedan bide berri bat izan dakidan au.

Nire asmoa, ba, ez da bakoitzak bere gogamenak ongi zuzentze-
ko yarraitu bear dion ikasbidea emen irakastea, nik nirea zuzentzen

nola ari izan naizan ikus-eraztea baizik. Arauak ematera sartzen diranak ematen dizkietenak baiño trebeagotzat euki bear dute beren burua; ta oso epaigarriak dira, baldin gauza txikienean uts ba'dagite. Nik, ordea, idazgai au ixtori bat bezela baizik ez dakardala, ala naiago nai ba'duzute, idurika ditezkezan zenbait erakuspen artean, ausaz, bidezki yarraituko ez zazkien beste batzu ere arkituko diran ipuin bat bezela, uste dut onuratsu izango zaiola zenbaiti, iñorentzat ere kaltetsu ez dalarik, eta guziek esker erakutsiko diotela nire zintasunari.

Txikitandik, ele-ederretan azi niñuten eta, aien bidez, bizitzarako onurakorra dan guziaren ezagutza argi ta tinkoa lortu litekela burutara ematen zidaten ezkeru, aiek ikasteko irrikitzen nengon. Baiña bere amaiak yakintsuen lerroan sar-erazten oi dun ikastaroa bukatu nunekoxe, gogoaldata nintzan osoro. Ainbeste zalantza ta okerrrek eragozten bainiñuten eta nire burua ikastun egitea billatuz, nire ez-yakitea geroago ta geiago ager-eraztea beste onurarik atera izan ez nula iruditzen zitzaidan. Eta, ala-ere, ba-nengon Europa'ko ikastetxe ospetsuenetako batean; eta artan, ene ustez, gizon yakintsurik izan bear, lurbirako bazter batetan izatekotan. Antxe ikasia nun beste guziek ikasten zuten berbera; ta irakasten zizkiguten yakintzak ez aski-etsita ere, esku artean erortzen zitzaizkidan eta bakan eta berrientzat yotako yakintza-liburuak oro ikuskatu nitun. Orren gain, ezagunak nitun nitzaz egiten ziran iritziak, eta ez nekusan nire ikaskideak baiño gutxiagotzat artzen niñutenik, nai ta aietako batzu gure irakasleek utsik utziko zituten lekuak betetzeko autetsiak ba'ziran ere. Azkenik, gure gizaldia, lenagoko edozein bezain buruyantziz ugari ta ekarkorra zala iruditzen zitzaidan. Ori zala ta, nire buruaren arauz besteez iriztera, ta len agindu zidaten irakaskuntza bezelakorik munduan ez zegola uste izatera ausartu nintzan.

Ori gora-bera, ikastolaetan ari diran yardunak aintzakotzat artzen nitun, Ba-nekin aietan ikasten diran izkuntzak liburu zarrak ulertzeko bearrak ditugula; ipuiñen edertasunak antzea iratzartzen dula; ixtorietako egintza arrigarriak ura goratzen dutela, ta aiek zogieraz irakurri ezkeru, zentzutasuna ontzeko lagun zaizkigula; liburu on guzien irakurtzea aien egilleak izan diran antziñako buruyantzi obeakin izketa bat bezelakoa dala, bai ta aien gogoetako autuena besterik agertzen ez diguten izketa buruz-ikasi bat ere; mintza-antzeak ba-ditula idegabeko indar eta edertasunak; poesiak ba-ditula biguntasun eta eztitasun lilluragarriak; matematikaetan ba-ditugula asmaketa oso zorrotzak bai yakinaiak atsegintzeko, bai langintzak oro erreztutzeko ta gizonen lana gutxitzeko ere, asko lagundu dezaketenak; oituraz ari diran idaztiek ba-dauzkatela anitz ira-

kaspen eta onbiderako aolku guziz onurakorrak; teolojiak zerua irabazten irakasten dula; pillosopiak gauza guziez egiantzez mintzatze-ko ta gutxiago dakitenak arri-erazteko bideak ematen dizkigula; le-ge-yakintzak, sendakintzak eta beste yakintzaek aietan ari diranak ospatu ta aberastu egiten ditutela; ta, buruenik, on dugula guziak ikuskatuak izatea, siñeskeridun eta gezurrezkoenak ere, aien egiazko balioa ezagutzeko ta aiek atzipetuak izatetik gure burua begiratzeko.

Alabaiña, uste nun ere, aldi aski emana niela izkuntzai, bai ta antziñako liburuen irakurtzeari ta aien ixtori ta ipuiñai ere. Beste mendeetako lagunakin elekatzea ta bazter anitz ikustea ber-
gintsu baitugu. Ona da beste errien oituraez zerbait gureai buruz zu-
gurkiago iritzeko, ta gure gisaen aitziko dan guzia parragarri ta bi-
degabezko danik ez dezagun uste, ezer ikusi ez dutenek egin daroe-
nez. Baiña bazterrak ikusten aldi geiegi ematen duna arrotz bilaka-
tzen da bere errian; eta yoandako mendeetan egiten zanarekiko
yakinaiegi danak, oraiñaldian egiten danari buruz ez-yakiña dirau,
maizenik, Gaiñera, ipuiñak dirala bide, ezin izan ditekezan gertariak
eginkizuntzat artzen ditugu; ta ixtori ziñenak ere, gauzaen balioa ez
aldatu, ez geitu egiten ez ba'dute ere, gorabera apal eta argiezagoe-
rak, beñik-bein, alde bat uzten ditute, beti urrentsu, aiek irakurga-
rriago egiteko. Ta ortatik dator garaitikoa dan bezela ez agertzea;
ta andik ateratzen dituten eredu en arauz beren oiturak artezten di-
tutenak, gure eleberrietako zaldun azkarren nabarmenkerietan eror-
tzeko ta beren indarrak gaindiatzen dituten asmoak sortzeko zorian
yartzen dirala.

Mintza-antzea askoesten nun eta poesiaz maitemindurik nengon;
baiña, bata ta bestea, ikastearen arnariak baiño geiago, antzearen
emaitzak dirala uste nun. Gogamen sendoago izan eta beren gogoetak
obekienik egosten ditutenak aiek argiago ta adierrezago biurtzeko,
orietxek dira trebeenenak diotenaz gogoaz biltzeko, nai ta bretoi mor-
doilloz mintzatu ta erretorikarik iñoiz ikasi ez ba'dute ere; ta asma-
keta atsegiñenak egin eta aiek apainkienik eta eztikienik esaten da-
kitenak orietxek ditukegu beti olerkari onenak, nai ta poesi-bidea-
ren berririk ez ba'dakite ere.

Matematikak atsegin nitun, guziz ere, aien siñespideak argi ta
agiriak diralako; baiñan ez nun oraindak oartzen aien egiazko erabil-
bidea zein zan, eta mekanika-lanbideetarako baizik gauza ez zirala
uste nularik, arritu egiten nintzan aien oiñarriak ain sendo ta tinkoak
izanda, aien gaiñean ezer garaiagorik ez eraiki izateaz. Antziñako
siñesgabeen oituraezko liburuak, berriz, ondar ta loi gaiñean eraiki-
tako yauregi oso eder ta arroakin erkatzen nitun; onbideak txit gora
yaso ta munduan diran gauza ederresgarrientzat agertarazten ditu-

te; baiñan aiek aski ezagutzen ez digute irakasten eta, askotan, izen oder ori ematen diotena, sorgortasun, arrokeri, etsipen naiz aita-erailta besterik ez da (1).

Begirune aundia nion gure teoloyiari, eta zerua irabazi nai nun beste iñork aiña. Baiña zerurako bidea ez-yakifientzat, yakintsuentzat bezain zabalik zegola, ta ara daramaten Yainkoa'ren egiak gure adimenaren gainean daudela gauza oso ziurtzat ikasirik, iñoiz ez nun nire gogoetaen argaltasun pean aiek yartzeko bekokirik izan, uste nularik aien azterkatzeari ekin eta ondore on egiteko, zeruaren oi-ezbezelako laguntzaren bat euki ta gizon baiño zerbait geiago izan bearra zala.

Ez dut pillosopiaz ezer esango au baizik: mende askotan bizi izan diran buru yantzienak ura landu dutela ta, ala-ere, artan eztabadakutzen ez dan eta, beraz, zalantzako ez dan gauzarik ez dagola ikusiz, ez nun besteak baiño obeki asma nezakela itxaroteko antusterik; eta gai bat berari buruz zenbat iritzi ez-berdin izan ditekezan, eta guziak gizon yakitunek eutsiak, nai ta egiazkoa bat baiño geiago ezin izan, ia gezurrezkotzat yotzen nun egirudikoa baizik ez zana.

Ta gainarako yakintzai buruz, beren oiñarriak pillosopiatik artzen dituten ezkerro, yasoian ain aulen gainean zerbait gotorrik ezin eraiki zitekeala uste nun; eta agintzen dituten ospea ta obaria ez ziran aski aiek ikastera niri deitzeko; ez bainintzan arkitzen, Yainkoari esker, nire ogasuna obetzeko, yakintzaz langitza bat bear izateko alako egoeran eta, zinikuen antzera, aintza gutxiesteaz illarraintzen ez ba'nintzan ere, ez nun, ala-ere, askotzat artzen gezurrezko bidez baizik niganatu ez nezaken ospe ura. Ta, azkenik, irakaskuntza gaiztoai buruz, uste nun ba-nekiala oso ongi zenbat bailo zuten, ez alkimista baten agintzek, ez izarlari baten auresanek, ez azti baten iruzurrek, ezta dakitena baiño geiago ba-dakitela esanaz, beren burua goresten dutenen arteziak naiz antusteak ere atzipetua ez izateko.

Ori zala ta, nire irakasleek nindukaten menpetzatik irteteko adifera nintzaneko, ele-ederren ikastea alde bat utzi nun; eta, nire baitan edo munduko liburu aundian idoro nezakena baiño beste yakintzarik ez billatzeko erabakia arturik, bide-egitean, errege-iriak eta gudarozteak ikustean, izakera ta olde bereziko lagunakin artu-emana eukitzean, oartzte bereziak bildutzean, zoriak ekartzen zizkidan gertarrietan nire burua aztarrenatzean, eta agertzen zitzaizkidan gauzaetat zerbait onura ateratzeraiño gogaketa beti egitean eman nun nire gaztaroko gainarakoa. Iruditzen baitzitzaidan egiarik askoz geia-

(1) Estoikoai buruzkoa dugu an. Etsipena, Utika'ko Kato'ri ta aita-erailta Brutu'ri buruzkoa, nonbait.

go arki nezakela dagozkion egitekoai buruz eta, gaizki erabaki baldin ba'du, bereala gerta dakiokenak zeatua izateko zorian yarrita, bakoitzak egiten ditun gogoetaetan, ele-edertzale bat bere ikas-gelan ari danetan baiño. Auek, ba, atzerik ez dakarten ausnarketai buruzkoak baitira, ta ez daukate beste ondoriorik arentzat, aiek zentzune-tik urrutirago ta ura arrotuago egin al izatea baizik: aiek egiantzeko egin naiean artezi ta antze geiago eman bear izan dulako. Ta banun beti egiazkoa gezurrezкотik berezkatzen ikasteko gogo bizia, nire egin-tzaetan a'gi ikusteko ta bizi ontan barna ziur ibiltzeko.

Egia da beste gizonen oiturai begi ematea baiño besterik egiten ez nun artean, ozta-ozta arkitzen nula nire burua zertan tinkotu, ta len yakintsuen artean aiña bereizpide oartzen nun. Orrela-ezkero, ateratzen nun obari aundiena auxe zan: oso nabarmen eta parregarriak guri iruditu arren, beste erri aundi batzuek eskuarki artu ta oneritziak diran gauza asko ikusiz, ereduak eta oiturak bakarrik burutara eman izan zidatena sendokiegi ez siñesten ikastea; eta orrela, gutxi bana gutxi bana, gure izatezko argia illundu ta gogamenaren mintzoa aditzeko gaiezago egin gaitzazketen oker askotatik yarei egiten nun nire burua. Baiña, munduko liburuan ikasten eta zerbait aztura nigantzeko alegiñak egiten zenbait urte eman nitun ezkerro, egun batean, nire baitan ere ikastea ta yarraitu bear nion bidea autatzeko nire gogoaren indarrak oro erabiltzea erabaki nun; eta au obe izan nun, ene ustez, nire lur eta nire liburuetatik bein ere urrutira ez ba'nintz baiño.

BIGARREN ZATIA

Aldi artan, Alemania'n nintzan, oraiño amaitu ez diran gudak (1) zirala ta ara deitua. Ta Kaiser'en buruntzatzetik gudaroztera itzultzen nintzalarik, neguaren asierak alako leku batean artu niñun. Eta antxe, yostaraziko niñuten solasketarik ez arkiturik eta, bearrik ere, kezkarazi nintzaketen ardurarik ez griñarik ere ez izanik, sutontzi baten ondoan egun osoa ematen nun, bakarrik eta giltzapetua, nire gogoetan ari izateko nai aiña astialdi nularik. Ta gogoeta orien artean auxe izan nun bururatu zitzaizkidan aurrenetako bat: zati batzuez ondu ta mai-su askoren eskuz egiñiko lanetan, batek bakarrik landutakoetan beste betegintzarre ez dagola sarritan. Onela ikusten da etxegille bakar ba-

(1) Ogei ta amar urteetako guda.

tek asi ta burutu ditun etxeak ederragoak eta obeki araberakatuak izaten dirala, batzuek beste batzurentzat eraikitako orma zarrez baliatuta, antolatzeko alegiñak egin ditutenak baiño. Orrela ere, iri zar oriek, asieran baserriak besterik ez izanik, aldiaren aldiaz, iriburu aundi bilakatu diranak, oso gaizki taiutuak dira geienetan, eraikitzaile batek, bere irudimenaren arauz, zelai batean lerrokatzen ditun erri neurrituen eretzean. Eta aien etxeai banaka begi eman ezker, aietan beste irietakoetan aifia antze edo geiago sarritan arki ba'dezakegu ere, ala-ere, nola atondurik dauden, emen aundi bat, eta kaleak makurrak eta ezberdifiak nola egiten dituten ikusita, esan liteke alabearra dala, gizon adimendun batzuen gogoia baiño geiago, orrelakotu dituen. Ta gogotan artzen ba'dugu, alaz ere, bakoitzaren etxeak guziaren edergailurako gauza izan ditezen begiratzea beren gain duten zainlari batzu beti izan dirala, ongi ezagutuko da zeifien nekeza dan gauzak oso ongi egitea bestek egifnaren gaifnean lan egiten danean. Orrela iruditzen zitzaidan ere, aspaldian erdi-basatiak izan eta beren oben eta liskarren erakaitzak beartzen zitun neurrian legeak egiñaz, arian-arian, gizabidean sartu diran erri oriek ezin ditekezela, elkarganatu ziranetik legegille zугurren baten araudia bete dutenak bezain ongi eratuak izan. Onela ere, oso ziurra dugu Yainkoak bakarrik aginduak eman dizkion egiazko yaurespidearen egoera, beste gaiñerakoak baiño, berdintzarik ere gabe, obekiago atondurik egon bearra dala. Ta giza-gauzai gagozkiela, uste dut Esparta lengo artan orrilloan ba-zegon, au ez zala bere legeetako bakoitza bereziki ona zalako —batzu-batzu oso nabarben, bai ta oitura onen aurkakoak ere baitziran—, batek bakarrik asmatuak izanik, guziak xede batera yotzen zutelako baizik. Eta onelaxe iruditu zitzaidan ere, liburuen yakintzak, argibideak noskikoak besterik ez diranak eta egiztapiderik ez dutenak, beifnik-bein, anitz lagun bereziren iritziez apur-apurka ondu ta geituak izanik, gizon zentzudun batek aurkezten dituen gauzai buruz berez egin ditzaken gogoeta bakanak bezain egi-urbillekoak ez dirala. Bai ta gogoan erabiltzen nun ere, gizon baiño len aurrak, eta gure irritsek eta gure irakasleek luzaroan yaurri bearrak izan geran ezker, askotan elkar-aurkakoak ziranak eta ez batzuek ez bestek beti ohea aolkatzen ez zigutenak, ezin urrana da gure iritziak, yaiotordutik gure adimenaren erabilkuntza izan ba'genu ta onek ez bestek zuzenduak ifioiz izan ez ba'gifiñ bezela izango ziran bezain garbi ta gotorrak izatea.

Egia da ez dakusagula iri bateko etxe guziak lurreratzen ditutela beste era batez aiek berreraikitzeke ta kaleak ederkiago egiteke asmo bakarraz. Baiña ba-dakusagu askok berenak erausten dituteta aiek berriez egiteke, ta askotan artara beartuak dirala etxeak erorbidean daudenean, oiñarriak oso sendoak ez diralako. Erakutsi onen aurrean, si-

ñetsi nun ez zala, egitan, zentzuzkoa izango iritar berezi batek Lege-
 rria eraberritzeko asmoa izatea oiñarrietatik ura osotara aldatuz eta
 eratxitzen zularik, ura berriz zutitzeko; ez ta yakintzaen gaia berriz-
 tzeke ere edo aiek irakasteko eskolaetan agindutako era; baiñan or-
 durarte egiazat artuak nitun iritzi guziaz buruz, ezin egin nuela ezer
 aberik aiek kentzeko lanari ekitea baiño, bein eta betiko, gero aien
 ordez beste obe batzu ipintzeko, ala aiek berak, gogamenaren eifera
 egokitu ezker. Baita siñetsi ere nun, sendoki, bide ontatik nire bizia
 askoz obeki zuzentzea yadetsiko nula, ondope zarren gaiñean eraiki
 ta gaztetan eta egiazkoak ziranentz bein ere azertu ez nitun oiña-
 rrietan soillik ezarriko ba'nintz baiño. Ontan korapillo batzu ikusten
 ba'nitun ere, ez ziran alabaiña ongibide gabekoak; ezta erriari dagoz-
 kien gauza txikienen eraberritzean arkitzen diranakin erkatzeke ere.
 Erri-gorputz aundi auek oso zaillak dira goratzeko lurrera diran ezke-
 ro, bai ta zutik irozteke ere kordoka ari diranean, eta aien erorikoak
 guziz gogorrek dira, bearrez. Gaiñera, aien utsai buruz, baldin ba'di-
 tute —ta aien artean dagon berezitasuna aski dugu batzuek ba-ditutela
 baieztatzeko— erabilkuntzak asko legundu ditu, noski, bai ta zugurtzaz
 ain eragikorki ezin ongitu zitekezan aietako asko eragotzi ala zuzendu
 egin ditu ere, ez-arian; eta, azkenik, yasankorragoak dira geienetan aien
 aldatzea izango litzakena baiño; orrelaxe, mendietan zear doazan erre-
 gebideak, ibiltzearen ibiltzeaz ain lau ta eroso bilakatzen dira ta askoz
 ere obe dugu aiei yarraitzea, arkaitz gaiñean yauzika ta malkortegie-
 tako ondarreraíño yetsiz, bide laburtzeko ekitea baiño.

Au dala ta, ezin onartu ditzaket gizon urduri ta geldi-ezin oriek,
 ez yaiotzak ez ogasunak erri-egitekoen erabiltzera ez deituak baiña
 beti eraberritzeko asmoz ari diranak; eta idazti ontan alako zentzuga-
 bekeririk nigan usnatzeko gauza txikiena dagola uste izango ba'nu,
 damu-damu izango nuke ura argitaratu izana. Neronen bulkoak era-
 berritu ta nirea bakarrik dan lur baten gaiñean eraiki beste asmorik
 ez dut bein ere izan. Nire egintza aski ederresten dudalarik, emen ere-
 qua erakusten ba'dizuet ere, ez diot, ori gora-bera, ura idurikatzeko
 iñori aolkatu nai. Yainkoaren emaitzak ugarikien eta obekien artu
 ditutenak, asmo goratuagoak dituteke, nonbait; baiña bildur naiz au
 batzurentzat ausartegi izango ote dan. Len artutako uste guziez be-
 re burua gabetzeko erabaki utsa ez da edozeiñek yarraitu bear dion
 eredu bat. Ta gizon guzitsuak, eredu au iñola ere ez dagokien bi go-
 go mota auetakoak ditugu, ots: dirana baiño trebeagotzat beren bu-
 rua euki ta, ez beren iritzien urdurikeria geldierazi, ez beren gogoe-
 tak oro eraz zuzentzeko egonarririk aski izan dezaketenak; eta ortik
 dator artutako ezagutza-oiñarriez zalantzan asteko ta guzien bidetik
 alde egiteko bein gogoak eman ezker, ezin iraun dezaketela artezago

yoateko yarraitu bear dion bidexkan, eta beren bizi osoan bidegaldurik egongo dirala; ta gero besteak, irakatsi ditzateken beste batzuk baiño, egiazkoa gezurrezkotik berezkatzeko, gaiezago dirala uste izateko zentzu edo neurririk aski izanik, beste orien iritziai yarraitzeaz naitu bear diranak, beste obe batzu berenez arkitu baiño len.

Eta azken auetako bat izango nintzan ni, nonbait, irakasle bakar bat besterik euki ez ba'nu, edo yakintsuenen aburuen artean edonoiz izan diran goraberek yakin ez ba'niku. Baiñan, ezin amestu litekela ezer ere, naiz ta arrigarriena ta siñesgaitzena izan, pillosopuetako batek esan ez dunik, ikastetxetan ikasirik, eta gero, nire bidaldietan, gurren aurkako gogoetak dituten guziak orregatik ez oiesak ez basak ez dirala, baiñan aintzek guk aiña gogamen edo geiago ba-darabilteela ikusirik; gizon bat bera beraren gogoarekin, aurdanik prantzitarren edo alemaniarren artean azia baldin ba'da, txinatarren edo gizayaleen artean beti izan ba'litz izango zanaz bestelako bilakatzen dala gogoraturik; bai ta gure yantzien egikeraetan ere, orain duela amar urte on izan zaiguna ta beste amar urte baiño lenago, berriz ere, on izango zaiguna, bearbada, gaur nabarmen eta parregarritzat yotzen dugula; ta orrezkero, oiturak eta ereduak eragiten gaitutela geiago egiazko eza-gutzak baiño; eta ala-ere, agertzeko zail samarrak diran egietarako iritzien kopurua balio dun siñesbidea ez dala, egiantzekoago dalako gizon bakar batek aietara yotzea erri oso batek baiño, ezin nun autatu, nire irudiz, gaiñerakoenak baiño aburu obeak zitukcan iñor ere, ta nire burua zuzentzeko nirez lanari ekiteko beartua bezela arkitzen nintzan.

Baiña, bakarrik eta illunbetan ibilli bear dun gizon bat antzo, erabakia artu nun, ain astiro joateko ta gauza guzietan ainbeste zogieraz ari izateko ta, gutxi aurreratzen ba'nintzan ere, erortzetik ongi begiratu al izateko, beñik-bein. Eta ez nun izan ere, gogamenak aiek sarrerazi gabe aspaldian nire siñestean lerratu zitezkean usteetako bat ere astantzen asi, ekiten nion lanaren asmoa atontzean aldirik aski eman baiño lenago, nire gogoa gai izango litzaken gauza guzien eza-gutzara iristeko egiazko arauaren billa nenbillalarik.

Gaszteago nintzala, apur bat ikasia nun pillosopiaren zatien artean logika ta matematikaen artean geometeren analisis ta aljebra, iru antzebide edo yakintza nire asmoari zerbait lagun egin bear ziotenak, iduriz. Aztertu nitunean, ordea, oartu nintzan logikari buruz bere si-logismuak eta bere irakaspn geienak gauzago dirala dakizkigun gauzak besteai azaltzeko, edo ta Luli'ren antzebidea bezela, ez dakizkigunai buruz zentzugabeki mintzatzeko, aiek ikasteko baiño. Ta, egitan, arau txit on eta egiazko asko ba'ditu ere, ba-dira, ala-ere, ainbeste kaltetsu ta gaiñezko aiekin naspilduak, aiek berezkatzea oraindik landu gabe dagon aitzurdifinezko arri mokorretik Diana bat edo Minerva bat

ateratzea bezain zailtsua dela. Gero, antziñakoen analisi ta oraintsukoen aljebrari buruz, erabilkuntza batentzat ere ez diruditen gai be-rezi-bereziez baizik ari ez diranaz bestale, lenbizikoa irudia gogoraz-tera ain ertsatua dago ta ezin erabil dezake adimena, irudimena as-ko nekatu gabe; ta azkenekoan, ainbeste malgotu oi da alako arauen eta alako xakien pean eta, gogoa eragozten dun antze nastu ta illun bat bilakatu da ura lantzen ari dan yakintza baten ordean. Guzi ori zala ta iruditu zitzaidan beste ikasbide bat billatu bear zala, iru orien gaiñak elkartuz, aien utsak baztertu litzakena. Ta legeen ugaritasunak sarritan txarbideai zuribide ematen dien bezela, Legerria askoz obe-kiago yaurria dugula, gutxi baiña zeatz-zeatz beteak diranean; orrela ere, logikak dauzkan arau ugarien ordean, uste izan nun asko izango nitula urrengo laurok bein aiek betetzeka ez usteko erabiki sendo ta iraukorra baldin artzen ba'nun.

Lenengoa zan bein ere ezer egiatzat ez artzea, alakoa dala zearren yakin ez ba'nezan; ots, urdurikeri ta gibel-asmotik nire burua arduraz begiratzea, ta nire iritzieta, zalantzan yartzeko biderik ez ematerai-ño ko argi ta garbi gogora agertuko zitzaidana besterik ez artzea.

Bigarren, aztertuko nitun korapilloetako bakoitza al bezainbat ataletan eta aiek obeki askatzeko bear ainbestetan zatitzea.

Irugarrena, nire gogoetak eraz zuzentzea, gauza bakunen eta ezau-terrezenetatik asi ta, apur-apurka, mailka, goratuz yoateko osotuenen ezagutzaraiño, bai ta berenez elkarren ondozka ez dioazanen artean ere era bat balizkatuz.

Eta azkenekoa, ezer ez uzteaz ziur ez egoteraiño ko zenbatze osoak eta berrikuspen beteak egitea guzietan.

Beren argibide gaitzenetara iristeko geometrilariiek erabilli oi di- duten arrazoi txit bakun eta errezezko zergada luze oriek zirala bide, gizonak ezagun ditzaken gauza guziek, era berean, elkarri yarraitzen diotela iruditu zitzaidan, eta egiazkoa ura ez dana alakotzat artzetik begiratuaz, ta batzu beste batzuetatik ateratzeko bear dan eraz gorde ta beste gabe, ezin ditekela bat ere izan, oso urrun naiz oso ezkuta- turik ba'dago ere, iritxi ta idoro ez dezakena. Ta ez nun neke aundi- rik artu zeñetatik asi bear nun billatzeko, bakunen eta ezauterreze- netatik zala bai bainekin; eta orain arte yakintzaetan egia billatu duten guzien artean matematikariiek bakarrik zenbait argibide, ots, zenbait izpide ziur eta agiri arkitu al izan ditutela gogoan nerabillala, aiek aztertu dituten aietatik beretatik asi bear zalako ezbaian ez nengon, ortatik nire gogoa egiez bazkatu ta gezurrezko arrazoiez ez naiko- tzero oitu-eraztea beste onurarik atera uste ez ba'nun ere. Baiñan ori gora-bera, ez nun matematikak oi deritzaten yakintza berezi gu- ziak ikasteko asmoa artu, ta aien gaiak bestelakoak diran arren,

ala-ere, alako gaietan elkargo edo ein bereziak baizik aintzat ez arztean guziak bat datozela ikusirik, uste izan nun obe nula ein oriek era bat bakarrik aztertzea, aien ezagutza niri errezago egiteko gauza ziran gaietan baizik aiek balizkatzen ez nitula, bai ta aietara iñola ere menpetzen ez nitula egoki litzazkikeoten beste guziaz aiek gero ainbat obeki egokitu al izateko. Geroago, oartu nintzan aiek ezagutzeko, batzutan bakoitzari bereziki begi eman, eta beste batzutan zenbait elkarrekin gogoan euki edo artu bear izango nitula, ta oldoztu egin nun, aiek obekiago bereziki gogotan artzeko, lerroka balizkatu bear nitula, ez bainun arkitzen ezer bakunagorik eta nire idurimenari ta zentzumenari argiroago agerrerazi nizaiekeanik; baiñan elkarrekin gogoan euki edo artzeko, zenbait xakiren bidez, al bezain laburrak, azaldu bear nitula; eta bide ontatik, geometriazko analisisian eta aljebran dagon onena artu, bataren utsak oro, bestearen bidez zuzentzen nitula (2).

Eta, egiaz, ba'dut bekoki esateko autatu nitun arau gutxien betetze zeatzak yakintza bi oriek yotzen dituten arlo guziak nasi-berezteko ainbat erreztasun eman zidala, ta aiek aztertzeke igaro nitun bizpairu illabetetan, bakunen eta erabatekoenetatik asirik, eta arkitzen nun egia bakoitza gero beste batzu arkitzeko arau bat izanik, lenago oso zailtzat yo nitun korapillo batzu askatu bakarrik ez-baiña, azkenean, ez nekizkinetan ere zein bidetatik eta noraiño askatu nitzaiken erabaki nezakeala iruditu zitzaidan ere. Ontan ez nauzute, agian, oso arrotzat artuko, baldin gogotan artzen ba-duzute, gauza bakoitzean egia bat baizik ez izanik, ura arkitzen dunak artzaz yakin diteken guzia ba-dakila; ta, adibidez, arimetika yakin eta, aren arauai yarra, kopurutu egiten dun aur batek, ziurtzat euki dezake idoro dula, aztertzen ari zan kopuruari buruz, giza-gogoak idoro dezaken guzia; gero ta gero ere, egiazko erari yarraitzen eta billatuaren gorahera guziak zeatz zenbatzen irakasten dun ikasbideak, ba-du arimetika-arauai egiztabide ematen dien guzia. Baiñan ikasbide ontan poz geien ematen zidana auxe zan; arekin ziur nengola nire gogamena guzian neranbillela, bete-betea ez ba'zan ere, al nun obekienik, beifiek-bein. Ta, bestalde, artan ari nintzalarik, nire gogoak, goxo-goxo, gauzak argiago ta garbiago aditzera oitutzen zala oartzen nun, eta iñongo gai bereziri ura lotu izan ez niola, banun itxarobide beste yakintzaetako korapilloetan ura erabilli al izateko, aljebrakoai egin nien bezainbateko onuraz. Ori gorahera, ez nintzan ausartzen agertzen ziran guziak berberean aztertzer, orixe, ba, ikasbideak agintzen zun eraren aurkakoa izango zan; baiña yakintzaen oiñarriak, guziak pillosopiatik artuak izan bear zirala oarturik, eta ontan agiri zanik oraiño

(2) Descartes'ek geometria analitika asmatu aun.

arkitzen ez nularik, uste izan nun, lenengo ta bein, mota ortako batzu yartzeko alegiñak egin bear nitula, ta au munduko gauza garrantzi-tsuenata ta urdurikeri ta atze-asmoari bildur geien izan bear duguna dalarik, uste izan ere nun ez niola lanari ekin bear ordun nun ogei ta iru urteko adina baiño umoago batera eldu ta nire burua atontzen aldi asko eman arte, aldi ura baiño lenago artuak nitun iritzi gaiztoak oro nire gogotik idokiz, nire gogoetarako gai izango nitun oar-ikaspen bereziak bilduz, ta, azkenik, erabaki nun ikasbideari beti ekiñaz, nire goñoan ura obeki sendotzeko.

IRUGARREN ZATIA

Azkenez, egotez gauden bizitegia bir-eraikitzen asteko, ura lurreratzea ta etxegintza-gai ta etxegille biltzea edo etxegintzan norberak ekin eta, ortaz gafiñera, etxe berriaren irudia arretaz marraztua izatea naikoa ez dan bezela, lanak dirauken aldian eroso ostatuak izateko beste bizitegi bat arkitu bear dugulako; orrela ere, nire egintzaetan ezmezean ez gelditzeko, gogamenak nire iritziatan orrela izatera beartzen niñun artean, eta ordudanik al nezan zorionekoenik bizitzetik ez uzteko, bein-beiñeko zillegi-lege bat eratu nun niretzat, yakin erazi nai dizkizuedan iru edo lau esakunetan baizik etzaten ez zana.

Lenbizikoa, nire erriko lege ta oiturai men egitea zan, Yainkoaren eskarrez, aurdanik irakatsia izan naizan yaurespideari iraupe-nez atxikitzen niola, ta gafiñerako guzian, bizi-laguntzat eukiko nitu-netako zugurrenek beren oikuntzan onarturiko aburu neur-tuen eta geiegikeritik aldendu- enen arauz nire burua yaurtzen nula, Ordudanik neronenak ezertan ez artzen asia nintzalarik, guziak berriro azterkatu nai bainitun, ziur nengon ezin egin nezakeala ezer oberik burudunenai yarraitzea baiño. Ta Persi'tarren artean gure artean bezain burudunak, agian, ba-diranarren, bizi-laguntzat eukiko nitu-nakin erara egotea onurakorrena zala iruditzen zitzaidan; eta aien egizko aburuak zeintzu diran yakiteko ziotenari baiño geiago zegite-nari begiratu bear niola, gure oituraen okertasuna dala ta, siñesten dutena esan nai dutenak gutxi diralako bakarrik ez-baiña, askok aiek berek ez dakitelako ere; gauza bat siñesten dugun gogamen-egintza, siñesten dugula ba-dazaugun beste artzaz bestelakoa dalarik, sarritan baitugu bata bestea gabe. Ta, berdinzki onartutako iritzi batzuren artean, neur-tuenak baiño ez nitun autatzen, bai beti ekitaldian eroso-enak eta obeak, noski, diralako, edozein geiegikeri gaiz-

toa oi baitugu, bai uts egin ezkeroko egizko bidetik gutxiago alde egiteko ere, buruetako bat autaturik, bestea ba'litz yarraitu bear izan niona. Ta norberaren eskukotasunaren zerbait besterendu egiten dan edozein agintza geikeritzat yotzen nun bereziki. Ez nitun gaitzesten asmo onen bat dugunean, bai ta gizartearen segurantzarako, orobateko asmoetan ere, gogo aulen zuzikakeria ongitzeko irautera bear-tzen gaituten eskain-itzak edo itunak egitea uzten duten legeak, ez; baiña, beti ein batean zegon gauzarik ez bainekusan gizartean, eta dagokidanari buruz, nire irizpidea geroago ta obeagotzea ta ez ura gaiztoagotzea itxaroten nun ezkeroko, zentzuaren aurkako uts aundia egiten nula uste izango nukean, baldin ordukotz zer-edo-zer onartu ta beste gabez, geroago ere ura ontzat eukitzera beartu ba'nintz, ura dagoneko orrelakorik ez zala edo nik geroztik orrelakotzat ar-tzen ez nula.

Nire bigarren esakuna auxe duzute: nire egintzaetan alik gotorre-na ta bipillena izatea, ta aburu ezbaikoenetan ziur-ziurrak bai'liran bezain iraukorki yarraitzea aietara erabaki ezkeroko, ontan oianen batean bidea galdu duten bidaztien antzera ari nintzalarik; auek, ba, alde batetik eta bestetik itzulika alderrai ibilli, ta ara gutxiago ere, leku batean ekuratu ez-baiña toki baterantz alik artezenik beti ibilli bear dute, arrazoi ariñak gora-bera zuzenbidea aldatzen ez dutela, nai ta asieran, alabearrez baizik, bide ori autatu ez ba'dute, apika; orre-laxe, ba, yoan nai duten araxe irixten ez ba'dira ere, azkenik, oian erdian baiño obekiago, noski, izango diran non-edo-nora yoko dute, beñik-bein. Eta, onela, bizitzako egintzak askotan luzapenik yasaten ez dutelarik, egi-egia da, aburu ziñezkoenak ezagutu ezin ditugunean, egi-antzekoenai yarraitu bear diegula; ta batzuetan bestetan baiño egi-antz geiago oartu ez ba'dezakegu ere, batzu-edo-batzutara yo bear dugu ta gero, egiteari dagozkion aldetik, ez ezbaikotzat aiek artu, oso egiazko ta ziñezkotzat baizik, aietara yo-erazi gaitun arrazoia alakoa dalako. Ta, ordutik, orixe nun aski nire burua begiratzeko gero gaiztotzat yotzen dituten gauzak onak bezela egitera eramanak diran iraupen gabeko gogo aul eta ezmez orien barneak dardarizatu oi di-tuten garbai ta zimiko guzietatik.

Nire irugarren esakuna auxe izan zan: beti ere nire burua ga-raitzen ari izatea zoria baiño len, ta nire gurariak besteratzea mun-duko era baiño len, eta geronen gogoetak besterik geure menpean ez dugula sinestera nire burua oitutzeta, maizenik. Orrela ezkeroko, kan-poko zaizkigun gauzai dagokionari buruz al izan dugun obekienik ari izan ezkeroko, ondore on egiteko peitzen zaiguna ezin-eziña dugu. Ta au soillik naikoa iruditzen zitzaidan iritxiko ez nun ezer ere etor-kizunean nai izatetik alde egiteko ta orrela pozik egoteko: gure nai-

menak, adimenak, nola-edo-ala, eginkizun ager-erazten duna besterik nai izatera berez erabakitzen ez dularik, argia da gugandik kanpoan diran on guziak alaber gure al izatetik urrutikotzat artzen ba'ditugu, ez dugula atsekaberik izango gure yaiotzari zor zaizkiola diruditenak ez eukitzeagatik, gure obenik gabez aietaz gabetuak izan gaitezenean, Txina naiz Mexiko'ko yaurerrien yabe ez izateagatik ez dugun bezela; ta esaten dutenez, bearra onindar biurtuta, ez dugu osasuntsu egotea naiago izango eri gaudelarik, edo yarei egotea morroillo pean gaudelarik, arribizia bezain ez-ustelkorra litzaken-gaiezko gorputzak, naiz txoriak antzo egaldatzeko egoak eukitzea orain nai duguna baiño. Aitortzen dut, ordea, ekitaldi luzeak eta gogarte berriztuak bearrak dirala gauza guziak ikusgune ontatik begiratzen oitutzeko; ta aspal-dian zoriaren nagusitzatik beren burua atera ta, nekeak eta txirotasuna gora-bera, yainkoakin berakin zoriontasunean norgeiagoka ari izan al izan zuten pillosopu aien isil-ezagutza ontan, beregainki, zetzala uste dut. Izaerak erabakitako mugarriai tai gabe begi ematen ari ziralarik, beren gogamenak besterik beren menpean ez zutela ain bete-betean uste zuten eta, au bakarrik aski zitzaien beste gauza batzuei maitazarrerik izan zezaieten eragozteko ta gogoeta oriek ain muga gabe erabiltzen zuten eta, beste gizonetako iñor ere baiño aberatsago ta altsuago ta egiñago ta zorionekoagotzat beren burua yotzeko alako arrazoia ba-zuten ontan; aiek, ba, pillosopia au ez dutelarik, ezin dute, izaerak eta zoriak ongi baiño obeki artu ba'ditute ere, pillosopu aien antzera, nai duten guziaz bein ere erabaki.

Buruenik, zillegi-lege onen ondoretzat, gizonek bizitza ontan dituten lanbide bereziai begi ematea gogoratu zitzaidan, onena autatzera yotzeko. Ta iñorenai buruz ezer esan nai ez dudala, arkitzen nintzan artantxe yarraitzea baiño oberik ezin egin nezakeala uste izan nun; esan nai baita, nire bizitza osoa nire gogamena lantzen ematea ta egia-ren ezagutzan al bezainbat aurreratzea artua nun ikasbideari yarraituz. Ikasbide ortaz baliatzen asi nintzanetik ain atsegin okitua izan nun eta ez nun uste bizitza ontan gozoago ta garbiagorik artu zitekeanik. Eta egunoro aski garrantzitsu ta beste gizonentzat, maizenik, ez-ezagunak iruditzen zitzaizkidan zenbait egia ager-erazten nitularik, aren bidea artzen nun atsegiñak gogoia ainbeste betetzen zidan eta gaiñerako guzia orobateko zitzaidan. Orren gain, lenagoko iru esakunak, nire burua ikastun egiteko nun asmoan baizik ez zuten beren oiñarria ezartzen; Yainkoak gizon bakoitzari egiazkoa gezurrezkoetik berezkatzeko argiren bat eman zion ezkeri, ezin nezakealako siñetsi iñoren iritziez naikotu bearko nintzanik, alditxo batez ere, mugonez aiek aztertzeko neronen iritzia erabiltzea erabaki ez ba'nu; ta ezin nezakean nire burua kezkatik yarei egin aiei yarraitzean, beste obe

batzu, baldin ba'ziran, aiek arkitzeko muga onik ez galtzea itxaron ez ba'nu; ta, azkenik, ez nukean nire gurariak mugatzen eta pozik egoten yakingo, al nitzaken ezagutza guzieren yabetza sendotuaz batera, nire al izatean izango ziran egiazko on guziak era beretik irabaztea ere uste nun bide bati yarraitu ez ba'nintzaio; gure naimenak zer-baiti yarraia ala iges egitera erabakitzen ez dula, adimenak ona ala gaiztoa bezela darakuskionez baizik, aski dugu ongi eriztea ongi egiteko ta al diteken obekienik eriztea, al diteken obekienik egiteko ere; ots, onbide guziez ta aiekin yadetsi ditekezan beste on guziez yabetzeko; eta ori orrela dala ziur gaudenean, pozik egon bear.

Esakun auek nigan sendotu ta, nire sineslean beti lenbizikoak izan diran sineskintza-egiakin batera, berezian ipiñi nitun ezker, ari ninduzun asi al nula naierara nire gaiñerako iritzi guziak bazterka ezartzen. Eta gogoeta guziok ausnartu nitun gelan sarturik luzarago egoteaz baiño obeki, gizonakin elekatzeaz yo-mugara eltzea uste nun ezker, bideari ekin nion negua osoro bukatu gabe. Ta urrengo bederatzi urteetan, yo ara yo onara, gizartean ibilli besterik ez nun egin, an ematen diran antzerki guzietan antzezleri baiñoago gaiñeko izateko alegiña egiñaz. Eta edozein gaitan ura ala-olako egin lezaken eta uts egiteko bide eman lezaiguen artzaz gogoeta egiñaz, lenago ziri-zara sartu zitezkean okerrak oro idoki nitun nire gogotik. Eta ez nien ortan sinesgogorrai antzik artzen, ezbaiean egoteagatik beste gabe, ezbaiean daudenak eta beti kekomekoarena egiten dutenak, ez; aitzitik, egiatan sendo egoteko beste asmorik ez nun, lur ariña ta ondarra alde eragiñaz, arkaitzera naiz buztinera yotzeko. Ta au, ene gardiz, aski ongi burutzen nun; ainbesterañio ta, azterkatzen nitun esakizunen gezurra edo ezbaitasuna idoro naiez, ez uste motelen bidez, agerbide argi ta ziurrez baizik, ez nun bat ere arkitzen, artatik ondore aski agiriren bat ez ateratzeraiñoko ezbaikoa zanik, ezer ziurrik ez zeukalakoa baizik ez ba'zan ere. Ta etxe zar bat lurreratzean, berri bat eraikitzeke gauza diran gaiak gorde oi diran bezela, orrela ere oiñarri gabetzat yotzen nitun nire usteak oro ondatzean, gero beste ziurrago batzu sortzeko gauza izan zaizkidan oartzereziak eta anitz ikasketa egiten nitun. Eta gaiñera, enetzat erabakia nun bideari ekiten niardun; geienetan arauen eraz nire gogoeta guziak zuzentzeko arreata nunaz bestalde, noizean-bein zenbait ordu ematen bai-nitun aiei ekiten, matematika-korapilloetan, batez ere, matematikoen idekotsu egin nitzakean beste batzutan, aski sendoak iduritzen ez zitzaizkidan beste yakintzaen oiñarrietatik aiek askatuz; guzi au, liburu ontan azaltzen diran yardun batzutan, ikusi diteke (1). Eta onela,

(1) "Dioptrique", "Météores" eta "Géométrie", itzaldi onekin batera argitaratu ziranak.

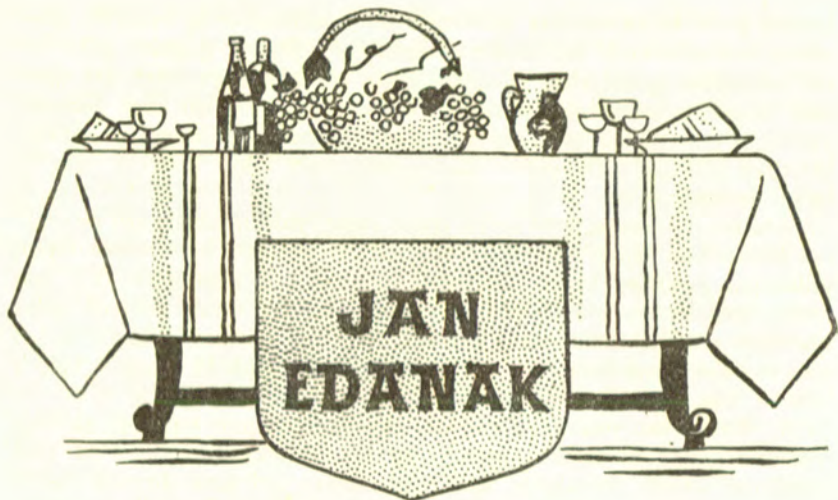
bizitza goxo ta bakun bat igarotzea beste lanbiderik ez eukirik, atsegiñak txarbideetatik berezkatzeko asmotan ibilli ta, gogaitu gabe beren astialdiaz gozatzeko, zillegiak diran yostaketa guzietan ari diranak bezela, iduriz, bizi nintzala, beti ere ba-nenbillan nire asmoari yarraituz eta egiaren ezagutzarako onura ateratzen nula, geiago, apika, liburuak irakurri naiz gizon ikasiengana maiz bildu besterik egin ez ba'nu baiño.

Ala ere, bederatzi urte oriek igaro ziran, yakitunak izkatu oi dituten korapilloai buruz erabakirik artu izan gabe, eta arruntekoa baiño pillosopia ziurrago baten oiñarriak billatzen asi izan gabe. Ta, ene ustez, xedean yo gabe artarako asmotan ibilli diran zenbait gogo bikaiñen eredia, artan ainbeste korapillo zegola irudi-erazten zidan eta, ez nun, bear-bada, ari ain laster ekiteko bekoki izango, baldin burutu izan nulako zurrumurru batzu banatzen ari zirala ikusi ez ba'nu. Ezin esan nezake aburu ori agertzeko zuten izpidea; ta nire itzaldien bidez zerbaitez lagundu ba'dut artara, izan bide da nire ezyakitea aitortu dudalako, apur bat ikasten ari izan diranak baiño bakuntasun geiagorekin, bai ta, bear-bada ere, besteek ziurtzat yotzen dituten gauza askotan ezmezean ibiltzeko nitun arrazoiak ezagutarazi ditudalako, baiñan ez edozelako irakaskintzaz illarraindu naizelako. Baiña, naizenaz bestelakotzat ar nazaten ez nai izateko biotz aski ona daukadan ezkerero, ari ninduzun bear nula, nondik edo andik, ematen zidaten izen onaren aintzako nire burua egin; ta duela zortzi urte, egin-egiñean, gurari orrek ezagunak izan nintzakean leku guzietatik ni urrutiratzea erabakierazi zidan, eta emen baztertzea (2), gudaren iraute luzeak sortarazitako aginduak, eukitzen diran gudarozteak, gizonak segurantzta geiagorekin bakearen ekoizpenez gozatu ditezan baik zik gauza ez dirala diruditen erri ontan. Eta emen, iñoren egitekoai yakingura baiño berarenai buruz arduratsuago dan erri aundi, oso langin baten gizataldearen erdian, eremu urrutiñean bezain bakar eta bazterturik bizi izan al izan dut, beste iriburu ikuskatuago batzutan dauden ongundetako bat ere gabe ez nintzalarik.

(Jarraitzeko)

(2) Holanda'n.

Eztai-aurpegi alaiak daduzkate egun auetan Gipuzkoa'ko Moko-fiñen Elkartekoak. Donostia'ko Udalak berai etxetxo bat uztea erabaki bait-du.

Etxe au Irutasun Enparantza-inguruan arkitzen da. Obeto esateko, Enparantzaren ezker-aldeko ertz-gañean. Antziñan egaztien iltokia, mataderia, izan zan, baña aspaldian utsa zegoan.

Jakiña, orain eraberritu ta dotoretu egin bearko da, baña, dana dala, pozik egon litezke, dauden bezala, Gipuzkoa'ko Moko-fiñak. Batez ere tokia, beren eginkizunetarako —sukalde-lanak, billerak, itzaldiak, txapelketak eta abar— txit egokia bait-da.

—oOo—

Azken-aldi ontan jan-edan-gaiaz idatzi dan libururik ernagarriena, Paris'ko otsaundiko sukaldari Raymond Oliver'en *La Gastronomie à travers le monde* deritzaiona da, iñolaz ere.

Mundu guziko jaki-prestaera berezi garaienen bilduma bat da, Baña, egia esan, Euskaljerri'koetatik bat bakarra dakar, bakallaoa Bizkai-erara.

Bere itzaurrean, lurbira osoko erriak, bakoitzaren sukalkintza-malla kontuan edukirik lau sailletan bereixten dira.

Frantzia ta Txina bakarrik datoz lenengoan; bigarreanean, orobat,

Italia, España ta Mejiko; irugarrenean, berriz, Suiza, Alemania. Ipar-Amerika ta abar, eta laugarrenean, au da, azkenengoan, Inghlaterra ta beste guziak.

—oOo—

Txina'ko sukaldea aitatu degun ezkeru, eman dezagun, oraindik orain iru gipuzkoar adiskidei Madrid'en gertatutako pasaizo baten berri.

Valverde-kaleko restaurante-txino batera joan ziran gau batean afaltzera, ta eskatu zituzten, batek, mazarro-egal-zopa; beste biak, ollo-zopa kañabera-koipearekin, eta irurak, gañera, xabaloa Tonkin-erara.

Batek, gutxi bederik, zerbait jan zuan, baña beste biak... ogia besterik ez. Ori bai, ogia ugari.

Biaramonean, Valverde-kaleko bertako trabena ezagun batera joan ziran bazkaltzera ta, bezperako gosez kitatzeko, otordu au egin zuten: zizkamizka otzak eta beroak, eltzekoa, bakallaoa, arkumea txilindron-erara ta *arroz con leche*.

Oraindik bizi dira irurak, eta *matxurarik* gabe gañera...

—oOo—

Urre-gorri xar bat balitz bezala gordetzen degu, Jose María Sa-trustegi jaunak Euskaltzaindian sarrera ofizialki egin zuan eguneko oroiengarri bat. Kartoitxo apain bat da, ta dio:

Baskaria

Ollosalda.
Amurraina urdazpikoarekin.
Aretxekia baratze belarrekin.
Ollaskoa onyoekin.
Entsalada.

Desertak

Bizkotxa
ta
Karroin opila.

Arnoak

Xuri ta gorria.
Champagna.
Edariak.
Kafea.

Luzaide'n, 1963: Buruilak 15.

Azkenengo zenbakian berri eman genduan bezala, Donostia'ko irailleko jan-edan-txapelketa batean, Jose Ugartemendia, Villabona'ko *Beazana* deritzaion Elkartekoa, garaille gelditu zan.

Berez bear Villabona'koa, esaera zarrak dionez...

Egia esan, etzan nolanaikoa izan Ugartemendia'k txapelketa artarako gertu zigun *Egaluzea Otsabi-erara* izeneko jakia.

Onatx bere *errezeta*:

Kazuela batean, eta olio baratzurietan, erdi-gorritzen da egaluzezati eder-fresko bat, Bereala, botatzen zaizka ardo zuri garratz-xamar pittin bat eta tipula ta piper berde ugari, ta egosten da guzia.

Orobat, beste kazuela batean egosten dira ibai-amar batzuek, salda garbi, tomate-zati ta piper gorri min eta beltz piska batekin eta, guzia ondo zukutu ta iragazki batez pasa ondoren, gertutzen da salta lodi-samar bat.

Azkenik, ateratzen da egaluzea eretillu batera ta botatzen zaio gañetik saltsa, apaindurik, maira eraman baño len, ibai-amar, ogizati prejitu ta onto edo txanpiñoi batzuekin.

—oOo—

Lengo udazkenean Donostia'ko kaian jatetxe berri-berri bat idiki zan. Bertan, mota guzietako itxas-arrai ta garauak, batez ere, serbitzatzen dira. Guziak, Donostia'ko antziñako era jatorrera gertuak.

Gañera, dotorea da ta txukun-garbia. Baliteke, ordea, aukeran txikitxoia izatea, baña, tira, aziko da noski, baldin jendeak bertarako orain arte bezalako joerarekin jarraitzen badu beintzat.

—oOo—

Orain egun batzuek papertxo zar bat erori zan gure eskuetan. Gutxienez, irurogei urte izango zituan, eta bertan Gipuzkoa'ko lengo mendeko Anaitasun baten erabaki batzuek ezartzen ziran.

Erabaki aietako batek zion:

“Sozio guziak beartuak daude Anaitasun'eko billeretara etortzea ta, baldin bat edo batek utsegiten badu, aterako da ta edango da bere kontura botilla-ardo bat”.

—oOo—

Ondoren ezartzen degun izkirimiria, orain irurogei ta bi urte, donostiar *humorista* jatorra izan zan Bitoriano Iraola'k *Ibaizabal* aldizkarian argitaratutakoa da.

- Martín: mundu ontan zorionekoa izateko, aski dituk iru gauza.
- Zer da lenengoa?
- Belarra, piparako.
- Bigarrena?
- Pattarra.
- Eta irugarrena?
- Beste pattarra piska bat.

—oOo—

Bein batez, eta *interview* batean, idazle ta moko-fiñ gain-gañekoa dan Jose Pla'ri, ea zein zan beretzat jakirik onena, galdegin zioten. Ta erantzun zuan:

—Zozo erria, Borgoña'ko urte on bateko ardoarekin.

—oOo—

Frantzesen eta alemanen arteko 1870'garren urteko gerra oraindik bukatu gabea zan.

Egun batean, Sedan-inguruko kafetxe batera eldu zan Bismarck, esanaz bere lagunei:

—Ea ementxe kafe on bat artzen degun.

Ta, barrura sartu zanean, galdegin zion etxeakoandeari:

—Txikoriarik ba'aldadukazu?

—Bai, jauna.

—Ekar zazu dadukazun guzia, nik ongi baño obeto pagatuko dizut-eta.

Ekarri zuean etxeakoandreak pilla eder bat, galdegin zion berriro Bismarck'ek:

—Geiago gelditzen alzaizu?

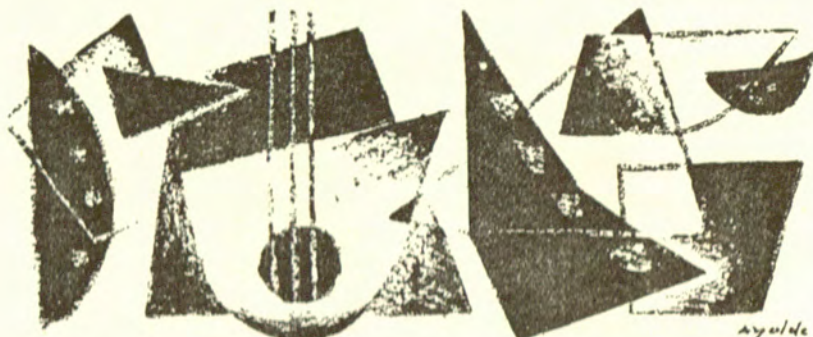
—Ez, jauna, ez.

—Orduan ekar zazu orain guzientzat kafe bero-beroa.

—oOo—

“Baldin ardoak gaitzik egiten badu, ura daramakialako da”. Sevilla'n entzundako ateraldia.

A. A.

naas - maas

SHAKESPEARE-n 400 urteurrena

Gilen Shakespeare-n urteurrena aurten aundizki ospatzen ari da, Britania-n eta mundu guztian bere obra ereduak jokatzaz izkuntza askotan. Euskerarat ongi itzulia badugu —*Macbeth*—, Altzaga-k *Irritza* izenarekin izkiriatur. HAMLET ere irakurri nai izan dugu euskal itzulpen batean, baina damurik ezin dugu osorik bururatu.

Kritikoez beti segitzen dute idazlari handiaren nortasun-illunbeak argitu naiez. Baina *TIMES* igandekariaren *Mortimer* kritikoz zorrotzak dionez, ez du itxurik ere MARLOWE-ren izkiribuak, Shakespeare-ekin naastekatzen, luzazago egotea. MARLOWE izkiriartzaila-ren obrak BEN JONSON bateri urbiltzen omen dira geiago, SHAKESPEARE-ri baiño, Giza-yiteak eta griñak pintatzen, askoz nagusiago agertzen da hau, bere drama izigarrietan.

* * *

APEZPIKU berria Donostian

Donosti-diozesako apezpiku berria den BEREZIARTUA Laurentz jaun txit agurgarriari, lerro hoketarik ongi etorri apal bat egiteko ausartatzen gara. Bidenabar esango ere dugu Euskaltzaindi-ko jaun batzuk egon zaizkiola joan den egun batez ikusten, Akademiaren izenean agur gitea.

Berdin egin die euskalzain jaunek bisita bana Iruñeko eta Biloko artxapezpiku eta apezpikuari, erabakia artua zen ezkeroztik bost apezpikuendako. Deneri jakin arazi zaie bidenabar, Euskaltzaindiaren egirbidea gure izkuntzari buruz, herrietako elizkizuneeri datxikona aantzi gabe.

Donostiako apezpikuak, euskal Akademiaren naiak jakin ere baiño leenago, erakusterat eman ditu euskararenganako dituen atxikimendu eta maitasuna. Oi ez den bezala, Donostian bertan, orai arte-raiño egin itzaldi eta predikuetan, ez du gure izkuntza baztertu.

Eta geiago dena, Donostia bezalako hiri erdi-erdaldun batean, leen-Jaunartze-elizkizunetan euskara ere erabili dadin erabaki du; aur euskaldun bat txoilik aur-saillean sartzen den ber.

Parrokietan soillik egin behar omen dira leen-Jaunartze hauek, pralle eta seroren Ikastegietan egin ordez. Euskara maite dutenendako erabaki bozkariotsua hau, bein ere ikusi ez dena; eta beste kristauendako berdin, Parrokia baita kristauen egiazko biltoki nagusia. Naiz zenbait errientsa eta guraso minbera mindu; Jaunartze berezi pollit haiek ezdirelakotz gisa berean egin aalko.

* * *

Euskal aldizkariak

Aldizkari parrasta bat agertzen da euskaraz, baiño guk hemen txoilik nabarienak aipatuko ditugu edo ixilduenak; barka bezagutela bestelakoek oraikoan.

NAFARROA-n, Baztan-ARIZKUN-go *Elkartasuna* deitu ppera; erdaraz eta euskaraz iya erdi bana; herri hortako erretoreak eginarazia euskara garbi eta natural batean.

LUZAIDE-n, izen berakin agertzen da lauzpabost orrietako ppera; baxenabartar euskara kilikagarrian dena kasik, ango apezek egina Ameriketako errikosemeri zuzendua; ateratzen ere dute urtero paretarako Almanaka-urtekaria; zinez ederra, apaingarriekin eta bertsuekin; nai duenak, *izkiria dezake Satrustegui* jaunari. Valcarlos-Navarra.

Iruñen A. Murietak argitaratzen du *Umeen-deia* orria, aurrek berek egina euskaraz; orai asi da batxiller-euskaldunen *Orri-berri* batekin; laguntza geiago behar luke dezaketenen-gandik.

Baionan HERRIA astekari zaharra agertzen da, hemen gutiegi ezaguna; altabada, euskara errotik ikasteko eta berriak jakiteko, ezta bide obeagorik. Eta hemen Donostian eta Iruñen dugu Z. ARGIA astekaria, gero eta mamitsu-ago eldu dena; egunetik egunera obeki-

tzen ari da; artikulo guztiak eztira berdin, baina bat edo beste aipagarri, aldi bakotx.

Guri geien atsegin zaizkigunak *Sanmartin* gure lankidearenak dira, Suizara eta, egin bidaietako bere azalpen argi eta burutsuak; azala biguna dute eta mamia eta zentzua ere; halako gutti. Beste batzuk ere ohargarri dira, *Sabiaga*, *Okordio*, *Bidaniako*, *Arteche*, eta *Saizarbitoria* kirolari-interviewak egiten dituen aiantzu gabe. Besteak oraindik, irakurtzen dira patxadan, *Satrustegui*, *Ayerbe*, *Eletari*, *Basarri* eta beste; geienek hartzen baititugu euskal paperak *denbora pasa* eta bide batez plazer egiteko; eta ez burua austeko eta nekatzeko, batzuk uste duten bezala.

Z. ARGIA-ren leen orrialdeko izenburuak eta titularak egiten dituenak ere badu borondate, noizbeinka "*Bularrean eritu zuten*" edo "*bakunatsen*" edo halakoak, ixurtzen ba zaizkio ere. Baina ez gaitzeen sobera kexa, bestela botako dizkigu sudurretara euskal-itzulzaileak "*burukuntza*", "*gotzaidetza*" edo "*arpidetza*" edo halako leunkeriak.

Mamia eta funtsa direla leenik artikulo batean ezta zer duda, baina gaia ondo ausnartu ondotik segur, eta euskararen itxura galdu gabe. Horretarako, daudezin euskal paperak irakurri behar.

Nekazari artikuloak behar lirakela Z. ARGIA-n uste dugu (HERRIA-tik kopiatuz, batasunaren karietarat), ezen Donostiako asteakariak geien eskas duena hori da eta errietako berriak. Erritar eta baserritarrek uzten ba digute euskara, *elite* edo intelektual batzuk ezdute izkuntza birpiztuko segur; Txekoslovakian preseski aldrebec gertatu zen; erri xeheak gorde zuen eta usatu izkuntza beti, intelektualak alemanez bakarrik mintzo zirenean. Nai ta nai ez errietako berriak sar arazi beraz; HERRIA-n gisan sobera elizako berri sartu gabe, nai bada; hortako aldizkari bereziak baiditugu.

Gu zaharrek euskara lerdena maiteago, Kaskagorrek izaki eta, biurrikeri batzu ezin buruan sar. Geldi gaitzeen bada, Barandiaran-en Folklore-ipuina eta ixtoriekin, edo *Joamixio* bezalako nobelekin, giputz-euskararen; ondar gabeko sakonkeriak eta belzkeriak, gu baiño argiago direnendako.

Idazlari batzuk uste dute izen-deiturak euskaraz beti eman direla *Menendez-tar lagoba* delako gisan, eta hala behar dela zuzen idazteko.

Izen lerroaldi luzexkoa denean aitzitik, itsusi ematen du biziki; eta idazlari minbera denak laburtzera egiten du txairoki —*tar-tar*—, hoiiek moxtuz, halako kasutan —*jaun-jaun eta jaun*— ekentzen oi diren bezala. Belarriak minberago izaki edo nik dakita, zenbeitak markur usatzen dituztela berboen radikalak nabaitzen dugu. *Arki genuen*,

abia ginan- ez da ongi esana; *abia* presentean beti; iragana-pretérito adiarazteko, *arkitu genuen* eta *abiatu giñan* esaten dute euskaldun garbiek. Nekatu gabe ezdugu euskera jatorra ikasiko; baiñan irakurtzeko ere, eztira berdin autore batzuk eta besteak.

* * *

Julian ELORZA jauna hil

Oraiko gazteendako deus guti da izen hori, baiña denbora aldi batean Euskalherriko jaun ospetsuenetarik izan zen gure adiskide maitatua (zeruan izan bedi), euskal usaina zuketen zeretan bereziki. Azpeitian jaio zen 1879 urtean eta azken otsaillean Donostian hil. Bera izan zen Eusko Ikaskuntza elkargo ezagunaren abiatzaile, gidari eta buruzagi ernea, denbora luzean; eta berdin beste euskal bilko aunitzeko izpiritua eta bihotza.

Tradizionezalea berez politikan, etzen gogo ertsi eta murrizt etakoa batere; aitzitik, ezker eta eskuineko aldekoekin beti aditze-ko prest; bakezalea zen oro zgainetik; Giputz-Diputazioneko Buruzagia zenbeit urtetan egona. Zerbaitengatik politikari batek deitu zuen bein, *Euskalerriko gizon kaltegarriena*. Geroago diplomatiko ospetsua izan zen aipatu jaunak, uste dugu urrikiara erakutsi zuela.

Euskaldunek, moeta guzikoak, Elorza jaunari eskeini zioten okasione hortan, atxikimendu erakusgarri bezala izkiribu bat, ezin konta aala presunek izenpeturik.

* * *

Pizkunde AZKUE-ren urteurrena

Resurrección M. AZKUE euskalari ezaguna, Lekeition sortu zen 1864 urtean eta Bilbon hil 1951-n. Musikalari eta folklore biltzaille ere izan zen gure maixu handia.

Eten gabe lanean aritu zen bere bizi guztian; Euskaltzaindiko leen buruzagia, leku hortatik etzen hil artio kantitu. Bere ainbeste euskal lan eta irakurgaien artean, hiru aipatuko ditugu; damuz gutiegi ezagunak euskalzaleen artean.

Cancionero popular vasco, XI tomotan; *Euskalerraren jakintza*, lau tomo handitan, eta *Diccionario vasco-español-francés*, bi tomotan.

Leenean daude bilduak ezin konta aala erri-kanta, beren elekin; denetarik badira: jostagarriak, eresiak, amodiozkoak, kondairazkoak, etc. Euskalherriko lau bazterretako mendi zokoetan bilduak, balio eta adin handiko koblak eta doñuak aurkitzen dira hor.

Euskalherriaren jakintza-n ditu, esakerak, siñeskeriak, ipuinak, sorginkeriak eta kobla zaarrak bildu, kantidade arrigarrian. Bainan bibliographoak ezin du aipatu gabe utzi, bilduma aberats horien artean badirela kobla batzu, aren burutik ateraiak; eta deitoragarriago dena, zenbaiten eleak aldatuak, egiazkoak aulegi ustez edo gordinegi.

Irugarrena *Iztegia*, atsandiko lan ikaragarria, 2 tomotan; zazpi probinzietako euskaldunei entzunikako edo liburu zaarretan arkituko itzez beteak; 1905 urtean *Tours* hirian argitaratua. SCHUCHARDT izkuntzalari zorrotzak zion RIEV aldizkarian, Azkue-ren iztegiak: "...Durant des longues années A. a amassé des richesses franchement étonnantes de mots ou de formes, non seulement émanant de sources imprimées et d'une douzaine de dictionnaires manuscrits pour lesquels il fit des voyages jusqu'en Angleterre, mais avant tout recueillies de la bouche de très nombreuses personnes provenant de différentes parties du pays basque..."

Zenbait uts ere arkitzen direala han-emenka zer esanik eztago, baiño orduko euskal jakinduriaren arabera, arras guti. Itz batzuetan, doakion esan laguntza falta du, dela berboa edo bestelako itza, bainan artikulo geienak esakerekin ornituak daudezi. Euskalzaleak, irakurleak ba lire, aipatu bigarren liburua ere, Cancionero eta Diccionarioa bezala agortua litzake.

* * *

Miguel de UNAMUNO-ren jaiio-urteburua

Mikel Unamuno-ko jakintsun handia Bilbon sortu zen 1864 urtean eta Salamancan 1936 urtearen azken egunean hil. Espainian leen existenzialista izan zen, eta erstura andia eta hil ondoko jakingura bere buruan alatzten beti. Jardukilari gaitza zen eta ele-borrokari zuten bere atsegin biziena. Euskera ere bere gaztean doi bat ikasia, alaz ere euskeraganako baiño Gaztelarako ixuri sakonagoa erakutsi zuten beti.

Adimendu zeretarako, lanabesa laburra eta kamutsa iduri zitzaion gure ele zaarra, eta hala bazterreratu behar ginuela esan zuten bein, eta ehorzketa aundi baten ondotik nigar egin. Bainan bere azken eguretako eleak Euskalherri-aren izen ona eta itzala begiratzeko izan ziren, arrisku andienen artean egotziak.

* * *

Txomin AGIRRE-ren urteurrena

Ondarroan sortu zen 1864 urtean eta Zumaian hil. Denek dakite GAROA eta KRESALA liburuak Agirrek izkiriatu zituela. Euskara ederra, aberatsa eta errikoa derabilla Zumaiako seroren kapellau izanak, KRESALA-n gaia gizonkiago erabiltzen omen du GAROA-n baiño; emen gaixtoak arront gaixto eta onak berriz onegi, agertzen ditu. Euskara-tankera aldetik Agirrek eztu akatzik; hala ere Arantzasuko pralleek orai duela urte batzu, edizione berri bat atera zuten; errespetu guttiegikin, zati batzuk ere ekentzen dioztela Agirre zenari.

* * *

Piarres LARZABAL euskaltzain berria

Zoko-ko erretore eta komediagile ezaguna Euskaltzaindian sartua izan zen bere erri Azkain-en, 1963 urteko Azaroan. Karia hortarat besta pollita plantatu zaukuten azkaindarrek. Larzabal jauna sortua zen 1915 urtean; ama lesakarra eta aita urruñarra. Euskal Akademia batzartuan, esan zuen Larzabalek bere itzaldi xarmagarria; bere aurtzaroko gertakariak umore zabal batekin kondatuz, berdin xuriak edo beltzak, ezpaita gauza arronta jaun batendako; irri eta parra asko egin araziz gatz eta piperrez ornitu euskara eder batean.

Lafitte jaun euskaltzainak erantzuna egin zion, araberako tankeran, dakien umoreakin; beingotz gauza aztunak eta seriosak alde bat utzirik. Jaun asko ba ziren besta hortan; bakarrik aipatuko ditugu herriko alkatea, *Poulou* Ziburukoa, *De Coral* Urruñakoa, Makaiakoa, *Labguerie* diputadoa eta apez parrasta bat oraiño, euskaltzainen eta beste askoren artean.

Gero ateratu ziguzten dantzari batzu, *turista* horietako bagine bezala; baiño ez guk eta beste askok naiko ginuen *mutxiko* dantza maiteak, erritarrak; nextak eta mutikoak dantzara sartzeko gisan, Teatro gabe. Au pena! Gazteek ezpadakite, eginez eginez ikasiko dute. Larduche-nean gero oturuntza; kantu eta bozkario ausarki; bertsulariak ere arituz denen gustora.

* * *

Toribio ALZAGA teatro saria

Ondarruko gure lankide maite Agosti ZUBIKARAI-ek irabazi du azken Alzaga-saria, bere IRU ALABA deitu komediarendako. Preseski Bilbaon, aurtengo Ilbeltzan eman zuten ondarrutarrek

ARRIAGA teatroan Zubikarai idazlari eta komediagille iaioa denaren SEASKA INGURUAN komedia, arrakesta aundia bilduz.

* * *

LARZABAL beraren ORREAGA izeneko Pasturala bota berri dute Donibane Loitzun-en. Toki eta asti eskasez, txoilki esango dugu Ibañetako gataska eman nai izan badu idazlariak, VIII garren mendeko aro guti ikusten dela hor. Neke aundiko ikusgarria bururatu du LARZABAL jaunak bestalde; bertsuak, soñua eta dantza aldizkatuz. Bainan gaude, teatro-lan batek, irauñ nai badu, elukela alderdikaria izan bear.

Mende urrun horietako ikuskari batean ezdute ongi ematen, oraiko euskalzaleak bereixten dituzten izketak eta ttipikeriak; are gutiago aiherkundezko kantak.

Bestela, azkaingar jokolari trebeak ontsa ibili ziran eta euskara aberats batean, bertsu ederrak entzun-arazi zituzten.

* * *

Euskaltzaindiaren bertsulari saioak

Norgeiagoka eta bertsulari saioak segitzen dute berdin Bilbon, Markinan, Gernikan eta bestetan, Akademiak gidatuz beti, arrakasta aundien artean. Bereziñki aipatu nai dugu Manu LASARTE bertsulari bikaiña (franko eria damuz) denaren laguntzeko, EIBAR-en 1963 urteko Azaroaren 17-an egin bertsularien Biltzarre aundia.

Kantari egon ziren *Uztapide*, *Basarri*, *Mugartegi*, *Azpillaga*, *Lizaso*, *Agirre*, *Zepai* eta *Laskao-txiki*; *Manuel Lasarte* berak (leitzarra berez) ondarrean, berak dakien bezala kantatu zituen bertsu eder bazuk, eskerrak emanez denengatik.

Eldu den Maiatzeko 3-an, atsaldeko 4½ etan, BERUETE-Nafarroan izanen da txapelketarako Bertsulari saio bat; Nafarro-alde hortako bertsulariak bilduz. Karia hortarat besta ederra plantatu gogo daukute berutar jatorrek.

APAT-ECHEBARNE.

ADABAKIAK

ASPALDIKO ARPIDEDUNA.—Eskerrak biotzez J. San Martin'i gure bitartez bidaltzen dizkiozun itz oengatik. Ementxe doaz, ezer aldatu gabe:

“Gogoz baiño gogozago irakurri ditut J. San Martin'ek, azkeneko EGAN-en, idatzi dituen iritzi egokiak Celaya'ren *Lo uno y lo otro* dala-ta. Or aitatzen duen puntu bat jasoko det orain, eta besterik ez.

Hoang-Ti enperadorearen bizitza eta eriotza omen darabilzki or Celaya'k, gaiñerako gaien artean, eta gai ori, San Martin'ek ezpadaki ere —gaztegia izaki orretarako—, ezta eleberri orretan agertu lenda-biziko aldiz. Bai, zera...

Aspaldidanik naiz EGAN-en arpidedun, asiera-asieratik egia esan, eta gogoan dauzkat orain aztuxe dauden zenbait gauza. Au, esate baterako: EGAN ezta atzo goizean jaioa, Urkixo Mintegia sortu baiño askoz lenago ikusi zuen eguargia, eta jaio berri artan etzan euskal-aldizkaria, euskerazkoa bezin erderazkoa baizik. Orduko sortzaille eta lankideen artean badira aski gaur orrialde oietatik urruti xamar dabil-tzanak, ala nola Azaola, Bilbao Aristegui eta Otero. Baita Carlos Santamaria ere.

Len sortzaille aietatik bat zan Gabriel Celaya eta etzituen bein bakarrik argitaratu bere lanak EGAN-en, askotan baiño. Eta lan oien artean bat da orain dijoakiguna: 1949-ko irugarren zenbakian arkituko du nai duenak, 13-18 orrialdeetan.

“La fábula de Hoang-Ti” deritza eta zazpi burutan berezia dago. Itz auekin asten da: “Hoang-Ti tenía miedo. Era un hombre, y tenía por eso miedo. Cuando un hombre tiene miedo, ataca: busca enemigos y, si no los tiene, los inventa. Dar cuerpo a esa sinrazón del vacío, que es lo único que de verdad nos asusta, propone una tarea e impulsa a un combate: salva, más o menos provisionalmente, de la nada”.

Bukatu, berriz, onela bukatzen da: “Porque Hoang-Ti era pode-

roso, pero la muerte es la muerte, y nada meramente humano puede vencer la fuerza de su absurdo”.

Eztut aspaldiko saio ori oraingo liburuak dionarekin berdintzeko aukerarik izan: eztakit, bada, aldakuntzarik egin ote duen egilleak, ezta noraino aldatu duen ere. Baiña egoki iruditu zait artziñako aldizkariaren berriak onera ekartzea, gazteagoen argibiderako.

* * *

Blas Pradere'ren euskal-lanak.—Gauza jakina da Blas Pradere Arruti abadeak ez ebala gauza aundirik idatzi egunkarietan—da, baiña ainbat aldiz agertu zan saridun bere izena Gipuzkoako Diputaziñoak antolatzen ebazan Euskal-Jaietan. Saritutako lanak, bai, orrek argitaratu ziran aldizkarietan, Liburutxo moduan be bai batoren batzuk. Bere arrebearen izenarekin agertu ziran lan batzuk be eidauke zer ikusi Blasekin, gero esango dogunez.

RIEV (1) eta *Euskal-Esnalea* (2) aldizkariak iturritzat arturik, ona emen Blas Pradereren euskal-lanen barri labur bat:

1. *Oyartzun eta bere seme ospatsubak.* (Oiantzungo Euskal-Jaietan saritua, 1897'garren urtean.)

2. *Bergara'ko seme argidotarrak.* (Bergara'n, 1905'garren urteko Euskal-Jaietan saritua.)

3. *Aitzbeltz'eko zuloa.* (Bergara'n saritua, 1905'n.)

4. *Peñaflorida'ko Kondea, Lurbirako adiskideen alkarkidea lenengo ipiñi zubana.* (Au be Bergaran saritua, 1905'n.)

5. *Bergara'ko azitetxe jakintsu duikintar erregezkoa.* (Diploma bat irabazi eban. Bergarako Jaietan onek be.)

6. *Tolosa'ko erriyaren izenak lenago eta orain.* (Tolosan saritua.)

7. *Aundigoai eta aginbideai zor zayoten begirunea.* (Ondarribin saritua, 1914'n, Liburutxo batean be argitaratu eban lan au.)

8. *Edaleentzako.* (Au be Ondarribin saritua, 1914'n. Liburutxo batean be agertu zan lan au.)

Dirua gordetzeko edo aurreratzeko be egin ebazan esaera batzuk, baiña eztakit euskeraz ala erderazkoak diran.

E. Esnalea-k diñoskunez, nai-ta beraren arreba Ignazia Pradere-ren izena badaroi be egilletzat, garbi ikusten ei-da Blasen eskua or, iru lan orretan, Zelan jakin gaur ziurtasunez zer gertatu zan gai one-

(1) [G. MUGICA]: *Don Blas Pradere*. RIEV, XIV (1923), 694'gn. orrialdean.

(2) E. ESNALEA [G. DE MUGICA?]: *Muerte de Pradere*. “Euskal-Esnalea”, XII (1923), 157-158'gn. orrialdeetan.

tan? Ba-ete daki batoren batek auzi onen barri? Onixek dira iru lanok:

a) *Zarauz eta bere kondaira.* (Zarautzeko Euskal-Jaietan saritua.)

b) *Gipuzkoa'ren kondairarako Gorosabel'tar Pablo jaunak artu zituben nekeak.* (Tolosako jaietan saritua.)

c) *Gipuzkoa'ren lurrazalbena.* (Gipuzkoako Geografia, umientzako. Au be saritua. Ondarribian egin bear ziran jaietarako egiña.)

Oiñatiarra zan jaiotez Blas Pradere (1851-VI-10'gñn.). Donostian il zan (1923-VIII-4'gñn.). Urte onetan il ziran Pedro Migel Urruzuno, Luis Eleizalde eta Pierre Loti, oker ezpagagoz, eta urte bi gerogo, 1925'ean, Karmelo Etxegaray.

Idazle ugaria izan ezpada be, goi-maillakoa be ez. Baiña erabili ebazan gaiak oso jakingarriak diralako, merezi dabe billatu ta liburu batean argitaratzea.

N. A.G.

* * *

Juan Kurutze de la Fuente Durangokoa: zidargiña, bertsolaria eta koplægillea.—Bertsolari onen ganean Antonio de Truebak idatzi euskun Manterolaren aldizkarian (*Los Plateros de Durango, con un recuerdo del rey Fernando VII y la reina Amalia.* "Euskalerrria", XI [1884], 181-182) eta On Juan Olazarandarra dabil orain artxibuetanda Durangoko zidargiñen barri geiago billatzen.

Truebari eskerrak, ainbat gauza jakingarri dakiguz.

1834'an il zan Juan Kurutze, Noiz jaioa zan Durangon ezpadakigu be ziurtasunez, amazortzigarren gizaldiaren erdi-ingurukoa izango eizan. Iru anai izan ziran zidargiñak, eta aita be zidargiña ta Durangarra.

Juan Kurutzeren bertsoen amairu izenburu edo titulu ipinten ditu Truebak, bere eskuetan euki ebazan eskuzkribu batzuetatik artuta. Euskerazkoak dira batzuk, erderazkoak beste batzuk, eta bietarikoak be bai batoren bat edo beste. Ona emen titulu oiek: 1 *Causino* [?]; 2 *De las moscas*; 3 *Arcacusua*; 4 *Duña criada da sensañac*; 5 *Viaje a Arratia*; 6 *Marineros*; 7 *Arre pocho*; 8 *Asuntos de caseros*; 9 *De los chisperos*; 10 *Monzona*; 11 *Reloj de Dima*; 12 *Aita Palacios*; 13 *Gaboneco cantac*.

Gure gerra ostein be argitaratu ebazan *Gabon cantac* Durangoko Felipe Astolatarrak, gabonetan kantetako, eztakit zeingarren urtean. Baleiteke 1948'garrenean edo gerotxoago izatea.

Naparroako "Revista Euskara" aldizkariak be argitaratu ebazan batzuk. Onixek bai gitxienez beintzak: *Arre pocho*, *Eulijak*, *Dimaco fiestac*, *Aita Palaziyos*, eta *Zagarra* (*Poesías por los Plateros de Durango*. III [1880], 187-191; 217-223).

Liburu aundirik egiteko lagin ezpadauke be, beintzat gauza dezen-tetxo bat osatu leitekeala uste dot bertso, kopla eta kanta danak ba-tuta eta egillearen eta bere anai Antoniyouren bizitza ta egitada jakin-garriak ipini ezkeru irakurgai batean.

Bertso ta koplaen egillea Juan Kurutze bazan be, Durangoko zi-dargiñak izenagaz ("Plateros de Durango", "Los Plateros de Duran-go", etabar) agertzen dira alde guztietan, Antoniyouk ipinten eutse-zalako soñuak, eta arkalegaz ibilten ziralako beti anai biak.

N. A.G.

* * *

Justo Garate jaunarentzat.—Garate jaunak argitara berria duen Bonaventura Vulcanius'ek, 1597-an, euskerari buruz utzi zizkigun orrialdeak irakurri ondoan (ikus *Euskera*, 1961, 239-245 orr.), emen agertzera ausartzen naiz zenbait oar eta argitasun kolkoan ditudala.

Eskerrak ematera nator aurrenik, ongi mereziak baititu maiz aipa-tuak bezain guñxitan ikusiak diren lerro oriek guzoi eskeiñi dizkigu-nak. Atsegiñez irakurri ditezke, bere garaiko latin ozenaren jabe zelako batetik eta bestetik, eta batez ere, buruz eta zentzuz ongi jantzia ager-tzen zaigulako izkuntza-gaietan. Ikus bestela euskeraren gaitasunari buruz (*crediderim tamen eos, si linguam suam excolere velint, perinde ac nos Belgæ, nullius externae linguae adminiculo ad omnia animi sensa propriè aptèque explicanda indigere*) eta erabat izkuntza guztien izaeraren gaiñean diona: *quasi verò lingua quae pronunciari potest scribi nequeat...* Ez bide zuten orretan pentsatu gure izkuntzaren apo-logistek eta gutxiesleek.

Orain bere "Index vocabulorum aliquot Cantabricorum" ori azter-tzera bagatoz, aurki ikusiko da, agerian baitago, eztituela, oker ezpa-nago, bi iturburu besterik: berak aipatzen duen Leizarraga'ren *Testa-mentu berria* eta, gaiñera, L. Maríneo Siculo'ren *Cosas memorables de España* delakoan (edota, berdin dena, latiñez *De rebus Hispaniae memorabilibus* deritzanean) datorren iztegitxo. Eztu beraz balio bere-zirik eta berezkorik eta orrexegatik, iztegi-lanetan, lasai bazter deza-kegu, *codex descriptus* gisa.

Ahardia itz ezaguna da, Leizarraga'rena emen: *Ora itzuli içan da bere issurtze proprira: eta, Ahardi ikucia itzuli içan da istilera iraulz-catzera* "Canis reversus ad suum vomitum: et, Sus lota in volutabro luti" (2 Petr. 2, 22).

Vulcanius'ek, euskeraz etzekielarik, etzion beti igertzen zein eus-kal-itz zegokion zein latiñezkori. Orrela sortua da, noski, Garate'k miresten duen "*Beraz, Mercedes*" ori. *Cer sari dut beraz?*, dio Leiza-

iraga'k (1 Cor. 9, 18), latinezko *Quae est ergo merces mea?* itzul-
tzeko (*sari* erabiltzen baitu "merces"-en ordainetan, eta noiz edo noiz
alocairu), eta *beraz* "ergo" zetorren or *merces*-en parean, gutxi gora-
beera. Orrelako zerbait gertatuko ere zitzaion *çahagui* "uter" eta *maha-*
tsarno "vinum"-ekin, elkarren aldamenean baitabilza.

Echiaz ezta *erhiaz* besterik, atzizki eta guzti, eta inprenta-utsa gai-
ñera, letren ordenak garbiro erakusten duen legez. Cf. Luc. 11, 20:
Baina baldin laincoaren erhiaz campora egoizten baditut deabruak,
"Si in digito Dei eicio daemonia".

Ezta arritzeko, azkenik, Vulcanius'ek ez *Urcia*-rik aipatzea, ez
Leizarraga'k ez L. Marineo'k itz ori ezagutzen eztuten ezkerro.

Beste utsen bat edo beste ere badu: orrela, "*Halaiotz*, Propterea"-
ren orde, irakur bedi Leizarraga'ren *halacotz*.

* * *

Garitaonaindia.—Igaro dan zenbakian idatzi gendun zer edo zertxo
Garitaonaindiako Balbino abade euskaltzearen ganean, Olazaran idaz-
learen lan bat iturritzat artuta. Aren geigarri bat besterik ez da au
oartxo au.

Mesias sarritan agindu zana Gabonetako kanta ezaguna On Bal-
binok egiña da, eta soñua Bartolo Erzilla durangoarrarena. Aurten
betetzen dira eun urte Erzilla jaio zala (1863-1898).

Zanardino italiar olerkariaren *S'io vedessi o Virgine* (Mendels-
sohnen soñuakin kantatzen zana) entzun-da egin ei-eban *Soñu ede-*
rrak dantzudaz kantua, soñu berakin kantetako.

Beste bat, *Erdu Jesus Zerutik* izenekoa, italiar kantu bat entzun-
da egin ei-eban (*Canto d'Addio dell Angelo migrante*). Kantu onen
soñuakin kantetan ei-eban Periko Barrena baritonu aundiak. Senti-
mentu aundiagaz kantetan ei-eban, batez be Santa Anako elizea jendez
beteta ikusten ebanean.

Egunen batean gure neuke B. Garitaonaindiaren bibliografia osoa
egin, or eta emen, ainbat gauza argitaratu ebazan-da. Ikusi egin bear
orduko aldizkariak, denpora piskategaz eta astiro-astiro.

Orain gaur Vinsonen Bibliografia daukat eskuetan, eta leku bitan
ikusten dodaz aipatuta bere idatzi bi. Onixek dira:

"*Erreguzco apostoladutzia. Apostolado de la oración*. Tolosa, F. Mu-
"guerza, 1889. / Pet. in-8., 4 p. à 2 col. / En biscayen. Par d. Bal-
"bino Garita y Onaindia." ("Additions et Corrections", 663 bis.
641'garren orrialdean.)

"*Danteren Comediaren lehen zatia* (s.t.l. ni d.; à la fin:) Paris,
"impr. G. Bailly, 26, rue Bonaparte. / 8 p., in-1-2 carré. / Coll.:

"P. 1-7 *Dante premier chant de l'Enfer traduit en prose souletine par M. l'abbé Inchauspe*; p. 7 *psaume 151 trad. par M. E.-S. Dodgson dans le basque de Liçarrague*; p. 8 *hymne au sacré coeur de Jésus par B. de Garita-onandia de Durango*." ("Additions et Corrections", 653'garren orrialdean.)

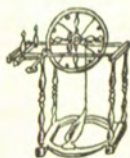
N. A.G.

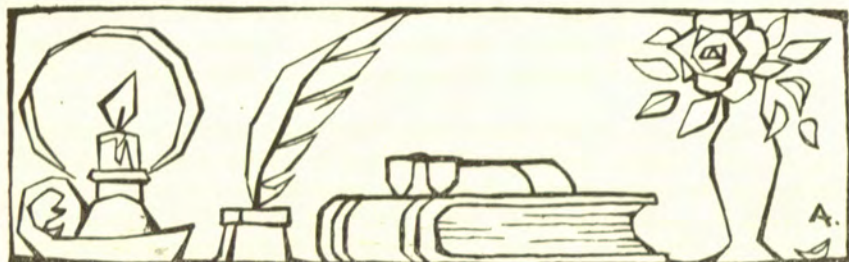
BUENOS AIRES'TIK. Auxe dio Arregi'tar Errupin'ek:

"Nere ustez, "Euskal baleta" deritzan idaz-lana egin duena (ikus aurtengo EGAN, 104-109 orrialdeak) zertxobait beranduegi ote dabilen nago, gure izkera ederra latifneratzeko eta, ala ez bada, ni jaun orri eskatzeko nor banintz, esango nioke: latifneratu nai badu euskera, artu ditzala gutxienez beintzat pantzera, gaztelera eta portuguesa, eta ez pantzeratik itz banaka batzuk eta *h* meta aundi bat egiteko aiña bakarrik; beste gañeratiko guzia gazteleratik dakar. "Kotel" egin nai badu, *tximisturrik* ondo aukeratzea bearrezkoa du.

Orain mende batzuek dirala, prantsesak, españolak, portugesak eta abar egin zutena gogoan artzea bidezko izango zaio euren izkuntza bikaiña eratzeari buruz. Alegia, ba: latifnetik onenbeste, gerkeratik ainbeste, arabetik orrenbeste eta beste batzuetatik ere mordoxkatxo bana, bai. Bidezko dala uste det aolku oek ematea oartu arte, nolako alegiñak egin zituzten gure izkera zoragarria mordollo artetik ateratzeko, txukunduaz, edertuaz, ugarituaz, legunduaz, baiño beti geure erroetatik beste askoren artean, Lizardi'k Orixe'k Agirre'tar Txomin'ek, Irazusta'k eta beste ainbestek.

Uste genduan pix-oialak betiko baztertuta geunkazela, praka moztekin genbiltzala gutxienez, baiña oraindik azaltzen dira noizikpein gure-gurean lekurik ezin aukeratu dutenak. Tamalgarri da gure nortasunaren izakerarik nabarmenena amildegira eraman nai dutenak ikustea.

LIBURVAK

[PIERRE LAFITTE ITHURRALDE]: *Hil-biziaren ordenua.*—
“Herria” astekariak agertua [Baionan, 1964'n.]—15 orrialde.

Pierre Lafittek euskeraz erabili dabezan gaiak asko eta garrantsi aundikoak dira, danok dakigunez. Orain argitaratu deuskun liburutxo au, berak diñoskun moduan, “Ixtorio xahar batetik eta biarnesez eginikako komedia batetik hartua da *Hil-biziaren ordenua* edo testamentua”.

Ikusgarri polita da. Mundu onetako ondasunen atzean tranpian dabizenentzako irakaspide ederra emoten daben komedia.

Izkuntza bizia, bein be ez geldia edo astuna. Esaeretan-da aberatsa. Erriko jendeak ondo aditzeko modukoa. Arrapatada batean irakurtzen da. Gelditu barik asi eta bukatzekoa.

Gogoan gelditzen dira komedia onetan agertzen diranen izenak: Ganix eta Felixi andra-gizonak, Jauregizar zalduna, Pello errotaria, Agostin arotza. Baita Jenofa Kloskeroeneko neskatillea be. Baiña batez be Felixi andrea.

Bi zatitan dago egiña lana. Lau zatitxo daukoz lenengokoak, eta bost bigarrenak. Etxura dotorean atera dabe liburutxoa, Ardura aundiagaz eginda dago moldiztegiko lana.

Merezi dabela uste dot Bidasoaz emendiko euskalkietara itzultzea ikusgarri polit onek, emengo euskaldunentzat (irakurleentzako eta teatroetan emoteko).

N. A. G.

SANTA TERESE DE JESUS. *Onbidea (Camino de perfección)*.
Euskeratzalleak: Aita J. Onaindia ta Aita L. Akesolo, karmeldar-
rrak. Gráficas Ellacuria, Bilbao. 1963.

“Ba-zan ordua”, liburuaren itzaurrean irakurtzen degun bezela. Ba'zan, bai, Teresa Deunaren liburu eder au euskeraz ikusi genezan ordu. Au eta beste guztiak. Bañan au batez ere.

Avila'ko emakume aundi aren liburu guztiak dira irakurgarri. Ez bait-da errex ayen artean aukera egiten. Bañan gure euskeratza-
lleak au aukeratu dute, eta guk uste ondo aukeratu dutela.

Camino de perfección gogozko otoitzerako deya da; liburu onen bitartez Teresa Deumak, itzezko otoiztunak gogozko otoiztun egin nai ditu: mallarik goyeneko gogozko otoitzera bultzatu. Eta ortarako ematen dituan arauetan, berak esan gabe ere bere burua agertzen du, bide ortan berari gertatua erakusten du; ori bai, beste norbaiti gertatua bezela, bañan berak nola otoitz egiten duan erakusgarri, irakurtzaleen xuxpergarri. Orregatik, Teresa'ren liburu au ere, besteak bezelaxe, auto-biografi-kutsuduna da. Eta besteak beste, orretxegatik da ain gogoz irakurtzen. Donearen barru-barruko ezkutua erakusten dizkigulako.

Eta zer esan, euskeratzalle biok egin duten lanarentzat?

Biok, zein baño zein, sayatu dira beren egiteko zallean. Batek kapitulu bat, eta besteak urrengoa, guk dakigunez, eta idazkerak berak ere aditzera ematen duanez. Bizkayera jator-jatorrean. Euskeratzellan erreza ez dalarik, naiko “errez” egiña. Ots, naiko argi. Emakume bizkor aren irudimena nundik nora dabillen, erderaz bezain errez aditzeko eran. Ez baitda euskeratze ontan, Teresa'ren erdera jatorra bat ere gogora ekarri bearrik —beste zenbaitetan gertatzen dan bezela—, egilleak esan nai duana ulertzeko. Irakurtzallearen adimenak ez du, emen, erderan zear igaro bearrik, Deunaren asmoa ta pentsamentua ezagutzeko. Zuzen-zuzen dijoa bere elburura. Eta ez da “meritu” makala.

Guk, *Camino de perfección*, *On bide* ez baño *Obera bide* esangogenduan; bañan zerbaitegatik ipiñi dute euskeratzalleak dagon bezela, eta ixillik gauden. Bear bada, “Obera bide” esanda, zeinbatzuek “Ogera bide” adituko ote-zuten bildurrez? Dana dala.

Beste akats bat? Gure euskeratzalleak *elipsis* askotxo erabiltzen ez ote-duten; ots, aditz laguntzalea geitxo ixiltzen ez ote-duten. *Elipsis* oyek, ondo erabilli ezkeru, oso ondo ematen dute; bañan ortarako neurritz erabilli bear; neurritz; murrizt-antzean obeto, guk uste, ugariegi baño.

M. LEKUONA

YURRE'TAR JULIAN AITA: *Bedoña'tar Joaquin Abagaia Kapu-
txinoa "Loramendi" (1907-1933) eta aren garaia*. Bilbao, Grá-
ficas Bilbao, 1962. 41 orrialde.

Liburutxo onetan Loramendi olerkariaren bizitzari eta euskerazko lanai buruz idazten dau Aita Julian Yurrekoak. Loramendiren denporako euskal literaturaren barri ugari be ematen dauz: gai atsegiña eta ondo egiña.

"Urrezko Gizaldia euskerarentzat", esaten deutso XX gizaldia-ri. Garai onetako euskal idazlerik aipatuena be agertzen dira, ondo jadtixirik eta labur.

Gero, Loramendiren olerkiak, eta iritziak euskera landuan eta egokian. Ez dot uste izango direnik gaur Aita Julianen moduan eza-
gutzen dabeenik Loramendiren lana, astiro eta kontzientiz azterkatu dabelako gai orretan.

Ogei ta bost olerki eta bost lan itz-lauz; ogei ta amar lan dira guztira Bedoñako olerkariarenak. Banan banan eta bat itxi barik, danak aztertu eta oarkatu ditu, eta olerki batzuk argitaratu be bai. Iru olerki kendu ezker (il-eresi bat, balada bat, eta bukoliko motaen a-
tekoa irugarrena), beste ogei ta biak liriko jainkotiak ei-dira oso-
osotan, eta olerki mistikoa, *Barruntza leioan*, entzuterik aundiena ira-
bazi dabena.

Lan polita egin deusku benetan Aita Yurrek liburutxo onekin. Asia-aldeko mixiñoetan urte askotan ibiliarren, bein be ez da aztu jaio zan Euskalerrigaz, eta beti gorde deutso lekutxo bat euskerea-ri. Andik bialdu ebazan kronikak *Zeruko Argia*-n agertu ziran. Txinatik etorri ta gero aldizkari orren zuzendari egin eban, eta aldiz-
kari orretan bertan eta beste ainbatetan idatzi dau, eta ez urri, Bida-
soaz andikaldekoetan eta emendikoaldekoetan: urrin joan barik, emen *Egan*'en bertan be bai.

N. A. G.

ANTONIO M.ª ZABALA, A. LARRAITZ, JUAN MIR. *Periya-
ren zalapartak*. Auspoa Liburutegia, 26. 1963.

EGAN berandu xamar agertzen da jendartean azken-aldi onetan; "Auspoa"-k, berriz, asiera artan artu zuen ibillera ezta batere man-
tsotu. Ori dela-ta, liburu berrien kritika-lanean asten naizen bakoi-

tzean, meta arkitzen dut pillatua mai-gaiñean. Orrexegatik, labur eta berandu obe den ezkerio iñoiz ez baiño, zillegi izan bekit bear nukean baiño lasterrago —abespeluan edo, antziñako bizkaitarrek esango zuketean bezala— neure egitekoak egitea.

Bost teatro-lan labur agertzen dira liburuxka onetan, *Periyaren zalapartak*-ez gaiñera beste lau. Aipatu dudana eta *Melitona'ren bi senarrak* Alfonso M.ª Zabala apaiz jaunarenak dira. Iztun ederra eta jatorra genduen, komerigille aparta ezpazen ere.

Mendibe'tarren larriyak, berriz, "A. Larraitz"-en izenean agertu zen, baiña izen ori ez omen da izengoitia baizik. Azkeneko biak, *Utzi biarko* eta *Gizon bikañak*, itzulpenak omen dira: Juan Mir salesianoaren *Los apuros de un fotógrafo* eta *Los tres valientes*-en antolamenak.

Liburuaren itzaurreak diona aldatuko dut onera: "Geroztik sarritan aurkeztatu izan dira gure errietan, ta makiña bat euskaldun oroituko da bere gartzetan komeri oyetako bat edo beste ikusiaz". Gazteago direnek ere, ordea, badute or zer ikasi: ain urbil eta ain urruti dugun garai bateko giroa, oiturak eta izkera, teatrorik xumeena ere xpillu-antzekoa baitugu.

Azpeitiko premiyoaren bertsoak (1893-1895). Biltzalea: Antonio Zavala, S. I. Auspoa Liburutegia, 27. 1963.

Aita Zavala'ren ondasun-kutzak ez omen du ondorik ez ondarrik eta orrela bear ere, an metatuak dauzkanak kabituko badira. Ezta aberats zeken orietakoa, ordea, esku-zabala baizik, zuzena baitu izena. Eztauzka aberastasunak beretzat gordetzeko, gu guzioi eskeintzeko baiño: eman, gaiñera, artu baiño geiago ematen du beti, bertso zaarrak argitasun berriz argituak zabaltzen baititu.

Gaia, oraingo aldian, Antoine d'Abbadie ezagunak Azpeitian, 1893-an, eratu zituen euskal-jaiak dira. Obeto esan, jai orietan egin zen bertsolari-saioa eta are obeto saio orretako sariaren banatzeak —Pello Errota, Joxe Beñardo eta Udarregui zirela merio, beste zenbait zituztela lagun— sortu zituen ixtillu latz eta luzeak. "Bertso oyek —dio Aita Zavala'k— Euskalerrri guzira zabaldu ziran. Bertsolarien artean ezpaita sekulan sortu au bañon sesio gogorrorikorik". Eta inguru onetako euskaldunok ongi dakigu "sesioa" zen den.

Gaur, orduko aserre biziak baretu dira, noski, eta orduko sugarrak illaundu. Alaz ere, edo orrexegatik beragatik, gogoz irakur di-teke liskar sumin aren oiartzun baketsu au.

BIZENTA A. MOGEL. *Ipui onak*, irugarren argitalpena. Auspoa Liburutegia 28. 1963.

Ona, irakurle, irugarren aldiz arako ipui ospatsu aiek, "zeintzuetan arkituko dituzten euskaldun nekazari ta gazte guziak erakaste ederrak beren bizitza zuzentzeko". Berrogeitamar idatzi zituen prosaz Bizenta'k (1782-1854) eta, oriek orrazteaz gañifera, beste zortzi erantsi zizkion bertsoetan bere osaba Juan Antonio sonatuak, *Peru Abar-ka*-ren egilleak.

Iru itzaurre ditu argitaraldi onek: egillearena berarena aurrenik, Domingo Agirre'k bigarrenari ipiñi ziona ondoren eta orain Juan San Martin'ek ederki baiño ederkiago moldatu duena azkenik. Guztiok dakigu Mogel'darren bizitza eta obra zein ongi ezagutzen dituen.

Bizenta Mogel ezta aurreneko emakumea euskal-literaturan, ezta alderatzeko ere. Bai baitakigu izlari eta bertsolari trebeak genituela andre euskaldun asko Erdi-Aroan, zenbaiten izenak eta eresiak gureganaiño eltzeko indarra izan duten ezkerero. Gero, ordea, ixildu egin zitzaizkigun edota, esan dudana esatea geiegi den ezkerero, etzituzten ixuri zituzten itzak gerorako erein, fruitu gozo biur zitezen ondorengoentzat, XVIII'garren mendeak, oiñarri eta dorre garai dugun mende orrek, zabaldu bide zizkien berriz gizaldi luzeetan barrena giltzatuak arkitu zituzten atepak.

Badakigu, eta ederki azaltzen du ori San Martin'ek beste ainbeste gauza bezela, alferrik joko dugula onelako ipui eta alegietara gai berrien billa. Antziñako denbora lainotsuetan dituzte sustraiak, India'ko *Pancatantra* eta *Hitopadesa* bildumetan gutxienez, eta andik zabaldu dira gure Sartalde onetara, garai askotan eta bide askotatik. Euskeraz naiz erderaz egon, berdintsu diraute beti muiñez eta mamiz, azala zertxobait aldaturik agertzen badira ere, aldi eta alde baikoitzari dagokionez.

Merezi zuten, eta ongi merezi ere, berriz agertzea ainbeste irakurle xee eta larriren onerako, eta emen ditugu gure artean "Auspoa"-ri eta San Martin-i eskerrak.

TORIBIO ALZAGA. *Burruntziya*. Auspoa Liburutegia, 29. 1963.

Garai batean euskal-teatroa landu zutenen artean, uste dudanez, gailen eta nabarmen agertzen zaigu Alzaga, bere-berea zuen saillean

beintzat. Komeriaz ari naiz, esku trebea baitzuen, era berri ausartetara jo gabe, jendeari parre eragiteko. Zorrotza zen pertsonak eta pertsonen xeblekeriak begiz jotzeko, bazekien korapillo politikak lotzen eta, lotzen ez ezik, baita lotu-ala askatzen ere, ez ikuslearen buru-austetarako, atsegiñerako baizik.

Lau ekitaldi bakarreko jostirudi daude emen bilduak: *Burruntziya*, *Bernaiño'ren larriyak*, *Txibiribiri* eta *San Tomas'eko feriya*. Azkeneko au da zaarrena, 1892-an aurkeztua estreñako aldiz Donostia'ko Teatro Zaarrean eta 1894-ean argitara emana, Donostia'n bertan.

Bilduma polita benetan eta askok gogoz irakurriko duena. Irakurgai atsegiña da edozeiñentzat, bai leen ikusi dituztenentzat eta bai ezagutzen eztituztenentzat ere.

GRAZIANO ANDUAGA, *Egunsentiko txoria ta beste bertso asko*. Auspoa Liburutegia 30, 1963.

Ongi ezaguna dugu Graziano Anduaga, "Gezalza'ko aitona", plaza-gizona ezten arren, baizik eta bertsolari bakartia eta ausnarkorra, Baxurko eta ZapiRAIN anaien antzera. Eta ezaguna dugu batez ere Aita Villasante'k duela zenbait urte (ikus 1961-ko EGAN, 259-260 orrialdeetan), aren gogoeta sakonak eta esaera zorrotzak aotik papearrera aldatuaz, bildu zuen *Aitonaren usta* joria dela bitarte.

Orain ere, Aita Villasante berbera dugu biltzaillea eta itzaurrearen egillea. Baiña bertsoak bildu ditu oraingoan, "Egunsentiko txoria" eta beste bertso asko, 1911-n asi eta 1949 artekoak.

Eta nork daki? Egunen batean, bear bada, zaletasun geiagorekin billatuko dituzte bilduma onetako bertso apalak beste oraingo zenbait neurtitz dotoreago baiño. Poesia uts eta aratzaren eredu ezpadira ere, badituzte, interesa eta gogoia erakartzeko, beste alde asko.

MARZELINO SOROA LASA. *Baratzan*. Auspoa Liburutegia 31.
1963.

Soróa, euskal-teatro berriaren aitzindari ernea, etzen teatroaren barrutian mugatua gelditu. Jostaketak, izkirimiriak eta nolanaiko naas-maasak —bi izkuntzatan argitara zuen *Azak eta naste* eta gaiñerakoak lekuko— arras gogoko zituen.

Elkar-izketak gailen jaso zuen burua gure artean-plazara irten bezain laster, *Peru Abarka*-ri eskerrak. Gero, ordea, makurtu zuen buru arroa eta irakaspide soil biurtu zen, naiz euskera ederrez jantzia egon, ederbideak utzirik. Orixe gertatzen zaio, esate baterako, Iturriaga'ren *Josalak* ezagunetan.

Soróa'ren elkar-izketei, ordea, eztarie èskola-kiratsik. Teatroan bezala ari da, bere garaiko eta inguruko gizasemeen mintzaera aalik bizien eta zeatzen aurkeztu naiean, begi-belarrien aurrean bagenitu bezala. Itz batean, irakurleen atsegiñari geiago begiratzen dio ikasleen probetxuari baiño. Alaz ere, badago orrialde orietan zer ikasia ugari ere, egaztiak, baserri-lanak edo oiturak direla.

Eztakit ez ote den auxe Soróa'k bere bizian ondu zuen idazlanik biribillena: nik baietz esango nuke. Eta duda-mudatan dabillanak zuzen ala oker nagoen, eskuan du erremedioa. Ar beza liburuxka au eta asi bedi irakurtzen. Ezpaitu eskuarki bukatu baiño leen utziko.

L. MITXELENA

JEAN HARITSCHELHAR: *Martin Larralde-Bordachuri, le poète-galérien*. Imprimerie des Cordeliers. [Bayona 1963]. 30 orrialde.

Emeretzireun eta irurogei-ta bigarren urtean Pauben egin zan Pirineuetako Ikaskintzen Batzarrerako idatzi eban itzaldia da Haritschelhar irakaslearen lan au.

Eztoguz larregi ezagutzen XIX gizaldiko gure olerkariak, Bida-soaz beste aldekoak batez be, Orraitiño astiro-astiro bada be benetako meritudun lanak agertzen dira noiz beinka, eta orain Baigorriko Euskaltzain jakintsuak dakarguna onen-onenatariko bat dogu. Ere-dutzat artu geinke lan au, bere antzera besteak egiteko.

Egillearen denporan idazten ezpada bere bizitza, gero urteak joan eta urteak etorri sarritan gertatzen da elezar biurtzea, jendeen buru-ametsetakaitik, olerki-kantuak berak emoten dabena gaia oifarriztat arturik. Ori literatura guztietan gertatzen dana da, baiña eztaukogu guretik zertan urten, ba Decheparegandik asi eta Etchahunen artean badaukogu nor aipatu.

Ondo aztarketan ditu Larralde-Bordachuriren bizitza ta bere olerki ezaguna :

*Mila zortzi ehun eta hamabortzgarrena,
Ni Ahazparnen preso hartu nindutena.*

P. Lartzabalek teatroa egin badau Larralde-Bordachuriren ganean, benetako kondaira dakargu Haritschelharrek. Hazparneko artxibuek artu ditu iturritzat. Beko-Pirineuetakoak eta Rocheforteko Itxaso-Artxibuek be bai, eta bibliographia ugaria gañera.

Badaki gauzak bere lekuetan ipinten eta bear diran moduan esaten, astuntasun barik, gogoz irakurtzeko moduan. Nik beintzat oso gustora eta baten baiño geiagotan irakurri dot, zatika-zatika batzuetan asi ta akabau beste batzuetan.

N. A. G.

JEAN ETCHEPARE. *Mendekoste gereziak eta beste*. "Eskualtzaleen Biltzarra"-ren gerizpean *Goiztiri*-k atherea. Bayona, 1963.

Eun t'emeretzi orrialdeko liburu onek P. Charritton-en aintzinsolasa dakar Jean Etchepare nor zen eta zelako idazlea zen adieraziz, ta agurrezko oar bat gazterik galdu zen izkiriatzalle oni bere aitak egiña.

1960-eko otsallean "Eskual-Kulturaren-Alde" batasunak eratu zuan aurrentzako kondairarik onenari sariketa, ta Etchepare gazteak, artean 22 urte zitularik, irabazi zuen sariketa ori bere *Mendekoste gereziak* ipui politarekin. Andik denbora gutxira, 1961-eko abenduaren 10-ean, il zen gure idazlea, 24 urte juxtu zitularik.

Sarituaren izena aintzat arturik, aurretiko ta geroztiko lanekin egindako bilduma bat da ipui ta azalpenak aurkeztuz.

Lanetatik garbi ikusten da aren begi-kolpe argia: oarle bikañez gañera kezkatu nabari da. Azalpenetan, ezerk igesik egiteke, inguru-
minguruak argi ta garbi adieraziz dijoa. Maiz, bere pentsamenak
metaforaz biribilduz: "Ai nere buruari pentsatu gabe bizi ahal banin-
dadi!". Bere baxenabar euskalkian, ifioiz itanoka, onela mintzo da:
"Gizonak ez dezaken bere zoriona senti (zion erbestetik maitemindū
batek bere emaztekiari), ez baitaki zer den zoriona. Bainan gero dun
ohartzen, orhitzearekin, atzo memento hura berriz iragan nahi liken.
Bizkitartean memento hura berean, zorion mikorik sendi edo
atzeman".

Onelakoa da Etchepare zanaren idazmota, onelakoa bere kezka,
noizipeinean larrimindurik. Bere orrialdeak barna somatzen ditugun
gertaera ta esaerak nekez aitzū genezazke: *Kattalin gorri*, *Donadoa*,
Etxeokak, *Argi-zirrinta*, *Kurutze gorriak* eta abar, gogoangarri izan-
go dituzte irakurleak.

Ez pentsa denak illunak direnik. Sarri mintzo da itxaropen ar-
giz. Era zabalekoa baita gazte onek utzi digun uzta. "Bihotzean su
baten ukaitea aski da, zorionaren ukaiteko". Ta euskera ta Euskale-
rria zituan bere biotzeko sua.

Izkuntza, esan degun bezela, Garazi aldekoa da, jatsuarra baitzen.
Nobelagintzarako doai bereziak agiri zaizkio orren gazterik galdu ge-
nuen idazle bikain oni.

J. S. M.

EUSEBIO ERKIAGA: *Aita Kandido Basabe, S. J., euskal-idazlea*
(1867-1928). [Gráficas Bilbao, 1963]. 21 orrialde.

Aita Basaberen bizitza ta euskal idaztiei buruz barri ugari emo-
ten deusku Erkiagak lan onetan. Euskaltzalea zan ezkerro, Lekeitiar
Josulagundiko onen bizitzako egitada bat baiño geiagok daukee zer
ikusi euskereagaz.

Eleizgizona eta Euskaltzalea, edo Lekeitioko Aita Basabe Josu-
lagundikoa. Orixe izango litzake izenburu edo titulu egokia bere bi-
zitza osotu-luze bat egiten daneko liburuarentzat. Mixiolari aundia
izan bazan, euskaltzale asko txikiagoa ez.

Bere erritarraren idaztankera ondo aztertzen dau Erkiagak, eta
gero bere idaztietatik ondo aukeraturiko zati batzuk be argitaratzen
deuskuz.

Geroago eta geiago gustetan jaku Erkiagaren euskerea. Kirikiñokin eta Agirrekin batera, Erkiagagaz iruko ederra dauko Bizkaiko euskalkiak idazleetan.

Onen antzeko beste lanen baten egille dogu Erkiaga. Eztaitezela azkenengoak izan!

N. A. G.

VICENTE DE AMEZAGA ARESTI. *Hombres de la Compañía Guipuzcoana*. Prólogo, por Pedro Grases. Banco Central de Venezuela, Colección histórico-económica venezolana, IX. Caracas 1963.

Itz bitan azalduko dut askozaz ere astiroago azaldu bear nukean gaia. Euskal-idazle trebea eta EGAN-en aspaldiko lankidea dugun Ametzaga'tar Bingen'ek liburu berri bat agertu du oraindik orain erderaz, histori-liburu mardul eta trinko bat. Gure historiaren berri jakin nai duenak, gure XVIII-garren mendeko historiaren berri. orretara jo bearko du, bein ta berriro.

Geiago nai zuen, baiña eztu gutxi erdietsi. Entzute andiko Konpainia Gipuzkoarraren ar-emanak eta gora-beerak erabat aztertzea zeukan begiz jota, baiña, itsasoaz beste aldean bear adifia lekuko eta dokumentu ezin eskura zezakealako, Konpainiako zenbait gizon gailenen bizitza eta jokabidea aztertu ditu eta burutik burura, egin zitekean neurrian, azaldu. Lanaren ondore betea ikusirik eluke iñork esango landu gogo zuen gaia meartu bearrean arkitu denik.

Gizon urduri eta gogor orien kezkek, ardaillak eta lanak irakurri ondoren, askozaz ere obeto ikusten eta ulertzen dugu XVIII-garren mendeak Euskal-erriari eragin zion gogo-aldaketa. Eta argi eta garbi ikusten dugu emen, gure artean ere, ekonomia izan dela goragoko lanbide apaiñagoen oiñarri eta eragille. Konpainia sortu ezpaltz, agertuko ote ziren, agertu ziren bezala, Azkoiti'ko Zalduntxoak? Jakingosea diru-gosearen ondoren eta diru-gosearekin batean etorri zitzaigun.

Ildefonso Gurrutxaga jaunari entzun izan diot Matxinada dela gure artean Zalduntxoan bestea aurpegia, aurpegi beltz eta lotsagarri xamarra: Zalduntxoak baitziran, izan ere, orduko jauntxoak edota

beintzat orduko jauntxoen gaiña eta pikaiña. Konpaiñiak ere izan zituen Venezuela'n matxidanak. Orrelako jokabideei dagokie noski, egungo izkuntzan, kolonianismuaren izena.

Ametzaga'k eztu ifloren aurpegirik bezten ez zuritzen. Ikusten duena kontatzen du, jakille legez, eta kontatzen duenak badu beti funtsa eta indarra. Zenbait gizonen itxura eta irudia aurkezten digu, baiña irudi bizi eta iztun oriek zenbat eta zenbat gauza eztizkigute adierazten!

Egilleari eskerrak, obeto ezagutuko ditugu gure aurrekoen aurkia eta inpertsua. Eta aurki-inpertsu orietan ez ote da nolazpait ere ageri gu geron aurki-inpertsuen egitura?

L. MITXELENA

“EL BIDASOA” Astekaria.

Beste aldi bat bete dau Irungo aldizkari onek. Ezta luze-luzea izan oraingoa. Berrogei ta bost zenbaki bakarrik. Ezta gutxi be, erri batean ateratzeko, baiña aldi luzeagoak ezagutu ditu, gure lelengo jarduntxoak emon genduzan astekari maite onek.

Laugarren aldia dala oraingoa, jarri izan dau izenburuan, baiña oker jarria da ori, ba iru aldi baiño geiagoren barri badakigu: Lendabiziko aldia, 1880-1887 urteetan agertu zana. Bigarrena, 1889-1893'koa. Irugarrena, 1915-1936'koa. Laugarrena, 1945-1962. Eta oraingoa, laburrena, 1962 (X-6)-1963 (VIII-17).

Badauke liburuen barri-emailleak nun aztertu astekari onen argitaraldiak noiz eta nola izan diran garbi iminten, ba, etxura danez, gutxitan daroie zuzen beren benetako aldia. Gañera, besterik ezpadakigu be, 1866'garren urtean Gipuzkoako Gobernadoreak emon ziotela Irungoei baimena “El Bidasoa” argitaratzeko, ori ziurtasunez dakigu, Kontsejuko artxibuan gordetan dalako baimen ori. Ezin geinke esan argitaratu zan ala ez, ba lorratzik be eztogu aurkitu, orainarte beintzat.

Jakiña da aldizkari au erderazkua izan arren beti edo beintzat sarritan emon deusala euskerari txoko bat, bai gerra aurretik eta bai gero be, 1915-1936 eta 1945-1962 aldietan batez be.

Egia esan, azkenengo aldian ezteutso euskerak toki asko kendu erderari. Baliteke erru piska bat geuk eukitea, Bidasoa aldeko idazleok, baiña ezta umezurtz be gelditu, eta gitxiago be ez ba *Kurlinka-*

ren jardun garrantzitsuak, *Lazkozen* olerkiak eta Lesakako *Galarza* andereño jatorraren erri-ipuiak argitaratuaz etxako jua euskal usaiña. Gañera, erabili diran euskal gaiak ez tira banakak bakarrik izan, erderazkoak izan badira be. Or Luis de Uranzu, Ayalde, Pagogaña, Viglione, Artetxe, Zulaika, Aizarna, Busca Isusi, Albizu, Basterretxea, Oteiza, Sansinenea, Ernardorena, Estomba, Claveria, Urteaga, Pertika, Ernesto Mitxelena, Grazenea, Crocq, Mendiburu, Leonardo Muller, Lazkoz, Navaz, Santamaría, González Carredano, Bereziartua, Reta, Alberdi, Begiristain... eta ez tira idazle danen izenak, ez gutxiago be.

Orraitik eztoгу uste betiko il jakunik “*El Bidasoa*”, nai ta illeta antzeko soñuak edo urrutian entzun badira be. Lotalditxo bat, besterik eztala, esango genduke. Beste aldi barri bategaz itxartu, urte askotarako. Bibliografo eta beste batzuri be zeregiña emongo deutseela astekari onek, uste dogu.

N.A.G.

Eguneroko Meza, Kerexeta'tar Jaime eta Aita Onaindia'k eginda, ta Kerexeta'ren ardurapean atonduta. Bilbao, 1963.

Badu liburu eder onek arako Orixe'ren *Urte guziko Meza-bespe-
rak* ezagunaren egitea eta antza. Nola eztu, bada, izango? Paperak eta edergarriak —euskal-tankerakoak— berdintsuak dira eta gaia, berdintsua ez ezik, berbera dute. Bizkaitarrentzat bizkaieraz egiña dela oraingo au, eta besterik ez.

“Gure erriak, Bizkaiak —dio sarreran Kerexeta jaunak—, ez dau euki orain arte Aita Santuak aitatzen dauan Meza-liburu ori; ta utsune ori beteteko argitaratu ta jarten dot zure eskuetan *Eguneroko Meza* liburu au, oraintsu egin diran aldakuntza barrien eratarata atonduta. Beraz, mundu zabalean BIZKAIERAZ itz egiten daben guztiai eskintzen dautset gure Eliza Amak ain maite dauan idazti au, ta biotz biotzez eskiñi be.”

Txalogarria da benetan guztiontzat asmo au, baita bizkaitar ez geran euskaldunontzat ere, Kristau-liturgia liburu onen bitartez geiagoren irispidean jarri delako, Bizkai'ko euskalki ederra landuaz bide-nabar. Eta langilleen izenak aipatze utsak aski adierazten du, noski, lana nolako arduraz eta tajuz burutan atera duten.

Nolako izkera darabilten ere esana dago orrenbestez: besteak beste eta Bizkai'ko doiñuan ari direlarik, eztabiltza orretan ere ain urruti Orixe-ren joeratik. Erdiko bidetik jotzea erabaki du Kerexeta jaunak, besterik ezin zitekealakoan: "bai mordoillokeritik, bai garbikeritik alde egiñik". Itzetan, garbi-antxean, naiz eta itzulpena bealdean ezarri bear izan, noizean bein; gramatikari eta joskerari, berriz, areago, joskera jatorra eta gramatika baitira "edozein izkuntzaren arima".

Ezin esan dezaket aukeratu dutena ote den biderik onena Bizkai'ko kristauen egarria asetzeko, eta pizteko geiago bear bada, asetzeko baiña: auzi orretan eztut itzik ez botorik. Irakurle landuak, ordea —euskal-gaietan landuak, diot—, nekerik gabe eta atsegiñez irakurriko ditu orrialde oriek. Giro eta joera baten ezaugarriak nabarmen dituzte aurpegian, baiña giro eta joera orren fruitu zori eta elduak dira. Askok eta ederki dakite biur-lanean aritu direnak, baita dakitenaz zentzuz eta neurritz baliatzen ere.

Enaiz orain ziriak sartzen asiko, ezpainuke bizkaitarrei bere-bere duten euskalkian lege-emaille bezala agertu nai. Oartxo bat egingo nuke, guztiarekin ere. Naiz bizkaieraz ari, eztut ikusten zergatik naasi bear diren izkribuz *s* eta *z*: nik beintzat enuke *intzentzu ez pentzamentu* idatziko.

Diodan, azkenik, liburu eder au erosi gogo duenak, bestetan arkitzen ezpadu, Kerexeta apaiz jaunarengana jo bear duela, Elorrio'ra. Ale arruntak 74 pezeta balio ditu eta dotoreagoak 175 edo 200, urrezko ertzak dituenak nai bada.

LUIS MARTIN SANTOS

Erioak eraman du itxuratxarki, erarik traketsenean, ixtripu ergei batean. Askok deitoratu dute: ezin konta ala, sendabide billa, bere-gana jotzen zuten eriek, adiskideek eta lagunak, bertatik ezagutu gabe maite eta miresten zutenek.

Atsekabea baretu eta ibitu ala, ordea, argiago ageri da galeraren larria. Nik ezagutu dudak iztunik ederrena galdu dugu: ezin agortuzko iturri izkutu batetik bezala zerion itza eta itz ozenak, aotik irten orduko, lerro-lerro antolatzen zitzaizkion zein bere tokian, soldadu ongi ezien antzera.

Etzuten, orratik, beñere menderatu: berak zeuzkan mendea soldadu ongi ezi oriek, adimen argiaren zerbitzuko. Ugari bezain zorrotz zen izketan, aberats bezain zeatz eta doi. Tresna miragarri ura esanera zeukan beti.

Itzez orrelakoa bazen, ezta arritzeko leen kolpean eta urratsean idazle garai agertzea. Bere *Tiempo de silencio*-k eztu parerik, nik dakidanez, Espainia'ko oraingo eleberrietan. Azalez aberatsa —aberatsegia, aukeran— izanik, are aberatsagoa da mamiz. Ainbeste eta ainbeste gogoeta daude or mukuru —gizonaz, gizarteaz, giza-lurraz—, kabi-eziñik, liburuari leer-eztanda eragiteko zorian... Eta gogoetetz gainera, barrenagoko beste zerbait ere bai: kezka kontentagaitza, obearra, eredu ederragoen ametsa.

Orain, ordea, eta orixe da negargarri, alargun eta soil agertzen zaigu liburua bere betean, ondorengo-eske, etortzekoa zen uzta joriarren aitzindari bakarti, izan zitekeanaren lekuko elbarri.

Letra-gizon eta artista orrek, gainera, iguin zuen, idazle erraz askok ez bezala, saio ajolakabeen itsaso lasaiean murgiltzea. Aitzitik jakintzaren muga estu-gogorrek zituen maite eta egiñaalean saiatu zen, autatu zuen arloan, jakite soilla itz-jario alferretatik bereizten. Etzen inolaz ere gaur barruti orretan kaletar-jantzian dabilzan salutadore orietakoa.

Sortzez eztakit, baiño jatorriz eta etorkiz etzen Euskal-errikoa. Alaz ere, gogoko zituen buru argiz ulertzen zituen euskaldunen gauzak. Maiz ikusi dugu Akademia Ibiltariaren ibilleretan, entzule adi eta ikasle gogatsu, ez aurreraegi ez atzeraegi, berak zekien tentuan.

Azkeneko aldiz elkarrekin izan genduen izketaldia datorkit gogora: mundu onetako gertariak, alegia, txingurritegi bateko txingurrien lanen gisa, asmoz eta buruz doazela ustekabeko ezbearren batek naasteka zoro biurtzen eztitueiño. Orrelako zerbait dirudi Luis'ea eriotzak ere: kanpo-aldetik, txingurrien usteak eta biziak zapalduaz, datorren ostiko zentzugabea. Baiña, txingurriek oin zapaltzaillaren berri ezta kitelarik, irazki naasia eta urratua eun ederragoren baten gai biur diteke goragoko Eule aren eskuz eta arduraz. Siñeste ori da gure eziñaren sustengua:

*Ezin aal baledi, Jaun errukiorra,
barkatu zaiozu zizukean zorra.*

L. MITXELENA.

Juan Ignacio Uranga Berrondoren

BIBLIOGRAFIA

I. *Euskal-erria* Aldizkarian argitaratu ebazan lan batzuen barriak (1)

1. *Aritz bedeikatua*. [On Antonio Arzak jaunari eskeiñia.] XVIII (1888), 80'garren orrialdean.
2. *Eiztaria, zakurra eta ollagorra*. [Alegia. Itz-neurtuz. On Ramon Artola jaunari eskeiñia.] XVIII (1888), 217'gn. orr.
3. *Urtearen lau erak*. [Donostiako Joku-Loretsuetan saritutako olerkia, 1887'garren urtean.] XVIII (1888) 247-249.
4. *Uda-berria*. [Olerkia.] XVIII (1888), 284.
5. *Estaida urreskoak*. XVIII (1888), 297.
6. *Amets bat*. [On Karmelo Echegaray jaunari.] XVIII (1888), 405.
7. *Nere maitiari*. [Olerkia.] XVIII (1888), 476.
8. *Uda*. [Olerkia.] XVIII (1888), 508.
9. *Musika*. [Olerkia. Nere adiskide On Franzisko Lopez jaunari.] XIX (1888), 87.
10. *Ama euskera*. [Olerkia.] XIX (1888), 107-108.
11. *Uda-askena*. [Olerkia.] XIX (1888), 302.
12. *Ebroko katea*. [Olerkia.] Nere adiskide On Jose Artola jaunari. XX (1889), 177-178.
13. *Biziko da*. [Olerkia.] XX (1889), 400.
14. *On Antonio Trueba jaunari*. [Olerkia.] XX (1889), 423.
15. *Egun on maitecho*. [Olerkia.] XX (1889), 469.
16. *Maissiyua*. [Olerkia.] XX (1889), 527.
17. *Orbela*. [Olerkia.] XXI (1889), 330.
18. *Maite zaitut*. [Olerkia.] XXI (1889), 330.
19. *¡Bakaradadeko Ama!* [Olerkia Nere adiskide On Manuel Bago-ri.] XXI (1889), 443.
20. *Euskara zar maiteari*. [Olerkia.] XXII (1890), 19.
21. *On Pedro Nobia Salzedo-koari bere jayotzaren eunkidan*. [Olerkia.] XXII (1890), 51.
22. *On Klaudio Otaegikoari*. [Oroi-men olerkia.] XXII (1890), 93.
23. *Aurra eta katua*. [Alegia. Rosario Artolari.] XXII (1890), 184-185.

(1) I-LXVIII tomoak ikusi ditut. (XXXIV eta LIX ez, arkbiberik etzeukatelako nik ikusi nituanak.)

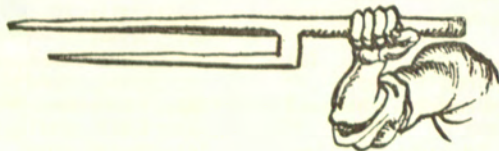
24. *Nere adiskide Pepe Artolari.* [Olerkia.] XXII (1890), 213.
25. *Amalauduna.* [On Karmelo Eche-
garay jaunari.] XXII 1890), 306.
26. *Maite neria-ri.* [Olerkia.] XXII
(1890), 342.
27. *Enadak.* [Amalauduna.] XXII
(1890), 381.
28. *Eskillaren lau jo aldiyak.* [Oler-
kia.] XXII (1890), 559-560.
29. *Amalauduna.* [Olerkia.] XXIII
(1890), 9.
30. *Arrantsaleak.* [Olerkia.] XXIII
(1890), 49.
31. *Zozua eta belea.* [Alegia.] XXIII
(1890), 135.
32. *Chori itztuna.* [Alegia.] XXIII
(1890), 136.
33. *Gure pelotariyak.* Luis Samperio.
Biktoriano Gamborena, Bizente
Elizegi, Billabonako beso-motza,
Gabriel Echebeste. Juan Jose Ezei-
za (Mardura). Roman Beloki.
Eustakio Brau, Juan Jose Goros-
tegi (Irun), Pedro Arrese-Igor
(Portal), Biktor Enbil, Gabriel Pe-
dros. [Itz - neurtuetan.] XXIII
(1890), 242-243, 314-315, 506-507 ;
XXVI (1892), 50-52, 145-147 ;
XXVIII (1893), 535-536.
34. *Izkiñosua eta zozua.* [Alegia.]
XXIII (1890), 374.
35. *Amoriyua.* [Olerkia.] XXIII
(1890), 410.
36. *Aitu Larramendi-ren eunkidan.*
[Amalauduna.] XXIII (1890), 570.
37. *Mandataria.* [Bideberritan, Ama-
laudun saritua Donostiako Joku-
Loretsuetan, 1890'n.] XXIV
(1891), 62.
38. *Nekazari lanak.* [Olerkia. On Do-
mingo Agirre jaunari. 1890'gko.
Joku-Loretsuetan saritua.] XXIV
(1891), 155.
39. *¡Ansi bat!* [Olerkia. Nere adiski-
de Pepe Artola-ri, bere emaztea
ill zan gabeen.] XXIV (1891),
184-185.
40. *¡Ama euskara!* [Olerkia. On Da-
maso Zabalza jaunari. 1890'gko.
Euskal Joku-Loretsuetan saritua,
Donostian.] XXIV (1891), 196-197.
41. *¡Korapillua!* [Olerkia.] XXIV
(1891), 542-543.
42. *Amoriyuaren indarra.* [Olerkia.]
XXV (1891), 104.
43. *Egiya.* [On Antonio Arzac jauna-
ri.] XXV (1891), 168.
44. *Bi ollarren borroka.* [Itz-neurtuz.]
XXV (1891), 222.
45. *Autsa.* [Olerkia.] XXV (1891),
412-413.
46. *¡Jesus kurutzetua!* [Olerkia.]
XXVI (1892), 307.
47. *Errube batian.* [Olerkia. Nere la-
gun Felipe Kasal-i.] XXVI (1892),
333-334.
48. *Izar.* [Olerkia.] XXVI (1892),
566-567.
49. *Sosso-kumak.* [Alegia.] XXVII
(1892), 53.
50. *Ille beltza eta zuriya.* [Itz-lauz.]
XXVII (1892), 127-128.
51. *Kabiyan.* [Nere adiskide Jose Ar-
tola-ri.] XXVIII (1893), 150-151.
52. *Kukua ta zozua.* [Olerkia.]
XXVIII (1893), 423.
53. *¡Ernai!* [Olerkia.] XXVIII
(1893), 473.
54. *Oñazea.* [Olerkia. On Biktoriano
Iraola jaunari.] XXVIII (1893),
498-499.
55. *¡Ojua!* [Olerkia.] XXIX (1893),
54.
56. *Pakea.* [Olerkia.] XXIX (1893),
294.
57. *Arkiera bat.* [Olerkia.] XXIX
(1893), 493-495.
58. *Judas-en musu paltsua.* [Olerkia.]
XXX (1894), 248-249.
59. *Uda-berryia.* [Olerkia.] XXX
(1894), 267.
60. *Baso-pesta.* [Olerkia.] XXX
(1894), 317-318.
61. *Azken-saria.* [Olerkia.] XXX
(1894), 334-335.
62. *Loreak On Antonio Okendori bere
talluntzaren currean.* [1894'garren
urteko Euskal - Joku - Loretsuetan
saritutako olerkia.] XXXII (1895),
72-73.
63. *Nere izarra.* [Olerkia.] XXXII
(1895), 506-507.
64. *Pakia.* [Olerkia.] XXXIII (1895),
479-480.
65. *Lorea.* [Olerkia.] XXXIII (1895),
511-512.

66. *Aingerucho bat*. [Olerkia. Magdalena Larralde Saratarrari-ri] XXXV (1896), 300.
67. *Estillargi*. [Olerkia.] XXXVII (1897), 574.
68. *Gure lorea*. [Olerkia.] XXXVIII (1898), 335-336.
69. *Iziar*. [Olerkia. Zestu'ko Euskal Joku-Loretuetan saritua.] XXXIX (1898), 540.
70. *Enadaen *elkartasun maitatiya*. [Olerkia. Zumarragako Euskal Jaietan saritua, 1899'n.] XLI (1899), 21.
71. *Obizdea*. (Balbina Olamendi eta Ansa ¡Aingerua!) XLV (1901), 285.
72. *Uda berriya*. [Olerkia. Oñatiko Euskal Jaietan saritua.] XLVII (1902), 302-303.
73. *Biursariyak eta kiskirrak. Udaberriyari*. [Olerkia. Ordiziako Euskal Jaietan saritua.] LI (1904), 237-238.
74. *Agur Pachiku. ¡Len gibela eta orain!...* [Itz-lauz.] LX (1909), 12.
75. *¡Amets bat dirudi!* [Itz-lauz.] LX (1909), 60-63.
76. *Euskaldun bat*. [Bakarizketa. Itz-lauz.] LX (1909), 108-109.
77. *Gezurra diruni. Galai baten maitasuna*. [Itz-lauz.] LX (1909), 161-162.
78. *¡Au mundua!* [Bakarizketa. Itz-lauz.] LX (1909), 205-207.
79. *Ostatuan*. [Bakarizketa. Itz-lauz.] (1909), 298-300.
80. *Maitasuna*. [Bakarizketa. Itz-lauz.] LX (1909), 350-352.
81. *Gizon galanta*. [Bakarizketa. Itz-lauz.] LX (1909), 392-394.
82. *Osasungaya*. [Bakarizketa. Itz-lauz.] LX (1909), 441-443.
83. *Azeriya*. [Ipuiya. Itz-lauz.] (1909), 529-530.
84. *Azeri pikorra*. [Ipuiya. Itz-lauz.] LXI (1909), 5-6, 63-64, 113-115.
85. *Nekazariya*. [Bakarizketa. Itz-lauz.] LXI (1909), 170-173.
86. *Zorigaisstozko estayak*. [Itz-lauz.] LXI (1909), 433-438.
87. *Euskaldun Fedea*. [Itz-lauz.] LXI (1909), 581-584.
88. *Euskaldun Fedea. Bellas Artes-ko Antzokiya. Itz-lauz. LXII (1910), 74-76.*
89. *Mari-Mielka*. [Itz-lauz.] LXII (1910), 337-340.
90. *Pedro Maria Otaño*. [Itz-lauz.] LXII (1910), 550-551.
91. *On Franzisko Lopez Alen*. [Itz-lauz.] LXIII (1910), 26-27.
92. *Mami*. [Bakarizketa. Itz-lauz.] LXIII (1910), 110-111.
93. *Franzisko Aizkibel Jauna*. [Olerkia. Azkoitiko Euskal Jaietan saritua.] LXIII (1910), 307-309.
94. *Urbietako Juan-en kondaira apurbat*. [Itz-neurtuz.] LXIII (1910), 371-372.
95. *Aiton baten negar samiña*. [Itz-lauz. Irakurgaya.] LXIII (1910), 409-413.
96. *Euskaldun Fedea antzoki edo Teatro Zarrean*. [Itz-lauz.] LXIII (1910), 566-568.
97. *Euskaldun Fedea antzoki edo Teatro Zarrean*. [Itz-lauz.] LXIV (1911), 78-80.
98. *Atozkit*. [Olerkia.] LXIV (1911), 112-113.
99. *Adrian Loyarte jaunari*. [Olerkia.] LXIV (1911), 218.
100. *Toribio Alzaga jaunari zorianak bere egunian*. [Olerkia.] LXIV (1911), 302.
101. *Mendi-Mendiyan*. [Olerkia. Jose Maria Usandzaga Jaunari.] LXIV (1911), 392-393.
102. *Chinissmen altsua*. [Itz-lauz.] LXIV (1911), 449-451.
103. *Pattar eztula*. [Itz-lauz.] LXV (1911), 62-63.
104. *Luzaro bizi zaitia*. LXV (1911), 121.
105. *Euskal izpioroitzak*. [Olerkia.] LXV (1911), 157.
106. *Aitzkorri-n*. [Amalauduna.] LXV (1911), 484.
107. *Done Tomas eguna*. [Itz-lauz.] LXV (1911), 594-598.
108. *Sebastian Donearen eguna*. [Itz-lauz.] LXVI (1912), 79-83.
109. *Betiko lua*. [Olerkia.] LXVI (1912), 119.
110. *Inauteriyen oroitzak*. [Itz-lauz.] LXVI (1912), 131-134.

111. *Egiyazko atsegintasuna*. [Itz-lauz.] LXVI (1912), 358-359.
112. "Endo". [Itz-lauz.] LXVI (1912), 406-409.
113. *Ametza*. [Itz-lauz.] LXVI (1912), 452-453.
114. *Uda*. LXVI (1912), 510-511.
115. *Oroitx shamurra*. [Olerkia. Serafin Barojari.] LXVII (1912), 67.
116. *Maisu billa*. [Itz-lauz.] LXVII (1912), 441-443.
117. *Barojaren echia edo moldiztegi zarra*. [Itz-lauz.] LXVII (1912), 538-547; LXVIII (1913), 4.
118. *Done Tomas eguna Antzoki Zarrean*. [Itz-lauz.] LXVII (1912), 574-577.
119. *Maisu billa*. [Jose Elizondo-ri, eskutitz gisa. Itz-lauz.] LXVIII (1913), 153-155.
120. *Raimundo Sarriegi Jauna*. [Itz-lauz.] LXVIII (1913), 398-399.
121. *¡Lo, ta, lo!* [Olerkia. Serafin Baroja-ren omenez.] LXIX (1913), 67.
122. *Guchitzen dijuaz*. [Itz-lauz. On Manuel Lizarriturri-ren omenez.] LXIX (1913), 258.
123. *Eresi bat ola gizonari*. [Olerkia.] LXIX (1913), 317-319.
124. *Agur Gabilondo*. [Olerkia] LXIX (1913), 354.
125. *Euskaldun Fedea*. [Itz-lauz.] LXIX (1913), 575-578.

N. ALZOLA.

(Jarraitzeko)

EURIPIDE'ren

M E D E I E

ZAITEGI eta PLAZAOLA'tar IOKIN'ek Ph. D.
eladeratik euskeratua

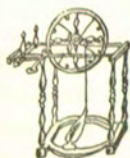
Aurkez ditzagun itz bitan egillea eta obra. Euripide, irugarrena jaiotsez Grezia'ko trajerigille andietan (480 urtean, K. a., jaiotzean, bere erritarrek persiarrak Salamina'n apurtu zituzten urte berean eta bear bada, zenbaitek dionenez, egun berean), etzan garai egokian agertu mundura eta batez ere teatro-plazara. Ilustrazio-aizeak zebiltzan nagusi orduko Grezia'n, gurean XVIII'garren mendean gertatuko zan bezalaxe, antziñako siñesteak, usteak eta oiturak arrazoiaren sugarretan deuseztatu bearrean. Trajeriak, berriz, gai jakiñak zituen, erlijio-kutsuzko elezaarretan sustraituak. Egoera larrian arkitzen zan, beraz, Euripide argi-semca, jakitez eta filosofiaz okitua, bere adimen zorrotzak eta zorrotzuak arbuatzen zituen ipuiez baliatu bear baitzuen nai-ta-ez teatro-lanetarako.

Burruka larri orretan etzuen bere adiñekoengan laguntzarik arkitu eta bai destaiñarik ugari, Espainia'n gero Ruiz de Alarcon'ek bezala: amaika barre egin zuen aren bizkar, esate baterako, Aristofanes komerigille zaarzale bezain lotsagabeak. Geroak, ordea, eta ori zan gutxien uste zutena denbora bateko atenastarrek, maite eta miretsi izan ditu aren obrak eta aren ondotik ibilli da, aren atzean, Eskilo

eta Sofokles'en ondotik baiño geiago: gogoz eta giroz erosoago, idea-go, arkitzen zutelako noski eta antziñako Grezia'k zearo suntsitu baiño leen utzi zituen ondakin zaarkituetatik askatuago. Diodanaren lekuko ditugu Europa berrian, besterik ez aipatzeko, Racine eta Goethe.

Ar dezagun Medeie au bera eta zer gelditzen zaigu apaingarri soil —antziñakoenganako zorra nolabait kitatzeko edo erantsiak— dituen sorginkeriak eta erensugeak kendu ezkeru? Griña sutsuek burrundari darabilten biotzaren irudi nabarmena, ainbeste zor dion kutunak bastertua izan dan emakumearen sumin kixkalgarria. Giza-gogoaren pintura zorrotza eta ausarta, eta batez ere emakumezkoarena: orixe izan da, izan ere, ondorengo askok Euripide'gan billatu eta imitatu duena.

Ezagun-ezaguna izaten zuten onelako trajerien gaia orduko atenastarrek eta etzegoen bada atze-aurre guztiak banan-banan azaldu bearrik. Guri beste ainbeste gertatzen etzaigun ezkeru, gogoan eduki bedi ixtorio onen erroak urruti daudela, arako Iason'ek, osaba gaiztoaren aginduz eta Argonauta diralakoak lagun zituela, "urrezko zarpa"ren billa oraingo Georgia-aldera egin zuen bidaldi sonatuan. Zarpa ori eskura zezan, Medeie'k, amodioaren eragitez, iruzur egin zion aitari aurrenik eta etzuen gero anaia iltzeak eta puskatzeak beldurdu, grekoen igesa errastu naiean. Eta etxera —Tesalia'ko Iolkos'era— bihurturik ere, etzuen atertu Pelias, osaba gaizkillea, asma ditekean erarik makurrenean akaba-erazi arte. Andik aurrean bidali zituztenean, Korinto'ra jo zuten biok eta or arkitzen ditugu trajeria onen asieran.

M E D E I E

Korinto'n gertatzen da. Medeie'ren etxaurrea erakusten du antzestokiak. Andik bertatik irtenda badator inude zaharra.

INUDEAK.—Kolkide'tarren (1) lurralderakoan Simpelegade (2) urdinubelak barna Argu'ren tilapea (3) egabanatu izan ezpaliz, ezta Pelion'go (4) ibar oiantsuan lerrondo moztua ere egundo erori izan ezpaliz, ezta Pelia'rentzat (5) urrezko zarpa (6) bila ioan ziran gizon oberenen eskuak ere arraunen iabe egokitu izan ezpalira! Ezpaitzatekean itsasoz apuilean (7) Iolku (8) lurraldeko gazteluetaraino Medeie nere etxeko-andrea etorriko, Iason'en maiteminez biotza iota, ezta aita ilteko Pelia'ren alaba gazteak ortaratuta, etzukean senar-semeekin Korinto'ko lur ontan bizitzez egoterik ere izango.

Igesi eldu zan eskualdeko uritarren gogoko izan nairik ari zan bera, Iason'ekin edozertan bat etorririk. Orixo da noski osasunbiderik nagusia, senar-emazteak etiketan bereiz eztezenean. Orain ordea zer-nai gorroto du ta laztanenek mindu egiten dute. Bere aurrak eta nere etxekoandrea salduta errege-ezteietako oean baitatza Iason, lurraldeko nagusi dan Kereon'en alabarekin ezkon-

(1) *Kolkide*: Pont-Euxin'eko errialdea, aren eguzki-aldekoa.

(2) *Simpelegade*: Bosporo'ko atakan zeuden bi arkaitz: bata bestearen ondoantstu zeuden, andik barna igaroteko zan itxas-gizona galtzeko omen.

(3) *Argu'ren tilapea*, ots, Argu itsasontzia. Tilapea itzez itz *carena* da erderaz. Urrezko zarpa bila ioan zan itsasontzia adierazten du emen.

(4) *Pelion*: Tesali'ko mendia, egun *Zagora* izenez ezaguna.

(5) *Pelia*: Poseidon'en semea.

(6) *Urrezko zarpa*: urrezko larrua.

(7) *Apuilean*: Txopa-aldeetik arraunean egin, ezker-eskui.

(8) *Iolku*: Tesali'ko erri baten izena, bertan bildu omen ziran Argu'ko itsasgizonak.

duta. Itxusiz beztutako Medeie zorigaitzak berriz oiuka zinak aldarrikatzen ditu ta eskubi-estutzea —sinisgarririk nagusiena— aipatzen du ta Iason'engandik artutako orrelako sariaren aldera Iainkoak lekuko aitortzen ditu. Or datza ezer ian bage, soina nekepean bertan-bera utzirik, egunoro negarrez urturik, begiak erakori bage, lurretik arpegia kendu bage, senarrarengandiko bi-degabekeria sumatu duen ezker; arkaitza edo itsasoko olatua bezala, adiskideen esanak entzun-gor entzuten ditu: noizean-bein bere lepo zuri dirdaitsua itzuleraziz, berak berarengan, aita laztana, bere lurraldea ta etxea deitoratu dezan izan ezik, orain itxusiz bezturik daukan gizonari iarraitzearren, guzi oiek saldu egin baitzituen, Gurasoen lurak ez uzteak dakarrena ezaguna du gaixoak zoritxarraren zoritxarrez. Izu-laborri daukate semeek eta oiek ikusiz ere etzaizkio begi-betegarri egiten, Ez-egiteko berriren bat asmatu ez ote dezan beldur naiz: gogo gogorra baitu, eztu gaizki erabilia izaterik iasango. Bera badazagut nik eta aren beldur-ikara naiz [oea edaturik dagoen etzatokira ixilean sartuta, gibel zear ezpata zorrotza barneratu, edota errege ta senarra ilda gero, zoritxarragoren bat berenganatu ez ote dezan]. Izugarria baita, izan, eta orren arerio gerta dedinak orri norgeiagokan ostro beltza irabazterik ezta errez izango.

Alabaina, badatoz or aurrak lasterketan ibiltzen bukatuta gero, amarenik gogoratu bage: ezpaitu gogo gazteak atsekabetzerik maite izaten.

Aurtzain zaharra lagun dutela, Medeie'ren bi semetxoak sartzen dira.

AURTZAINAK.—Nere etxekoandarearen iopu zar ori, zer dala-ta zaude bakarrik ate aurrean, zeure barruko gaitzak zinkurinkatuz? Zu bage, bakar egoterik nola nai izan dezake Medeie'k?

INUDEAK.—Iason'en aur-iagole zahar ori, iaunen zoritxarrak iopu zindoei galgarri gertatzen zaizkie, ta oien gogoak mindu egiten dira. Neroni, bada, etxekoandarearen ondikoak zeru-lurrei zinkur-in aundi egiterainoko atsekabeak iota, ona etorteko gogo bizia sortu izan zait.

AURTZAINAK.—Ez al ditu zoritxarreko orrek negarrok oraindik atertu, ala?

INUDEAK.—Errukarri zaitut, izan ere: asieran du oinazea ta eztu oraindik gainezka.

AURTZAINAK.—Ergel alaena! —nagusiei orrelakorik esatea zilegi ba'zait, beintzat—. Gaitz berriez eztaki ezer nonbait.

- INUDEAK.—Zer da ordea, agure? Etzaidazu esaterik uka.
- AURTZAINAK.—Ezer ez; len esandakoaz ere garbai naiz, izan.
- INUDEAK.—Etzaiozu zure bizarragatik zure iopu-kide oni estal. Onela bear ba'dadi, ori ixilean eukiko baitut.
- AURTZAINAK.—Arriz zotz-eginez ari izaten diran eta zaharrenak eserten diran Peirene'ko (9) ur gurenaren ingurura bertara urbildurik, ez-entzun eginda, urlia auxe esaten entzun nuen, ots, Korinto'ko lurraldetik amarekin batera aurok erbestetzeko omen da Kereon, eskualde ontako nagusia. Eztakit ordea esana egia dan ala ez. Enuke orrelakorik gertatzerik nai, noski.
- INUDEAK.—Ta baldin amarekin burutu-ezina ba'deza, aurok ori iasatea egari al izango ote du Iason'ek?
- AURTZAINAK.—Berriei ezkontzajdetasun zaharrek leku egiten diete, ta eztu etxe au laztan ark.
- INUDEAK.—Onatx, gureak egina duke, baldin oraingoa aitu baino len, gaitz zaharri berria eratziki ba'dezaiogu.
- AURTZAINAK.—Zu beinipein —ezpaita au etxekoandreak iakin dezan garaia— zaude ixilik eta txintik ez atera.
- INUDEAK.—Aurok, entzuten al duzute aita nolakoa duzuten? Ilko al da! Ez: nere iauna baita. Alabaina beretarrekiko gaizto dalarik atzemana izan da.
- AURTZAINAK.—Ta nor ez, ilen ume artean? Dagoneko ezagutzen al duzu edonork bere burua laztanago duena, urkoarena baino [bartzuk zuzen eta bide noski, bestetzuk ordea, irabaziaren ederragagatik], baldin aitak ezkontza-atseginagatik oiek laztan ezpaditza?
- INUDEAK.—Zoazte —onik baitagoke— etxean barna, aurok! Zuk berriz euki itzazu al daiten bazterrenean eta etzitzazu ama etsituarengana urreratu. Zezenak bezala, bekoskoz begiak zearka zorrozten dizkiela ikusi baitut dagoneko, egitekoren bat egiteko bailitzan. Eztu aserrea atertuko —iakinean nago, egon ere—, oinaztarririk norbait io dezan arte. Ezer egitekotan, egin al ba'leza etsaien aurka ta ez, adiskideen aurka!
- MEDEIE'K.—(*Etxe-barnetik.*) Ene bada! Nerau zorigaiztoko onen loren ondikoa! ene! ene! ondikotz! il ba'nendi!
- INUDEAK.—Orixe da hura, aur laztanok! Eragin daragio biotzari amak, badaragio aserreari. Leia zaitetze, arinago! etxe barnera! Eta ez urreratu aren begien ondora: etzakizkiote aldera, ta begira gero, aren gogo ilarrainduaren aldarte basatiari ta sortzezko izate galgarri ari. Zoazte oraintxe, barnera zaitetze ainbat lasterren! (*Aurrak eta Aurtzaina sartu dira etxean barna.*) Agirian dago laster adore

(9) Peirene, Korinto ondoko iturri baten izena, egun *Dragonera* deritza.

aundiagoz zabalduko dana goiak-gora arrotzen asi dan deitore-laino ori. Gaitzok ozka egiten dioten biotz-andiko gogo egosgogor-rrak zer egingo ote du?

MEDEIE'K.—(*Etxe barnetik.*) Ene! Ene! Gorriak ikusten ditut, negar andiak eragiteko ainakoak ikusi ere! Ama gorrotagarriaren ene aur gaitzesgarriok, il al bazintezte aitarekin batera! ta etxe osoak ausiabantaz beak io ba'litza!

INUDEAK.—Ene! ondikotz! ene zorigaitza! Aitaren okerrekin bat zergatik egiten dituzu zure aurrok? Zergatik diezu gorroto? Ene! ondikotz! aurrok! Ez al ba'zenezate beldur naizenik iasan! Izar ere izugarriak dira agintarien erabakiak; oietariko gutxi baitira esaneko, ta ainitz eta agitz agintzen dute ta nekez aldatzen dituzte burubideak. Obe da ainbestekoaz bizi izaten oitu; ni neu beintzat, andikerietan ez, baina azkarrak eta narerik zahar al ba'nendi! Neurrriaren izena bera garaile baita, lehena esateko, ta ilkorrei beste ezer baino askozaz obe ta onuragarriago gertatzen zaie; geiegikeria berriz, eztakieke ilen umeei egoki gerta: zoritxar andiangoak dakartzi ordea, etxe baten aurka iainkoren bat aserra dadinean.

Inudeak azken itzak esaten dituen artean, antzokira Korinto'ko amabost andre sartzen dira, abeslari-taldea alegia.

ABESLARI-TALDEAK.—Entzun dut Kolkide'tar (10) gaixoaren mintzoa ta aditu dut aren oiua; eztago onezkoak egiterik oraindik. Ots, atso, esan! Bi atedun etxea barna zinkurina entzun baitut: etxerik laztan egokitu ezkerro, etzaizkit ango atsekabeak atsegingarri gertatzen, ene andre!

INUDEAK.—Eztago etxerik; emengoak egin du onezkero. Bata, errege-oak baitauka, euki ere, ta andregoiak ezkon-etzanguan bere bizia irion egiten du adiskide baten ere itzez gogo birbiztu ezinik.

MEDEIE'K.—(*Etxe barnetik.*) Ene! ene! Igaroko al da nere buruaren alderen beste ortziko tximista! Oraindik bizi izanda zer irabaz dezaket? Ene! ondikotz! Auta al ba'nindeza eriotzak, nere bizi bear gorrotagarri au bertan bera utzita!

ABESLARI-TALDEAK.—Entzuten al duzu —oi Tzeu, lur eta argi!— emazte ertunak oiuztatzen duen ondiko alaena? Ergel ori, oe lazgarriaren (*ilobiaren*) nolako ioranak artu zaitu gero? Laster etorriko zaizu erioaren muga, etorri ere. Etzazula orrelakorik eska! Baldin zure senarrak oe berria opa ba'du, etzaitez arekin aserre.

(10) *Kolkide'tar* ori Medeie zan.

Ori Tzeu'k zuzenetsiko dizu. Etzaitetz zure senarra deitoratzen geiegi urtu!

MEDEIE'K. (*Etxe-barnetik.*) Tzeu andi ta Temi (II) agurgarri orrek ikusten al dituzute zin aundiz senar biraogarrinari uztartuta iasaten ditudanok? Aurreandanik egiten didaten bidegabekeria egiteko bekokia izan baitute oiek; neronek ikus al ba'nitza noizbait berori ta emazte berria, iauregiarekin batera zati-zati eginda! Ene aita, ene erri! zuengandik erbestetuta bainago, neronek nere neba lotsagarriro ilda gero.

INUDEAK.—Entzuten al dituzute zertzu esaten dituen? eta nola deitzen dituen Temi eskeintza-artzailea ta ilen-umeek zin-iagoletzat duten Tzeu? Bere aserrea nola ibituko, eztu utsaren urrena bear izango etxekoandreak.

ABESLARI-TALDEAK.—Gure ikusbegira nola etor leitekean eta gure itz ozonen otsa abegiz nola adi lezakean, baldin biotz-astungarri duen beraren aserrea ta gogoaren adorea alderagin ba'litza! Ezpezaie adiskideei nere gogo onak beintzat utsik egin! Zoaz, ba, ta bera etxetik aterata, erakur ezazu ona. Bekizkio laztan itz oiek! Leia zaitetz ordea, barnekoak gaizkura ditzan baino len: oinaze min orrek andiro eragiten baitio.

INUDEAK.—Egingo dut alegina. Beldur naiz ordea nere etxekoandrea nere esanetara erakarriko ote dudan. Alabaina, neke au leporatuko dut, zure alderako esker onez leporatu ere. Ain zuzen, norbait, mingainean itza, urbil lekiokenean, ume eginberri duen leoi-emearen begirakune basatia zorrozten die iopuei. Baldin lenagoko ilen-umeak baldar eta ez-ikasi izenda al ba'zenitza, etzenezakean utsik egin. Aiek oturuntzetarako, opari-orritsetarako ta bazkarietarako eresi belarri-gozagarriak arkitu zituzten biziaren atsegingarri; etzuen ordea inork ilen-umeen axanpa larriak etenezteko musika ta ari askotako eresirik arkitu: ortik datozen eriotzek eta zori beltzek etxeak uzkaile egiten dituzte. Ain zuzen, or dago eresiz ilen-umeek atera duten emendioa; ian-edan oparoak ditezenean, zertako mintzoa alperrik puztu? Aurrean daukaten iatordu gonburuak berez baitakarkie gizonei atsegina. (*Esan-ala etxe-barnera ioten du.*)

ABESLARI-TALDEAK.—Entzun ere, minduruen oiur txirriti mina ta ez-bearren atsekabe zinkurina entzuten ditut, oean saldu duen senar gaiztoa deadarka baitarabil. Bidegabekeria iasanda, Tzeu'ren Temi, zinen zaintzaileari egiten dio ots, orrek Elade'z aruzkaldeko

(11) *Temi*, Uran eta Gea'ren alaba ta Tzeu'ren bigarren emaztea.

izpazterreruntz eraman baitzuen itsaso ilun zear itsaso mugagabeko morroilo (12) gazitsuraino.

Atea iriki egiten dute. Inudea lagun duela Medeie agertu da: estalgarri darabilen mozerro zurbil eta ikaragarriaren gainean negar-malkoak ageri dira.

MEDEIE'K.—Korintiar andreak! Etxetik atera naiz zuen elebide gerta enadin: ezagunak baititut ilen-ume artean arro gertatu diran asko —batzu nere begiz ikusiak, bestetzu berriz atzerrietan—, bazterrean oin-geldirik egotearren, itsuskeria ta axolagabekeria irabazi dutenak alegia. Ezpaitago gizakumeen begietan zuzentasunik, gizon baten biotzondoa argi ta garbi aztertu baino len, alakoa ikusi-ala, begitan artzen baitu edonork, ark ezertan kalterik egiteke. Bestalde, noraezean errian barna artu-emanetan ibili bear du erbeste-koak, ezpaitut erkideei buruz buru-iritzia gertatuta, ez-iakitetz gorrotagarri dan erritarra gosten. Neri ordea gertatu zaidan ez-usteko arazo onek erdiratu egin dit gogoa erabat. Nereak egin du, ta biziaren ederra bertan-bera utzirik, il bearra dut, adiskideok. Neretzat dana zitzaidan nere senarra —ederki dakit alegia—, gizatxarren bilakatu baitzait.

Adorea ta adimena dituzten guzien artean emakumeok gera izakirik errukarrienak izan ere. Lehenik ondasun gonburuz senar bat erosi egin bear izaten dugu, gure soinaren iaun eta iabea ar dezagun: izan ere ezpaita gaitz ori baino gaitz gorriagorik. Ta ona emen buruausterik larriena: gaiztoa ala ona artzea. Ezpaitaizkie emakumeei ospagarri ezkontza-austeak, eta senar bat zapuztea ezinezko zaie. Gero, bizibide ta ekandu berrietan sartuta, azti bear du izan, etxean ikasteke, oe-lagunarekin nolako artu-emanak euki iaikiteko. Baldin gure eginbidea onik bete ba'dezagu ta senarrak, etxalagun bilakatuta, uztarria ezinbestean eraman ezpadeza, bizibide opagarria benetan! Ezperen, obe il. Gizon batek ordea, etxe-koekin ezin burutuz, muturturik gogait egin dezanean, alde eginda, aren biotzaren aseak azkarririk izaten du [naiz adiskideren bate-nera, naiz beraren adinekoengana itzulita]; guk berriz, geure begiak bati bakarrik zorrotzu bear izaten dizkiogu. Diotenez, etxean bizi izanda, galbearrik gabeko biziera omen dugu guk; aiek, ordea, makilaz gudukatzen omen dute. Ezbidean daude egon ere, oker asmatuz. Bein bakarrik erdi egin baino naiago nuke iru bider zutik egon lerrokatuta, saietsean erredola.

(12) *Kleis* itzez itz giltz, kako, morroilo, ots, itsasoko ataka, arako giltza ta morroiloa izaki.

Alabaina, eztagokigu zuri ta bioi iardun bera. Zuk izan ere erri au duzu zure ta bertan dituzu aita-amen etxe, bizitzarteko etekin eta adiskideen lagunarte. Ni, neu, bakarrik nago, erririk bage egon ere, ta gorriak ikuserazten dizkit gizonak, barbar-atzerritik arrapakin bezala ekarria naizen oni, amarik bage, nebarik gabe, aurriderik gabe, zoritxar au non ainguratu izateko. Ona emen ordea, zugandik iritxi nai izango dudana: baldin gaitzon orde senarrari larrutik ordaindu eragiteko biderik eta arterik [ark berari alaba, edota ezkondu duenari emana, alegia] arki ba'nitza, zaude ixilik. Bestalde, inor baino beldurtiago izaten baita emakumezkoa ta burrukarako ta burdina ikusteko uzkur oi da; ezkon-oekikoetan bidegabetua dadinean berriz, eztago hura baino gogo gorriagorik.

ABESLARI-TALDE-BURUAK.—Egin ere egingo dut zure esana, senarra zuzen eta bidez zigorkatuko baituzu, Medeie. Etzait zoritxarrok zuk deitoratzerik arrigarri gertatzen. Badakust, ordea, Kereon eskualde ontako erregea etorri datorrena, erabaki berrien adierazle.

Kereon errege zaharra agertu da, eskuetan iauraga, atzean zenbait lagun duela.

KEREON'EK.—(Medeie'ri.) Zuri, bekosko ilun orri, ta senarrarekin sumindutako orri, ots, Medeie orri diotsut esan ere: alde lurralde ontatik, zoaz igesi beste nonbaitera, zure bi aurrak artuta, ta ez luzatu arean. Izan ere agindu onen erabakitzaile nerau bainauzu, enoake berriro etxera, zerau lurralde-mugetatik alde oil zaitzakedan baino len.

MEDEIE'K.—Ene! ene! erabat tamalgarri onek lur-iota, nereak egin du! Etsaiek loroak oro askatu egin dituzte (13) ta galberrari itzurtetik legorretzerik eztaukat aukeran. Naiz-ta gorriak ikusten egon, galdetxo bat egingo dizut: ots, zer dala-ta erbesteratzen nauzu, Kereon?

KEREON'EK.—Zure beldur natzaizu —beste aiko-makorik aipatzea ezta bearrezko—, nere alabari gaitz senda-ezinen bat egin dezaiozun beldurrez, alegia, Beldur onen zera asko dut izan ere: etortez iakintsu baitzera ta gaitz guzietan trebe, ta atsekabe minetan zaude, gizonaren ezkon-oeaz bagetuta. Badantzut eskainka ari zerana, gatzigatzen didatenez, aita emaileari ta senarrari ta emazteari ezgitekoren bat egingo diezula-ta, Ezer iasan baino len, ordea, nere

(13) *Pánta kálo-n exiénai*: loroak oro askatu, kableak oro askatu, mettre a la voile.

burua begiratu egin bear dut. Aul izanda geroago andiro negar egin baino obe baitut zure gorrotopean erori.

MEDEIE'K.—Ene! ondikotz! Ezta oraingotan lenengoz, askotan baizik, nere ospeak gaitz egin didana ta makur larriak ekarri dizkidana, Kereon! Izan ere iakintsu dan gizonak elituzke seme-alabak neurri gainetik iakitun izaten irakatsi bear. Daukaten alferkeria nora eztala, erritarrengandikako bekaitz beltza zirikatu egiten baitute. Baldin ikaskizun berriak ez-ikasiei ekar ba'dezaizkiezu, ez-deus eta ez-iakintzat iritziko zaituzte; beren burua edozertan iantzita, iakin ere badakitela diruditenak baino geiagotzat ar ba'zintzate berriz, errian nekagarritzat ager zintezke. Ni neu ere, zori orren kide natzaizu, izan ere. Ikasia bainaiz, urliak gorroto [sandiak gibel-aunditzat, berendiak beste erakotzat], ta beste batzuk etsaitzat naukate. Ta enaiz ikasiegia izan ere. Zu, baina, beldur zatzaizkit, ezbearren bat iasan zenezakelakoan. Etzakizkigu ikara, Kereon! ezpainatzaizu gizonezko erregeen aurka uts egiteko ainakoa. Zuk, ba, zertan egin didazu kalte? Gogoak agindu zizunari eman zenion alaba, eman ere. Alabaina nik neuk nere senarra gorrotatzen dut; zuk egina gurbilki egin duzu, uste ortan nago. Zuri dagozkizunetan ederki zaudela-ta etzaitut orain bekaizten. Ezkone-raz ezazute, zaitetze zorioneko! Utz nazazute ordea lurralde ontan bizi izaten. Bidebageki erabiliak izan gerala-ta ixildu egingo baidera, azkarragoek garaitu gaituzten ezkeru.

KEREON'EK.—Esan ere belarri-gozagarriak esaten dituzu; alabaina biotz barnean ezbearren bat asmatzen ote diarduzun izu-larri naiz, eta zureganako len baino uste ainbat gutxiago dut. Nork bere burua emakume asarrekoia gandik, orobat gizonagandik errezago begira lezake iakitun ixilarengandik baino. Ots, alde egizu al bait lasterren! itzik ez esan! Nere zina sendorik dagoen ezkeru, eztaukazu gure artean gelditzeko biderik, etsai baitzatzaizkit.

MEDEIE'K.—(*Erregeren belaunburuak besarkatuz, otoiska.*) Ez, zure belaunburuagatik eta neska ezkonberriagatik!

KEREON'EK.—Itzak alferrik galtzen ari zera. Ezpainidezakezu egundaino zure esanetara erakar.

MEDEIE'K.—Bialdu egingo nauzu, beraz, eta nere eskariek batere ez al zaituzte errukieraziko?

KEREON'EK.—Nere etxea baino areago ezpaitzaitut maite.

MEDEIE'K.—Ene aberri! orain zutzaz dudan oroitzapenaren zina ta mina!

KEREON'EK.—Seme-alabak kenduta, nik neuk ere askozaz laztanen dut.

MEDEIE'K.—Ondikotz! ondikotz! Ilen-umeentzat maitariek duten gaitzaren andia!

KEREON'EK.—Gertariék ekar lezaketenez, nik uste.

MEDEIE'K.—Tzeu! ez al zaizu gaitzon erruduna ezkutatuko!

KEREON'EK.—Iarrai, ergel ori, ta ken ezaizkidazu nekeok!

MEDEIE'K.—Nekétan geu ari gera ta eztugu nekeon bearrik.

KEREON'EK.—Ezinbestean nere iarraigokoen eskuz arin aizatuko zaituzte.

MEDEIE'K.—Orrelakorik ez, baina eske nagokizu, Kereon...

KEREON'EK.—Andre, amaikatxo buruauste ekarriko duzu, uste dudanez.

MEDEIE'K.—Igesi ioango gera, ioan ere. Enago orrelakorik eskatzen.

KEREON'EK.—Zergatik egiten didazu gogor, beraz, emendik alde egin bearrean?

MEDEIE'K.—Utz nazazu emen egun bakar batez egoten, nora iges egin asmatu ta nere aurrei emendioa antolatzen buka dezadan, aitak semeentzat ezer biltzeko arretarik ez tuen ezkeru. Zakizkie erurkibera, zu berebat aurren aita baitzera; zerori gogo onekoa izatea gauzak dakarrena da. Eztut nere buruaren kezkarik, iges egin ba'dezagu; zoritxarrak txurtenean iotako oiek dirala-ta egiten dut negar minaren minez.

KEREON'EK.—Inola ere ezta izan nere erabakia iauntxoena, errukia, ordea, erabateko galgarri izan zait. Orain ere nere burua uts egiten badakust, emakume, ta orobat eskatzen duzuna artuko duzu. Alde-aurre ordea auxe esaten dizut: zu ta zure aurrak lurralde ontako mugaz barne Iainkoaren biarko argiak ikus ba'zaitzate, ila izango zera zu, Esana esan, nere itz au egitia da. [Orain berriz, gelditu bear ba'duzu, zaude egun batean bakarrik. Ezpaituzu beldurre-tan naukan ez-egitekorik egingo.] (*Badoa iarraigokoekin.*)

ABESLARI-TALDEKO BURUAK.—[Andre gaixoa!] Ene! ondikotz! zure lorren larría! noratsu itzul zaitzke? nongo arrotzerrira io zenezake? Gaitzon sendabide al daiten etxerik edo lurralderik idoroko al duzu? Medeie, iainkoren batek gaitzen irten-ezineko nolako elorrioetan amildu zaituen!

MEDEIE'K.—Edonola ere gaizki egina da. Nork ukatuko du ori? Alabaina, eztira gauzak onetara geldituko; etzazute dagoneko orrelakorik uste izan. Izan ere oraindik burrukak izango dituzte ezkonberriok, baita aitagarreba-amagarrebeak buruausteak ere, eta ez txikiak gero. Irabaziren bat izateko, naiz maltzurkeriaren bat asmatzeko izan ezik, gizon ori koipatu nezakeanik uste al duzu? Eniokean itzik ere esango, ezta eniokean eskurik ikutuko ere. Nerau erbestera oilduta, nere burubideak oro iraul zitzakenean, egun ontan nerau emen geldi naitekela onartu ainako ergelkerira eldu baita bera. Ain zuzen, egun bertan nere iru etsai ilotz egingo ditut, aita, alaba ta nere senarra, alegia. Oientzat berein bide erio-

garri dauzkadalarik, ordea, eztakit lehenik zein aukeratu, laztanok. Azpitik ezkonduen etxeari sua ezarriko al diot? edota oea zabal-duta daiten etxean ixilik sartuta, gibel zear ezpata zorrotza barne-ratuko al diet? Eragozpen bat dut ordea: etxeko brinbela zear sartu ta egitekoa bilbatuz atzeman ba'nindezate, ilda nere etsaien parregarri ninteke. Oberena bide zuzena da, ortan baikera batik-bat iakintsu, oiek edenez garaitzen, alegia. Demagun dagoneko ilak dirala. Nongo erriak atotsiko nau? Zein arrotzek bereganatuko nau, lurra, aterpea ta etxea, gaudimen bezala eskeinuta? Izan ere ezta inor. Oraindik lipar batean begira egonda, gaztelu eskerrikeri ager ba'dakigu, banoake iruzurrez eta ixilik sarraski ortara. Baldin oi ez bezalako zoritxarrak alde eragin ba'nindeza, ordea, neronek ezpata artuta, nere burua il bear ba'dut ere, oiek il egin nitzake ta indarra bipilki erabil nezake. Ez, ala lankide aukeratuta nere supizguko barrenean bizi dan Ekate (14) andregoaia, guzior gain ori iauresten baitut, eztu oietako inork, atseginarren pozetan, nere biotza mineraziko. Minkaitz eta negargarri biurtuko dizkiet beren ezteiak, minkaitz, ezkon-aidetasuna ta nere erbesteratzea. Baina, goazen! Dakizkizunetatik ezertxo ere ez utz alde batera, Medeie, burubidez eta azpika iardunez. Iarrai egikizun izugarrietan barna! Oraintxe da azkarren burruka. Ikusten dituzu zertzu iasaten dituzun. Sisifu'tarrekiko (15) baten eta Iason'en ezteiak dirala-ta eztuzu zure burua parregarri agertu bear aita andikiren eta Eguzkiarengandikoa zeran orrek! (16). Badakizu, ba: sortzez emakumeok gauza onetarako oso moldegabeak gera, makur guzien egile iakintsuenak, ordea.

ABESLARI-TALDEAK.—Badoaz ibai gurenak beitik iturburuak gorai-no (17). Zuzenbidea ta beste guziak atzera iraulten dira, Gizonek asmo maltzurak dituzte ta onezkero eztago iainkoenganako sines-te sendorik. Bala-bala zabaldutako ustea aldatuta nere bizibidea aipu oneko gertatuko da: badator emakumezko leinuarentzat os-pea: ez tute aurrerantzean emakumeek izen txarrik eukiko. Nere saldukeria oiuzkatzen eten egingo dira kantari zaharren leloak. Ezpaitu liraren igarle-eresiz gure gogoa edertu Poib'ek, eresien otsemaileak, alegia; bestela gizonezkoen aurka lelo bat oi u egin bainezake. Gure ta gizonezkoen zoriaz esanenik asko dauka aldi luzeak.

(14) *Ecate*, sorginkeri eta aztikerietan ari ziranen buru ta nagusi.

(15) *Sisifu*, Korinto'ren irazlea omen zan ta Iason'en bigarren andrearen arbasoa.

(16) Elade'ke elezarretan ageri danez Eguzkiaren biloba omen zan Medeie.

(17) Oi ez bezalako gertariren bat adierazteko erabilten zan esaera.

Ain zuzen, gurasoen etxetik alde itsasoa igaro zenduen biotza erotuta, itsasoko aitz-ate bixkiak (18) goituz. Arrezkero atzerrian bizi zera bizi-alargun, oea galduta zoritxarreko ori, lur ontatik itsusi erbestetu egin baitzaituzte.

Zinen ederrak egin du, egin ere, ta eztirau Elade aundian andi-zurenik dagoneko, ozkarbiak gora egabanatu baita. Zure nekeetan aingura non iaurti eztaukazu, aitaren etxerik ezpaitaukazu aukeran gaixo orrek, eta zure ezkon-oea baino altsuago beste andragoi bat etxekö-buru bilakatu baita.

(Iason agertzen da.)

IASON'EK.—Eztut aurrenik orain ikusi, askotan baizik, noraezeko makurra dala gogo asarrekorra. Lurralde ontan eta etxeotan bizi al baitzintezkean, baldin altsuener burubideak arin eramán ba'zenitza: zure itz utsalak dirala-ta, lurraldetik alde igorriko zaituzte ordea. Nik neuk beintzat eztut buruausterik. Etzaitz egundaino asper Iason gizonik gaiztoena dala esaka. Zuk iaunen aurka esanak esanda ordea, ar ezazu aintzat zure emendio osoa, erbesterrako zigortua izatea, alegia. Nik niketz, beti errege suminduaren asarrea kentzen aleginak egiten nituen, zu emen geldí zintezen nai bainuen. Zuk, ordea, eztiozu zure erokeriari oporrik eman, beti erregeen aurka gaizki esaka. Arrezkero erbesterratu egingo zaituzte. Alare, oraindik ere enator nere laztanak ukoka etorri ere, zureganako axolaz baizik, andrea; ots, aurrekin landerrik, ezta ezer bage ere igor etzaitzaten. Erbesteratzeak berez gaitz asko dakar, ekarri ere. Zuk gorroto ba'nauzu ere, egundaino ezin izan nezaizuke gogo gaiztorik.

MEDEIE'K.—Gaizto alen ori! —gizontasun bageko zure makurra mingainez gaitzesteko irain beltzena baituzu artze— etorri al zataizkigu [iainkoei, neri ta giza-leinu osoari] etsairik gorrien bilakakuta gero? Ezpaita ausarta ezta bipil izatea ere, gaizki erabilitako adiskideak bekoz-beko begiratzea, gizonen arteko gaitzik andiena baizik, zakurkeria, alegia. Etorrez ongi egin duzu, ordea. Nik neuk, zure aurka gaizki esaka, nere biotza arindu al izango baitut eta zuk esateko oiek entzunda.

Lenengoetarik lenena esaten asiko natzaizu. Su-arnasa zerioten zezenak uztarripean itaurlari erabiltera ta alor ilgarria ereitera igorria izan zinan ori iaeregin zindudan neronek, Argo ontzian zurekin batera itsasoratu ziran Elendar guziek dakitenez. Ta izur

(18) Simpelegade arkaitzak, alegia.

askotan biribildutako urrezko larrua zeukan erensugea amaituta, iaregin zindudan neronek lorik egiteke, ta zuri osasun-argia era-kutsi nizun. Nere aita ta nere etxea saldurik, berriz, Pelion'go Iolku'raino zurekin eldu nintzan nerau, burutsu baino gogatsuago. Sarraskirik mingarriena bailitzan, Pelia ilerazi nuen aren semeen ukaldiz eta beldur dana kendu egin nizun. Guregandik oiek iasota, gu saldu egin gaituzu gizon arteko gizatxarren orrek eta oe berria zure egin dukezu, aurrak izanda. Baldin oraindik aurrik bage izango ba'zina, beste oe orren laztanez amorratua izatea barkagarri litzaizuke. Zure zinen sinisgarriarenak egin du, ta nereganako kir-men etzerana badakizun ezkeru, eztakit lengo iainkoak onezkero iaun eta iabe eztirana uste ote duzun, ala egungo eguneko gizonen-tzako iainkoeu aginduak berriak dirana ba ote deritzazun, Ene! Amaika bider artzen zenituen eskubi au ta belaunburu oiek! Zei-nen alferrik besarkatu izan gaituen gizon gaizto onek! eta zeinen ustel atera diran gure usteak!

Egontxoia egiten du.

Ots! Adiskide bat ba'zintez bezala, auxe adierazi nai nizuke. —Neure kasa, zugandik zer onik atera dezaket? Berdin da: galde eginda, lotsagarriago ager baitzaitzaket—. Orain nora io dezaket? zuri iarraiki, etxea ta aberria saldu nituen aitaren etxera apika? ala, Pelia'ren alaba doakabeengana? Aien aita il nuen au etxean ederki atotsiko nindukete! Onetara bainago: alde, etxeko lagunek etsaitzat naukate; alde, ez-egitekorik egin bear enienak, zuri atsegin egitearren, etsai dauzkat. Onenbestez, guziorde, Elade'ko goibeak barna emakume askoren aurrean nerau zorioneko au aur-keztu nauzu. Izan ere, zerau, senar arrigarri ta kirmen ori zauzkat zoritxarreko onek, baldin lurralde ontatik iaurtita, adiskiderik bage, aur bakarrekin bakar-bakarrik iges egin bear ba'dezat. Senar ezkonberriarentzako alkekizun ederra, benetan, zerau iaregin zin-dudan au ta zure aurrak or-emenka eskale ibiltea!

Ene Tzeu! zergatik egokierazi dizkiezu gizonen urretik gezur-urra ikus dezaten ezagungarri argi ta garbiak, gizonen artean gaiztoa nork bear duen izan bereizteko ozka bat ere soinean etor-tez ez izaki?

ABESLARI-TALDE-BURUAK.—Izugarri ta sendakaitz oi da aserrea, adis-kideekin adiskideak etiketan mokoka daitezenean.

IASON'EK.—Dirudienez, eztut sortzez itz egiten aul izan bear, baizik ere ontziko lemazain zuhurra iduri, ontzi-oialaren mendel ertzak

zabalduta ioatea dagokit, emakume ao-zabal eta itz-iario orri itzur nakizun. Zure esker ona larregi bapikatzen duzun ezker, nik neuk nere lemaizingoan iainkoen eta gizonen artean iareigile bakar Kipris (19) izan dudala uste baitut. Adimen giarra duzu zuk, noski; alabaina, Maitasunak gezi aparabearrez nere burua onik ateraten beartu zinduela esateari gorroto diozu. Eztut gainerakoan ori zeatzegi adieraziko: nolarebait on egin baitzenidan, eztago gaizki. Nere iareitasunaren aldera emana zenduen baino geiago artua duzu, ordea, meronek adieraziko dizudanez. Aurrenik, barbar-erriren batean egon bearrean Elade'ko lurraldean bizi zera ta zuzenbidea ikasi duzu legeen arauz ibilki ta ez indarraren atseginarren ikasi ere. Badakite elendar guziek iakintsu zerana ta ospe ona duzu. Baldin lurreko azken bazterretan bizi izango ba'zina, elizake zutzaz itzik egingo. Nik neuk beintzat, eztezadala etxean urrerik ezta Orfeu'ren baino mintzo ederragoz eresi egin al izaterik ere, nere zoriak inoren oargarri egin al ezpanindeza.

Orra, nere nekeak dirala ta eztirala esateko nizkizunak. Ez ta bai liskarra zerorrek sortu baituzu alde-aurre. Nere errege-ekonomtaren aurka esan dituzun esamesak dirala-ta auxe erakutsiko dituzut ordea: aurrenik, ortan iakintsu izan naizela; gero, zuhur, eta azkenik, zurekiko adiskide andi, orobat nire aurrei buruz... (*Medie'ren aserre-musin aieruari oartuz.*) Baina zaude egonarriz! Ezin burutu alako zoritxar samalda ekarki, onakoan Iolki'ko lurraldea utzita gero, zer aukera obeagorik arki nezakean onako erbesterratu au errege baten alabarekin ezkontzea baino? Ez zuk sumintzen nauzunez, zure oearen gorrotoz edo emazte berriaren irrika minak iota, ezta aur-kopuru aundiaren ioranez leiaka ere: aurra naikoa sorterazi baitut eta enaiz ortaz damurik arean. Ederki bizi al gintezela ta bear gorrian izan ezkintezela andienekotzat nuen, bai-baitakit beartsuarengandik adiskide danak alde eginik iges egiten duena. Gainera, zuregandiko seme oiei anaiak erneeraziz, nere etxeari dagokionez azi nitzakean eta oiek maila berdinean iarri ta ondorengoak elkarrerazirik zorioneko nintekean. Zuk, ba, zertako bear duzu beste aurrik? Nik neuk, ordea, seme biziak etorteko diran semeen bidez laguntzea on dut. Gaizki asmatua ote dut ala? Etzenduke ezezkorik esango, oearrekikoak sumindu ez al ba'zintza. Onenbesterraino eldu zerate zuek, emakumeok, uste baituzute dana daukazutela, oearrekikoak zuzenik izan ezker. Baldin zuten etzalekuari buruz zoritxarren bat gerta ba'dakizue, berriz, oberena ta ederrena gudu-etsai gorrien egiten duzute. Aurrak beste

(19) *Kipris* edo *Afrodite*, edo *maitasuna*.

nolarebait sorterazi bear lituzkete ilen umeek, emakumezko leinurik izateke alegia, ta onetara elukete gizonek gaitzik bat ere izango.

ABESLARI-TALDE-BURUAK.—Jason! ipi-apan edertu dituzu zure itzok, edertu ere. Alabaina —ustez ez-ustekoa esan ba'dezaizut ere—, zure emaztea salduta zuzen eta bide eztana egin duzula uste dut neronek.

MEDEIE'K.—(*Bere buruarekin izketan bezala.*) Askotan oso giza-kumeen bestelakoa nauzu, izan ere. Neure kasa, bidegabe dalarik itz egiten ikasia dana zigor aundienaren artzekodun baita. Ilarraindurik, bidegabekeriek mingainez ongi iaizen dituenak nolanaiko okerrak egiteko ere bekokia baitu. Ezta iakintsuegia, ordea. Zu (*Iason'engana itzulita.*) orobat etzaitz nereganako onarena egin-da, esamesak esaten gerta. Itz bakar batek ilko baitzaitu. Gaiztoa alaena izango ezpalin ba'zina, nerau zure esanetara ekarrita gero ezkondu bear izango zendukean, eta ez adiskideen ixilean.

IASON'EK.—Baldin ezkontzarekikorik aipatu izan ba'nizu, nere esanetara ederki etorriko zinakean oraindik ere biotzeko asarre andia ibitzerik onartzen eztuzun ori!

MEDEIE'K.—Orrek etzinduen ortaritzen, barbar batekin ezkondua izatea ospegabeko zartzarorako bidea zalakoak baizik.

IASON'EK.—Ongi iakin ezazu dagoneko eztala emakume bategatik izan, erregeren ezkontza-oearen iabe egin naizenik. Baina oraintsu esan dizudanez, zerau onik atera ta nere semeei erregeren aurrak aurride egokierazi nairik izan da, etxearentzat babesgarri ledin alegia.

MEDEIE'K.—Utikan! ez al zait negargarri nukezko zorion-bizibide ori gertatuko! ezta biotz-erdiragarri dakidaken ongi-aldirik ere ez al dut izango!

IASON'EK.—Ba al dakizu nola garbaitu ta burutsuago ager zaitzeken? Ezpekizu zoriona egundo galgarri irudi, ta etzazu, zorioneko zaitzekenean, zoritzarreko zeranik uste izan.

MEDEIE'K.—Zaude arro-arro, etxalegorra baduzun ezkerro; nik berriz bakar-bakarrrik egingo dut iges erbestera.

IASON'EK.—Ori zerorrek aukeratu duzu: eztut beste inor salatzen.

MEDEIE'K.—Zer eginda gero? norbait senarturik eta zerau salduta ote?

IASON'EK.—Erregeri birao dongeak esanda.

MEDEIE'K.—Ta zure etxearentzat ere biraogarri naiteke, izan.

IASON'EK.—Enaiz geiago zurekin oietaz etiketan ari izango, arean. Alabaina, baldin aurrentzat naiz zure erbesterako nere ogasunetik laguntzarik artu nai ba'dezazu, esan ezazu: esku zabalez emateko gerturik bainago, baita ongi erabiliko zaituzten arrotzei eza-

gungarriak (20) bialtzeko ere. Oiek nai ezpaditzazu, txoralda izango zera, emakume. Asarre ori ibituerazita, ordea, izango duzu irabazi aundiagorik.

MEDEIE'K.—Ezin izan genezake zure arrotzekin artu-emanik, ezta ezer ere ezin ar genezake; etzaiguzu ezer eman, ezpaitakar gizon gaiztoaren esku-erakutsiak onik.

IASON'EK.—Alabaina iainkoak lekuko aitortzen ditut nik, zu ta aurrak edozertan lagundu nai zaituztedala-ta. Etzaizkizu zuri ordea, onak atsegin, eta arrokeriaz adiskideak aizatu egiten dituzu; arrezkero are gorriagoak ere ikusiko dituzu.

MEDEIE'K.—Utikan! alde! emazte berriaren irrika minak artu baitzaitu etxetik urrun berantetsirik. Iarrai ezkontza orri! Bear bada —Jaungoikoa lagun esango da— zure ezkontza alakoa izango baita, zerorrek ortaz izpitzatzeko ainbatekoa, alegia. (*Alde egiten du Iason'ek.*)

ABESLARI-TALDEAK.—Maitasunak andiegia dadinean, ezte gizonen omen onik ezta onbiderik ere ekarten, Baldin Kipris (21) doia etor al ba'ledi ordea, ezta beste iainkorik orren maitegarririk. Ez al didazu, andragoia, zure urrezko arranbeletatik gantzututako gezi itzuri-ezinik egotziko! Laztan ba'nindeza zentzutasunak, iainkoen bezuzarik ederrenak! Ez al nau egundo, biotza asarre liskartiz eta ase-ezinez iota, inoren oetara iaurtiko Kipris izugarriak, eta senar-emazte baketsuak ospatuz, emazteen ezkon-oeak gogo-zorrotz ebatziko al ditu!

Ene aberria! ene etxea! ez al naiz aberri bageko gertatuko, ezaren bizitzarte igaro-gaitza izanik, errukienez errukarren atsekabetuz! Lenago uztarperatuko al nau eriotzaz erioi, nire egunak bukatuz! Neke artean ezta Aberriaz bagetua izatea baino gorriagorik.

Geure begiz ikusi dugu ikusi ere; eztaukat amen-omenka esaterik. Buru-austerik izugarriena iasaten egonda, ezpaitzaizkizu erririk ezta adiskiderik ere erruki izan. Ilko al da, biotzeko morroilo garbia irikita, adiskideak aintzat artzen eztituen eskerbagea! Nik beintzat eztut inoiz adiskide izango.

Ezkerraldetik sartu da Aigeu bidazti-antzera iantzita.

AIGEU'K.—Medeie, agur! adiskideei au baino sarrera ederragorik esaten ezpaitaki inork.

(20) Norbaiten etxean egon zanak eta ango etxeko-iaunak tortoles edo kurkulu baten erdia gorde oi zuten elkarren adiskidetasunaren ezagugarri bezala.

(21) *Kapris*, maitasuna.

- MEDEIE'K.—Oi! agur zuri ere, Aigeu, Pandion iakintsuaren (22) seme! nondik zatoz lurralde ontara?
- AIGEU'K.—Foib'aren (23) iauretxe zarretik itzulki.
- MEDEIE'K.—Lurreko txilbor iragarlearengana (24) zertara zinan ioana ordea?
- AIGEU'K.—Aurren azia nola gerta lekidaken bila.
- MEDEIE'K.—Iainkoarren! Seme bage irauten al duzu beti bizitzarte ontaraino?
- AIGEU'K.—Izan ere, seme-alaba bage gera iainkoren baten alabearrez.
- MEDEIE'K.—Andrerik ba al duzu, ala ezkonbage al zera?
- AIGEU'K.—Ezkera ezkontzaren uztarririk gabe.
- MEDEIE'K.—Ta zer esan dizu Foib'ek seme-alabari buruz?
- AIGEU'K.—Gizonagandiko baino itz iakintsuagoa iaulki zaio.
- MEDEIE'K.—Zilegi al zaigu iainkoaren esana iakiterik?
- AIGEU'K.—Bai orixe, buru iakintsuaren bearra baitu.
- MEDEIE'K.—Zer erantzun zizun beraz? esan, entzutea zilegi ba'zait beintzat.
- AIGEU'K.—Aurreratzen dan oina askatzen ibili enendila...
- MEDEIE'K.—Zer egin arte? edota nongo lurraldera el zaitzkeino?
- AIGEU'K.—Berriri gurasoen etxeraino el naiteken arte.
- MEDEIE'K.—Zu ordea zeren bearrez etorri zera lurralde ontara ontziz?
- AIGEU'K.—Izan ere bada Pitzeu urlia Troitzen-lurraldeko errege (25).
- MEDEIE'K.—Pelopa'ren (26) seme eraspentsuena omen da.
- AIGEU'K.—Iainkoaren igarkizuna ari berari iakinerazi nai diot.
- MEDEIE'K.—Gizon iakintsua baita eta orrelakoetan urratua.
- AIGEU'K.—Ta nere aitzamakila-lagunen artean laztanena.
- MEDEIE'K.—Zoaz ba onik eta gertatuko al zaizu opa izan-ala.
- AIGEU'K.—(*Medeie'ren bekosko ihunari oartuz.*) Baina, zergatik zaude orren betilun, margul eta mazkal?
- MEDEIE'K.—Aigeu, senarrik gaiztoena baitut izan ere.
- AIGEU'K.—Zer diozu? Azal ezaizkidazu argi ta garbi zure mirak.
- MEDEIE'K.—Bidebage ari zait lason, nigandik ezertxo ere iasateke.
- AIGEU'K.—Zer egiten dizu? Esaidazu argiago.
- MEDEIE'K.—Gurean etxeko-andre beste emakume bat du.

(22) *Pandion*, Kekrops'en semea ta Atenai'ko errege.

(23) Apolon'en izenondoa zenduen *Foib*, ots, dirdiratsu.

(24) Delfo'ko Apolon'en iauretxean eta Piti'ren iruzango ondoan oial zerrendaz bildutako arria lurreko txilbor bezala zuten. Tzeu'k sortzalde-sartzaldetan askatu zituen bi arranoek bertan egin omen zuten buruz buru.

(25) *Pitzeu*, Pelopa'ren seme ta Troitzen-lurraldeko errege, ots, Argolide'ko errege.

(26) *Pelopa* arpegi-zurbila Tantala'ren semea ta Hipodameie'ren senarra.

AIGEU'K.—Orrelako ez-egitekorik lotsagarriena egiten ausartu ote da?

MEDEIE'K.—Ongi iakin ezazu: lengo adiskideak ezaintzat gauzka, euki ere.

AIGEU'K.—Maite-minak iota, ala zure oearrekiko gorrotoz ote da?

MEDEIE'K.—Maitasun aundi batek noski: ezta adiskideenganako kirmen izan ordea.

AIGEU'K.—Alde! doala dagoneko, zuk diozun bezain gaizto dan ezkeru.

MEDEIE'K.—Erregeen ezkontzaide bilakatu nairik dabil maite-minez.

AIGEU'K.—Nork ematen dio ordea? Buka ezaidazu izketa ori.

MEDEIE'K.—Korinto lurralde ontako nagusi dan Kereon'ek.

AIGEU'K.—Ori dala-ta zerau minduta egotea barkagarri da, emakume.

MEDEIE'K.—Nereak egin du; orrezaz gainera lurralde ontatik alde iaurti bainau.

AIGEU'K.—Nork? esan ere, beste gaitz berri bat esaten didazu.

MEDEIE'K.—Kereon'ek erbestetu nau Korinto'ko lurretatik alde.

AIGEU'K.—Eta utzi egiten al du Iason'ek? Ori ere ezin onartu dut.

MEDEIE'K.—Itzez noski ez, baina etsi nai du ark. (*Aigeu'ren aurrean auzpea.*) Ots, otoizka arrenez zuregana ioten dut eta zure bizzarragatik eta zure belaunburuengatik nagokizu: erruki, erruki nazazu nerau zoritxarreko au! Ta enazazu bertan bera iaurtita bakkarik utz; atots nazazu ordea zure lurraldean eta zure etxean, arrotz bezala. Onela gerta ba'lekizu iainkoengandik aur-gura ori emankor! eta zerau zorieneko il ba'zintez! Eztakizu nolokoa dan arkitu duzun arkimena: geldiaraziko baitzaitut zerau aur bage izatetik, eta seme-alaben ondorengoa ekarten ezarriko zaitut; alako irazkiak ezagunak baititut.

AIGEU'K.—(*Medeia zutik ezarrita gero.*) Esker ori emateko gerturik nago, emakume, ta gauza askogatik egon ere: lehenik iainkoen ederragatik, gero, agin dezaidakezun seme-alaben ondorengoaren aldera, naizen au osorik ortara bainoa. Ona emen ordea nere abalera: nere lurraldera zerau etor ba'zintez, arrotz bezala zerau artzen egingo ditut aleginak, zuzen eta bide izaki. Alde-aurre ordea auxe adierazi bear dizut, emakume: etzaitzaket zerau lurralde ontatik alde eraman, orrelakorik ezin nai dezaket; zerau ordea nere etxera zere kabuz etor ba'zintez, inork unki gabe zeundeke egon ere ta etzintzaket inoren eskuetan utz. Lurralde ontatik ordea zure oina zerorrek atera bear duzu, emengo arrotzekiko ere errubageko nai baitut.

MEDEIE'K.—Orrelaxe date. Baina orren sinisgarririk izan al ba'neza, zuketz edozertan ederki egon ninteke.

AIGEU'K.—Ez al zaude etsita? edota, zer egiten zaizu gogor?

- MEDEIE'K.—Bai, etsi dut. Baina Pelia'ren eta Kereon'en etxeak ditut etsai. Zin egotziz zure burua uztartu ezker, berriz, eninduzuke erbesteratuko, oiek ortara ba'daitez ere. Itz soilez agindu ta, ala Iainkoka zinik egiteke egon ba'zintez ordea, aien adiskide gerta zintezke ta laster geznarien bitartez aien esanetara etorri al zintezke. Nereak oro aulak baitira, aiek berriz oparotasuna ta errege-iauregia dituzte izan ere.
- AIGEU'K.—Zuhurtzia andiz egin duzu itz, emakume. Alabaina, orrela ba'deritzazu, eztizut ori egiterik uko egingo. Neretzat eskierrenik baituzu nolabaiteko aiko-maikoa daukala nere burua agertzea zure etsaiei, ta zurekikoa are sendoago lotuko da. Adierazi ezaizkidazu zeatz-meatz iainkoak.
- MEDEIE'K.—Egotz ezazu zin Lurraren azalagatik, eta nere aitaren aita dan Eguzki-arren, eta iainko-leinu osoagatik erabat artuta.
- AIGEU'K.—Zer egin dezadan, naiz zer egin eztezadan? Esan ezazu.
- MEDEIE'K.—Enauzula egundo zerorrek zure lurraldetik iaurtiko, ezta eninduzukela, zuk naita, bizirik ioaten utziko, baldin nere etsai arteko inork eraman nai ba'nindeza ere.
- AIGEU'K.—Zin egotzen dut Lurragatik eta Eguzkiaren argi dirdaitsuagatik eta iainko guziegatik entzuten dizkidazunak oro beteko ditudala.
- MEDEIE'K.—Aski da. Baina baldin zin ori bete ezpazeneza, zertzu iasan zenitzake?
- AIGEU'K.—Gizakume dongeei gertatzen zaizkienak.
- MEDEIE'K.—Zoaz pozik, dana ederki baitago. Dauzkadan egitekoak eginda ta nai ditudanak iritxita gero, zure urira al bait lasterren elduko bainaiz.
- ABESLARI-TALDE-BURUAK.—(*Aigeu'ri, lagunekin batera alde egin dezan artean.*) Ots! Baletsa Maia'ren (27) errege otsemaileari zure etxera urbil zaitezken eta leiaz zarabilen asmoa burutu al ba'zeneza, Aigeu, gizon zindotzat baitzaitut neuk!
- MEDEIE'K.—Oi Tzeu! ta Tzeuren Zuzenbidea ta Eguzkiaren Argia! Oraingoan bai, ene laztanok, nire etsaien garaile ospatsu gertatuko gera ta bagoaz bideak barna; badut oraingotan nire etsaiek zuzen eta bidez larrutik ordainduko duten ustea. Giron ori agertu izan baitzaigu geien nozitzen genduenean bertan gure asmoekiko kai: bertatik lotuko baitugu popareango loroa, urira ta Pala'ren ergoienara (28) elduki. Orain berriz nire asmoak oro esango dizkizut: onar itzazu, pozetarako itzak ez izan-arren.

(27) *Maia*, Atla'ren alaba ta Herme'ren ama.

(28) *Pala'ren ergoienara*, ots, Atenai'ko ergoienara.

Nere morroietatik bat Iason'i bialduta, nire ikusbegira etor dedin eskatuko diot. Hura etorri-ala, itz legunak esango dizkiot, aren asmoak nere dirala, gu saldurik egin dituen errege-etzteiak ederki eginak dituela, ta artutako erabakiak onuragarriak eta ongi artuak dirala, alegia.

Nere aurrak emen geldi ditezen eskatuko diot, ordea, etsaien lurraldean utz ditzadan ez [ezta nere aurrak irainez erabil ditzaten ere], amarruz erregeren alaba il dezakedan baizik. Beurok bidaliko baititut eskuetan esku-erakutsiak eukirik, emazte berriari eraman dezaizkioten eta lur ontatik iges egiterik izan eztezetan: soineko polit bat eta urrez landutako koroia, alegia. Edergailua artu ta soinean iantz dezaneko, galgarri ilko dira emazte gaztea ta hura uki lezaken edonor, esku-erakutsiok alako edenez gantzutuko baititut. Emen ordea itza bestera egingo dut, eta berealakoan egiteko dugun arloa dala-ta deitorez negar egingo dut: nere aurrak il egingo baititut. Ezta inor atzera eragin nazakeanik. Ta Iason'en etxe osoari lur-io eragin ondoren, banoake lurralde entatik semetxo laztanen sarraskiari ta egin dudan ez-egitekorik dongeenari iges eginik, Ezpaita etsaien parregarri izaterik iasangarri, ene laztanok!

Goazen! bizi izanda, zer on lukete? Eztut aberririk, ezut etxerik, ezta gaitzekiko etxalegorrik ere. Gurasoen etxea bertan bera utzi nuenean, makur egin nuen, lainkoa lagun, zuzen eta bide larrutik ordaindu bear izango duen elendar gizon baten esanetara etorrita, Ezpaititu niregandiko aurok aurrerantzean egundo bizi-rik ikusiko, ezta emazte uztartu-berriaren aurrak ere ezta sortuko, nere edenez eraginda erio gaiztoz il bearra duen ezkerero. Inork enazala nagitzat eta aultzat ebatz, ezta baketsu bezala ere, bestetara baizik, etsaiantzako gaitzesgarri ta adiskideentzako on, alegia. Alakoena baita bizitzarte ospatsuena.

ABESLARI-TALDEKO BURUAK.—Asmo ori iakinerazi diguzun ezkerero, zerau lagundu nairik eta gizarteko bezala onarturik, oiek egiterik gebendu egiten dizut.

MEDEIE'K.—Ezin da besterik. Zuk ori esatea, ordea, barkagarri zaizu, ezpaituzu nik bezala gaitzik nozitzen.

ABESLARI-TALDE-BURUAK.—Baina zure sabelak sortua ilteko biotzik izango al duzu, emakume?

MEDEIE'K.—Senar batek al bait geien orrelaxe ar bailezake min.

ABESLARI-TALDE-BURUAK.—Zu berebat emakumerik negargarrien gerta zintezke.

MEDEIE'K.—Goazen! aukeran ditukezun itzak oro alperrik dira. (*Ate-ondoan zutik dagoen Inudeari.*) Ots! zoaz eta erakar ezazu Iason; zerau bapezteko egikizunetarako erabilten baitzaitugu. Etzazu nik

erabakitako ezer esan, baldin etxeko-andrearentzat gogo oneko ta sortzez emakume ba'zintez beintzat. (*Badoa Inudea.*)

ABESLARI-TALDEAK.—Erekteutarrok! (28) aspaldidanik zorioneko, ta iainko doatsuen seme, ta bipildu bageko lurralde gureneco iakin-tzarik ospatsuenean larratzen zeratenok! beti ozkarbirik dirdaitsue-nean barrena emeki ibilki, an bertan bederatzi Pieri'tar Muse (30) garbi Armoni oraileak (31) sortu zituela esaten baita.

Kefiso (32) ur ederren iarioak atera omen zituen Kipris'ek, aipatzen danez, oien lurraldera aize arinen ats-onak neurritz bidali litzan: ta beti adats luzeen gainean usain oneko arrosa-koroia lo-retan daukalarik, Iakintzaren ondoan iartera Maitasuna (33) igor-ten duela, edotariko onbidearen lankide.

Ibai gurenen (34) erriak, naiz adiskideen atosle dan lurraldeak nola artuko zaitu besteen lagun zeran aur-eraile donge ori? Ar ezazu gogoan semeen aurkako ukaldia, ikus ezazu zure buruaren gain ekar dezakezun sarraskia! Ez! geranok osorik zure belaun-buruengatik semeok il eztitzazun eskez gauzkazu.

Nondik dezakezu eskuetara, naiz gogoaren, naiz besoaren ado-rea, ikaragarrizko erabaki ori zuregandiko semeen biotzera zuzen dezazun? Semeengana begiak zorroztuta nola artuko duzu negarrik egiteke erailearen zoritxara zure gain? Biotz urratuz zure eskua odoletan ezin busti dezakezu, belaunikatutako aurrak eske dirala.

Badator Iason, Inudea lagun duela.

IASON'EK.—Banator zeuk dei eginda. Naiz-ta zerau mindurik egon, etzenezake niketz bederen utsik izan: baina nigandik zer berri nai dezakezun buru-belarri entzungo dut.

MEDEIE'K.—Iason, nik esandakoekiko barkabera izan zaitezzen eska-tzen dizut; ainbeste txera laztan zuk eta biok elkarri eginda gero,

(29) *Erekteu'tarrak*, ots, Atenai'tarrak, oien arbasoen artean baitzan Erekteu, Atenai'ko errege.

(30) *Pieri'tar Muse*: Makedoni'ko eskualdea zan Pieria, Olimpi ondoan, eta bederatzi Muse ospatsuen egoitza. Onatx beren izenak: Kleio, Euterpe, Taleia, Melpomene, Terpsikore, Urania, Erato, Polimnia, Kaliope. Elezarrek ziotenez Tzeu'ren eta Mnemosine'ren alaba omen ziran.

(31) *Armoni*, Are'ren eta Afrodite'ren alaba ta Kadmu'ren andrea ta erri aurre-ratuen irudi ta begi-nini.

(32) *Kefiso*, Atike'ko ibai bat.

(33) Iakintzaren ondoantsu Maitasuna eserita agertzen digunean, geroago Pla-ton'ek bere *Oturuntza*'n adieraziko digun teoriaren asiera irazezan bederen aipatzen digu Euripide'k.

(34) Ibai gurenok Kefiso ta Iliso ziran.

aserretu egin nintzala gauzak dakarrena da. Nerau ordea nere buruarekin etiketan asi nintzan eta nere burua onetara beztu nuen: “Galgarri naizen au! Zergatik nabil zororik eta aserre ongi artutako erabakiei buruz? Zergatik iarten naiz lurralde ontako errege-erregak etsai? Zergatik neure aurrei anaiak sorterazi nairik errege-erregietan ezkondua gure alderako oberena egiten duenaren aurka egon? Ez al dut aldatuko nere gogoa? Iainkoek ongi emanda gero, zer dut biotzondo au? Aurrak ez al ditut nere? Ez al dakit erbestera eta adiskide bageko geranik?” Orrelakoak buruan erabilki, sumatu dut txolin aundia naizena ta alperrik nenbilena aserreturik. Orain goretzi egiten zaitut bezaz, eta ezkontza ori gureganatuz zuhurki egin duzula uste dut; neronek berriz, zentzunbage onek zure erabakien gogaide izan eta oiek burutzen zure lankide izan bear nuen, oera urreratu ta zure emazte gaztea arduratsu aintzat artu. Baina, izan ere, geran bezalakoak gera —eztut okerrrik esango—: emakume, alegia. Zuk ordea etzenduen zure burua makur oien iduriko egin bearrik, ezta aurkerien ordain aurkeriak egiten mukertu ere. Onezkoak egin eta orduan burua galduta ibili ginala aitortzen dugu; orain berriz ori baino oberik erabakita daukat, euki ere. (*Etzera begira ta deika.*) Aurrok, aurrok! Zatozte! Utz ezazute etxea! Atera zaitzete! (*Badatoz aurrak, Aurtzaina dutela lagun.*) Laztan ezazute aita ta gurekin batera mintza zakizkiote. Ta orobat amarekin batera utz ezazute adiskideenganako lengo gorrotoa. Onezkoak eginda egiuneak egin baititugu ta aserrea bazterreratu baitugu. Ar ezaiozute eskubiko eskua. (*Aitari semeek eskuak luza dezaiskioten artean.*) Ene! nola ematen didan buruak gaitz ezkutuen oroitzapena! Ene aurrok! Luzaroan bizi izanda onelaxe zabalduko ote dituzute zuen beso laztanok? (*Negarrez.*) Ene gaixoa! zein negarti ta beldurti naizen! Aitarekiko aserrea ken dezadan artean begi samurrak negar malkoz beterik ditut izan ere.

ABESLARI-TALDE-BURUAK.—Neri ere begietatik-bera negar ixuri-berria darit; eta ez al da oraingo makurra baino geiago luzatuko.

IASON'EK.—Itz oiek, bai, onartu egiten ditut, emakume, ta eztitut beste aiek gaitzesten. Gauzak dakarrena baita senarraren aurka aserrez emakumezkoak sumintzea, bestela-baitakoan sartuta ezkon ba'badi. Alabaina, zure biotza onera aldatu egin duzu, garaitu zaituen erabakia onartuz, aldi luzea ioanda gero ba'da ere. Orixe duzu emakume zuhurraren egingoa. Zuek, berriz, aurrok, aita, zuek zuek bage, osasun eta ogasun bide ederrean iarri zaituztet, Iainkoa lagun: uste baitut zuek oraindik Korinto lurralde ontako lenengoak zeratena zuen anaiekin batera. Eup! egin zaitzete aundi! gainerakoa aita eta on daten Iainkoen edonork egingo baitute.

Ikusiko al zaituztet gizen eta sendorik, garerdi betearaino elduta, nere etsaiak baino azkarrago! (*Negarrez ari dan Medeie'ri.*) Zergatik bustitzen dituzu negar-malko ixuri-berriz betseinak, matrail zuria bestekaldera itzuliz? Ta zergatik eztituzu nere itzak pozarren artzen?

MEDEIE'K.—Ezergatik ere ez. Aurrok nituen gogoan.

IASON'EK.—Ezazu biotz on onezkerok: onik iarriko baitituz.

MEDEIE'K.—Orrelaxe egingo dut; enakieke zure itzei sinisgogor gerta. Emakumezkoa ordea berez emea ta negarbera da.

IASON'EK.—Semeok dirala-ta zergatik orrenbeste intziri?

MEDEIE'K.—Oiezaz erdi egin bainintzan. Aurrak bizi zitezela irrikatzen zenduenean ordea, ea ori gertatuko danentz erruki izan dut. Alabaina aiputan ardu dituzun nere itzen aldera, batzu esanak izan dira noski, beste batzu berriz oroiteraziko dizkizut neronek. Erregeei nerau lurralde ontatik bidal nazaten opa egiten zaien ezkerok —ta orixe dut oberen, ederki dakit ori, emen bizi izanda, zuri ta erregeei oztopo gerta enatzaien, uste baitute etxearentzat gogo gaiztoko naizena—. Gu geu noski bagoaz lurralde ontatik erbestera. Aurrak ordea zure eskuz inutu ditzakezun, eska ezaiozu Ke-reon'i lurralde ontatik erbestera atera ez titezela.

IASON'EK.—Eztakit nire esanetara ekar nezakenik: alare, orri ekin bear.

MEDEIE'K.—Alabaina, agin dezakezu zure andrea aitari eska dezaion aurrak erbestetuak ez titezen.

IASON'EK.—Bai orixe, ta bera nere esanetara ekarriko dudalakoa uste dut neronek.

MEDEIE'K.—Baldin beste emakumeak bezalakoa ba'dadi, bai beintzat. Lanbide ortan lagunduko zaitut neronek ere; igorriko baitizkiot berari oraingo gizakume artean ederren irizten diran sariak —badakit nik askozaz ere ederrenak dirana—: alegia, txirikon arin bat: eta urrez landutako koroia bat aurrek eramanki. Ots, edergailua al bait arinen ekarri bear du ona neskameetako batek. Zorion bat bakarra ez, baina zireun zorion aldi izango ditu ark berak, zerorren, senarrik oberenaren emazte izaki ta beinola Eguzkiak, nere aitaren aitak, ondorengoentzat emandako edergailuaren iabe dalarik. (*Neskame batek txirikona ta koroia badakartsi, ta Medeie'k aurren eskuetan ezarten ditu.*) Eskuetara itzazute ezkon-sari oiek, aurrok, eta eramanki, eman ezaizkiozute andregoi zoriontsuari, ezpaitu esku-erakutsi kalderrik artuko.

IASON'EK.—Ergel ori! Zergatik zure eskuak oiezaz bagetu? Uste al duzu errege-iauregi bat txirikonetan eta urretan urri dana? Ori uste al duzu? Gorde itzazu, etzitzazu eman, Andreak ezer aintza-

kotzat balin ba'gaitza, ogasunok baino areagotzat izango baikaitu; ori badakit nik argi ta garbi.

MEDEIE'K.—Eztut buruan orrelakorik, Esana da iainkoak berak ere opariz zuritzen dirana; urre gorria berriz gizakume artean zireun itz baino altsuagoa da. Arena berarena da alabearra, oraingotan hura iainkoren batek azkartu egiten du: gazterik da nagusi. Ta nere aurrak erbestera iges egin bearretik itzur litezken urrea ba-karrik ez, baina bizia ere emango nuke.

Ots! ene aurrak! Zoazte etxe aberatsean barna ta eska ezaiozute arren bai arren aitaren andre berriari, nere etxeko-andreari alegia, otoitz egiozute edergailua emanda, lurralde ontatik erbestera iges iaurti etzaitzaten. Auxe baita bearrezkoenik, opariok ark bere eskura ar ditzala.

Zoazte ainbat lasterren, eta dana ederki burututa, amari gerta lekion irrikatzen duenaren berri on emaile ba'zenkizkiote.

Badoaz aurrak, Iason eta Aurtzaina lagun dituztela.

ABESLARI-TALDEAK.—Eztaukat oraingotan aurren biziak itxaropenik, eztaukat onezkerok: bai-baitoaz lerro-lerro eriotzera dagoneko. Artu ere emazte-berri errukarriak urrezko lotura galgarria artuko du: adats orailaren inguruan berberak bere eskuz Ade'ko edergailua ezarri egingo du.

Iainkotiar ederrak eta dirdaiak erakarri egingo dute, txirikona (35) ta urrez landutako koroia iantzi ditzan; bera ordea beiti-koentzat apainduko da, ezkonberria iduri. Orrelako sareetan eta eriotzaren alabearrean eroriko baita: ezta ausiabar ori txuliatuko.

Ta zuk, zoritxarreko orrek, senar galgarri orrek, erregeen ezkontzaide orrek, iakiteke, aurren biziari ausiabantza ta zure emazteari eriotza lazgarria erakarten dizkiezu, erakarri ere. Zoritxarreko ori! dagokizunetik nola zabiltsan bidea galduta.

Negar egiten dut zure mina dala-ta aurren ama zoritxarreko ori! Ezkontza-ogatik zure aurrak il egingo baitituzu zuk, beste emazte batekin bizi al izateko utzi zaitu-ta legerik bage senarrak.

Badator Aurtzaina, aurrak dituela lagun.

AURTZAINAK.—Etxeko-andrea, erbestertzetik iaeginak izan dira aurrak, eta eskuetan esku-erakutsiak gogatsu artu ditu erregina gaz-

(35) *Péplos* euskeratzeko *txirikona* darabilt: artilezko soineko ori sorbaldan lotuta erabilten zan Elade'n; gerora, ordea, soin osoa estaltzen zuen oiala adierazi zuen, batez ere K.A.'ko boskarren mendean.

teak. Bertan egin ditu onezkoak aurrokin. Ots! zergatik zaude asaldaturik, zorioneko egon zaitezkenean? [Zergatik zure masaila bestekalderatu ta gogoaz bestera iaso nere itzak?]

MEDEIE'K.—Ene! Ene!

AURTZAIN'AK.—Ekarrirako berriokin eztira oiek elkar aditzen.

MEDEIE'K.—Ene! ene! berriz ere.

AURTZAIN'AK.—Neuk iakiteke berri txarren bat ekarri ote dizut?

Edota berri ona zalako ustea ustel atera al da?

MEDEIE'K.—Iragarria iragarri, etzaitut zu gaitzesten.

AURTZAIN'AK.—Zergatik zaude ordea betilun eta negar- malko-iario?

MEDEIE'K.—Noraezko bearrez, agure: guzi au iainkoek eta neronek oker asmatuz antolatu baitugu.

AURTZAIN'AK.—Biotz on! Erbestetik atzera zu ere oraindik aurren bidez deituko zaitue.

MEDEIE'K.—Lenago beste batzu goiberatuko ditut neronek gaizo onek.

AURTZAIN'AK.—Izan ere ezpaitzera aurren uztarritik kendu zaituen barkarra: zoritxarrak arin eraman bear ditu ilkor danak.

MEDEIE'K.—Orixe egingo dut. Zoaz baina etxean barna ta atondu ezaiezu aurrei egunean-egunean bear dutena. (*Badoa Aurtzaina.*)

Oi aurrok, aurrok! Zuek bai badituzute uri bat eta etxe bat (36) eta an bertan bizi izango zerate beti, nerau zoritxarreko au utzirik, zuen amaz bagetuta. Nerau berriz banoake beste lurraldeetara erbestetuta, zuengan izan nezaken eta zuek zorioneko ikus zintzazkedan baino len: ots, zuen ezkontza antolatu, ezkontza-oeak apaindu ta zuziak eraman baino len (37). Oi! nere ustearen ustela!

Alperrik inutu zinduedan zuek, aurrok! Alperrik nekatu nintzan eta oinazetan aunatu, aur-erdiminetan latzak eta garratzak eraman-ki! Bai orixe, gaixo onek beinola baneuzkan amaikatxo itxaropen zuengan, zartzaroan nerau zaituko ninduzutelakoan, eta nerau ilda gero, zuen eskuz onik eortziko ninduzutelakoan, gizakumeen opagarria! Orain berriz nere gogo eztiarenak egin du. Zuengandik bereizita, bizitzarte minkaitz eta neketsua eraman bear izango baitut. Zuek berriz eztizkiozute aurrerantzean amari begi laztanok zorrotuko, lekutako beste biziera batera ioanik! Ene! ondikotz! Zergatik begiratzen nauzute begiz-begi, aurrok? Zergatik egiten didazute irriparre, azkeneko irriparrea egin ere? Ene! ene! zer egingo al dut? Poto egin baitit biotzak, emakumeok, aurren begi argia ikusi-

(36) Itzok bi aldetara uler ditezke: Medeie'k beitiko Ade du burutan ordea, semeak ilteko asmotan baita.

(37) Alaba ezkonera zuten ama, eskuetan zuzia, ezteietako laguntaldearekin ioaten zan senar berriaren etxeraino. An senar berriaren amak zuzia irazeki oi zuten ezteietako laguntaldea atots zezan.

ala, Ezin nezake inola ere; ioan zaitezte artaburuak iorratzera lengo nere asmo oiek! Lurralde ontatik alde eramango ditut nere aurok! Oien aita gaitzetan murgildu bearrez, zergatik ito bear dut nere burua bi bider aundiago diran gaitzetan? Neronek ez beintzat. Agur asmo oiek!

Zer biotzondo dut gero? Nere etsaiak zeatu bage alde bat utzirik, oien parregarri ibili nai al dut? Zirt edo zart zertu bear dut. Baina, nere gogoa itz legunetara aurreratzen uztearen nere gaiztakeria! Zoazte etxera, aurok! (*Badoaz aurrak.*) Nere oparien aurrean egoterik zilegi eztakiokena bera orren arduratsu iarriko da. Ezta nere eskua aulduko ordea.

Ene! etzazu, ene biotz orrek, olakorik egin. Utz itzazu oiek, ezazu aurrean erruki, gaixo orrek! Naiz-ta gurekin ez bizi izan, pozgarri izango zaizkizu.

Ez, Ade'n dauden beitiko apentzailearren! Ezta egundo ere etsaien gain neronek nere aurrak uzterik gertatuko, irainez leher egin elezaten. [Erabat il bearra dute, ta ori bear duten ezkerro, il, bizitara ekarri genituen gerok egingo ditugu.] Erabat egina dago ta eztagoke orri itzur dakioketanik. Buru gainean koroia ta soinean txirikona dituelarik ilten dago erregina ezkon-berria: ori argi ta garbi dakit nik. Alabaina zoritxar gorrienaren bideak barna bainoa, ta oraindik zoritxar gorriagorik aiengana bidaliko dudan ezkerro, aurrei itz egin nai diet. (*Etxe barnera doalakoia egiten du ta an berton agertzen dira aren aurrak.*) Indazute, semeok, indazute esku-biko eskua, amak laztan zaitzaten. (*Semeak besarkatuz eta laztanduz.*) Oi eskurik laztanen ori, laztanen zaizkidan nere semeen ao, iduri, ta arpegi zindo oiek! izan zaitezte bi-biok zorioneko, an bean, ordea. Emengoak oro aitak kendu baitizkizute. Oi besarkadaren ezta! oi larrumintzaren guria ta nere semeon arnasarik atsegina! Zoazte, zoazte! (*Beragandik urrunerazi egiten ditu ta etxe barnean sar ditezen keinu egiten die.*) Enaiz onezkero aur oiei begiak zorrozteko gauza, gaitzok menperatu egin bainaute. Badakit ez-egitekoak egiteko naizena; baina irritsa nere burubideak baino altsuagoa da, izan, eta ori dugu gizakume arteko gaitzen errudunik nagusia.

ABESLARI-TALDEAK.—Dagoneko maiz baino maizago izketa-gai giartsuagoetara io izan dut neronek, eta emakumezko leinuak aztertu bear lituzkean auziak baino andiagoetara eldu izan naiz, bai-baitaukagu guk ere geure Musa, gurekin iakite artu-emanetan ibiltzen dana: guziakin ez, noski. Emakume gutxi izaten da (askoren artean bat idoro zenezake nonbait) Musarekiko arrotz.

Arrezkero auxe diot: zorion-bidean ilen-umeen arteko gurasoak baino gorago dirala aurrak sortu eztutenak eta orren ez-iakinean

daudenak. Aurrik bage diranek aurrak izatea ilen-umeentzat ezti ala ilun datenik iakiteke eta aurrik izateke neke askorik bazter-
tzen dute.

Etxeetan aur-mordo gozoa dutenak, berriz, bizitzarte osoan
kezkaz unatuak ikusten ditut, ikusi ere. Lehenik noski nola aziko
ederki ta nondik utziko semei bizibiderakoa: gero, orrenbestez
gaiztoentzat, ala onentzat nekatzen diranik ezta ezagun.

Bada oraindik beste makur gorriagorik ilen-ume guzientzat, eta
onatz, zearo esango dut, Demagun bizibide oparoa idoro dutela,
aurren soinak gaztarora eldu dirala ta izan ere zindoak dirala:
ezbearrik onela gerta ba'ledi, badoa Ade'runtz Erio, semeen soinak
eramanki. Aurrak dirala-ta zer on izango da, beste atsekabeei atse-
kabe minago ori ere ilen umei iainkoek egozten dietelarik?

MEDEIE'K.—Laztanok! aspaldidanik ango gertariari itxoiten nagokio,
an gertatuko danaren lorratzean buruz-belarri egon ere. Ain zuzen,
badakust Iason' en albesteko lagun bat etorri datorrena. Gaitz be-
rriren bat gaitzigtatzeko bailitzan, lasterkari baten arnas estua era-
kusten du.

Itoka sartzen da Iason'en morroi bat.

GEZNARIAK.—Ez-egitekorik larriena bidebage egin duzun Medeie, egin
ezazu iges, egin ezazu iges, itsas-ontzia, ezta legorreko gurdia ere
utzi bage.

MEDEIE'K.—Zer gertatzen da iges dagidan?

GEZNARIAK.—Oraintxe bertan il dira etxeko-andre gaztea ta Kereon,
aren aita, zure edenek eraginda.

MEDEIE'K.—Esan ere, ipuinik ederrena esan didazu: aurrerantzean
nere ongile laztanen artekotzat izango zaitut.

GEZNARIAK.—Zer diozu? Burutik zuzen al zabilta? Ala ez al zaude
burutik eginda, andrea? Erregeen etxeari lur-io eraginda, beldu-
rrak egon bearrean, pozetan al zaude?

MEDEIE'K.—Badut nik ere zure itzen aurka esanenik. Baina etzaitez
larritu, adiskide: itz egin ezazu orde. Nola il dira? Bi bider atse-
gin aundiagoa baikendukean galgarriri il izan ba'lira.

GEZNAQIAK.—Bi-biak belauneko dituzun zure semeak aitarekin etorri
ta ezkon-iauregian barna sartu ziran ezkeru, zure gaitzetan lorra
geneukan morroiak pozez gainezka geunden; berealakoan surmu-
rra belarriak zear bala-bala baitzebilen, zerorrek eta zure senarrak
lengo ezin burutua antolatatu zendutela alegia, adiskidezkoak eginda.
Batek eskua ta besteak aurren buru oraila mun egiten zuen; eta ne-
rau ere andi-andirik pozarren zure semeen atzetik emakumezkoen

gelara ioan nintzan. Zure ordez orain andiesten dugun etxeko-andreak, berriz, zure seme bikotea ikusi baino len, Iason'i begi sutuak zorrozten zizkion; gero ordea, begiak estali ta matrail azalurdina saiestu egin zuen, aurren sarrerak sarrakioa sartuta. Zure senarrak berriz andre gaztearen aldarre gaiztoa ta aserre mina ibitu nairik auxe esan zion: "Ez al diezu nere adiskideei gorrotorik izango! ibi ezazu zure aserre mina ta itzul ezazu atzera burua. Senarrak adiskidetzat ar ditzanak beitez zure adiskide: onar itzazu esku-erakutsiok, eta eska ezaiozu aitari arren-bai-arren nereganako esker onez, aurro erbestera ioan bearra barka dezaiela."

Ark berriz edergailua ikusi zueneko, geldi egon ezinik, gizonari ederretsi zion. Aita ta zure semeak urruti bage zeudelarik, ark txirikon ximena arturik iantzi egin zuen; eta urrezko koroia buruko txerloetan ezarririk, adatsa ispilu argitara txukuntzen ari zau, bere buruaren gogo bageko irudiari irribarrez. Gero iauralkitik iaikita, oin zuri-zuriz dirdaitsu ibiliz gelak zear igaro zan, esku-erakutsiekin birloraturik, maiz baino maizago orpoei zuzen bere begiak zorrozturik. Berealakoan eta bat-batean ordea, ikuskizun lazgarria agertu zitzaigun: larru-mintza bestelakoturik, aldaroa, atzeruntz egin zuen, zankoak dardaraz, eta lurrera eror elodin, alkira doi-doi eldu al izan zan. Neskame zahar urliak Pan'aren (38) edo iainkoren baten zoraldiak io zuela uste izanik nonbait, deadar garraxi egin zuen, aotik zear apar zuria zeriola, begietan begi-niniak iraulka, ta aren larru azala margul, odolik bage ikusi zuen arte; gero, atsekabe-oiuaren ordez, iletan dagoenaren negar garraxi andi bat gertatu zan. Berealakoan aitaren etxeruntz io zuen neskame batek, senar berriarengana beste batek, emazte gaztearen zoritxarra adieraz lezaian: etxe osoa lasterketa bizek ozen ioten zuten.

Lasterkari arin batek zankoak goratuz, atxintxinketa-tokian sei pletru (39) egin eta iomuga uki lezaneko epean, ixilaldia eten eta begi itxiak irikita, zinkurin lazgarria eginik, esnatu egin zan gaixoa. Min bikoitzak io baitzuen gudari-taldeak bezala: buruaren inguruan zeukan urrezko txirikordari su ireslearen ugolde arri-garria baitzerion eta txirikon arinak —zure semeen esku-erakutsiak alegia— gaixoaren aragi zuria irentsi egiten zuen. Sutan dagoela, iauralkitik iaiki ta igesari eman zion, alde batera ta bestera bere burua ta adatsa astinduz, koroia iaurti-nairik: sendorik

(38) *Pan*, alor eta artzainen iainkoa, Arkadie'n batez ere iauresten zana.

(39) *Pletru*, edozeren luzera neurtzeko neurria: estadi baten luzera sei pletru-koa izaten zan, ots 185 metrutakoa ortxe antxe; bi minututako epea adierazten du, nonbait.

zeukan lotuta urrea ordea, ta adatsa astinduago ta sua bi bider dirdaitsuago ageri zan. Lurrean zerraldo erori zan azkenik, zoritxarrak menperatuta, aitarentzako ez, beste guzientzako erabat ezagutu ezina: ezpaitziran aren begien itxura ezta arpegiaren ederra ere agerian; buru gainetik behera zara-zara zerion odola, sugarrez nasturik; eta ezurretatik aragi zatiak ialkiten zitzaizkion lerrondo-negarrak bezalatsu, zitalaren matrailezur ikusi ezinez. Ikuskizun lazgarria! guziok ilotza ikutu beldurrez geuntzan, aren zoritxarra irakasle baikenduen.

Zoritxarreko aitak berriz, gertatua iakiteke, sostean etxeratu ta ilotzaren gain egotzi zuen bere burua. Berealakoan negarrez garraxi egin zuen eta ilotza besarkatuz, musuka erabili zuen, auxe esaten zuelarik: "Aur gaixo ori! Onen itsuski iainkoetariko nork ondatu zaitu? Nork iarri du agure au, zu bage, ilobiaren antzeko? Ondikotz! Il izan ba'nintz zurekin batera, ene alabatxo!" Negarrek eta iletak bukatu zitueneko, bere soin xaharra zutik eman nairik zala, ereinotz-adarrei untzostoa bezala, txirikon arinari itsatsita zegoen bera. Ango burruka lazgarria! batak belaunak zutik ipini nai baitzituen; besteak alderantziz lotuta zeukan, euki ere. Ezin bestez, aurreruntz egin al ba'leza, ordea, ezurretatik alde aragi zarrak urratu egin zekizkiokean. Ta azkenik uko eginda, bere arnasa eman zuen zoritxarrekoak, ezpaitzan gaitza baino garaileago izan. An bertan dauntza ilotzik alaba ta aita zarra, bata bestearen ondoan. Gertari negargarria benetan!

(*Medeie'ri.*) Neri ordea urrun bekiz zurekikoari buruz itz egitea, zigorraldiaren ordaina ezagutuko baituzu. Ilen umeak itzal ainako esten ditut, eta ez tut ori oraingotan lenengoz esten. Beldurrik bage esan nezake gizakume artean iakintzu ta gogoetolari axolatsu diruditenak dirana zigorraldi andienaren zordun. Ilen ume arteko inor ezpaita zorioneko: zorionak gainez egin lezanean, bata bestea baino zoriontsuago gerta liteke, zorioneko ez, ordea.

ABESLARI-TALDE-BURUAK.—Egungo egunez Iason'i gaitz asko egin diola Iainkoak dirudi egiazki. Gaixo ori, zure zoritxarraren zeinbesteko errukia dugun, Kereon'en alaba! ioan baitzoaz Ade'ko atearn barna Iason'ekin izan duzun ezkontza dala bide.

MEDEIE'K.—Adiskideok, erabakirik dut nere egitekoa: len-bai-len nere aurrak il egingo ditut, lurralde ontatik urrun nadin, eta nere alferkeria dala-ta beste esku gorriagoek il litzaten zorian nere aurrak utz ez titzadan. Il ditezen bearrezko da erabat: eta noraezko dan ezkeru, il ere geuk, sortu genitunok, ilko ditugu. Ots, iantzi iskiloak, biotz! Zer dala-ta luzatzen dugu makur lazgarri ta noraezkoak egitea? Eup! Ar ezazu ene esku gaxo onek ezpata,

ar ezazu! zoaz biziaren iomuga negargarria barna! eta etzaitz beldurti izan, ezta etzaitz semeez oroi ere, laztanen dituzula-ta, sortu dituzula-ta. Aztu zaitz egun labur ontan zure semeezaz eta negar egin gero. Ain zuzen oiek il ba'zenitza, orobat laztan izango lirake, nerau ordea emakumerik zoritxarrekoen. (*Badoa etxe barnera.*)

ABESLARI-TALDEAK.—Oj lur eta eguzkiaren argi izpi dirdiratsu orrek, ikus ezazute, so egizute emakume galgarri ori, esku odoltsua ta beretarren erailea aurren gain ezar lezan baino len. Zure urrezko endatik erne baitzan, beldur naiz iainkoren baten odola eror dedin, gizonak eraginda. Alabaina iainkotiar argi orrek eragotz itzazu, geldi eragin itzazu, egotz itzazu eraile doakabea ta apentzaileek sortutako Eriniak (40).

Alperrik ioan ziran zure aur-minak; alperrik sortu zenduen leinu laztana, Sinpelegade'ko arkaitz ubel-urdinak atzean utzita abegi txarrean sartu ziran orrek! Zoritxarreko ori, zer dala-ta artu zaitu sostean biotzeko aserre astunak? Zergatik dator ondolik barne gaiztoko eriotza? Etxeko loi iasan-gaitzek pizten baituzte beretarren eraile diran ilen-umeei dagozkien minak, iainkoek etxeen gain egotzita.

AURREK.—(*Etxe-barnetik.*) Ai! Ai!

ABESLARI-TALDE-BURUAK.—Entzuten al duzu aurren garraxia? Ba al dantzuzu? Ondikotz! ene! emakumearen zoritxarra!

AUR BATEK.—(*Etxe barnetik.*) Ene! zer egingo dut? nora iges egin amaren eskuetatik?

BESTE AURRAK.—(*Etxe barnetik.*) Eztakit arean, anai laztanen ori! Galduak gera, izan.

Etxeko ate aurrean urduri ta keko-meko daude abeslari-taldeko emakumeak, aurren alde zer egin iakiteke.

ABESLARI-TALDE-BURUAK.—Etxean barnera al gintezke? Aurrei eriotza eragotz genezaiekela uste dut nik.

AUR BATEK.—(*Etxe barnetik.*) Bai, iainkoarren! zatozte lagun! garai egokia baita.

BESTE AURRAK.—(*Etxe barnetik.*) Ezpatapean, sare artean bertan baidakituzte dagoneko.

ABESLARI-TALDE-BURUAK.—Doakabe ori, bai zerala arkaitz edo burdina, sortu zenituen semeak esku galgarritz il ditzazun!

Badut entzuna beinolakoan artean emakume batek bakarrik seme laztanen gain bere eskua ezarri zuena.

(40) *Erini*, asperkundera iaurrei oi zuen iainko-emea.

ABESLARI-TALDE-BURUAREN EZKERRALDEKOEK. — Tzeu'ren emazteak (41) an-emenka ibiltera iauregietatik egotzitako Ino'k (42), iainkoek erotuak, alegia.

ABESLARI-TALDE-BURUAK.—Semeen eriotze dongea eginda gero bere burua itsasora egotzi baitzuen.

ABESLARI-TALDE-BURUAREN ESKUBIKOAK.—Itsas-ezponda malkartsuen gaïndik oina luzatu ta seme biak ilik ondatu zan.

ABESLARI-TALDE-BURUAK.—Zer gerta zitekean lazgarriagorik? Oi emakumeen ezkon-oe nekatsua! ilen-umeei amaikatxo gaitz ekarten diezu!

Itoka sartzen da Iason.

IASON'EK.—Etxe-urren zutik zaudeten emakumeok! Ikaragarriok egin dituen Medeie oraindik etxe barnean al dago, ala igesari emanda urrundu egin al da? Lurpean ezkutatu, edo egadun soina arturik eguratsean barna iasoa bear izango du, errege-iauregiekiko zorra atera ezpadeza! Lurralde ontako erregeak ilda gero, etxeotatik iges egingo duela uste ote du berak? Baina eztaukat arekiko, aurren axola bezalakorik. Ez-egitekoak egin dizkienengandik beste ainbeste iasoko baitu ark. Nere semeen bizia iagotera etorri naiz ni ordea, amaren sarraski dongearen ordainez aien aide andiek ez-egitekoen bat egin elezaidaketean.

ABESLARI-TALDE-BURUAK.—Gaixoa! Leporatu zaizkizun makurren berrri iakin eztakizu, Iason! Ezpaitzenitukean bestela itz oiek ebakiko.

IASON'EK.—Zer da, ba? Nolabait nerau ere il nai ote nau, ala?

ABESLARI-TALDE-BURUAK.—Zure aurrak ilak ditu amak bere eskuz.

IASON'EK.—Ene bada! zer diozu? Ene! il egin nauzu, emakume.

ABESLARI-TALDE-BURUAK.—Eztuzu zure aur ziranen ardurarik izango onezkero.

IASON'EK.—Non il ditu ain zuzen? Barruan, ala etxetik alde?

ABESLARI-TALDE-BURUAK.—Ateok irikita zure semeon ilotzak ikusiko dituzu.

IASON'EK.—(*Etxeoko otseinei oiuka.*) Aska itzazute ateko ugalak (43), al bait lasterren, morroiok! Aska itzazute giltzak, makur bikoitza, ots, ilak eta larrutik ordaindu eragingo diodan ori ikus ditzakedan.

(41) *Tzeu'ren emaztea*, Era alegia.

(42) *Ino*, Kadmu'ren alaba ta itxas-iainkotchakoa.

(43) Itzez itz, morroilo, kako, giltza esaten du: orduko morroiloa edea edo ugala oi baitzan, ugalak ezarri dut.

Eztu inork iardesten eta ateruntz oldartzen da: atea bulzatu-nairik aleginka diardu. Etxearen gainetik erensuge egadunek dakarten gurdian Medeie ageri da, saiets aldean aur ilak dituela.

MEDEIE'K.—Ateok zer dala-ta dardarazten dituzu? zergatik darabilz-kizu esku-agaz gogor? Ilotzak eta zertu ditudan nerau idoro gaitzazun ote? Utz lan ori. Baldin nere bearrean ba'zaude, esan ezazu: ezer nai ba'duzu, ordea, enauzu eskuz egundaino ukituko. One-lako gurdia eman baitigu Eguzkiak, aitaren aitak, alegia, etsaia-ren eskuarekiko malda bezala.

JASON'EK.—Gorrotagarri alen ori! Iainkoentzako, neretzako ta giza-kume-leinu osoarentzako emakume biraogarrien ori! Zure semeei ezpata sartzeko barrua izan duzun ama! Ta nerau aurrik bage utzita, ondatu egin nauzu! Ta ori eginda gero, eguzkia ta lurra begiratu egiten dituzu egitekorik dongeena buruturik. Egingo al du zureak! Nerau berriz senera oraintxe etorri naiz, barbar baten etxetik eta erritik zu Elendarrenera ekarri zindudanean ezpainen-goen senean. Gaizto alen ori! Aitaren saltzaile ta inutu zinduen lurraldearen etoi! Nere gain zerau apentzailatzat artu zaitue iainkoek, etxeko zure neba il baitzenden Argu itxas-ontzi branka-ederrean sartu zinaneko. Asi ere ortik asi zinan. Neronen, gizon onen, emazte egokituta semeak ekarri zenizkidalarik, oiek ondatu egin dituzu zure oea ta ezkontza dirala-ta. Izan ere ezta Elendar emakume bat egundaino orrelakorik egiteko bekokirik izan lezakeanik, eta oiek baino lehen etsi zindudan, emazte zerau ar zintzadan, zerau ezkontide gorrotagarri ta galgarri neretzako, leoi-eme bat eta ez emakume bat, etortez Tirreni'ko Eskile (44) baino basatiago zeran ori! Alabaina zireun irainek ere ezpaizintzakete ausiki, orren larru sendoa baitaukazu. Utikan! lotsa izatekoen egile ta semeen eraile nazkagarri ori! Neri berriz nere zoritxarraz negar egitea dagokit: eztit eztei berrien oak onik ekarriko, ezta sorterazi ta inutu nituen aurrei ere eztiat bizirik diralarik itzik esan al izango, galduak baititut, izan.

MEDEIE'K.—Zure itz oien aurka luzaro erantzungo nuke, baldin ni-gandik iasan dituzun eta zuk egin dizkidazunen berri Tzeu aitak ezpaleki. Nere oea itsusituta gero, nere lepotik parrez etzen-duen bizitzarte atsegini ikigaro bearrik, ezta erreginak ere, ezta ezkonerazi zinduen Kereon'ek ere enindezakean kalterik izateke lu-

(44) *Eskile*, Sikili-atakako itxas-bidutzia: aitz-arte ko arpean bizi omen zan, Tirreni itsasoa ikuspegian izaki.

rralde ontatik egotz. Onezkero dei nazazu leoi-eme ta Eskile, naiz Tirreni ordokiko bizi-lagun, nai balin ba'duzu. Zure biotza bear bezala io baitut.

IASON'EK.—Zuk ere ordea min artu ta gaitzotan artukizuha baduzu, izan ere.

MEDIE'K.—Iakin ezazu argi ta garbi. Min ori ordea, on zait, baldin zuk parrebiderik ukan ezpadezazu.

IASON'EK.—Ene semeok, izan duzuten amaren gaiztoa!

MEDIE'K.—Ene aurrok, galdu zaituzten aitaren erokeria!

IASON'EK.—Eztitu oraingoan nere eskubiak ondatu.

MEDIE'K.—Baina irritsak eta zure ezta berriok, bai ordea.

IASON'EK.—Zure oea dala-ta oiek il litezen aintzat artu duzu.

MEDIE'K.—Emakume batentzat neke txikia dala al deritzazu?

IASON'EK.—Zentzudunarentzako bai, Zu ordea erabat gaiztoa zera, izan.

MEDIE'K.—(*Ilotsak erakutsiz.*) Eztira onezkero bizitan oiek. Orrek egingo dizu ausiki.

IASON'EK.—Izan badira oiek, zure buruarentzat apentzaile gordin.

MEDIE'K.—Nor asi zuen gaitza badakite iainkoek.

IASON'EK.—Badakite noski txistuka gaitzesgarri dan zure gogoaren berri.

MEDIE'K.—Ezadazu gorroto: zure izketa minkaitza iguin iguin baitut nik.

IASON'EK.—Nik ere bai zurea. Errez dugu ezkontza-austea ordea.

MEDIE'K.—Nola ordea? zer egingo al dut? Erabat nai baitut neronek ere.

IASON'EK.—Uztazu neronek ilotzok eortz ditzadan eta negar egin dagedan.

MEDIE'K.—Inola ere ez. Oiek neronek nere eskuz eortziko ditudan ezkerok, Era'ren (45) iauretxera, muinoetako Iainkoarenera eramanki, ilobiak iraulita etsaien arteko inork itsus eztitzan. Sisi-fu'ren (46) lurralde ontan, ordea, erio dongearen ordainez iai gurena, opariak eta abar antolatuko ditugu, Nerau berriz banaoa Erekteu'ren lurraldera, Pandion'aren Aigeu'rekin bizi nadin. Ta zu, dagokizunez, gaizki ilko zera gaizto ori, zure burua Argu'ren ondakinek iota, zure ezkontza berrion azken beltza ikusita.

IASON'EK.—Ots! Ondatuko al zaituzte aurren Erini'k eta Zuzenbide odoltsuak.

MEDIE'K.—Zein iainkok, edo zein iainko-txikik entzuten dizu zuri, zin-ausle ta arrotzen iruzurgile orri?

(45) *Era*, Tzeu'ren emaztea.

(46) *Sisifu*, Korinto'ko Eol erregeren semea, ustelaren ustelez aipatua.

IASON'EK.—Ene! ene! satsu ta aur-eraile ori!

MEDEIE'K.—Zoaz etxera ta eortz ezazu emaztea.

IASON'EK.—Banoa, bi semeak gabe ordea.

MEDEIE'K.—Eztira ezer negarrok, Zaude zartzaroari begira.

IASON'EK.—Oi seme laztan-lastanok!

MEDEIE'K.—Amarentzako bai, zuretzako ez ordea.

IASON'EK.—Onezkero il egin al dituzu?

MEDEIE'K.—Zeu mineraztearren.

IASON'EK.—Ene! Aurren ao maitea laztan dezadan gogoa dut errukiez errukarri onek.

MEDEIE'K.—Orain bai mintzo zatzaizkie, orain bai txeraz agurtzen dituzu; orduan ordea zapuztu egiten zenituen.

IASON'EK.—Indazu iainkoarren, semeon azal leguna uki dagidan.

MEDEIE'K.—Ezinezkoa da. Alperrik ialki zaizu itz ori.

Egadun guardia aienatu egiten da.

IASON'EK.—Tzeu! Badantzuzu nola aizatzen gaituen eta nolakoak iasaten ditugun aur-eraile gorrotagarri ta leoi-eme orrengandik! Alabaina, al dudan bestean negar egin eta iainkoak artzen ditut lekuko: eta iainkoei auxe aitortzen diet: semeok ilerazita eskuz uki ditzadan eta ilotzak eortz ditzadan eragotzi egiten didazula alegia. Bein ere neronek sortu ezpanitu, zuk ilda ikus enitzan!

Astiro alde egiten du.

ABESLARI-TALDE-BURUAK.—Askoren epaile da Olimpu'n Tzeu ta us-tez ez usteko asko burutzen dute iainkoek. Dirudiena ezta gertatzen ta eztiruditenen bidea idoroten du iainkoak. Gertaera au orrelaxe gertatua da.

A Z K E N A

Agustin Zubikaray "Toribio Alzaga"

Teatro Sariaren Irabazle

Euskal Akademiak Bizkaiko Aharro Kaxaren laguntasunarekin "Toribio Alzaga" teatro sarirako deia egiña zeukan aurtengo. Juradukoak, Antonio Arrue, Eusebio Erkiaga eta Juan San Martin jaunak, ikusi dituzte jasotako lanak eta saria "Iru Alaba" titulua duen obrari ematea erabaki dute eta Agustin Zubikaray zala egillea ikusi da.

Agustin Zubikaray beste lan baliotsu batzuen egillea ere bada eta teatro talde baten zuzendari trebea gaiñera, maiz erakutsi izan duen bezela ondarrutarrak Euskalerriko erri askotan saioak egin dituztenean. Bilbon batez ere fama aundia irabazi du. Euskalerrian argitaratzen diran zenbait aldizkaritan ere ematen ditu bere lanak.

Datorren urterako "Domingo Agirre" novela sarira deitzen da orainarteko oiñarri berberekin. Gaiñera, ain zuzen ere, Domingo Agirre zana jaio zanaren eun urte betetzea da eta baita euskal filologo aundia izan zan Resurrezio Maria Azkue-koarena ere. Lanak bialtzeko epea 1964 uztaillaren 20-an bukatuko da.

Gillermo Albizu 1963

urteko bertso papel sariketaren irabazle

Euskal Akademiak bertso papel sari batzuk jarriak dauzka urtero emateko Gipuzkoako Ahorro Kaxa Probintzialaren laguntasuna dala medio.

Igazko urtearen barruan jarritako zenbait bertso papel aurkeztatu ziran parte artzeko eta Euskal Akademiak juradu bat izendatu zuen iritzia eman zezan: Antonio Arrue, Alfonso Irigoyen, Juan San Martin eta Aita Antonio Zavala Jesusen Konpañiakoa. Bildu dira eta egin duten batzarrearen ondoren au da ao batez jakinerazi nai dutena:

Lendabiziko saria Guillermo Albizu Tolosa-koari ematea erabaki dutela amalau bertso "Txakurkume bati" jarriak dituen papel bategatik. Bi milla pezeta da jaso bear duen dirua.

Bigarren, irugarren eta laugarren saria iru bertso papeli ematea, baiña irurak gradu berdiñean gelditzen dirala bata bestea baiño geiago nabarmendu gabe. Sariak berdindu egin dira eta bakoitzak milla pezeta artu bear ditu. Auek dira:

"Zurrutari jarriak" Jesus Lete "Ibai-ertz".

"Arantzazuko Amari jarriyak" Manuel Matxain.

"Euskal Erriko oiturak" Sebastian Salaberria.

Bertsolariei jakinerazten zaie aurten paratutako bertso papelik onenak ere sariak izango dituztela eta animoso agertu bear gendukeala.

1964 Lizardi Poesia Sariaren Oïñarriak

Gipuzkoako Ahorro Kaxa Probintzialak amar milla pezetako sari bat sortua du urtero emateko Euskaltzaindiaren ardurapean. "Lizardi" poesia saria olerkarien klasean ari diranentzat eta lau poesia sari bertsolarien klasekoentzat ornitzen ditu.

"Lizardi" sariaren oïñarriak dira:

1. Bost milla pezetako sari bat emango da ezin zatitu izango dana.
2. Bialtzen diran poesia lanak nai dan bezelako luzeera eta gaia izan dezakete eta bertsotan euskeraz egiñak izan bear dute.
3. Juzgua emango duen juradua Gipuzkoako Ahorro Kaxa Probintzialak izendatuko du Euskaltzaindiaren eskabidez lanak bialtzeko epea bukatzen danean.
4. Lanak Euskaltzaindira bialdu bear dira (Ribera, 6 - Bilbao) 1964 maiatzaren 28-a baiño leen. Lema batekin firmatu bear dira eta lemaren giltza sobre itxi batean bialdu.

1964 urteko poesia sariak bertsolarien klasean ari diranentzat

Gipuzkoako Ahorro Kaxa Probintzialak amar milla pezetako sari bat sortua du urtero emateko Euskaltzaindiaren ardurapean. "Lizardi" poesia saria olerkarien klasean ari diranentzat eta lau poesia sari bertsolarien klasekoentzat ornitzen ditu.

Bertsolarien klasean ari diranentzat ipintzen diran poesia sariaren oïñarriak dira:

- a) Sariak izango dira: 1. Bi milla pezeta; 2. Milla ta bosteun pezeta; 3. Milla pezeta; 4. Bosteun pezeta.
- b) Urtearen barruan argitaratutako bertso papelik onenak sari-tuko dira. Bertso papel inprimatuaren amar ale bialdu bear dira Euskaltzaindira (Ribera, 6 - Bilbao). Bialtzeko epea urtearen azkenengo egunean bukatzen da.
- d) Gaia libre.
- e) Bertso papela argitaratzen danean eta jakiteko zein dan bertsolari egillearen izena, "Bertso berriyak urliyak jarriyak" edo beste alako zerbait ipiñi bear da aspaldiko oiturari segituaz.
- f) Juzgua emango duen juradua Gipuzkoako Ahorro Kaxa Probintzialak izendatuko du Euskaltzaindiaren eskabidez.

PUBLICACIONES

DE LA

REAL SOCIEDAD VASCONGADA
DE AMIGOS DEL PAIS

(Delegada del Consejo Superior de Investigaciones Científicas en Guipúzcoa)

MONOGRAFIA DE D. XAVIER MARIA DE MUNIBE, CONDE DE PEÑAFLOIDA, por Gregorio de Altube.

LA EPOPEYA DEL MAR. por M. Ciriquiain-Gaiztarro. (Agotado).

PASADO Y FUTURO DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA, por José María de Areilza.

HISTORIA DEL MONASTERIO DE SAN TELMO, por Gonzalo Manso de Zúñiga y Churruca.

ELOGIO DE D. ALFONSO DEL VALLE DE LERSUNDI, por Joaquín de Yrizar.

BREVES RECUERDOS HISTORICOS CON OCASION DE UNA VISITA A MUNIBE, por Ignacio de Urquijo.

LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS Y LA METALURGIA A FINES DEL SIGLO XVIII, por Manuel Laborde.

REVISTAS

BOLETIN DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS.

Ejemplar suelto: 25 Ptas.

Suscripción anual: 60 »

EGAN: Ejemplar suelto: 20 Ptas.

Suscripción anual: 50 »

Suscripción anual conjunta a BOLETIN Y EGAN: 80 Ptas.

MUNIBE.—Revista de Ciencias Naturales
Número suelto: 30 Ptas.

Redacción y Administración: Museo de San Telmo

SAN SEBASTIAN

ESCELICER, S. A.
SAN SEBASTIAN